

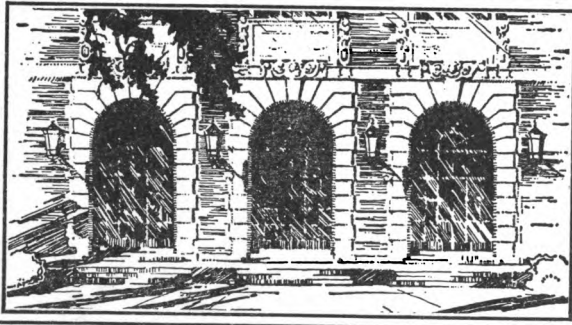
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

057.9

MOLK

V. 3

no. 1-9

re-
om
the

The person charging this material is
responsible for its return to the library from
which it was withdrawn on or before
Latest Date stamped below.

**Theft, mutilation, and underlining of books
are reasons for disciplinary action and may
result in dismissal from the University.**

SIGN

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPA

JUL 28 1979

JUL 14 1979

FEB 13 1987

JUL 29 1988

1096

L161—O-

Ч. 1, 2 і 3. Січень, лютий і марець 1902. Рік III.

Молода Україна

часопись української молодіжи.

ЗМІСТ:

Національна вага університету і кон-
секвенції її для ренегатів. ~~~~~

Деякі слова про історичне значіння
Т. Гр. Шевченка. ~~~~~

Матеріальне положення університетського
студентства і акція вiдeньських студентів
в сій справі. ~~~~~

Кацапська пантоміна на вiдeньському
грунті. ~~~~~

Вогдан Лепкий. ~~~~~

Картина з дневника. ~~~~~

Хроніка з нашого життя. ~~~~~

Дрібні вісти. ~~~~~

Бібліографія. ~~~~~

Переписка Редакції. ~~~~~

Львів 1902.

Накладом української академічної молодіжи.

З „Друкарні Удiлової“, ул. Лiцого ч. 8.

В книгарні „Наук. Товар. ім. Шевченка“

(Львів ул. Чарнецького ч. 26)

можна дістати;

Записки Наукового Тов. ім. Шевченки т. XXXVI . . . . . по	3 К.	сот.
” Подвійні томи XXIII і XXIV, XXXI і XXXII, XXXV і XXXVI . по	5 К.	— сот.
Збірник історично-філософичної секції т. I і II (Істория України-Руси Грушевського) брошурований том по 4 К. на ліп. папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі . . . . . по	5 К.	40 сот.
на ліпшій папері . . . . . по	6 К.	40 сот.
Том III на звичайнім папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі	6 К.	40 сот.
на ліпшій папері	7 К.	40 сот.
Збірник фіольологічної секції т. I і II (Тарас Шевченко Кониського і Розвідки Дрогоманова т. I і II) . . . . . по	3 К.	—
” на ліпшій папері . . . . . по	4 К.	—
Етнографічний Збірник том I—IX. всі разом	22 К.	—
Матеріяли до українсько-руської етнології т. I з малюнками зібрав Вовк) . . . . . по	8 К.	—
Матеріяли до українсько-руської етнології т. II (з малюнк.-ами зібрав Шухевич) по	4 К.	—
Матеріяли до укр.-руської етнології т. III	4 К.	—
Старинна Істория Галичини нап. Омелян Партицький . . . . . по	6 К.	— сот.
Істория літератури руської Омел. Огоновського т. II—IV всі разом	16 К.	—
Словар російсько - український Уманця і Спілки I—IV, комплет	12 К.	— сот.
Руська історична бібліотека всі томи	60 К.	80 сот.
Хто купує цілий комплет чи поод. томи дістає і платить за цілий комплет 45 К. 60 сот.	20%	опусту.
Шевченко Т.: Кобзар I—IV в гарній оправі	10 К.	— сот.
” ” з пересилкою	11 К.	— сот.
Руданський Степан: Твори т. I—IV брошур.	4 К.	— сот.
” ” в модерній оправі	6 К.	— сот.
Чайченко Василь: Твори т. I—III	4 К.	40 сот.
Гомерова Одисея т. I—II	4 К.	40 сот.
Шекспірові Твори переклав А. Куліш т. I	2 К.	— сот.
Антін Крушельницький: Пролетарі	1 К.	— сот.
Крім цього можна замовляти в книгарні Наукового Тов. ім Шевченка: всі українські, російські і на иньших мовах книжки а також і ноти. При більшій закупні книжок (понад 20 кор.) дістає ся від „Видань Товариства 10% знижки. — Усі книжки можна замовляти в гарній дешевій оправі.		
Перехрестні Стежки повість Франка брош.	3 К.	— сот.
” ” в гарній оправі	4 К.	— сот.
” ” на гарнім пап. в полот.	6 К.	— сот.

Молода

057.9

MOLK

v. 3

no. 1-9

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 1, 2 і 3. Виходить у Львові що місяця.

Рік III.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодиноке ч.
вносить: в Росії закази. . . річно 6 ср. рубл., незакази. 5 ср. рубл., коштує
в Америці . . . . . річно 2 долари 60 сотиків.

Видає і за редакцію відповідає: Франціск Тузьяк, улица Коперника, ч. 41
Адміністрацію веде: Осип Шухевич, ул. Собієчина, ч. 7.

Всі п'ясьма до Редакції і Адміністрації просимо прислати лише на адресу:
Осип Шухевич, ул. Собієчина, ч. 7.

НАЦІОНАЛЬНА ВАГА УНІВЕРСИТЕТУ І КОНСЕКВЕНЦІЇ ЇЇ ДЛЯ РЕНЕГАТІВ.

Коли глянути на постулят самостійного українського університету — сказати-б так — з височин історії, то годі не завважати примітної, а певне глибших причин не лишеної, співчасности сего постуляту в історії розвитку нашої нації з певним, сяк-так означити даючим ся, ступінем національно-політичної думки в нашого народу, а іменно думки про політичну незалежність українського народу, про самостійну українську державу — ідеї самостійної України. Стала кристалізувати ся та ідея в часах Могили і Хмельницького, і от в тім-же часі виростає Могилянська Академія. Сформулували ідею державно-політичної незалежности Виговський та Немирич в гадяцьких „пунктах“, а рівночасно і рівнорядно з „пунктом“ про самостійне „Руське Князівство“ кладуть вони і „пункт“ про два українські університети. Послідний геніяльний гетьман Іван Мазепа, що яснійше всіх попередників поставив справу державної самостійности України, на-ново піддвигав Могилянську Академію й готуєть основни для другого університету на Україні. І з остатними проблісками автономістичних змагань України, з гетьманом графом Розумовським та кня-

зем Безбородьком — з хвилию як „бомба серед Січи впала“, як на-емний Угрин розметав вірлине гніздо за дніпрових порогів — й думка про український університет кладе ся до гробу.

А тепер виринає вона знову, ясніша і сильніша, ніж коли небудь бувала, виринає як-раз в хвили, коли політичний кругогляд українського народу, а бодай його представників: т. зв. інтелігенції й свідомої часті селянства і робітництва, небувало поширив, коли постулят національно-політичної, державної самостійности став першим заповітом всего молодшого покоління свідомих синів нації, коли всі що до одної, поступові українські партії по обох боках Збруча, чи вони соціально- чи національно-демократичні, чи радикальні, як першу точку програми поставили: незалежну, самостійну Україну, одним словом — коли *Ukraina Irredenda* стає окликом всеї найкрасної частини нації. Проява згаданої співчасности означаєть ся як-раз нині з надзвичайною силою. Боже імном борців за самостійний університет єсть пісня української ірреденти, революційна пісня, що кінчає ся великими словами:

„Ми поляжем, щоб славу і волю і честь,

„Рідний краю, здобути Тобі!“

Яка-ж причина сеї так упірної, так консеквентної співчасности? Невже-ж се простий припадок, проста случайність? — На так поставлене питанє мусимо відповісти запереченем. Годї припустити, аби простий припадок, сліпий случай, зводив до купи стілько разів два, на перший погляд так далеко від себе стоячі, постуляти. Співчасність постуляту самостійного українського університету з поглибленем і поширчанем української національно-політичної думки, з відродженем ідеалу державної самостійности України, даєть ся пояснити тільки глибшою причиною, а власне сею, що постулят самостійного українського університету, крім цілком природної загальнокультуральної ваги, має для нашої нації ще й спеціальну вагу, вагу загально національну — розумієть ся — політичну. Ся його спеціальна вага для української нації, його „національна“ вага, зміцняє ся ще дужше тими „вїймовими з поміж вїймових“ обставинами, серед яких доводить ся жити 30-мільоновому українському кольбосови.

Український університет у Львові! — подумайте собі, серед теперішного державно-територіального поділу нації, серед теперішних політичних обставин по обох боках Збруча, серед таких, які тепер є, условин життя українства від берегів Тиси і Вислока до берегів Дону і Кубані!

Український університет у Львові! — що за нечуваний переворот у вьому житю нації на внутр і на зверх! що за невиданий приплив житевої енергії і самосьвідомости у нутрі нації, а яка зміна її становища на зверх — сказати-б так — її міжнародного значія! що за далеко сягаюча зміна у відношеню поодиноких, кордонами розшматованих, частин нації! Що за безмежний, семимилевий крок вперед!

І все те, що тутки тільки коротко зазначено, всі ті рефлексії і психольогічні мотиви, вся та діялектична звязь будучих історичних а неминучих наслідків, — все те напів несьвідомо дримає в душі загалу й лучить так сильно ідеал державної самостійности нації зі змаганем до самостійного українського університету.

„Український університет“ став нині окликом всеї нації, що на нього відгукнула ся сотка віч, що його піднесли тисячі-тисячі народу, що з ним на устах зсолідаризували ся вперве від давних-давних часів всі верстви і стани народу, що його на своїм прапорі вивісила молодіж, лишаючи рідну землю.

В який-же час се стало ся? Що діяло ся кругом нас і побіч нас і серед нас? Які змаганя ворущать житем сусідних нам народів? В яким круговороті живе тепер і наш народ?

Відповідь на сі запити тільки може підкріпити наш висказ про національно-політичну вагу самостійного українського університету.

Змаганє до основаня самостійних національних університетів, що так нагло (на перший погляд) видвигнуло-ся від разу у чотирах,

---

МИХАЙЛО ЯЦКІВ.

КАРТИНА З ДНЕВНИКА.

Такий тихий, погідний образ буває раз на рік, а може ні раз в житю. Краєвид зелених берегів, далеких долин, гаїв, лісів, як живий, веселий рай у дуговім мори ранка.

З чарівних тіний гаю на горі виринає дивна будівля і примає до себе усю поезию сего раю.

Я прискорював дорогу і замічав зі здивованем, що в міру як романтичне багатство старого замка прибувало, висота його положеня затирала ся і зливала ся з краєвидом, який я лишав за собою. Мене очаровувала далечинь долини за мною, я не видів в ній великого опаду, ні великої висоти в горі, на якій стояв і любував ся ще сердечнійше тим достроєним полученем.

Іду поволи, плентаю ся помежи корчі, гублю свою дійсність, минувшину, своє буденне жите і стаю легким, вольним, богатим як

то другорядних то треторядних народів Австрії, єсть — сказати-б так — поки-що найвисшим, до здійснення вже нині можливим, визначником загально-національних змагань до еманципації в тих „меншевартних“, а затим, то більше то менше поневоленних народів. Сі народи „меншевартні“, то по часті, то цілком лишені впливу на свою долю, управлявані чужою, ворожою бюрократією, заливані чужою культурою. І от по довгих роках еманципацийної борні, по всяких фазах сеї боротьби, почавши від смирно-пасивного відіюру до очайдушного міжнародного бою, що колихає цілою Австрією, — боева сила у них зросла до сього степеня, що нині — витворивши вже доволі значну і доволі свідому, власну т. зв. інтелігенцію, головно-ж власну бюрократію — думають „меншевартні“ нації Австрії зробити один переломовий крок в еманципацийній борбі — здобути власні університети, огнища власної культури, жерела вихованя власної, від чужих впливів захищеної, інтелігенції. А зпоміж усіх тих націй найбільш „меншевартна“ та по числу одна з перших — нація українська. І вона, набираючи в борбі з польським заливом сили і розгону, видвигає з небувалою силою постулят основаня самостійного українського університету у Львові, як-раз у хвили, коли ідея національно-державної самостійности обхопила широкі круги народу.

Чи загал, що з таким одушевленем підхопив клич кинений молодіжкою, чи сей загал свідомий всіх національно-політичних консе-квенцій здійснення сего клича — на се годі дати категоричну відпо-

---

весна і таку щиру поезію вливають Херувими у мою душу, аж плачу з утіхи.

Романтичне замчище мохом поросло, замісь молодят сплетених обіймами, рісні пової пригортають старі тесані камені. Зіле і цвіти заховують памятку молодих споминів, любови.

Легкою тінею входив я з фасади у марнорну глибінь сінній, у спіралі тихих коридорів і оглядав у тінистій величи саль ті дивні світла, що вийшли з геройської безсмертної волі древних душ і вернули так загадочно, що годі вислідити, звідки вони тут взяли ся. Блудять німо по счорнілих портретах, цілують фосфоричними устами хмарні чола, ярять ся на порохнавих ложах, снують ся в нарядах поблеклих красок по звітрілих мозайках і хлипають, то витягають ся під різьблені склепіня віконних каблуків і майстерних касет стелі, мерехтять на кам'яних китицях цвіту—винограду, а я все чую, що у тих світлах тліє сила, яка остала з могучих душ і глубенею тишини сну снує правди смутку і вічності.

відь. І так, і ні!... Як вже сказано, напів несвідомо дримають сі рефлексії в душі мас, а сформулювати їх у ясну думку се річ не боевої маси але теоретизуючих одиниць. І тільки існуванем тих рефлексий в душі народу можемо витолкувати сей небувалий запал у всеї суспільности до університетської справи.

Між культурними народами Європи і Австрії ми тепер не існуємо. Українська наука не причиняє ся до збільшеня спільного научного майна народів Європи. Українська мова не звучить на научних конгресах. Українська наука не має своєї найвищої сьвятині. Тим самим українська нація не існує для Європи, а для культурних народів Австрії, що стрічають ся з нею то на політичному то на етнографічно-статистичному полі, є вона „меншевартною“, єсть „племенем“ — материялом на націю в європейському значіню слова — але ще не нацією.

І от українська нація в Австрії наважила ся раз переступити поріг Європи, наважила ся увійти в круг європейських культурних націй, як рівнорядна, рівнокультурна, європейська нація, а не остати на дальше „меншевартним племенем“. Отсе єсть, що так скажемо, міжнародне значіне українського університету у Львові!

З хвилею, як стане він в столиці підкарпатської України, українська нація здобуває компетентну і другим націям рівнорядну репрезентацію своєї науки, своєї мови — одним словом — своєї національної культури. Український університет перемінить Львів, коли

Виходжу поволі у таким забутю, у таким духовім скупленю, що не чую ні свого руху, ні віддиху, ні найлекшої сьвідомости себе.

Ступені підо мною виджу як крізь сон, зіле знайшло своє тепло у студенім камени.

Я опинив ся коло крайної колюмни, кучеряві корчики розсипали ся коло неї, моя інтуїція вглублена в себе, зір пересунув ся по широкій підставі колюмни і я заки розглянув ся, застив на місци як від грому.

На краю підстави я — і не я.

Пруді морозу прошибли мене і обняли залізними обручами, я подав ся в бік і полетів стрілою від замчища.

На беріжку за корчами охолов страх, але фантом видіня опанував мене.

Я приляг до румовища і сліджу тайком.

ще не в політичну, то вже в научну столицю України, де в себе-дома, на своїй землі, у своїй сьвятині науки, зможе українська нація приймати чужесторонніх послів, хоч ще не послів-дипломатів, та вже послів чужої науки, і звідки може слати свої, хоч ще не державно-політичні, та вже научні посольства на міжнародні конгреси в столиці Європи.

Та о много більше від сего згляду на міжнародне становище української нації в значіне українського університету у Львові для закордонних Україн: угорської та російської і загалом для всего, де-б він не жив, українського народу.

В денунціаторськім запалі назвав раз москвофілській „Галичанинъ“ нашу Галичину „українським Піємонтom“. І він у своїм поліцейськім вдохновеню справді не помиляє ся. Галичина стає і чим далі, то більше ставати-ме українським Піємонтom. З кождою хвилиною зросту української сьвідомости по обох боках Збруча, з кождим новим кроком на полі еманципацийної боротьби з польсько-шляхоцьким елементом — її роль як українського Піємонту стає чим раз яснійша. Із течією подій вся вага української справи мусить з історичною доконечністю перенести ся в Галичину, ту, де зглядно більша конституційна свобода, зглядно значна сила українського елементу, а притім зглядно мала ще сила противників — дає змогу українській нації стати з часом паном терену, сяк-так власновільним господарем у своїй вузшій хаті.

Таємничої появи не видко, але в мині дροжить непохитна, цивільна певність, що вона не лиш не ворухнула ся з місця, але навіть не завважила мене.

Стежу пильно, довкола погода і така тишина, що ні листок не здригне. Аж лячно. Пригадую собі, що нині не видів я ще ні одного чоловіка, ні звіряти навіть. Наче вимер увесь сьвіт. Смуток налітав на мене, я глядів уперто, а згоді знов сонно д' крайній колюмні і розсівав ся в пригадуваню того, що зайшло. В ту мить як схоплював я усі точки попередної хвилі, в ту мить пересилена між душевною концентрацією, а зовнішнім забутем — учув я, що блідну, що дух мені займає і виджу на камяній підставі ту саму статъ.

Чоловік окутаний в чорне як вуголь простирало, сидить нерухомо і глядить уперто перед себе. В його острім, темнім обличю-велике притаєне напружене, очи сьвітять з підліб'я так, що не видко-зїнишь, лиш блискучі білка.

Та справдішним Піємонт для російської України стане Галичина аж з хвилиєю основаня українського університету у Львові. З хвилиєю, як українська мова загомонить з катедр нашого національного університету як мова найвищої науки, з тою хвилиєю ніяка вже сила не здержить свободи сеї мови на закордонній Україні. З минутою, як у Львові залунають українські виклади з усіх галузей науки, з тою минутою ніякий деспот не посьміє вже оборонити ужитя сеї мови з катедри на научному конгресі, на яким небудь археологічним чи природописним з'їзді. От-так година основаня національного українського університету у Львові буде переломовою для культурального розвитку російської України, а затим для повного національного її відродженя. Креоване українського університету в Галичині буде гробом указу з 76-го року на Вкраїні!

Годі засягнути оком уяви ті широкі, безмежні круговиди, які для української культури і відродженя української нації відімкне отсей факт! Вся Україна, як довга і широка, 30-міліонова Україна відчинена для української печати!... Розвитку тодішньої української духової культури, науки і беллетристики, нині ми не можемо собі навіть уявити. Нині можемо ми тільки се на певно знати, що з основанем українського університету у Львові буде рішене питане про самостійну еґзистенцію українського народу.

В мині будив ся злобний сьміх, але поволі усталювало ся пересвідчене, що ся поява цілком не мислима і не знана на люднім місци, що її виключне царство — се зачаровані урочиска і самота старинних замчищ.

Чи поет се, чи демон — мені байдуже, мене зацікавлювала і дивувала чим раз більше математична точність сего улицетвореня заклятих, старинних загадок так, що вкінці відчитав я в сій появі цілу неограничену містерію незнаних синтез, майстерну анальоґію, живе доповнене старого замчища.

Нудьга налітала на мене, я глянув знов туди, куди смотріла уперто постать і мене придавила опяте грізна тишина, приковала так, що я не міг утечи, ні рушити ся, лиш вгріб пальці в землю і став тремтіти на цілім тілі.

В хвили як тишина дотулила ся вічної мертвеччини і як здавало ся, настає кінець сьвіта — зірвав ся громом такий гураґан що я вдарив лицем до землі.

І коли всі свідомі Українці в Галичині, як один муж станули за постулятом національного університету у Львові, коли вся маса народу заколихала ся від знятої за сей університет борби, то знак, що широкі маси несвідомо прочувають се велике значіне, сю безмежну національну вагу українського університету і за здійснене сего постуляту готові зняти давно невидану на нашій землі борбу.

З хвилию, як українська молодіж у Львові вступати-ме в свою власну святиню науки, з тею хвилию щойно наберуть сили невідкличної доконечности історичної — слова: „Ще не вмерла Україна“ !

II.

Коли основане національного українського університету у Львові має для цілої української нації так далекоюсягле, політичне значіне, то ясно стане нам, яке може бути й яким поневолі мусить бути становище ренеґатів українського народу супротив сеї справи.

Українська нація — на жаль — коли чим богатша від других націй, то ренеґатством.

З того заключає дехто цілком безосновно, некритично та ненаучно, про неспосібність української нації до самостійної культури, забуваючи, що ренеґатство єсть тільки витвором спеціальних житевих обставин нації та що воно проявляє ся всюди і заведи, коли тільки

До мене долетів пекольний регіт, я підняв очи й уздрів крізь шалену метушню піску і галузя, появу в бісноватім танци серед хмари гураґану, чорна плахта розвівала ся і мигала на голих кістках, я замкнув знов очи і котив ся в долину.

Скільки се хвиль трівало, дві, чи три, не знаю.

Мене збудила знов звичайна, сьвіжа погода.

Я підняв ся і неоглядаючись, уздрів перед собою широку лаву чорної, спустошеної землі, відертої великанськими скибами геть долинами аж до краю оvidу.

І неоглядаючись поза себе, пішов я тою чорною лавою.

Нераз пробував я вияснити собі сю подію і доходив все до того, що аналіза зводить її на розпутте, а коли списав її вірно, без ніяких своїх уваг, то відчув, що вона так іще найлекше дасть ся зрозуміти.

зайдуть потрібні до сього обставини. Коли-ж ренеґацтво, досить впрочім часте в иньших, о много ліпше розвинених націй, в українського народу прийняло і ще тепер приймає кольосальні, як на таку патологічну прояву, застрашуючі розміри, то се доказом тільки, в як виїмково некорисних і нездорових обставинах живе наша нація.

Та се соціологічне оправдане зглядно витолкуване прояви ренеґацтва цілком не єсть его оправданем зі становища суспільної етики, зі становища інтересів нації й обовязків одиниці супротив народу. В яких небудь причин і серед яких небудь обставин dokonує ся ренеґацтва, все остане воно морально гідким ділом, нікчемністю, підлою зрадою супротив сеї суспільности, котра має право жадати від даної одиниці певного способу поступування зглядом себе самої і своїх ворогів чи союзників. І моральна низота ренеґатства буде — розуміє ся — тим більша, чим більшу шкоду наносить воно зраджуваній суспільности, се єсть — чим та зраджувана суспільність слабша, біднійша, більше подавлена, а чим сильнійший, чим більше переможний противник, на якого користь dokonує ся ренеґацтва.

Виходячи з тих думок, не можемо мати двох поглядів про се, що найгідшою та найнижшою формою народного відступництва мусимо вважати так нам звісну, і так страшно розширену у нас прояву — москвофільства. Соціологічно — як сказано — можемо її дуже легко прояснити, морально-ж оправдати — ніколи! І коли ми будемо тутки говорити про ренеґатів у їх відношеню до питання українського університету у Львові, то маємо на думці як-раз гурт тих занепавших істот, що не спитавши великоруського народу о дозвіл причисляти ся до него, з цинізмом рафінованих злочинців пишають ся іменем „руссіє“.

Становище москвофілів супротив kwestії українського університету сформулував яєно редактор найбільше консеквентного москвофільського орґану „Славянск-ого Век-а“ — „гаспадин Верґун“. В 35—36 числі свого орґану пише він: „Разъ малорусское нарѣчіє станеть преподавательнымъ языкомъ на всѣхъ факультетахъ русского университета, такъ это уже не нарѣчіє, а научный языкъ, значить и русской литературный языкъ — не одинъ, а ихъ два!“ Консеквентний в ренеґатві до крайної неосторожности „гаспадин Верґун“, заявляє ся отже цілком щиро і категорично против українського університету. Для нього можлива тільки одна евентуальність: „русскій“ університет з „русекимъ преподавательнымъ языкомъ“.

Львівський та в львівських консеквенціях своїх ренегатських заключень сьмільчакуватий до цинічної безличности „Гаспадин Вергун“ розуміє дуже добре загально-національну, політичну вагу українського університету у Львові. Цілком виразно признає він, що з хвилиєю креованія українського університету питання „двох руських народностей“ рішене, а з тим — сеж ясне — і кінець фантомови про „адін народ“ від Тиси по Амур і кінець москвофільської парафії в Галичині.

І се становище, котре „Гаспадин Вергун“ так бравурно безніяких обелонок зазначає єсть основним становищем усіх москвофільських ренегатів супротив сеї квестії. Тільки, що, коли горячий і нічого до втраченя не маючий „Гаспадин Вергун“ може з своїм поглядом сьміло пописувати ся по „Славянск их Век-ах“, яких ніякий галицький мужик а навіть ніодні галицький піп не читає, то не в таким вигіднім положеню москвофільські штабовіці і редактори в Галичині, що будь-що-будь мусять числити ся з опінією галицько-москвофільського рутенства, котре вправді ненавидить „Україну“ і „фонетику“, але теж не так дуже готове одушевляти ся для борби за чужий його рутенству московский університет у Львові.

Справа українського університету у Львові, хоч не заскочила львівських москвофілів несподівано, все-ж таки вправила їхню парафію в небувальний клоніт, — прямо приперла їх до стіни. Такому елементови, що, по влучному висказови часописи „Воля“, опирає ся на „историческихъ началахъ“ прадідної глупоти, що свою рибу ловить тільки в каламутній воді рутенської політики нашої старшої суспільности і що наче негля соняшного сьвітла, так боїть ся проясненя круговидів нашого політичного житя, — такому елементови певне наймиліше було-би ніколи ясно не висказати своєї думки про квестію українського університету у Львові. І справді, доки ся квестія трактувала ся тільки в кругах молодіжи, доки вона була ще наче в стадії думки, москвофіли, зглядно їх праса, старали ся справу або промовчати, або — коли навіть „Галичанинъ“ процідив несьміле слово з нагоди першого віча молодіжи в р. 1899—то старав ся, в парі зі своїм товаришем по весельчацкім заводі Dziennik'ом Polsk'им, знехтувати її „відами“, потішаючи ся певне в душі, що з „тої мукки не буде хліба“.

Та ледви минуло два роки, а університетська справа зі сфери теоретичної дискусії перейшла на поле дійсної борби, стала не то актуальною, а пекучою, зробила ся головним питанням національного житя, захопила всі круги і верстви суспільности, полонила всі серця і уми, пірвала цілий нарід, стяла найголоснійшим кличем на-

ціонального бою — а все те з хвилиною демонстрації з 19-ого падо-
листа м. р. І з тою хвилиною москвофілам мовчати було годі, а то-
під загрозою втрати її сеї решти політичного становища, яку вони
ще вєпіли задержати.

Вправді і тоді, в перших днях по демонстрації, намагав ся ще
„Галичанинъ“ оперти пориваючим хвилям подій та згадав про де-
монстрацію наче віднехотя, в короткій легковажній новинці, наче-би
про перший-ліпший буденний випадок. Але його розпучлива оборона
від займлення якого небудь серйозного становища в тій справі не
придала ся йому нінащо.

Справа прибирала кольосальні розміри і „Галичанин’ови“ та
загалом москвофілам годі було довше держати ся курячої тактики,
Положене його було незавидне: заявить ся він против борби за
український університет, так стратить решту кредиту узатуманених
своїх адгерентів; оєвїдчить ся знов за борбою, так впаде в колїзїю
з дорогими (бо дорого заплаченими) своїми прїнципами.

І „Галичанинъ“ у 252-ім числі з м. р., в статі: „Въ розгарѣ
борби за народнии права“ поставив і „чортови євїчку і Богови
огарок“. Заявив ся за „русекимъ“ університетом, хочби і з „мало-
русекимъ преподавательнымъ языкомъ“, а рівночасно — ось! хитрий
малоросє! — оєвїдчив ся против демонстрації, як против способу
борби за університет. Оєв-так убив він за одним махом три зяїці:
платонїчною заявою вдоволив опїнію, що одушевляла ся борбою
української молодїжи, рівночасно заспокоїв свою „русекую“ совість,
а при тїм вєїм, оєуджуючи демонстрацію, в практиці заняв стано-
вище противне борбі за університет і тим позискав собі ласку вер-
ховодячих в враю кругів, з якими москвофїльска „партия“ вже від
двох років доволї яєно лицяє ся. Там-же в тій статі сказано, що
„молодежь, группирующая ся (в иньшїм місци є знов „группирующаяся“)
около „Друга“... не приняла участія въ демонстраціи“, а далї
подана заява сеї молодїжи — де між иньшим стоїть таке: „Такъ
какъ (тому що) основаніє университета и єв малорус-
екимъ преподавательнымъ языкомъ является гро-
маднымъ шагомъ (великим кроком) впередъ въ развитїи
Прикарпатской Руси“ — москвофїлята рїшили: 1) жадати
утраквізації львівєского університету і найборшого креованя „рус-
єкаго“ університету; 2) вислати в тій справі депутацию до міні-
стерства і телеграму до послів; 3) висказати „негодованіє“ проф.
Цвїклїньскому і сенатови. — Тутки є в тексті многозначна при-
писка: „Сравні рєшенїя студенєскаво вєча от 19. т. ст. ноября

1901 г". — мовляв: „гляди наміснику і сенате, ми висказуємо тільки „негодование“, коли „українцы“ висказали без пардону „погорду“ та „крайну погорду“. Гляди, та міркуй і на вус мотай!“ — Даліше плаче відозва, що українська молодіж не хотіла прийняти московфілів ані до свого комітету ані до своєї депутациї до Відня і боронить вкінци московфілів перед звісткою польських шовіністичних дневників, будьго московфіли готовили протест против „руссаго“ такъ називаемаго українско-руссаго“ університету і контрманіфестацію в честь д-ра Рідьгера. (Dziennik'i, Wiek'i, і т.п. надіяли ся видко по московфілах меншої дози візантійства).

Отсе перша офіціяльна заява московфільської парафії в справі українського університету. Скільки візантійського лицемірства та кривлення і так вже кривими душами коштувала вона московфілів, сего нам не збагнути. Сего не збагнув і — як ми вже зазначили — нічого до втраченя не маючий „гаспадин Вергун“, бо в цитованих числах „Славянск-ого Век-а“ пише про згадану деклярацію московфілят, що слідує: „Но совершенно непонятно отношение къ этому (значить, до справи університету) русско-народной (се офіціяльне імя московфільської парафії) партіи, съ ея органомъ „Галичаниномъ“ во главѣ. Не прошло и двухъ лѣтъ съ тѣхъ поръ, какъ на сѣздѣ представителей этой партіи всенародно провозгласили: „одинъ народъ, одинъ языкъ“. Какъ согласовать это заявленіе на столбцахъ „Галичанина“ (з перед двох років) съ тѣмъ, которое помѣтили въ тѣмъ же органѣ студенты, считающіе себя сторонниками и послѣдователями программы этой партіи и заявляющіе, что они тоже стоятъ за особый русскій университетъ, хотябы и съ малорусскимъ преподавательнымъ языкомъ, такъ какъ это одно является уже якобы успѣхомъ въ развитіи Галицкой Руси....? На это заявленіе не было возраженія въ „Галичанинѣ“, а такимъ образомъ выходило, что какъ будьго вся партія съ етимъ соглашалась. Но развѣ тутъ нѣтъ противорѣчія?!...“

Питане яким „гаспадин Вергун“ закінчив свою тираду на адресу галицких менерів московфільства, могли-би ми вважати наївним, як-би не знали хто його ставить, як-би не знали, хто є редактор „Славянск-ого Век-а“. Та не тільки „гаспадин Вергун“ старає ся ex post випрати з усіх слідів „малорусекости“ ренеґатський прапор Про се подбали — о скільки се їм при їх крutarській тактиці можливе — і редактори „Галичанина“. А зробили се методом усіх кретинів, що боючи ся вийти з власною думкою, шукають для неї будь-якого авторитету, і так заосмотрену в „зелізний лист“ чужої поваги пусекають еї в світ. Іменно в 258-ім числі з м. р. у в ступній

статі, затитулованій: „Розумний голосъ въ дѣлѣ русскаго университета“, наводить „Галичанинъ“, інспіровану одним з віденських москвофілів статю молодочеського органу, Narod-nih List iv, де сей „славянофілський“ орган пише дословно таке: „По правді е се люкеусом вводити нову научну літературу для чотирох мільонів австрійських малорусів, що добре розуміють (!!) літературну великоруску мову і мають до своєї розпорядимости величезну научну великоруску літературу (дивна річ, що кількामіліонові Чехи розвивають свою літературну мову, хоч мають до розпорядимости великоруску научну літературу — прим. Ред.). Такий люкеус можуть собі дозволити великі і багаті народи, а австрійських Малорусів не можна признати ні великим, ні багатим народом“... Навівши з телячим восторгом сі виводи, що так і заносять теорією німецьких шовіністичних нарванців про „mindergwärtige Nationen“, — „Галичанинъ“ пише з дурноватою претенсіональністю, що „сю думку мусить в цілости признати правдивою всякий (!) розумний (!) чоловік“.

Все-ж таки, навіть наводячи такі „розумні“ голоси, „Галичанинъ“ серед розбурханих до небувалої висоти хвиль народного руху в Галичині, не мав відваги явно стати до бою з борбою за український університет. З міною зацуканого віслюка „фиркав“ він тільки злегка, інтригами намагав ся відтягнути богословів свого табору, яких пірвала перша хвиля солідарного руху, старав ся на силу поставити своїх „юношей“ на нсги самостійної акції, підхоплював всякі, чи з огляду на австрійський, чи на російський уряд, неблагонадежні прояви в руху української молодіжи та поспішав їх чим борше заденунциювати і т. п.

Отся підземна, кертича робота продовжує ся і тоді, коли виринула і загал молодіжи обхопила думка сецесії. Сецесія була для цілої нашої суспільности несподіванкою: на голови-ж львівського москвофілського штабу упала вона наче осліплюючий метеор.

Цілком природно, що в хвилі, коли ціла суспільність доходила до екстази в одушевленю для своєї — як се рутенським звичаєм пересадно величало ся — „героїчної“, „повної посєвяти“, „дорогої“ молодіжи, чи там „молодих соколів“, „сьміливих орлів“ і „неустрашимих львів“ — коли сотки телеграм в одушевлених словах висказували тій молодіжи признане за її поступок, коли мужики на вічу відгрожували ся: „як треба, нас 10.000 з одного повіту стане з бучаками у Львові“, коли несена струєю одушевленя москвофілська частина богословів ішла солідарно з українськими богословами, а навіть часть москвофілят зі свѣтських факультетів, зневіривши ся в раціо-

нальність „совѣщаній“ старих менерів, теж виписувала ся слідом за 500 Українцями, — в тій хвили годі було „Галичанину“ явно проголосити, що він думає про сецесію. Бредучи усякими викрутасами в неконсеквенціях від першої мінутки університетських подій, він мусів в такій хвили, як сецесія, брести в них з тим більшою кончею далі та не сьмів явно виступити против сецесії. За се рсела потайна, підземна робота москвофільського штабу: з Відня завізвано д-ра Вергуна, а з Коломиї д-ра Дудикевича; конвенціалі старих москвофілів з „Другарями“ не уставали; серед москвофільської парафії настало комплетне безголове. Одні „поваги“ перли, аби безумовно не прилучувати ся до сецесії, другі, більше хитрі, остерігали перед наслідками такого кроку в ошіні їх власних рутенських сторонників.

Від 2-го грудня, се єсть від дня, в котрім українська молодь зложила в руки ректора університету заяву сецесії, через 5 днів, се значить до 7-го грудня серед москвофільського табору важило ся.

Львівський штаб, роздратований невдачами і виявленем крайної його безсильности та віденський амбасадор д-р Вергун, агітували против сецесії. Коломийський кандидат на посла, д-р Дудикевич, мимо усього свого зайлого ренегацтва, числив ся з ошінею, яку бачив на „провінції“, і промовляв за прилученем до сецесії. Висловом ошіні головного штабу була вергунова стаття в 264-ім числі „Галичанина“ (з 1901), де поміщені дві, такі в львівській кузни сфабриковані „дописи“ против сецесії. Одна допись підписана „житель провинції — д-ръ П.“, друга для оригінальности носить підпис „старого украинофила“. (!!). В тих „дописях“ витягнуто всі аргументи, якими тільки в даній хвили сподівали ся москвофіли промовити до переконання найбільше хрунівської частки своєї публіки. Головні з них: втрата занять і хліба, „малоопитность“ і „необдуманность шага“ молодежи, що ще не може „собственнымъ умомъ рѣшати мѣры такъ далеко идущія“. Натомість захвалює ся там місто сецесії висилане депутатий і меморанд — найдалше ідучий крок звичайних рутенських акцій.

Для меньше зрутенілих читачів має „Галичанин“ ще один аргумент, іменно, що через сецесію молодіж „бѣжала съ поля сраженія“. Забув тільки додати при тім, що його „юноши“ цей не показали ся на се поле.

Ось так серед москвофілів зарисували ся два напрями не що-до принципів, а тільки що-до добору тактики, і сї два напрями проявили ся і на довірочних зборах „Другарів“ 7-ого грудня 1901., де був і увесь москвофільський штаб з д-ром Вергуном і д-ром Дудикевичем.

Імпонує чісло сецесіонуваних Українців (+ 500) і дезерція серед самих таки москвофілат на бік сецесії та опінія загалу, поставили однак москвофілів в так не вигідне положенє, що їм не оставало нічо, як тільки піти знов слїдом зненавиджених... Українців. Та як тяжко прийшло їм зробити таку „безмежну жертву“ (ipsissima verba „Галичанин-а“) сего доказом, що на 50 учасників згаданих „совіщаній“ переїшла думка прилученя до сецесії всего 5 голосами більшости. Однак шей ухвалюючи піти слїдом української молодїжи, пробували москвофіли вибристи з не вигідної для себе ситуації а навіть зробити „інтерес“. До того власне могла послужити ся депутация москвофілат до ректора, яку ухвалено рівнож на сих „совіщанях“ з 7-го грудня с. р. Депутация справді пішла до ректора і вручила йому „меморіял“ з жаданями: креованя катедри московської мови і літератури та виданя нової „примирительної“ відозви. На сїм „меморіялі“ було аж 60 підписів! Депутация не осягнула вправді тих жадань, які були поставлені в меморіялі, і хоч ректор на жаданє виданя нової відозви мав сказати: „Ależ moi panowie! Odezwa była wydana do demonstrantów, a panowie przecież zajawiliście. iż w demonstracyi udziału nie braliście“, — однак за се москвофіли осягнули те, що знов забили трех заяців: перед властями зарекомендували ся як спокійний елемент, що знає ходити з „чемними“ чолобитнями і „бажає примиреня“, перед „рутенцями“ представили ся як „ратуючі занапашену сецесією справу“, а рівночасно вратували свої „общерусскіи убѣжденія“ промінюючи цілу університетську справу за катедру „общерусской литературы“. Як сказано однак, і ся депутация на разі не вивела москвофілів з прикрого положеня і вони вичерпавши весь запас своїх інтриг і крутарств, уживши всіх можливих способів, аби недоступити до сецесії, остаточно мусїли поневолі й самі сецесіонувати.

Зручні політичні линоскоки і крутарі, обманці публичної опінії — закінчили оден період своєї акції против університету, завершили перший акт, де виступали в дволичній роли, аби зачати другий акт, в яким їх роля стає ясною і чимраз то щирїшою, в яким поступенно стають на принципіальнім становищи безпардонної неґації постуляту українського університету у Львові, а рівночасно явною стає їх спілка з верховодячою шляхоцко-шовіністичною клікою. Нерозв'язане „Друга“ з хвилею їх прилученя до сецесії доказує, що свою дальшу акцію, звернену против нашого університетського бою, задумували вони ясно вже в хвили позірної сецесії.

І тепер приступимо ми до огляду сего другого акту їх акції.

(Дальше буде).

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧІННЯ Т. ГР. ШЕВЧЕНКА.

З давних давен на Україні ствердився звичай щорічного святкування одного з видатніших її поетів — Т. Гр. Шевченка. Звичай сей що-далі обіймає все ширші сфери нашої відчини і вже недалеко той час, як після зрадка Галичини, він стане не тільки національним, але й народним святом. Факт сего святкування, чи так званих роковин Шевченка, вельми цікавий: подібного йому сликве нема нічого в західній Європі, і ми можемо тільки назвати робітницьке перше Мая, яке однак має зовсім инше значіння. Чим-же з'ясувати оттаку постійність в названих роковинах, таку твердість в ширенні їх святкування. Може факт їх існування є продуктом українського шовінізму та бажання вийти в світ з своїм рідним тільки через те, що воно є своє? А може він будується на підвишених, але безнадійно — одчайних зусиллях українських націоналістів підогріти спомин про те, що вже давно вмерло і не воскресне?

Такі питання наворачтають ся мимоволі, як кинеш погляд на історію роковин Шевченка і замислиш ся про їх причину. Але такі сумніви зникають зразу, при більшому розгляді справи. Не через шовінізм росте і цвіте вшанування Шевченка, бо воно справляється ріжними політичними групами; не є воно також вибухом втіхи і приємности побачити на мить загублене минуле, бо підвалини колишньої України суть тверді, а останніми часами зміцнились ще більше і служать добрим ґрунтом для збудування на них нормального соціального строю. В чому-ж тоді істота діла? чим з'ясувати таку надзвичайну увагу ріжних верстов нашого суспільства до свого померлого поета? Очевидно, пояснення сего треба шукати в особі самого Шевченка, в його творах і діяльності. Розбираючи соціально-політичну постать нашого поета, ми на першім вже початку мусимо зазначити захоплення його ідеями Кирилло-Методієвського товариства, до якого він належав разом з другими грацями синами свого краю. Духовний зміст названого товариства всім відомий, — се був головним чином панславизм федеративного типу і боротьба за знесення крпацтва. Поробити на ґрунті своїх ідей Методієвським братчикам довелось мало — вони за свої ідеали дуже постраждали і поклали зброю, щоб передати її своїм наступовцям. Але самий факт існування товариства не пропав марно: на него звернуто було увагу російською інтелігенцією і остання оцінювала його, яко мога достойніше.

Та й не дивно: — соціально-політична група, подібна до Методієвської, була чимсь особливим в сорокових роках не тільки в українським осередку, але і в російським. Серед тодішньої тьми і суворости режиму, кожна вільнолюбива тенденція була чимсь занадто блискучим, чимсь занадто принадним і гідним того, щоб згрупувати біля себе всі поступовіші елементи во ім'я добра вітчизни. Через те й такими величезними постатями видають ся нам фігури Герцена, Огарева, Бакуніна і др., що були в 40-их роках єдиними володарцями вільної думи на півночі. Через те й ваблять нас до себе такі соціальні утопісти, як Петрошевський, Достоевський і др., які набувають ще більше значіння через те, що серед мільонів темного люду вони були мікроскопічно нечисленними, трохи не голосами вопіючими в пустині. Але тим самим, що й перелічені діячі російські, були наші Методієвські братчики на Україні. Відзначаючись від них більше формально, в питанню філософічно-історичнім про Захід та Славянство, наші діячі переймались однаковими соціальними поглядами і складали ніби південну вітку одного вільного руху. Одним з перших актів їх праці та мрій було дбання про знесення всіх перепон, що сему перешкаджали, — і сю головну свою мету вони любили таким щирим серцем, як і їх брати Великороси, навіть не знаючи про існування Методієвського товариства і про належність до него Шевченка, ми тільки читаючи його твори, могли-б сказати, що він виявляв з себе цвіт тодішнього вільного руху в Росії і був одним з його найрадикальніших прихильників. Справді в творах нашого поета вимальовується ся весь комплекс його поглядів висловлених з повною ясністю та рельєфністю і відзначених очевидною поступовістю. На сих то творах варто й спинити ся, маючи на увазі як поставлене в горі питання про причину постійного святкування нашого поета, так і роз'яснення деяких сумнівів про його погляди.

З сих останних першу нашу увагу звертають — соціальні. Панування рабства в його країні, як і в других, було дійсною раною в серці нашого поета. Сам переживши усі злидні крелпацтва, він дивив ся на життя народне, як на пекло і через те трохи не в усіх своїх віршах так чи инакше дотикається до того великого народнього лиха.

Легко догадати ся з сего, що ідеалом Шевченка був народ без пана і взагалі без всякого експлоататора, народ, відданий самому собі і своєму власному розвитку. Панство ненавидів він всією душею і ставив його повною антитезою народу, бажаючи цілковитого знищення першого.

Торкнувшись соціальних поглядів поета, ми не можемо не пристосувати до них класового методу і запитати себе, що спільного мав він з соціалізмом, який йому часом накидають. На се можемо відповісти рішучо, що з соціалізмом, яко економічною теорією, він не мав нічо спільного, принаймі доказів про якісь соціалістичні його пориви немає зовсім.

Про будучу економічну організацію свого народу він не балакав зовсім і як ми спитаємо про причину сего, то вона вкаже нам власне на брак соціалістичних тенденцій Шевченка. Перш усього тодішній економічний устрій України, що виявляв тип індивідуальної господарки, швидше давав основу для поривань протилежних колективізму, як се й стало ся потім з Драгомановим і діями української радикальної партії. В друге, пролетарияту — сеї основної умовини для соціалізму на Україні в той час майже не було, — і тоді ходило лише о те, щоб існуючому уже економічному ладови дати змогу розвиватись вільно.

Великоруські-ж економічні умовини були иньші:

Хотя й там пролетарият був лише винятком, але спілкова форма володіння землею давала змогу вважати її ґрунтом для соціалістичних тенденцій і мріти про зреволюціонування „общини“, як се було на пр. з Герценом, тоді самі форми життя тягнули до соціалізму і робили його для Великоросів звичайним — чого, як ми бачимо, не можна сказати про Українців і що цілком виправдує несоціалізм наших Методієвських братчиків, колиб і можна було їх винувати. Другою причиною було те, що сам тодішній соціалізм французького утопічного типу являв ся новиною і для Великоросів, а не то для нас. А раз так, раз він не був осередком і повітрям, яким надихалось суспільство, як тепер, раз він був тільки винятком, то колиб ми знов таки захотіли докорити Шевченка в несоціалістичності, то зробити сего не могли-б. Але ми не можемо докоряти йому з других мотивів, як згадаємо тільки, що тодішній соціалізм був утопічного напрямку, і значить, виникає питання, чи вийшло-б яке пуття, колиб Шевченко додав його до тих соціальних поглядів, що в него були і без того. Отже ми бачимо, що наш поет не був і не міг бути соціалістом, бо тодішня епока на Україні, як навіть і далеко пізнійше, не давала для сего відповідного ґрунту.

Чим-же був Шевченко, прикладаючи до него соціальну термінологію? Відповісти на се легко, пригадавши головні поривання його, яко Методієвського братчика. Він був демократом радикального типу, зразком якого стали потім галицькі радикали, гідні його

наступники. Радикальний демократизм був єдиним можливим і реальним тоді настроєм в Росії і належність до него є однакою висшого значіння і індивідуалізму. Таким чином, розглядаючи соціальні погляди Шевченка, ми бачимо, що за ним мусить числитися важна заслуга, бути в невеличкому колі людей, які в соціальній історії свого краю стояли на обороні інтересів пригнобленого і покривдженого крєпацтва. Таке становище Шевченка, очевидно, може бути достаточною основою для вшанування його пам'яті яко чесної людини, але не дає ще права виділяти його з табору інших чесних людей, однакової з ним гідности. Мусять бути, значить, ще інші основи, які повинні нам більше з'ясувати причину надзвичайного звеличення Шевченка. Протягнем розгляд його поглядів далі.

Кажучи про соціальні поривання нашого поета, ми згадали, що для увільнення селянства він вважав за потрібне касувати всі перепони, що лежать на дорозі до сего, - головнішою перепорою — був тогочасний політичний устрій і на него направив поет свої удари. В своїх нападах на політичну форму він ставив діло остро і просто, не зважаючи ні на що і дбаючи лише о те, щоб відповідний вираз набув якомога більше сили та можности. Тим самим до характеристики поета прилучається нова риса політичного радикалізму, який показує в поеті розуміння тодішніх політичних умовин і готовість віддати на зміну їх всі свої сили. В сему зміслі поет переважив усіх своїх товаришів, відзначаючись від них острістю і вельми радикальним поступованнем. Ніхто з них не чув у собі потуги, щоб голосно вимовити свої політичні переконання; всі вони вели тиху культурну працю і тільки Шевченко кинув ся в море бурхливої боротьби.

Такі кроки поета ми вважаємо дуже важливими; через них Шевченко являється в ролі політичного борця першої величини; горювання його на засланні видається героїською мукою за політичний ідеал, — річ, яка в історії всего світу уважається за надто великою. Але політичні борці радикального напрямку, оскільки вони не суть великими, поява в історії не нова; ми знаємо багато зразків могутних діячів, яких особи вельми шановані, але святкування їх не знайшло собі місця у нащадків. Значить, і сих названих заслуг поета не досить для того, щоб зрозуміти причину особливого його звеличення. Очевидно шукати її треба не в загальних а спеціально історичних заслугах поета. Сим виразом „спеціально історичних“ заслуг ми не хочемо підчеркнути щось такого, що може бути зрозуміле тільки з погляду якоїсь соціальної групи або окремої науки, і що стояло-б тоді дуже близько до шо-

вінізму або клясової вузкості. Ні, сим ми хочемо тільки означити вагу прекрасних вчинків Шевченка, маючи на увазі не тільки їх загальну красоту, але й особливу користь для рідної нації. В чому-ж містять ся ті особливі заслуги його перед рідною нацією?

Щоб відповісти на се питання, треба пригадати собі, в якому стані знаходилась Україна до Шевченка і чого вона від своїх синів шотрібувала? Що було з Україною до Шевченка і при нему, се ми можемо без історичних навіть справок бачити із творів самого поета. Україна, як нація, в 40-их роках минулого століття була ніби на краю безодні; горожанський дух на ній занепав; народ в крепацькому ярмі пропадав; Котляревський і Гулак-Артемовський замовкли, — одним словом, картина духовного занепаду була повна. Щоб не пропало на віки все зроблене національними відродителями України до 40-их років, мусів був з'явити ся геній духа, який огненним словом оживив би свій народ, звернув би на него увагу ліпших людей краю і вернув би свою відчину до ранійшої долі і слави. Така людина знайшла ся, — нею став Шевченко. Несподівано для всіх, могутною течією пролетіли його твори по Вкраїні і зняли його рідну націю до такої високости, про яку їй на той час не можна було й мріти. Але поет зробив ще більше. В своїх піснях висловив він народне горе з величною виразністю; в них відбив ся весь стогін народної душі і покотив ся по всьому краю, будячи оспалих синів родини і вражаючи докором її гнобителів. Сим самим скоїв ся факт історичної важливости. В особі Шевченка заговорив сам народ; устами поета він промовив про свою свідомість і заявив про своє право на розвій поспіль з иньшими європейськими народами. Україна прокинулась цілковито і твердими кроками пішла по шляху своєї волі. Шевченко виратував її в тяжку годину і потім на довгі роки послужив їй жерелом натхнення у боротьбі за своє право та добро. Таким чином секрет особливого вшанування Шевченка можна вважати розв'язаним: наш поет з'явив ся визвольцем рідної нації — але визвольцем не територіяльного або військового типу, а духового, — він визволив душу рідного народу від кайданів тьми та неволі і, що найвеличійше, за добро народної душі погубив себе самого у муках політичного заслання. На сих словах ми й кінчили-б характеристику значіння Шевченка для його відчини, — але один пункт, що до него стосуєть ся, примушує нас ще трохи спинити ся на роз'ясненню названого значіння.

Ми сказали, що Шевченко визволив Україну. Але що сим сказано? Чи не те буває, що він з'явив ся виключно національним діячем, який тільки став на сторожи українського слова і спричи-

чив ся до найвищого розвитку останнього? Зовсім не те, і коли хто зрозуміє нас так, а не инакше, то не зрозуміє ні нас, ні самого Шевченка. Відродителем українського слова став Котляревський і по ньому лишило ся тільки йти показаною стежкою, видосконалюючи стиль та чистоту рідної мови. Спеціально літературні подвиги обходили Шевченка вельми мало, — він писав для мисли, а не для форми, і в сьому містить ся його значіння, яко соціального діяча. Поет наш будив свідомість народу і всего суспільства. Він благав Україну згадати колишню свою волю і духову незалежність, нагадував про давне уміння народу обстояти своє право проти усяких ворогів, благав нарід — пізнати в собі людину і иньше, — словом проповідь його була чисто соціального характеру. Поет будив в Україні не збір етнографічних одиниць, а класу людей пригноблених і своїми і чужими ворогами, і був таким чином поетом і співцем переважно не нації, а народу. Се власне ми й робимо об'єктом особливої громадської уваги, бо така характеристика поета цілком змінює звичайні погляди на Шевченка і робить його великим за ініціативу не національного, а головним чином соціального відродження України.

Сим одначе ми не ставимо якоїсь догани чисто національним пориванням взагалі і українським особисто, якими кермуєчись дехто може надавати особливу вагу власне національній борбі в творах Шевченка. Ми тільки вважаємо останню другорядним чинником його значіння, — заплінення яким не може нам дати вірного оцінювання діяльності нашого поета, — а правда мусить бути першою річю всюди і завжди.

Намалювавши таким чином величний образ Шевченка, яко найвидатнішого соціально-політичного діяча України, перейнятого справжньою героїчністю, який визволив свій край від духового занепаду, ми не станем тепер дивувати ся надзвичайному вшануванню його пам'яті різними політичними групами. Сеї пошани він вартий безміри, і що ся шаноба не є продуктом українського шовінізму, показують відносини до него иньших націй. В своїх творах наш поет торкав ся життя не одного свого народу: він зачіпав у своїому обмалюванні Поляків, Грузин, Великоросів і других, — і відносини його до різних націй перейняті були повною об'єктивністю або великими симпатіями, заснованими на ґрунті правди та вселюдської любови. Такі риси поета не зникли звисно від вдячної уваги чужих націй і їх зазначають в критиці і Великороси і Поляки і другі. Але зі своїми натхненними творами Шевченко далеко перейшов межі Росії. Яко борець за загально-людські ідеали, він

найшов велике пошанування у всему Славянстві і що найважнійше, у народів західно-європейських. Йому надають значну вагу, як європейському письменникови, і в Англії і в Німеччині і в Франції і т. д. і се все властиво за ті яскраві гуманні думки, що висловлені в творах нашого поета.

Реасумуючи таким чином все сказане про нього, ми повинні сказати, що заслуги Шевченка, як борця за соціально-політичний ідеал, цілком варті робленого йому великого пошанування всією Україною. Твори його остільки живі та вражаючі, що ми немов бачемо перед собою поета при наших відносинах, мов чуємо його огнисте слово, повне поклику до боротьби і докору, і ся безсмертність змісту його поезії заохочує і нас самих до звеличання їх незабутнього автора, — так що в данім разі великість факту відповідає його оцінюванню.

Маючи тепер на увазі сю живість творів Шевченка, — ми можемо запитати, чи може він і ниньки бути соціально-політичним проводирем і чи досить для поступової партії одних ідей, вложених в його „Кобзар“? На сей запит ми мусимо відповісти: і так і ні; бо оскільки справді часовою і дорічною лишилась політична частина його учення, остільки пристаріла — соціальна.

Соціальні ідеали поета — ідеали старі, близькі до ідеалів народників, — а сим в сучасній історії не місце. Дифференціяція клас зломила панування тих ідеалів — ідей народа; в самому народі почалась боротьба клас — і до неї треба підходити без сантіментальностей народовства, без романтичних ілюзій про народню неподільну душу. Але й сам Тарас не ідеалізував народа, в його творах чують ся звуки гніву проти народних дук і богатирів; і колиб він дожив до наших часів, то ми певні в тому, що на стягу своєї поезії він написав би ідею пролетаріята. Одначе через сю пристарілість соціальних ідей Шевченка, значіння його для України зменшитись не може: він для неї зробив надто багато, щоб вона могла витерти його імя зі своїх скрижалів; та й крім того в його творах розсиано стільки загально-людських почувань правди і любови до людей, що вони в більшости своїй можуть довго ще служити чудовим засобом до людського виховання, в ряді з ліпшими творами європейської мисли. Отже кінчаємо свої уваги про нашого поета, про духового визвольця України, і на кінець скажемо одно, — колиб він з одчаем ждав приходу в свѣт апостола правди і науки, який би просвѣтив усіх людей і довів би їх до бажаної мети. На науку Шевченко бракував, але що-до правди, всесвѣтної правди, — то вона аж сяє в усіх його творах вічним свѣтилом, ворущучи усю

душу читача. В Росії і принаймі в Славянщині нема ні одного поета, який би робив таке могутнє вражіння своєю просто висловленою правдою, як Шевченко; нема за те і подібного йому впливу на рідну Україну, для якої він відкрив вільний шлях до безкраю його розвитку. Через те без вагання і по справедливості ми можемо наділити його титулом: „апостола правди“, так тяжко заслуженим і думаємо, що сей титул для нього найпридатніший. Шевченко в своїх творах заявив, що „в нього нема зерна неправди за собою“ і ми сему віримо — непохитне служіння своїй ідеї і довгочасне страждання за неї, є найліпшим доказом сего. А за се все, за такий його подвиг, мусимо поклонитись великій постаті поета Шевченка, мусимо сказати те, що він сказав колись Котляревському:

Будеш батьку панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть.

Материяльне положенє університетського студентства і акция віденьських студентів в сій справі.

Наш нивішний час, такий ославлений час умового руху, якому тяжко знайти рівнього в цілій дотеперішній історії людства, знаменний як-раз тим, що сї розличні питання, які ворують людський ум, займають увагу не лише якихсь вибранців судьби, ворують не лише верхні верстви суспільности, але переходять до споду і звертають на себе увагу тих верств, які досї цілі віки стояли оподалик від умових течій, що ворують людство. Наслідком того є з однієї сторони велике запотребованє популярних видань для народа, які-б подали в приступній формі сим меньше просвіченим верствам висліди науки, здобутки праці людського ума, а з другої сторони великий наплив молодіжи як-раз з поміж сих материяльно найнезасібніших верстов в висші школи: в гімназії, в університети.

Ми хочемо заговорити про одні біж сього посліднього питання з нагоди руху, який почав ся в Відни, як-раз в сьому напрямі, і думаємо, що ся справа не буде без інтересу для української молодіжи.

Се справа удержання молодіжи підчас університетських студій і справа її матеріальних відносин.

Здається, більш пекучої справи і для нас годі знайти. Як роздивимось поміж українською молодіжю, то прийдець ся нам сконстатувати, що дуже незначний її процент, який певно не доходить до 5%, має удержане від родичів.

Так представляла-б ся справа, як взяти студентів сьвітських факультетів. Як возьмемо під розвагу ще і теологічний факультет, на який дуже значна частина йде як-раз тому, що не має найменших завобів на удержане, то сей процент показав би ся ще менший. На медичному факультеті, де із конечности треба провадити майже весь час на університеті, тяжше погодити обовязки студента університету з якими небудь зобовязаннями при побічнім занятю, маємо незвичайно мале число слухачів, але й з поміж тих ще деякі мають лиш такі засоби на удержане, які дозволяють хіба на нужденну вегетацию. Прецінь відомі такі випадки, що цілий місячний дохід студента медицини виносив 30 корон. Як раз така сума, яка по відтрученю конечного видатку на мешкане і хоч сяку таку одіж приневолює того щасливця, що має від родичів удержане, вичеркнуги з книги свого життя видатки на такі люксусові річи як снідане, вечера, а каже обмежити ся на обід, дуже часто лише що другий день.

Gros молодіжи на правах і на філософії удержуєть ся з диюрн і з лекцій. Се саме вже доволі аномральне. Студент, який мусить провести кілька годин денно на диюрні або на лекції, ніяк навіть при найліпшій волі, не в силі виповнити всіх своїх обовязків добре і совісно. Тому і не дивниця, що нераз при шуканю диюрни доведеть ся не одному стрінуги у адвоката або в якому уряді таку увагу, що волять віддати диюрну заводовому диюрністови. Натомість полишаєть ся студентам університету без більшої і поважнійшої конкуренції одно занятя: лекції.

Та характеристична черта так при одному, як і при другому занятю (себо при диюрнах як і при лекциях) є страшний визиск праці і надмірно нужденна винагорода.

Сі відносини не лиш наша спеціальність. Вона для загалу студенства актуальна і пекуча справа, хоч і така, про яку досі не було публичної дискусії. Найважнійша отже справа на тепер, бодай піддати се питане під публичню дискусію, яка-б могла дати почин до заводової студентської організації, з метою борби з сим великим лихом.

Відносини, в яких живе переважна частина університетського студентства, менше більше всюди однакі. Я позволю собі перевести тут кореспонденцію з Відня, яка появилася в 4. числі берлінської Allgemeine Deutsche Universitäts-Zeitung про відносини в Відні з увагою редакції: „Богато схожого є тут і з німецькими відносинами“ п. з. Нужда студентів.

„Якби ми захотіли — пише автор — виробити собі про студента суд з нарисів і гуморесток деяких гумористичних письм, в яких він як забудьковатий професор став постійною фігурою, то мусіли-б ми думати, що його жите пливе серед забав, тютюнового дьму, пиятик і бійок. Як денде затронеться матеріяльне положення, то хіба в сей спосіб, що се дає привід до як найліпшого гумору. Може бути, що є дещо і правдиве в тих істориях, бо инакше вони-б не держалися цілими роками в ріжних відмінах. Але правдивої біди, скритої та прецінь такої явної нужди вони не доторкають.

Се була справдішня несподіванка, як австрійське студентство взяло само в свої руки уладжене тих відносин і віденське соціально-наукове просвітне товариство дало в своїй „анкеті про домашніх учителів“ гідний подяки причинок до розділу „студентська нужда“. Поважні денники помістили про се в день зборів вступні артикули, а масове виповнюване квестіонара, що його видало згадане товариство, доказом, з яким інтересом стрінулася порушена справа.

В Німеччині здивують ся, як се можливе, що минув такий шмат часу, заким забрали ся до публичної дискусії над розвязкою сеї так пекучої справи. Щоби се зрозуміти, мусимо звернути ся взад до 48. року, так знаменного для австрійського студентства. Тоді ще не мали народні школи тої ваги і не були так уладжені як нині. Тому то держали середно засібні родичі на взір аристократів для своїх дітгий домашнього учителя, замість посилати їх до публичної школи.

Були тоді також, як і довгий час потім години для повторення, себто по звичайній науці збирав учитель коло себе сих учеників, які потребували доповнення, або бажали більше навчитися шкільних предметів. Певна річ, що він не робив сього даром, а і се було природне, що сї ученики мали перед перед иньшими. Та сї години для повторення заказано в своїм часі зі згляду на наслідки, які вони вели за собою.

В середних школах витворював иньший спосіб науки так само злі наслідки. Професор середних шкіл держав за відповідною винагородою в своїй хаті лекції, на які зі зрозумілих причин все вчачало

багато учеників. Державні шкільні влади заказали перед кількома роками вчити професорам учеників з власної кляси. Від того часу перевело ся громадне вчання. Бо тут не ходило о справдішнє знання, лише о позір та о добру клясифікацію.

Як професорам не дозволили самим вчити в дома, почали поручати до помочи в дома своїх колишніх учеників, яких признавали за спосібних. Майже кождий професор придержував ся тої поведінки і ще нині може вчути студент, що просить о лекцію, відповідь: „Добре, але Ви не мій ученик, я Вас не знаю, ідїть до своїх професорів, може вони мають що для Вас“. Така поведінка має ось-які наслідки: возьмім, що колишній учитель вмер або переніс ся, або що студент мусить перенести ся до иншого пр. університетського города. Щож дієть ся? Годі жити молодому чоловікови воздухом, як не дістає з дому відповіднього удержаня, мусить бороти ся з бідю і нуждою або пропасти. Найперше глядає лекцій і всюди дістає відмовні відповіді. Нічого не пособляють всякі порученя. Професори його не знають, а також мусить найперше подбати про лекції для своїх студентів, часто таких, що їм не достає лиш грошей на пиятику. Тоді звертає приятель його увагу на анонси в денниках. Денеде стрінєть ся запотребоване та всюди поражаючо переважає подача. Куди не звернетъ ся за вказівкою анонсу, всюди така сама відповідь: „На жалъ за пізно, вже занятє“. Збирає своїх кілька послідних крейцарів і анонсує сам. Щоби видержати велику конкуренцію, визначає мінімальний гонорар, часом соромно низький¹⁾. Годі спорити з бідаком, що полод заглядає до його вікна. В Відні маємо академічну кухню, що дає обіди по 25 кр. для незасібних студентів. Та я знаю студентів, які лише що другий можуть користати з того добродійства.

Кому не стає гроша на анонс в часописи, пробує инакше знайти собі лекцію. По віденьських передмістях годі стрінуги склепика, в якому не висїла-б ось яка картка: „Знаменитий корепетитор вчить всіх предметів з народніх і середніх шкіл, про адресу можна тут довідати ся зза ввічливости“.

Звичайно ще додаток: „Винагорода дуже низька“. Се не все дієть ся зі справдішньої ввічливости. Навряд часто мусить студент платити склепареві проценти за його „ввічливість“. Зрозуміло, що серед таких відносин годі дати запоруку за спосібність учителя

---

¹⁾ Сими днями можна було найти в однім віденьським деннику анонс, в якому студент за 15 кр. (денно) зобовязуєть ся вчити всіх гімназияльних предметів.

і неминуче мусить дістати ся занятє в руки непокликаних елементів.

Та не лише з того боку потребують побоювати ся незасібні студенти конкуренції, але ще й з боку своїх ліпше ситуованих товаришів, які вже ізза своєї товариської позиції є далеко швидше в спромозі заняти місце домашнього учителя дітей в соліднійших домах. Найліпше платні місця домашних учителів у аристократів лише для них доступні, бо незасібний студент не має потрібної одежи, а передовсім потрібних знакомств, щоби дістати ся в сі круги.

Та як студент роздобув за всяку ціну лекцію, аж тоді починаєть ся мука. За всякий невдалий спробунок, за всяку догану, яку обірве ученик в школі, змивають голову домашньому учителеви. Як се дієть ся частійше, то просто проганяють його, часом в понижающий спосіб.

В деяких домах мають, здаєть ся, особливіші понятя про товариське становище домашнього учителя. Часто доводить ся почути, що домашній учитель, се лише ліпший наймит. Та вже нечувана річ ось що: Один товариш мав вчити при одній сім'ї двох хлопців, з полудня ходити з ними на прохід, а в вечір їх забавляти. Отже весь свій час посвячував тій сім'ї. Та за се не діставав бідачиського — ані сотика — лише мешканє і харч.

А такі сім'ї є ще на стільки задеревілі прославляти сей визиск нужди як їхнє добродійство! Вони удержують „безінтересовно“ незасібного студента! Справді слід би се гатити зелізним кулаком.

В слід за сим йде передовсім як дальше нещастє, що вяжеть ся з лекціями, страта часу. Як має студент виповняти обовязки зглядом себе самого, коли він тратить найліпший час на лекції?

Серед сих невідрадних відносин треба з утіхою повитати, що австрійське правительство хоче забрати ся до виданя закона про домашних учителів на підставі материялів, які старанно збрало соціально-наукове просьвітне товариство. В маю 1898 дітали директори гімназий і реальних шкіл тайний обіжжик з міністерства просьвіти в справі енергічного спинюваня домашнього вчителства. Се тоді напсувало багато крови. Нині роздумали ся инакше.

Перед роком предложили державній раді проєкт закона, що має в дечому унормувати правні відносини приватних осіб, отже також і відносини домашніх учителів зі згляду на винагороду на випадок недуги і виповідження. Певно, що не зуміє змести з обличя землі студентську нужду ані закон, ані анкета. До того треба загального співділаня.

1) Законного означеня мінімум винагороди.

2) Кождий студент з на пів засібної сім'ї повинен вважати се за обовязок чести, не брати лекцій, бо через се забирає біднійшим кусник хліба.

3) Основаня студентських бюр посередництва, які-б стояли під проводом вибраних товаришів. Щось в тому роді є вже правда й тепер пр. віденське філософічне запомогове товариство (Philosophen-Unterstützungsverein). Та публика про се нічого не знає і звертаєт ся все ще при обеаді місця домашнього учителя до директорів середніх шкіл і професорів.

4) Видаване свідощтва при відході домашнього учителя.

Поки що порушено справу. В найблизшому часі буде неку занимати ся австрійська державна рада. Дай Боже, щоби вона довела сю справу до щасливого і всіх вдоволяючого кінця.

З нагоди згаданого в кореспонденції проекту закона почала ся під проводом тутешнього соціально-наукового просвітнього товариства (Social-wissenschaftlicher Bildungsverein) оживлена акция в сій справі. Дня 16. січня с. р. відбув ся в 33. салі університету з рамени згаданого товариства відчит д-ра Офнера про проект закона в справі домашніх учителів. Др. Офнер обгорював в своїму відчиті різні сторони невідрадних материяльних відносин студентства, що занимає місце домашніх учителів. Перша річ, низька винагорода Тут може помочи лише солідарність самих студентів, які-б не приймали місць за низькою винагородок. Друга справа, се виповіджене лекцій, а вкінці і справа мешкань сих домашніх учителів, які дістають за лекцію мешканє і харч. Проект закона назвав др. Офнер нужденною латаниною.

В оживленій дискусії, яка почала ся по відчиті, підношено різні сторони сього питання. Розходить ся головно о се, щоби зібрати як найбільше материялу про материяльні відносини студентства і в сій цілі як-раз уряджено анкету. Як найліпший спосіб зібраня материялу був би обіжник, що його видало згадане товариство з ось якою відозвою:

Товариші!

Перед кількома тижнями подало правительство палаті послів проект закона, яким в деякому згляді мають унормувати ся службові відносини домашніх учителів і інструкторів. Хоч і як мало дає сей правительственній проект студентам, які приневолені глядати лекцій, то на всякий випадок через його внесенє осягнули ми одно: нужда домашніх учителів стала актуальна, публика буде в найблизшому

часі приневолена віднести ся прихильно, чи неприхильно до тої справи, що на сотки студентів, як і домашні учителі і інструктори добувають собі способів до життя і науки, значна частина дістає недостаточну, а дуже велика прямо нужденну винагороду.

Нам слід тепер покористувати ся нагодою і енергічно і свідомо стреміти до поправи нашої долі.

Що найперш необхідне, то ясний перегляд фактичних відносин. Як посли, які будуть мали охоту — а таких чейже не забракне — зайняти ся нашою долею, мають ставляти успішні поправки, то мусимо дати їм материял в руки: як маємо успішно впливати на публичну опінію, що годі нам приходити з загальними фразами, але мусимо бути в спроможі покликати ся на справдішні факти і числа. Тому постановило „Социально-наукове просвітне Товариство“ урядити в сій справі анкету студентів, домашніх учителів і інструкторів.

Товариші! Ми вважали почин в сій справі як обовязок нашої честі, та думаємо, що і ви є в обовязку, зробити своє. В справі, яка доторкає ваших власних інтересів, ви не повинні оминати виповнення квестіонаря. І лише сим ви не повинні вдоволити ся: ви мусите горячо зайняти ся сим поміж своїми товаришами, щоби всі взяли участь в анкеті.

Виділ „Социально-наукового просвітнього Товариства“.

Квестіонар, з многих зглядів дуже цікавий, виглядає ось як:

Квестіонар в справі положеня студентських домашніх учителів і інструкторів.

ПИТАНЯ.

1. а) Імя і прізвище (не конечно виповняти).
- б) В якій висшій школі і на яку спеціальну групу Ви записані?
- в) Заняте батька (матери).
- г) Де кінчили середню школу, де і коли здавали матуру?
- д) Від коли живете в Відні?
- е) В котрім окрузі живете?
- ж) Чи живете дома у родичів, у свояків, чи у чужих людей?
- з) Чи маєте харч у родичів або у свояків?
- и) Чи платите родичам і своякам за мешкане і удержане?
- к) Чи маєте поза лекціями ще який заробок? який?
- л) Чи маєте стипендію?

- m) Чи дістаєте грошеві запомоги з запомогового товариства?
- n) Чи дістаєте даром марки на їджене? кільки від 1/2, 1901 до 13/1, 1902.
- o) Чи маєте даром мешкане через запомогове товариство?
- p) Чи дохід з лекцій є Ваш цілий дохід?
- q) Чи становить головну часть Вашого доходу?
- r) Чи становить лише додаток до Ваших доходів?
- s) Чи є лише Вашим грошем на бічні видатки?
2. a) З якої класи ученика Ви вже вчили? Яких предметів? Чи і иньші які предмети шкільні?
- b) Від котрого року взагалі уділюете лекції?
- c) Стан батька ученика і мешкане ученика (Відень: округ, поза Віднем: місце) після стану з 15. січня 1902.
- d) До якої школи і класи ходить ученик?
3. a) Кілько годин вчите в тижни (включно неділя)?
- b) День тижня і година науки при поодинокім ученику.
- c) Чи маєте поза годинами лекції ще і наглядати ученика і в яких годинах дня?
- d) Яку ремунарацію (в грошах) дістаєте за кожду лекцію?
- e) Чи дістаєте гроші на їзду? Чи осібно винагороджують Вам сі кошти?
- f) Які і кільки обідів дістаєте яко ремунарацію і за які лекції?
- g) Чи вони відповідають Вашим потребам що-до скількості і доброти?
- h) Чи мешкаете в помешканю ученика?
- i) Чи маєте там в день покій до виключно Вашої розпорядимости?
- k) Чи сплять з Вами і иньші особи в тім покою і які?
- l) Кілько вікон має спальня?
- m) Чи вони виходять на вулицю? велике подвіре? ясне подвіре? коритар?
- n) Чи спальня має які невігоди?
- o) Чи маєте які закиди що-до Вашої спальні?
- p) Який час маєте до вільної розпорядимости?
4. a) Коли в сім шкільнім році зачали Ви вчити кождого поодинокого ученика?
- b) Котрого ученика Ви вже вчили в попереднім році і кільки літ Ви вже його вчите?
- c) В яким часі одержуєте гроші?
- d) Чи можете скаржити ся на часте спізнюване заплати?

- е) Чи вимовилисьте собі речинець виповідження і який?
5. а) Чи Ви того року покинули лекції? з яких причин?
- б) Чи Вас сего року відправили з посади? за поданем яких причин?
- в) Чи Вас відправлено перед днем заплати?
- г) Чи Вам в тім випадку заплатили за решту часу до дня заплати?
6. а) Кілько годин лекцій відпало від $\frac{1}{12}$ — $\frac{15}{1}$, через відмову ученика?
- б) Кілько годин Вам в час виповіджено?
- в) Чи за відпавші ті години Вам заплачено? так само як за відбуті?
- г) Чи через недержанє лекції не дістали Ви і обіду? Чи Ви за то дістали винагороду яку?
- д) Кілько годин від $\frac{1}{12}$ — $\frac{15}{1}$, відпало через се, що Ви були перешкоджені?
- е) Чи Вам заплачено за сі години так як і за держані?
- ж) Чи через опущене сих годин відпадав і обід? Чи Ви діставали за се винагороджене і яке?
- з) Кілько з опущених годин опустили Ви ізза слабости?
- и) Чи Вам за сі години заплачено? так само як за віддержані?
- к) Чи через опущене сих годин відпадав і обід? Чи Ви діставали за се відшкодоване і яке?
- л) Чи Ви належите до якого Товариства для хорих і якого?
7. а) Котрі з Ваших лекцій Ви дістали через се, що анонсували в часописах?
- б) Котрі через се, що Ви зголосили ся на анонс?
- в) Котрі через порученє Ваших колишніх учителів?
- г) Котрі через порученє Ваших учеників?
- д) Котрі через порученє приватних осіб?
- е) Котрі через товариство запомогове і яке?
- ж) В який иньший спосіб Ви одержали лекції?
- з) Як часто Ви на початку року шкільного анонсували? Кілько разом Ви на се видали?
8. а) Чи тепер маєте вже достаточне число лекцій, чи шукаєте ще яких?
- б) Яке занятє мали Ви в часі послідних головних ферий?
- в) Чи жадаєте і дістаєте при опусканю служби сьвідоцтва?
- г) На кілько днів перед устанєм лекції Вас о тім звичайно повідомляють?

- е) Чи вважаєте запроваджене правного речинця вивіданя при лекціях за відповідне?
9. Чи вважаєте за відповідне, аби посередництво при лекціях було віддане публичньому заведеню, яке би стояло під кермою вибраних товаришів?
  10. Котру лекцію з тих, що Ви коли небудь мали, вважаєте для себе за найгіршу і з яких причин?
  11. Яка для Вас добра і з яких причин?
  12. На які недогідности при лекціях можете ся особливо жалувати?
  13. Які бажаня могли-б Ви висказати в справі правного унормованя справи лекцій?

Відень, дня 1902.

Як бачимо, квестіонар дуже багатий і інтересний. Відповіди на сей квестіонар повинні принести багато цікавого материялу, який буде становити трівкий субстрат до дискусії про пекучу для загалу студентства справу. Питаня сї такі цікаві і так загально інтересні, що повинен ними інтересувати ся загал всього австрійського студентства, бо відносини, які відкриває так наведена кореспонденция в Allg. D. Univ. Ztg., як відозва і квестіонар, загальне лихо студентів всіх університетів.

Кацапська пантоміна на віденському ґрунті. (Допись).

Читачі „Молодої України“ мусять простити, що ми приневолені на хвилю здержати їхню увагу на сій купі випадків, якою є кацапська банда. Справді трохи мерзко і совісно брати перо в руки і писати про се тоді, як тільки иншого треба-б обговорити і місто інтересувати ся житєм суспільности, місто розбирати прояви життя і розвитку нашої нації ми стаємо говорити про сей струп на її здоровому організмі і интересуємо ся тими випадками суспільности,

але приневолює нас до того як-раз добро сеї суспільности, яка прецінь повинна раз прозріти і позбути ся сього боляка на власному тілі, яка повинна раз поставити справу на вістрю меча і вимести з своєї хати се сьміте, яке зовсім не приносить її чести, а компромітує сю суспільність перед цілим сьвітом.

Звісна всім роля кацапських ембріонів в цілій університетській справі. Підліщого становища чейже годі було заняти, як заняла кацапська компанія. Нещасні найшли ся в дуже немилому положеню. Ціла суспільність підняла рух за українським університетом. Що мали зробити сих 60, як самі кажуть, младенців. Як остануть ся на львівському університеті, суспільність прецінь раз відкриє очи, прецінь раз наглядно побачить, що сї панове, се парасити на її організмі, яким байдуже про сам організм, щоби лише їм лекше було. Заявлять ся за українським університетом, тоді знов клопіт з протекторами. І ось попали поміж Сциллю і Харібду. Розвідують ся у української молодіжи, що вона думає робити і яку акцію дальше вести, бо вони хочуть йти солідарно. Висказують ся за основанем „малорусского“ університета, а рівночасно старають ся паралізувати її роботу і ослаблювати ефект. І певна річ, якби сї панове були мали яку небуть силу, якби хто небудь був їх вважав за людей публично характерніх, се могло-б було їм вдати ся, то ми вже зробили бодай тільки кроків на перед, що лиш сама полова з поміж молодіжи паде на кацапський тік, а про моральну вартість сих панів мала ціла Галичина доволі нагоди перекопати ся хочби підчас університетських подій.

Та остаточно під напором публичної оінії мусіли і кацапи забрати ся з львівського університета. Українська молодіж виїхала з охотою до праці для свого народа і сейчас почала ставати до роботи. Нічо більше не могло вправити в злість сю банду запроданців, як праця української молодіжи і знова по своєму звичаю почали рити і киринити. Так стало ся в Відні. Могли прецінь з історії наших відносин набрати вже сього досьвіду, що для нас було-б пониженем мати які небудь зносини з їхньою клікою і не могли з гори претендувати на се, щоби українська молодіж упідлила ся коли небудь до тої міри, щоби мала з ними які небудь зносини. Та почали вдавати, що сього не розуміють. Раді, що в Відні найшли собі рабіна в особі великого кацапського ученого г. Вергуна, який має сю добру прикмету, що платить всім гуляш і пиво, отже розгріває сим горячим напоєм кров у младенців в Відні, мріти про походи на „українофілов“. П. Вергун має рацию, що не дуже любить „українських козачкоф“. Прецінь він знає се добре, що вони не мають

ані крихітки пошани анї для його наукових, анї для червонорусско-поетичнїх спосібностей. Знає, що вони його зовсім не більше шанують, як ціла поступова Росія. І як тут не лютити ся! І як вони се сьміють!

На 27. січня було скликане публичне віче в справі українського університета. На се віче прошено всі групи словянської і німецької поступової молодіжи. Що кацапів не прошено, до сього вони чейже мали вже час привикнути. Та віче заказала поліція. Мала відбутися довірочна нарада. Та кацапи рішили ся конче бути на вічу і заквартирували ся до винаятої салї на дві годині перед початком віча. Вергун на галерії сив з радости. На салї появили ся комітетові, що скликали на пів до осьмої довірочну нараду коло 6-тої г. і почали домагати ся від кацапів, щоби сейчас вийшли зі салї. Кацапи приймають візваня диким криком, свистом і лайками, а г. Вергун видає з галерії команду.

Нараз появляеть ся в салї поліція і видає приказ зі салї вийти, бо віче заборонене. Треба було бачити сю диявольську радість і сї прояви вдяки для поліції, яку виражали кацапські пики, почувши від комісаря про заборону віча. Оплескам не було кінця. Заінтоновано „Внизъ по матушкѣ“.

Довірочна нарада не відбула ся, бо поліція безправно розігнала зібраних, але кацапська діяльність не покінчила ся.

Intermezzo між вічем а нарадою винагороджували собі кацапи вільяко: г. Вергун проходжав ся з поліційнім комісарем, потім стали нападати поодиноких людей з молодіжи і верещати за ними „козачки пуцьвірки“ »*ruthenisches Gesindel*« і т. д. а г. Кіндій може повеличати ся тим, що напав на тов. Яримовича.

Ефект цілої авантури був зовсім не такий, якою собі бажали „гаспада“. Спїлка з поліцією і нападаня на в улиці поодиноких людей стали доказом не їхнього лицарства, але підозрілої вартости. В словянских часописях почали появляти ся звістки про віче, які симпатично висказували ся про українську молодіж, а осуджували поведене кацапів. Г. Вергун в розпущі: треба реабілітувати ся якось. Скликали нараду на 7. лютого і запросили Сербів, Словінців, Чехів. Г. Сембратович і Г. Ясеничская дістали сю задачу знищити в рефератах українську молодіж і здобути признане для кацапів.

Та хоч госпожа Ясеничская і як старала ся пересилябізувати доручений їй еляборат, однак доля показала ся мачохаю для „русскої дѣвушки“ і її реферат зробив се лише вражїне, що г. Ясеничская крім польської мови не знає ніякої нншої. Реферат г. Сембратовича

викликав одушевлене лише у г. референта, бож брехні, які становили суть реферату пр. про сецесию „русскихъ студентовъ“ про релюговане „русскихъ студентовъ“ були для всіх аж надто очевидні. Про яку небудь заяву признання зі сторони гостей годі було мріти, та ануж доля усміхнеть ся. Піддають заяву признання під голосоване, та показуєть ся, що гостям і не в думці вставати. Тоді спішить Вергун на поміч, починає вговорювати в гостей, що вони не порозуміли, о що ходить, ба навіть зрікаєть ся чести бути Великороссеом і заявляє, що він Малороссе. Се зробило ще гірше вражінє, від тепер, говорили потім гості, почали ми розуміти, що они комедиянти.

З поміж гостей роздав ся голос. Ну Богу дякувати! Та сей голос був немовби голос ножа по склі: „справа самостійности української нації се наукова справа, на яку наука дала вдоволяючу відповідь, а заявляти своє нагодоване українській молодіжи, якої тут навіть нема, не маємо потреби“. Знова круто, знова треба пустити ся на винахід.

І почали сипати сеї брехні за брехнями: Українці заденунциювали кацапів до митрополіта, до ректора і т. д. Се все було хиба доказом, який спосіб поступованя уважають кацапи за звичайній і якби вони звикли вести акцію. Здаєть ся, нема що і згадувати про безпідставність сих кацапських елюкубрацій достойних лише фахових шпігунів і денунциантів. Та діждали ся того, що гості заняли in abstracto своє становище до доносів і заявили, що якби Українці зважили ся на доноси, то такий поступок вони-б осудили. Кому се була пощочина, чи не самим кацапам того „гаспада“, не розбирали. Господи Тобі слава! Буде що написати до „Галичанина“.

Слов'яни з великим вдоволенем оповідали потім про сю нараду Українцям. Була се дня них прегарна забава.

Цікаве саме теперішнє становище кацапів в справі українського університета. При нагоді сходи́н вони раді дуже вдавати героїв і приписувати собі великі подвиги ві Львові в справі „русского“ університета. В „Русскомъ словѣ“ перед народом торочать про се, як-то вони борють ся за „русській“ університет. В „Галичанинѣ“ плачуть, що „українофіли“ почислили цілу борбу за український університет виключно на свій „счетъ“ а в „Славянскомъ Вѣкѣ“ „галицко-русській студентъ“ зі Львова дає дуже остру науку кацапам за їхню сецесию, бо „выходить, что студенты русско-народной партіи убоялись угрозъ українофильскихъ товарищей и рѣшили вынимать для нихъ каштаны изъ огня“¹⁾. Він взиває „товарищей принять ся за исправление ошибки“ Ми розуміємо його, що з цілим

¹⁾ Слав. Вѣкѣ ч. 35 і 36.

кацапським дорібком стидно трохи показувати ся поміж чужі люди. Ліпше було і не показувати ся. Так пашливіої дороги панове!

Не від річи буде ще згадати про маленький але цікавий епізод. Є тут в Відні польське товариство Ognisko, з яким ізза його на-задницьких тенденцій ми не маємо ніяких зносин. Та сі тенденції не перешкодили залізи там кацапам при нагоді okazji, на якій сподівали ся за дурно переполокати горло. На жаданя Поляків потім відсьпівали навіть ще не „вмерла Україна“ і було-б вьсо добре, як нараз виговорили ся, що вони кацапи і наслідком того опинили ся за дверми. Та до такої процедури вони вже привикли, отже вьсо пішло „благополучно“.

СТЕФАН ЧАРНЕЦЬКИЙ.

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

Двојка є дорога — каже Пшибишевський — щоби штукаю обгорнути житє.

Одна широка, протоптана, безпечна і вигідна, — друга крута, що веде понад пропасти, повна смертних небезпек.

Зовсім як у казці.

Вигідна дорога, — се дорога мозку, дорога бідних пяти зми-слів, що обіймають жите лише в його случайностях, в його сумній, а пустій буденщині.

Стрімка, пропастна дорога — се путь душі, для якої жите є томлячим сном, а болісним перечутом якогось иньшого жита і за-сьвіта — перечутом иньших звязий і иньших глубин, як ті, до яких наш бідний мозок дотерти може.

Немногі в нас вибрали той другий шлях, а в тій нечисленній горстці, що складає жертву душі, йде Богдан Лепкий.

Лепкий, Авдикович і Мандичевський — як вже замітив Яцків — се трійця чимсь невидимим звязана зі собою; якісь загальні черти вяжуть їх спільним знаменем, хоть індивідуальні ріжницї, хоть нерівність талантів, а передусім та обставина, що йдуть справді шляхами душі, відчужинює їх від себе і не позволить їх назвати одноцільною групою.

Тиха, спокійна обсервація життя у його всіх проявах — се спільна тим трем письменникам прикмета.

Зірване з банальними правилами життєвських правд, шукане не голсі події, але вражіння, не об'єктивної, але підметової правди, прорване зимних обручів внішніх явищ, щоби іскру минучої події перетопити в полум'ю власної душі — се їх основна точка виходу. Тому вони шукають вражінь, вражінь рідких, не буденних і на прапорі своєї штуки пишуть ясно знаменні слова Рода: »Sortir de la banalité«.

Але не значить се, що вони для тих вражінь кидають буденне жите. Ні! Вони лише з найбуденніших подій добувають іскру високих почувань, дрозж могучих вражінь, вони найбуденнішу подію озаряють блиском почувань власної душі! І та сила суб'єктивного похвачування і проявлювання вражінь, — та сила, що не терпить ніяких обмежуючих пут, у них видніє в цілій повноті і саме вона не дозволить їм зблизитись до себе більше — і саме вона не дасть їм вийти на путь перетравленої шаблонности.

Освітлене сірого життя вогнем власних почувань, кинене за всю нужду буденщини кілька хвиль упоєня безмежним щастем мрій, кілька хвиль шалу, забутя, що мов блискавка замерехтить перед очима і не закріпивши душі улітає безповоротно — се теорія їх музи!

В рідній землі і її жителях стремить головний корінь і жерело творчости Лепкого. Село — се його улюблений світ.

В малих на позір відірваних картинах дав велику панораму галицького села: І ті рівнини ланів, пусті, далекі як стогін розхитаних дзвонів, і ті острови піску і ті безмежні толоки, пасовиска, сповиті жаром полудневої спеки в сонну тишину і срібlistий пісок ріки і ті спорохнявілі верби, що в тяжкій задумі звисли над водою — і знова площина, як далеко долітає зір, покраяна в шматки ячменю, в кроваві вигони гречки і конюшини, в золоті плахти зрілої пшениці, і луки умаєні білим цвітотм румянка і татарки.

А по тій пестрій шахівниці веть ся вужем полева дорога; часом перехилить ся понад неї плакуча береза, часом зачорніє панцинний хрест, оточений корчами тернини. А там похилені, обдерті курні хати, розвалена корчма, гушавиною корчів обросла капличка, дощами побита фігура прибитого на хресті Спасителя, або покритвлені кусні бляхи, що колись представляли св. Николая — все те так добре кождому звісне, все те тільки разів бачене, а таке сумне, болісне, давляче.

А за селом сині контури лугів, темніючий ліс і в синяві об-
ків потапаючі вершки гір.

То образ галицького села, то образ, який Галерією поодиноких
картин пересуває ся перед очима того, хто обіймає Лепкого яко
цілість.

А понад всім тим пливе якась симфонія плачу, стонів, безмірної
туги і жалю, а понад всім тим пливе зболіла душа поета, душа, що
полюбила ту сумну землю і її нещасливі, безрадні діти, а коли вже
не може в собі здавити болю, вибухає тихим риданем...

А понад цілим тим світом Лепкого розстелила свої давлячі
крила якась невисказана туга, якась гнобляча мелянхолія і смуток...

Но той глибокий сум Лепкого, то не сум пережитого, хорого
серця, немічного, безсильного, що тужить за камінним сном тихих
могил — то смуток молодий, неспокійний, що пливе в час днів без
бурі, без блискавок і орканів; той смуток — то туга за житем роз-
ливним, повним, вибуялим, за житем піднебесних взлетів і пропасти-
них спадів.

„Вже в часах гімназійальних — каже сам автор в листі до
покійного Турбацького — долягав мені той сумний настрій і туга,
що не знати чому і звідки неволила мене“.

І справді той сумовитий настрій — се канва, на якій сновані
чи не всі оповідання Лепкого.

І той дощ, що в дні слоти стогне на шибях мужицької хати,
і той місяць, що в ніч осінню сповиває стернища і загопи в якісь
таємничі чари і ті послідні, нерозвіяні листки дерев, що сумовитим
шелестом бють об себе і той вітер, що зі зловіщим витем пере-
літає понад хати і паде зломаний на полі і плаче тихим посвистом
серед пожовклої трави — се фарби, що доповняють гармонійно
образ цілості.

Лепкий — се артист в повному розуміню сього слова.

І коли з одної сторони високе артистичне замиловане, глибоке
розумінє штуки каже йому летіти там високо, де порох земських
брудів не звів пилу естетичної краси, де брутальна рука чоловіка
не стерла стигмату правдивого твору природи — то знова суспільні
струни, власні спомини, зжите з курними хатами мужицькими,
співчуте для тих невідкуплених снів прогнаного Адама — все те,
здаєсь, обтяжує його крила, тисне в долину і каже дивитись там,
де біль, де голод і нужда...

І нераз здаєсь: автор хоче повторити за Каспровичем:

Szare chaty! nędzne chłopskie chaty!
Jak się z wami zrosło moje życie,

Jak wy proste, jak wy bez rozkoszy...
Dziś wy dla mnie wspomnień skarb bogaty,
Ale wspomnień, co łzawią obficie.
Hej! Czy przyjdzie czas, co łzy te spłoszy?!...

Одноцільної епопеї дарма би у Лепкого шукати. За те в відірваних картинках — дав велику панораму Голгофти галицького хлопа, дав ту тиху, а преці нераз грозою і ляком переймаючу трагедию, що веде ся незамітна ширшому світу, в курній мужицькій хаті. То драма мужицького життя, що нераз потрясає величю горя, переражає, чудує, то знова торгає нерви і будить глибокий співзвіль для тої безрадности положеня, в якому теперішний мужик находить ся.

Не все те в силі придавити тих могучих звуків субективізму, що від субтельности і полету переходить всю скалю: від борби і протесту — до апатії і огірчення, від обжалованя до жалкої меланхолії і іронії.

Мужик Лепкого то не звичайна опереткова фігура, яку ми звикли бачити в українських песах, то не ідеалізація сантіментального коханка (як стрічалось до недавна у нас) — хлоп Лепкого то реальна стать, той хлоп думає і чує.

Мужик у Лепкого відмальований переважно на тлі страшної нужди, той мужик, що не знає вже нині, чого чіпати ся, чи обвинувувати людей, чи звалувати все на Бога, чи в божевілю проклинати землю і природу, чи проклинати матір, що його на світ видала, чи проклясти себе самого.

Дятого хто, як каже Гете,

Зі сльозами не споживав хліба,
Не переплакав на постелі ночі,
Не призивав в кайдавах ласки неба, —

той не зрозуміє нашого хлопа, той не зрозуміє героїв оповідань Лепкого.

Нужда, що розшаліла нині над хатою галицького селянина, що вижерає його з батьківського загона, що сотки жене в гріб, иньших до міста, або й за море, та нужда, що вітає новонароджену дитину і як передеконна свічка світить старцеви в послідній годині, нужда, що кривить лице, що серед сьміху витискає слезу — та нужда поставила нині хлопа, як каже Оркан — над пропастию!

І Лепкий порозумів той оплаканий стан мужицтва, відчув його болі, переняв його сльози. І відтворив душу хлопа над пропастию

того хлопа величавого безміром болю, того хлопа часом дикого, брутального, а все темного, безрадного, нещасливого.

Може надто розширило би ся рами своєї праці, коли би я хотів ширше обговорити кожде оповідане Лепкого з окрема і так доказати правдивість моїх слів. Проте я обмежу ся лише до тих кількох, на мою гадку найкрасших, найінтересніших, бо в них саме проявляє ся найяскравіше таланти Лепкого. Оповідання ці то: „Зломані крила“, „Стріча“, „Починок“ і „В світ за очі“ (вірш).

„Зломані крила“ — се одно з перших, а разом і найдовших оповідань, поміщене в „Зорі“ за 1897 рік, де автор криє ся під псевдонімом Нестора Лендина.

Зміст його такий:

Загородна Олена донька богатих газдів, одиначка отуманена на прощі якимсь місіонарем, — рішаєсь відречи ся світа і віддати себе на службу Божу в монастирі.

Дарма плакали родичі, дарма старенький парох о. Недільський представляв їй сумне жите монахині, дарма сільські жінки і діти насмішували ся з „кляшторниці“, — Олена не покидала раз повзятої гадки. Вчинила обіт, що віддасть себе Богу в жертву, що віддасть Йому своє жите і тіло, щоби лише спасти душу! І як їй було не йти?...

Тямить так добре те, що їй казав „найстарший місіон“ про вічний рай і чула, що не буде в силі опертись тій незвісній силі, котра під вражінем слів слуги Божого потрясала цілою її істотою, розпирала серце і гонила до иншого незнаного житя.

Якось коло Покрови завіз Олену батько wraz з провінциялом о. Бротеем до захоронки.

І там пливе їй зразу жите тихо, спокійно, мов задумані води потока, жите повне труду і пожертви.

Фізична праця, научуване дітий в шкільці, відвідуване хорих у селі, молитви, безсонні ночі, роздумоване над мужицькою нуждою, яку бачила по хатах — се зміст перших днів її чернечого житя.

З годом почалась вкрадати в її серце зневіра, нераз тривога шепотіла їй до уха: „Ти лиш малий, безсильний човен без весла, посеред моря, що перехиляєть ся з боку на бік, а то море — то людська нужда; на неї не порадиш нічого“.

Сум і безнадійність обгортали душу молодій служебниці, бо чула, що зачинені раз на все за нею ворота у живий світ, то знова хвилями вступав в неї яснійший промінь надії, що казав жити, жити і сподіватись. Нераз являв ся перед нею образ родичів

— вона зриваєсь, рада-б летіти до них — та знова виринає перед нею сувора стать о. Бротєя і пам'ять на присягу, гріх і пекло...

Надходить час жнив. В село загостив страшний гість-помір. Десятками мерли люди; страшні сцени розпуки і зневіри розгрівають ся по селі. Тільки побожні сестри, а передусім Йосафата, ходили по хатах, потішали люд і лічили.

Якось приключилось, що Йосафата зайшла в той час до хати паламарихи, що її син занедужав.

Вид молодого, вродливого Остапа, з яким Йосафата лишилась через хвилину сама у хаті, страє її цілим єством, збудив те приспане, хоть невбите бажанє, збудив чувство любови, якого не сьміє і не може здавити монаша одіж, бо воно є висше понад земський закон, бо воно є сильнійше як зимні окуви мертвої присяги.

І Олена залюбила ся...

Зразу й не здавала собі справи зі сього, що з нею діє ся, вчувала лише, що вид того молодого чоловіка якесь дивне, доси незнане, робить на неї вражінє.

І в тому моменті є завязка дальшої акції.

Нова покуса, нові душевні терпіння, нова внутрішня борба; все те сьвідчило, що чернечий стрій не побив, не придавив всього, що сьвітове, що земське, — що Олена хоть була черницею — була жєнщиною!...

Минали дні — сестра Йосафата відвідувала часто паламариху — Остапови ставало з кожним днем лучше.

Згодом перестала там заходити; боялась мабуть взріти його — а преці бували хвилі, коли вона мусіла мріти про нього...

Аж ось раз зайшла якось незамітно у Остапову хату; в хаті був лише він сам. В коротких, а глибоких і повних змісту словах сказав їй все, що чув, сказав, що її любить, що без неї жити не може. Нехай покидає монастир, нехай його зробить щасливим.

Йосафата не дослухала до кінця тої „безбожної бесіди“, вирвалась із його рук і втікла.

Незабаром дійшла до захоронки вістка, що старі Загородні померли — а Йосафата побита тим горем до останка — сильно занедужала.

Лікар розпізнав у хорої удар на мозок..

По видужаню в якийсь час висповідала ся і вийшла в поле на прохід.

Там стрітила Остапа і ще раз вибухла сильніша сцена меж ними — Йосафата силою видираєсь з обіймів парубка і втікає до села.

На другий день рано знайдено на цвинтарі серед поломаних бурєю гиль дерев — неживу Йосафату.

Історія проста — з такою любостію зображувана свого часу у творах чужих літератур: монахиня героїнею любовної повісти!...

Та преці, як далеко відійшла Йосафата від всіх прочих подібних героїнь, що порохом земських брудів валяють усвятчені стіни чернечих мурів.

О небо ціле стоїть вона висше понад них.

А впрочім кожний проблем моральний є рівнанем висшого степеня, що допускає кілька розв'язок корисних або некорисних.

На Йосафаті не тяжить ніяка провина, бо провинкою не може бути невинна, чиста, сьвята і непорочна любов!

І кожд не уїме і не вчарує та черниця, чи то коли в ніч безсонну веть ся в пекольних муках, коли в лютій борбі з собою паде обезсилена, — ляк і тривога заливають її душу — ляк перед сірим, монотонним житєм, чи то коли роздумує над страшними словами сестри Ізидори: „Борони Боже оглядати ся за тим, що було вчера і гадати об тім, що буде завтра!“ — то знова коли зневіра і апатія її захоплює і якийсь голос невинно шепоче: „І будеш завтра знов тих самих нещасливих оглядати і не будеш могла їм порадити“.

А преці не впадала цілком на душі, преці чула, що бодай на хвилю прогнала злого духа і стала знову так сильною у своїй постанові, як була перше.

І мусить збирати жаль над тою бідною женщиною, коли з покорою слухає слів сестри Ізидори і сповідає ся їй зі свого горя, чи коли вириває ся з рук того, котрого любить, чи коли летить в поле, щоб там розвіяти свою тугу і клякає під придоріжним хрестом і молить ся так слезаво, просить о силу до борби, до борби страшної, у якій сама має лячи.

Йосафата цілком невинна, а коли винна, то вповні оправдана.

Вступила до монастиря не з покликання, пала жертвою намови і обаламученя. — І там шукати вини, і там на тому монаху, що отуманив молоду дівчину, там ваготить весь тягар злочину, великого злочину убійства.

І чиж дивне, що жите молодого дівчати сільського, жите, що хотіло плисти повною струєю, не могло запертись в тісних мурах

монастиря, не могло покорити ся зимним правам чернечим і передчасно втихло...

Се зовсім природне, ясне і оправдане...

І яка чудова, яка свята і непорочна душа тої грішниці“?...

Та душа, роз'ярена боротьбою, накипіла болем, наповна отруєю нічних сліз, душа величава безміром терпіння, що кидає світ і летить там, де місіонарем передказаний рай...

Інші особи оповіданя зображені хоть коротко, але вдатно і повно. Хороший і симпатичний тип священика Недільського, побожного аскета Єротея, дві монахині і Остап.

Зі всіх може оповідань автора найбільше звертає увагу безперечно найкрасша „Стріча“, картина майже виїмково з життя нашої інтелігенції...

Пополудневою порою в неділю котив ся селом великий повіз, а в ньому крім візника сидів якись молодий гарний мущина.

Се Іванський, що по довгім скитаню по заграничних університетах, по довгих літах студіїв, вертав, щоби в рідному краю обняти посаду.

Цікавим оком витав кожду хатину, кожде деревце при дорозі, а коли „його сиві очи спинились на церковці і приходстві, здавалось, що подорожний хоче пробити ними ті білі, тихі стіни і глянути у середину“. Се не була пуста цікавість великомійського панка — такими очима міг дивити ся лише чоловік, котрого жите звязане було якоюсь невидимою тканею з тими похиленими стінами хаток і приходства, чоловік, котрого лучили з селом давно пережиті спомини, яких не був в силі побити час, і не заляла бурлива філя столичного життя.

Там на дні серця дрімала якась тайна, якась згадка з „весняних юних днів“ — котру вид дому пароха будив до нової сили і наводив на память подорожного якись може неясні та всеж незагерті спомини...

Подорожний ведів візникови заїхати на приходство.

Парох о. Юрчак був колишнім товаришем Іванського. Оженив ся з донькою помершого священика, панною Галею. Іванський знав її добре. Се був ідеал його молодости...

Тимчасом віз вточив ся на подвірє.

Докола було тихо; так тихо, як буває лише на селі в неділю. Лиш голос церковних дзвонів перелітав понад селом і кликав вірних на молитву.

Іванський зсів з воза і ввійшов в городець перед хатою пароха.

Якийсь невисказаний сум, якась давляча туга, якийсь глибокий жаль, жаль за тим, що безповоротно видер час — а що не хотілось затерти у пам'яті, той жаль оповав його в глибоку задуму.

Нагло долетіли до нього крізь відчинене вікно звуки фортепяна „зразу неясні, помішані акорди і ледви початі мольодії, а з годом сумна музика Брамса...

Се вирвало Іванського з задуми — підійшов до ганку, станув і слухав.

Він, що чув концерти світових музиків, він, що недавно одушевляв ся грою Падеревського, чув ся в тій хвилі вчарований грою сільської п'яністки.

І дивно. Та я музика зіллявши ся з запахом цвітів, з блакитю неба в якусь чудову симфонію жалю туги — навівала на душу Іванського якісь дивні спомини і бентежила серце...

Втихло...

По хвилі війшов гість до комнати; там повитала його молода імость, його давна любка.

Якесь здивоване, переляк малювали ся на її лиці, рум'яніці запалали, затялись уста... Може не пізнала.

Він склонив ся і стояв мовчки. Бачив її перед собою, бачив тою самою, що перед літами, лиш час вирівнав її стать, розвинув, та не зв'язав того пилу молодечого чару. „Несло від неї сумом вечірньої години, чарами лісової глуші, мелянхолією місячної ночі“. Пізнали ся.

Якесь завзяте, рішучість майнула на її чолі, здавалась шепотіти слова поета :

„Я не твоя, а ти не мій,
Чого від мене хочеш?“

Пощо являти ся як загробна тїнь, пощо прийшов колотити св'ятий супокій подружнього щастя... Я вже забула тебе, я маю мужа... то чула знова, що стоїть перед нею грізний ворог, що йде на неї добре знакомою, хоть призадумою непобороною силою.

Подібну ситуацію стрічаєм і в „Украденім щастію“ Франка і в Судермановій драмі „Das Glück im Winckel“.

У Франка виразистість, плястика, сила ефектів, часом може бруталність Гурмана — тут субтельність, ніжність чуття, недосказані слова, утаєна внутрішня борба.

І в тому може лежить вся краса і висшість Іванського. Він не вибухає перед Галею, не каже, як Гурман в „Украденім щастію :

„Анно, ти мене мусиш любити!“ не кидаєсь на неї хмарою докорів, не говорить як Судермановий барон: „Ельзо ти мусиш бути моєю!“ — Іванський на вид своєї давньої любовки відділеної від нього муром шлюбної присяги задавлює в собі весь біль і хоть знає добре, що тільки вона одна „була для серця його раєм — не буде друга“ — резигнує з власного щастя і не може здобути ся на слово жалю ні докору!

Те місце так пориваюче глибиною психічною, і се здаєсь найкращий момент в оповіданю.

Кілька конвенціональних фраз світової чемности привернули до рівноваги розбурханий ум молоденької їмості — Іванський чув ще глибоке зворушене.

Він жеж був у тій самій комнаті, де перед літами.

Його отець був парохом у сусідному селі — з родичами Галі знали ся; в часі вакацій ті два доми зливались у один.

Колись він був все близько неї.

А преці все те минуло як сон, минуло, щоб не вернути, остались лише спомини тих яєних хвиль.

Іванський чув, як тяжко жити, коли не стане того могучого двигача: бажаня власного щастя.

Коли Юрчакова, що на хвилю вийшла буда з кімнати, повернула, застала Іванського, стоячого біля фортепяна, жалуючого може, що його іронія долі кинула тут „на той цвинтар, де поховано його молодість, де лиш біліють спомини як бездушне нагробне каміне“.

І чув потребу висповідати ся перед нею, сказати їй, що він нещасливий без неї. Вона-ж була преці його любовкою, його повірницею! І потоком поплили згадки з „веселих ранніх літ“.

Вона признала ся йому, що зразу по нім тужила, потім вмерла мати і вона вийшла за муж — кінчила ледви чутним голосом.

По довгому очікуваню входить о. Юрчак, чоловік, котрий вже по кількох хвилях розмови позваляє оцінити свою невисоку духову стійність.

Людина чесна, з головою заповненою жолудковими ідеями — не може достроїтись до того вищого тону; — проте його кожде слово, то скрегіт заліза по шквлі, то страшний діссонанс в тім акорді, в який зливались слова Іванського і Галі.

Річ яєна, що з появою Юрчака звернулась розмова на каву, поливку, господарство, стаїню і телята.

Юрчак, чоловік, в якого очех малювало ся фізичне щастє, темний попиця, що хотів до всього приложити локоть свого обмеженого

утилітарного розуму, скрайний філістер, щасливий у своїй духовій бідності, без ніяких вищих потреб духових міг хіба крім відрази збудити у Іванському жаль, що його ідеал звязався досмертно з такою нужденною животиною.

По каві походили по обійстю, поглядали газдівство і посідали біля хати під липою. Юрчак оповідав і гордився художобу, а Іванський слухав, але його гадки були заняті чимсь иньшим.

Там в комнаті лишилась вона, сама з самотнім повірником своєї нещасливої душі — зі своїм улюбленим фортепяном.

Вже сонце схилилось, сумерк вечірний сплітав світ у обіймах; Іванський і Юрчак сиділи під липою. „А з хати доходили до них звуки фортепяна, раз сумні, меланхолійні, то знова сильні, бурливі як той біль, той смуток, що перестає бути смутком, а стає безконечно майже божевільною розпучкою“.

Тут кінчить ся оповідане як здавлений акорд недосьпіваної пісні. І когоч та картина так сильно пронизана глибоким чутем, овіяна ферменком туги — не одушевить? Кого не вчарує та дрож болу, що втікає від розпучки, а тулить ся під крила тихого смутку і жалю?

Ніякі пристрасти неповздержні, рідко бездонні глибини психічні стрясують героями сього оповідання — спокій — рівновага моральна — се підстава їх істнованя і діяльности.

Що до самої „Стрічи“ — фабула проста, тільки раз-осьпівувана, а преці нова, нова одробленем, нова переведенем психічного процесу — нова тим, що автор зумів сильно віддати голоси, що дрожали на струнах його душі.

Іванський — чоловік бувалий в світі не втратив привязаня до родинних сільських сторін; з любостию, з розсезавленем витає ті місця де жив колись щасливий щастем дитини, де вперше обізваало ся в ньому чувство любви.

А преці міг про все те позабути, міг затерти ті картки в книзі життя. Він, що бачив тільки світ — чув глибоке зворушене на вид галицького села, на голос вечірних дзвонів, що лунали з сільської дзвіниці.

Се природою вціплене благородним душам привязане до рідних сторін. Подібний момент стрічаєм і в иньшому оповіданю Лепкого „Аванз“, де то комісар від староства, ополячений понович, на вид сільської церкви, на голос молитви, що плела з хлопських грудий — прокидуєсь — вчуває себе знова Русином і рішаєсь перенести

совісно вибори, хоть знає добре, що справедливість і совісність — се не доконечні усліва до аванзу у галицьких староствах.

Імость Юрчакова, се натура може трохи занадто масивна; особа високих уподобань, інтелігенцею, вдачею, натурою — як далеко відбігла від типу осьміяної попадянки?

Сіра, монотонна дорога життя, на яку її ввів муж, обдерла її із рожевої ткани мрій, в яку її прибрала молодеча уява дівчини і впряжена в тачку філістерського, безідейного життя, знаходить самотність і відраду при фортепяні.

Перші хвилі з Іванським здають ся свідчити, що вже помирилась з долею, що та іскра любови, яка колись тліла в її серцю, вже погасла безповоротно.

Але по довшій бесіді видно, що инакше — честь замужньої жінки не дозволяє їй сказати — слухає байдужно розмови і оповідання Іванського і сідає до фортепяна, щоби на філях звуків висказати те, чого їй вже не вільно було сказати словами, щоби в бурливих акордах висказати ту „тугу, біль і смуток, що перестає бути смутком, а стає лютою, майже божевільною розпукою“.

Юрчак — то наймерзкїйша стая, яку мож у Лепкого найти. Слуга Божий, що не видить нічого більше поза стайнею і кіньми, той паріє розумуючий, о скілько лїпше зробили-б були родичі Галі, колиб були місто фортепяна купили їм дві корови, то низьке індивідуум хоть в св'ященничій одїжці без ніяких духових потреб — то може гірка сатира на уровень інтелігенції нашого сільського духовенства.

І жаль тої суспільности, що таких людей пускає в світ з патентом інтелігенції...

Приступаю до оповідання „Починок“.

Старий газда Починок програв спір з дідичем села, в наслідок чого мусів переносити свою хату, бо ґрунт серед ліса, на якому доси стояла — суд признав пановим.

За порадою мужиків з охотою і надїєю в серцю пускає ся ранним ранком темний галицький хлоп до найближшої стациї залізничої, щоб відти дістатись в далекий, незнаний світ наддунайської столиці шукати справедливости.

„І йому здавалось, що його пірвала якась дивна сила і несе бідного, покривдженого, безборонного перед престол справедливости Божої. Але він був певний побіди правди над ложею, справедливости над кривдою.“

І було — каже автор — в появі того безборонного старця щось дивного, щось незвичайного, щось не зі світа сього. То лице збіджене, ті очи, що глибоко в голову влізли, те чоло, що мислило, і нічого видумати не могло, вкінці і волосє довге а сиве і сукмана хлопська і костур подорожний і торбина з хлібом та сиром, все воно склало ся на такий образ, що мусів звернути увагу кожного мислячого чоловіка.

Та чи відгадав би, чи відкрив би найбільший навіть мудрець ті гадки в голові старечій, чи пізнав би в ньому героя страшної драми, що почалась серед лісів закутим а тепер зближаючи ся д'кінцеви, переносить ся до наддунайської столиці?

Хиба який Reiser гляне на нього, догадуючи ся в ньому жителя що найменче середушої Азії.

По довгій подорожі заїхав поїзд до Відня. Серед натовпу людей взрів Починка якийсь панок — то колишній галицький жидок, що видів добру нагоду використати дурного мужика. Завів його до себе — забрав всі гроші будьто на якісь карти, штемплі — повів старого до міста — ввійшов до якоїсь камениці і більше не вернув.

А Починок ждав під каменицею серед насміхів товпи, якої не розумів, ждав майже пів дня, аж змилосердив ся над ним якийсь пан і завів його до руського семинара.

Там питомці придержали його з тиждень, а довідавши ся, що він не зможе дістатись на аудиєнцію до цісаря зложились на дорогу і виправили домів.

Починок мало з ума не зійшов.

Надія, якою жив, завела його. Якби був молодий, то засукав би рукави, взяв би ся до роботи і придбав би дещо, але що робити старцєви німичному, у котрого нараз відберуть все: кришу над головою, нивку родючу та й віру в справедливість на світі.

Так вертав Починок з тим самим, з чим їхав. Ще бідвійший, бо й ту крихітку надії й віри відібрано у нього.

Осінним вечером наближав ся старий до рідної хати, а за ним вив вітер, а над ним гудів ліс вечірною тугою...

Війшов на поляну, де стояла його хата; довкола тишина, ні єввітло не блимає...

На місци хати був лиш гній, солома, мерва, розвалені стіни — а в куті притулена мов божевільна сиділа його донька.

Панські слуги розібрали хату...

Починкова жінка вже не жила...

В дикій розпуці повалив ся старий мов колода посеред румовищ
свогого газдівства, з його грудий рвав ся дикий, безсильний, ска-
жений плач...

Шум осінного вітру заглушив стогін людини.

Минула іч. Скоро день, пішов Починок на гріб жінки — по
голові майнула гадка самовбійства — але страх перед Богом, свідомість
обовязку зглядом доньки відкинули ту гадку.

Нова сила вступила в нього.

Весь день працював коло розвалених стін і на ніч зліпив
хатчину хоть без вікон.

Від того дня жили обоє з донькою; він ходив на заробітки.
Аж ось надійшла зима.

Одного ранка надійшли знова паном наслані посіпаки і розва-
лили хату.

Старець боронив ся зразу, але обезсилений пав на сніг і лежав
мов мертвий.

Коло полудня підвів ся, зробив буду. пообкладав соломою та
мервою, попідпирив дрючками і поукладали ся спати.

Та Починкови відмовили вже сили. Лежав і тупо глядів впе-
ред себе; в жилах раз мав огонь, раз лід, а в голові все шум.

„Жаль, біль, злість і розпука счіпились в один гадючий
клубок“.

Втеряв свідомість. Сильна горячка кинула його в стан візій-
ний. Йому предвиджуєть ся гарна хата, газдівство, жінка, худоба,
збіже; всі у щастю, добробуті. Нагло все те зникає, прискає ілюзия
його щастя, йому все те забирає безмилосерна рука дідича.

Йому ввижаєть ся, що виходять із ліса панські слуги, щоб
последний берліг з під нього забрати.

Кілька окликів безсильних і „зарив ся худими пальцями
у землю і затискаючи зуби, аж кров і піна виступала, сичав: не дам.

На купі мерви посеред ліса, в час стужі зимової — вмер ко-
лишній газда Починок.

Над трупом з заломаними руками стояла осиротіла донька,
а над ними чорніла ніч, та перелітав шум дерев і сумний голос
вітру...

Сумна картина; сумна як хлопське житє, чорна як розпука,
що повисла над головою видідиченого мужика.

Ціле оповіданє робить мимо кількох комічних моментів —
прикре вражінє.

І ті мужики, що радять у корчмі про „Брандзолію“ і той Починок, коли потішає себе словами :

Чоловік на ярмарку дасть собі раду, а не то у місті — чи коли журиць ся, чи дожене колю, або чи та коля потягне таку товпу народа, і тоді коли дивує ся, що за такі великі гроші дістав малий білет — мимо безперечного комізму робить невеселе вражінє, коли погадати, що жерелом тої гумористики є темнота!

А ось дрібні фотографії сільського життя, що заповнили змістом твори автора :

Тут сільський богач Гончар видає наймолодшу доньку за вбогого наймита; закоханий візник Мартин побиває в дикій жажді мести вівцю, видячи в ній чарівницю Федькову Марину (месть); там швець з радістю витає скон довго слабуючої дитини; гасди приходять просити пароха, щоби накрутив барометер так, аби була погода, бо їм треба косити отаву; там двоє старих людей йде за домовиною одинака; там п'ячка Мариська, що на старість валяєсь попід лавки — гуляє в корчмі підпивши собі — там молоде дівча кидає в ранці батьківську хату і йде в світ на службу, щоби запрацьованим грошем допомочи братови у школі; там на ставі з розбитим панськими слугами черепом потапає хлопець, що захотів ловити риби у двірському ставі; там сухотник вчитель народний вмирає, а істория його життя то тяжке обжалованє нашого зацофаного духовенства, то рукавичка кинена в очи нашій заскоружлій пошівській інтелігенції — там знова в яєну літню ніч йде малий хлопчина шукати цвїту щастя; там бідна Настя, що звязалась з нелюбом, кидаєсь у філії води; там роззвірений мужик вбиває ексекатора, що хотів забрати послїдний кожух із хати — і так дальше і дальше тягнєсь та галерия Лепкових картин.

Настрій переважно сумний — події сумні.

А у всьому тому малює Лепкий душу мужика; чи то коли зі звіринною булою кидаєсь на лїсничого, чи коли вбиває ексекатора, чи коли в бовванохвальній покорі молить ся перед Розп'ятим Христом і з уст його пливають незрозумілі певно для нього слова псалма покутного, чи то коли з зимним лицем, з тупою резигнацією йде за домовиною дитини, йде байдужний, помирений з судьбою і шепоче в душі слова потїхи: „Бог дав, Бог взяв“.

І малює Лепкий душу мужика з тим собачим привязанєм до кусника чорної невдячної землі, що пе піт і кров його, витискає послїдні соки з нього і в нагороду засьвітить у осени пустим колосам.

І малює Лепкий душу мужика з тою сліпою забобонною вірою, що іскрою надії тліє йому в душі в чорній годині зневіри і розлуки і його повіря і забобони і весіля і похорони все те відкриває хлоп-зьку душу.

О! бо так молитись вміє лише галицький мужик!...

Иньша картина...

Осінний, холодний день...

При сільській дорозі шумлять берези в соннім упоєнню, вітер безпощадно рве послідні листки і встелює ними пусту дорогу...

Перед церквою задержуєсь віз, а з нього висідає жінка і діти.

То вдовиця з сиротами, що продавши жидам хату, вибираєсь шукати щастя в далекий сьвіт, за море...

І поступила до церкви, щоби послідною молитвою, щоби послідним плачем на гробі чоловіка попрощати невдячне село...

В церкві було пусто, сумно, холодно...

І війшли вони у церкву і пали перед престолом Всевишнього „як ті побиті бурею і громом весняні квіти“.

О, бож їх доля така схожа зі збитим листем! І їх вітер гіркої судьби пірвав з рідного загона і гонив далеко в незнані сьвіти.

І поплила по пустій церкві молитва дітей, молитва, що була тсальмом покори, скаргою, обжалованем і докором!

„О Ти Пречиста сьвята Божа мати

І Ти втікала з батьківської хати

І Ти страдала пробита мечами,

Зглянь ся над нами!

Ми не кидаєм родинної стріхи

За-для маєтків, ані за-для втіхи,

Але що жити нам не хочуть дати,

Прости нам Мати!

На руках наших вирости мозолі

І серце наше з'їли люті болі,

А хліба, хліба не можем дістати,

Прости нам Мати.

І Ти Всевишній, що правиш над сьвітом

І печалиш ся мушкою і цвiтом

І пташкам стелиш на галузці ложе,

Прости нам Боже!

Ти дикі дебри призначив зьвірині

І рибиці дав Ти ріки — води сині,

А ми ідемо по сьвітї шукати
Для себе хати!...

Те місце — то вершок натхнення і ліризму Лепкого.

Яка сила невисказаного болю, яка скарга і яка тупа резигнація
в тих словах:

Гейже в сьвіт за очі,
Коли нас рідний край живить не хоче!

Та на образ і подобіє Боже сотворена людина завидує в молитві долі собаці!

І се не пересада! Мав-ем колись нагоду видіти від'їждяючих до Америки мужиків... Ще нині стоять перед очима ті болісно скривлені з тупими поглядами лица старих газдів, ті бліді вигляди жінок і дівчат, що нічу покидали свій край і їхали далеко, щоб зложити кости в чужій землі, під чужим небом.

І мимоволі приходить нині на гадку уступ з Франка:

Коли почувеш, як в тишині нічній
Желізним шляхом стугоняють ваґони,
А в них гуде, шумить, пищить мов рій
Дітячий плач, жіночі скорбні стони,
Важке зітхане і гіркий проклін,
Тужливий сьнів дівочії дісканти
То не питай: сей поїзд — відки він?
Кого везе? Куди? Кому в здогін?
Се емігранти!...

Вертаю до Лепкової поезії. Подібно сильний вибух безсильної розпуки я стрітив лиш у Уейського...

І він обжаловує:

O ty ziemio polska tak bogata,
Ze wyżywić mogłabyś pół świata,
Ty dla własnych dzieci nie masz chleba
.
.
.
O ty ziemio, ty macocho gminu...

Того болючого і прикрого обяву суспільного нашої еміграції доторкалось кількох авторів: Сам Лепкий оснований на тому тлі свою драму „За хлібом“, писав про неї Франко цілий цикл поезій „До Бразилії“, писав Чайковський своє оповідане „Бразилійський гаразд“ написав Лопатинський свою драму „До Бразилії“ — но у всьому найсильнішим виразом є вірш Лепкого!

Автор часом пересуває так скоро відірвані, короткі, а преці невисказано глибокі образи, що нераз маю вражінє, якбим оглядав артистичні картки з видами.

І на мою гадку справді оповіданя Лепкого були-би найвдячнійші матеріяли до ілюстрованя.

Сільська церков — повно народу — крізь вікна передирають ся лєні проміні сонця і білою плямою лягають на головах мужицьких.

І затирають ся контури поодиноких людей, то якась збита товпа, що у глибокій покорі хиляєть ся у світлі мерехтячих свічок, а по притворі церкви пливе глухим відгомном: „Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас!“ ...

І віє дивна сила з того образка: і вид тої товпи, що в бовванохвальній покорі згинає коліна і в порох схиляє голову, і світлом мерехтячим озарений маєстат Розпятого і та сильна молитва, що рвєсь скаргою зі зболілих грудий...

Зима... Безмежнеє поле снігом вкрите, далеке, широке, сперлось берегом аж об сині контури ліса...

Бездонна тишина розстелилась навкруги; часом ворон шибне і знова тихо і знова сум незглубимий, безконечний як те безкрає поле...

А на тій плахті снігу мерехтить чорна стать...

То мужик бриде у снігу — з сокирою ветромленою за ремінь йде до панського ліса красти дрова, бо там в хаті в холоді конає дитина.

А хлоп заперши дух у собі, бриде, а над ним сумно плакнув ворон...

О, бо той хлоп небавком може паде у бійці повалений кулею двірського лісничого!...

А понад тим сповершилось зимове небо в дикій величавости своєї краси; а понад тим розпростерлась мелянхолія далекого поля, а на ньому видніє чорна пляма.

І та пляма вжирає ся в душу і будить в ній сотки неясних чувств і вражінь. І вколо тої таємничої плями концентруєть ся, збігаєть ся весь краєвид, а душа ведучи оком по нескінченій плахті поля, вертає до дивного уроку чорної плями бридучого мужика...

Таких видів можна би сотки найти у писанях автора. Лепкий пише кермуючи ся більше чутєм, як розумом. Проте він не силує ся виповнити умовин „житєвих правд“, він не хоче добути у читача оклику „яке то правдиве“; його ціль представити правду індивідуальну

і навести на душу той настрій, у якому він творив, переважно ту „білу тугу“, що йому долягає.

Проте твори Лепкого — се правдиве „vade mesum“ для тих, що їх нерви шарпає біль, що їх оповила нудьга, жура і розпука...

Автор не загущає атмосфери млавим копіюванем природи, не тратить чистоти творчої душі. Його природа бавить, чарує, одушевляє, розславляє, одурює... (Буря в опов. „Зломані крила“ і цілий нарис „В Сокильськім“).

Як ми бачили, світ, в якому Лепкий обертаєть ся—се майже виключно село. Навіть події з життя руської інтелігенції як у оповіданю „Стріча“, „Авана“ переносить в тихі сільські устороня, з котрими так нерозривно сковали його спомини молодечих літ.

А преці не ідеалізує села:

Часом як гляну в тую пропасть чорну,
У ту безодню горя, сліз і муки,
В то пекло, що живцем людей до себе горне,
А звесь село! німію від розпуки,
Горю від встиду і клену ту хвилю,
Що я родивсь в такім страшнім безсилю,
Клену ту хвилю, що мені казала
Мов іскорці в того багно летіти
І з ним жите мое так сильно повязала,
Що в ньому мушу вічно, вічно тліти
І не могу тих пут трівких проклятих
Ні перегрияти ані перервати!...

І нераз хотів би втічи, втічи серед блискавок ночи десь далеко, аби забути той сором і горе, втічи як той мужик, що хоть несвідомий дороги і будучности своєї, їде, аби лиш тут не бути! Та й там на чужині не находить супокою! — бо каже:

А преці, преці, як зігне мя доля,
І як жите побе мене у бою,
І мов листочок кине серед поля
Та ще знуцатись стане надімною,
Тоді, тоді гадками я злітаю
До тебе, рідний безталанний краю!
До тебе, рідне а таке нещасне
Село — іду як блудний син з дороги
І хоть ти маєш своє горе власне,
Хоть ти таке безсильне і убоге,
А преці ти мене ніколи не відкинеш,
Як мати рідної не кидає дитини!...

Ленкий то не пережитий песиміст, то не романтичний, сантіментальний хлопоман, що лє потоки сліз над долею мужика, — він вірить сильно, що прийде час, коли наш хлоп стане паном на рідньому загоні і впевняє його, бо кличе:

Розкине ся земля
Від заходу на схід
Неділена, ціла...
Від заходу на схід,
Як воздух як вода —
Ти дав їй кров і піт,
Вона буде твоя!...

Хроніка з нашого життя.

ЗАЯВА.

На нарадах університетської молодіжи, що відбули ся в Кракові дня 7, у Відни 8 і 9, а в Празі 10. цвітня с. р. — ухвалено отсю спільну

заяву:

I. Українська академічна молодіж уважає звісний рескрипт виданий ц. к. міністерством просьвіти, який погіршає ще правний стан української мови на львівськїм університеті, — за нову шкоду заподіяну українській нації.

II. Українська акад. молодіж констатує, що всякі поголоски про покінченє сецесії є неправдиві і що загал тої молодіжи не добачує по виданю згаданого рескрипту найменшої спромоги вернути тепер на львівський університет без пониженя своєї національної чести.

Відень, Краків, Прага, в цвітни 1902.

Осип Боцян, студ. теології в Відні, — *Евген Косевич*, студент прав в Відні, — *Юркевич*, студент прав в Відні, — *Володимир Темницький*, студент прав в Кракові, — *Теодат Гуль*, студент філос. в Кракові, — *Лев Ганкевич*, студент прав в Празі, — *Кость Балицький*, студент теології в Празі.

3 Відня.

Письмо про побут української молодіжи в Відні слід би почати характеристикою віденського академічного життя і проблемів, які ворущать тутешнє студентство. Та се тема велика, але ми тут обмежимо ся до самих внутрішніх справ української молодіжи.

Українська група молодіжи в Відні числить поверх 300 людей; коло 300 се сецесіоністи зі Львова, вписані на всі виділи віденського університету. Такий небувалий досі приплив української молодіжи до Відня, де досі була незначна горстка української молодіжи, мусів мати значний вплив так на одну як і на другу частину.

Українська молодіж їхала зі Львова проведена сердечним здоровлєм на дорогу, сердечними желанями, щоби її побут в Відні принїє як найбільше користи для краю, щоби дав сій молодіжи нагоду розширити свій сьвітогляд і вернути домів спосібнійшою до праці. З сею сьвідомістю осїла вона в Відні і стрїнула віденське жите, якого фізіогномія така відмінна від фізіогномії галицького життя. Ся сьвідомість конечности вести дальше працю, при якій стояли ми в Галичині, стала товчком для неї і для всіх її поступків на віденському ґрунті, якого вона ще не знала. Той ґрунт, се окружене мусїло її почати вказувати деякі иньші стежки, як сї, якими йшла праця в Галичині. Віденська українська молодіж, яка вже давнійше пробуває в Відні і якій не чужі віденські відносини, дістала з приїздом товаришів зі Львова до своїх організацій значне число нових людей, очочих до роботи і з безпосередним інтересом до кожного прояву життя української суспільности в Галичині,

а наслідком того для неї мусіли виринути нові проблеми і нові справи мусіли стати на денний порядок.

Се був товчок до наради, яка відбула ся сейчас по приїзді української молодіжи в Відні д. 14. січня і яка зібрала майже весь загальний молодіжний.

На сій нараді передискутовано як найвсестороннійше всі наші пекучі справи. Обговорено справу університету і дальшу борбу за український університет, справу праці молодіжи по видавництвах і справу писання до „Мол. України“, праці над популярною літературою, наукової роботи в научнім кружку „Січи“. Попри се рішено відсвяткувати великим концертом роковини Тарасової смерті. По сій програмі приступлено сейчас до роботи. Перша річ було скликати віче в університетській справі. Мало воно на меті дати внішній прояв нашого життя і вказати на се, що справа самостійного українського університету занадто лежить на серці українській молодіжи і що вона як-раз тепер стоїть готова до борби за університет, а як вона в сій хвилі спокійно вчить ся на чужому університеті, то се не доказ, що позбула ся надії на свій власний університет, а що найбільше дождиваня, як полагождать її постуляти, виложені ясно в меморандах. Попри се мало віче подати і товаришам иньших націй інформацію про цілу нашу університетську справу. Та тут несподівано при скликаню віча (на 27. січня) показали ся великі перешкоди. Віденська поліція вважала за відповідне, перше, як зважила ся сама дати дозвіл на віче, запитати львівську поліцію, чи можна дозволити, щоби віче відбуло ся. Природно, що львівська поліція захотіла дати відчутти свою владу і відповіла, що таке віче дуже небезпечно. Отже віче не відбуло ся того дня; натомість за інтервенцією ректорату відбули ся д. 4. лютого надзвичайні загальні збори „Січи“, а на порядку деннім була одна точка: Справа українського університету в Львові.

Ся зміна форми, в якій відбуло ся віче, мусіла вплинути і на зміну характеру віча. Віче відбувало ся для самої української молодіжи. Отже відпав зовсім інформаційний характер віча. Воно мало чисто демонстраційний характер, а зібрав ся на вічу весь загальний української молодіжи висших шкіл. Реферат про університетську справу виголосив т. Косевич.

Він почав від порівняня сього віча з першим вічем в університетській справі, яке відбуло ся д. 13. липня 1899 і вказав оскільки справа самостійного українського університету пішла від тоді на перід, а рівночасно, як тісно цілий сей рух, який підняв ся за само-

стійним українським університетом серед суспільности, вжеть ся з акцією молодіжи. Вказував на право і обовязок, який має молодіж забирати голос в справі українського університету, бо український університет має для неї не лише сей загально культурний інтерес, який має для цілого українського загалу, але ще і непосредній інтерес, бо як-раз молодіж має нагоду відчути день в день недостачу свого власного університету, як-раз вона що дня має наглядні докази, що для дальшого розвою народа самостійний університет необхідно конечний.

Відтак розбирав бесідник сі нові аргументи, які тепер піднесено против основаня українського університету з польської сторони, що український університет був би розсадником ворожої культури, а з німецької, що справа університету не має значіння і характеру культурної справи, але виключно політично-національний характер і перейшов до тої стадії, в якій тепер находить ся тота справа. Підчеркнув се, що ми, домагаючи ся самостійного університету, жадаємо на разі лише повного переведеня рівноправности мови на львівському університеті і рівнорядних катедр, а мимо сього, що наші жаданя такі малі, ми досі в відповідь на наші жаданя довідали ся лише се, що міністер Гартель нам прихильний, але нічого для нас зробити не може, а ціле порішене справи спочиває в руках львівського університетського сенату. Бесідник характеризує фактами прихильність професорів львівського університету до Українців і їхніх постулятів і доходить до заключеня, що справа ніколи ще не стояла гірше, як тепер. І як-раз тепер тяжить на молодіжи обовязок не спускати свого ока зі справи університету і доказати, що молодіж не забула, засівши супокійно до студий на віденському університеті, але відчуває сю кривду, яка її дієть ся через недостачу власного університету і свідома того, що те саме почуте обовязку, яке її казало скликати віче на 19. падолиста 1901 ві Львові, каже її і дальше вести борбу за український університет.

І нехай не думают собі сі панове, в яких руках лежить полагджене цілої справи, що сецесія української молодіжи се подія, яку можна вже супокійно зложити в архів історії, наша сецесія справа жива і такою зістанеть ся і на дальше. Вона стане для них фуриєю і досі не дасть спокою їхньому задеревілому сумнію, доки не очистить ся експіаційною жертвою. Ми відкликаємо ся тими самими словами до них, якими відкликали ся з початком шкільного року до академічного сенату львівського університету і кличемо тепер як тоді: ми ждемо на ваші діла.

І як сї панове і тепер на наш відклик зважать ся відповісти новою провокацією і не схочуть усунути сих безправств, які гнали нас на чужину з рідної землі, тоді ми инакше будемо з ними говорити і їхня одвічальність за се, що вони понизили і спровофували львівський університет, що образили добру славу науки і зробили її прислужницю свого низького еґоїзму, побільшить ся ще одвічальністю за се, що станеть ся в будучині.

Вкінці схарактеризував бесідник сї веча, які відбували ся в краю за заснованем українського університету, настрої суспільности і діяльність послів і поставив слідуючі резолюції:

Українська академічна молодіж в Відні, зібрана на надзвичайніх загальних зборах „Січи“ д. 4. лютого 1802:

I. домагаєть ся рішучо основаня самостійного українського університету ві Львові;

II. підносить з натиском, що події, які приневолили її в обороні подоптаной чести українського народа покинути львівський і перенести ся для студий на віденьський університет, уважає актом насилю і панованя безправства, против якого, як доси так і на дальше бороти ся не перестане;

III. заявляє, що вважаючи домагане самостійного українського університету за свій найперший постулят, жадає тимчасом безпроволочного переведеня рівноправности української мови на львівськїм університетї і креованя паралельніх з польськими катедр з українською викладовою мовою, яке одинокю може її уможливити поворот до краю;

IV. взиває загал товаришів Українців на всіх австрійських університетах до як найенергїчнійшого веденя дальшої борби в тім напрямі, а якби дотеперїшний спосіб борби показав ся недостаточний, взяти ся за як найрадикальнійші способи борби, хочби в сїй борбі прийшло її навіть зовсім зрезигнувати з академічних студий;

V. висказує своє невдоволене послам за їхню нерїшучу акцію в справі основаня українського університету і управильнення відносин на львівськюму університетї і взиває послів до як найенергїчнійшої акції в університетській справі.

Над рефератом вивязала ся довша і незвичайно оживлена дискусія, в якій перший забрав голос тов. Т. Галуцинський. По горячїй промові поставив бесідник слідуючу резолюцію:

Українська молодіж висказує товаришам, які не потрапили стати в обороні подоптаних національних прав і солідарно виступити з львівського університету, найглибшу погорду, відмовляє їм всяких

товариських прав, а їхнє признаване до української суспільности вважає узурпацією.

Т. Мелень в довшій промові звернув найперш увагу товаришів на IV резолюцію т. Косевича і просив їх, щоби добре взяли під розвагу, чи мають голосувати за сею резолюцією. „Ми, говорив т. Мелень, остерігаємо тою резолюцією компетентні чинники, щоби вони змінили своє поступованє зглядом наших постулатів. Се нині ще лише резолюція. Але тоді, як вони свого поступованя не змінять, тоді ся резолюція нас вяже, тоді вона перестає бути резолюцією, тоді її треба перевести в діло. Ми нині боремо ся спокійними способами, ведемо духову борбу, але тоді, як вона до нічого не доведе, треба буде почати фізичну борбу і вести її як найострійше“. Потім звернув ся т. Мелень до поступованя кацапів і нап'ятував їхнє поведене зглядом українського руху, загалом їхнє становище в університетській справі і послідні виступи в Відні і поставив слідуючу резолюцію:

Українська молодіж висказує кацапам за їхнє провокаційне і наскрізь нікчемне поведене свою погорду.

Дальша дискусія вела ся перед усім над резолюцією тов. Меленя, а в дискусії забирали голос товариші: Посацький, Лозинський, Боцян, Ганущак, Косевич, В. Чайківський і Пачовський. Були голоси, щоби загалом не займатися такою низькою річю як кацапи. При голосованю прийнято всі резолюції одноголосно, а IV. резолюцію т. Косевича прийнято серед оплесків, які були доказом, що всі добре розважили, заким піднесли за нею руку та що хочять бути нею звязані.

Так отже віче помимо заборон поліції, помимо безправного розігнаня поліцією довірчих зборів в сій самій справі, таки відбулося і першу точку програми своєї роботи перевела молодіж в одній частині. Не переведена вона ще в другій частині, іменно не подано публично на вічу інформацій загалови тутешнього студентства про події на львівському університеті і про сецесію, але се робить ся туртами приватно, а крім сього відбудеть ся ще одно віче в сій справі.

Другою справою, яку молодіж взяла сейчас під розвагу і якою заняла ся як найенергичнійше, се Шевченкові вечерниці. Рішено відсвяткувати їх концертом.

На концерті буде лише одна коротка промова і одна деклямація; зрештою буде концерт музикально-вокальний, в якому обіцяв ласкаво взяти участь п. М. Менцінський, оперовий співак з Франк-

фурту над Меном; уряджене сього концерта вимагає страх багато заходів і коштів, та маємо повну надію, що сей концерт мати-не великий вплив на наші тутешні відносини і що при нагоді концерту навяжуть ся тісніші взаємини між ріжними групами тутешньої молодіжи.

Оскільки сі справи відносять ся до внішніх виступів української молодіжи у Відні, остільки иньші, якими тут займаєть ся молодіж, відносять ся більше до справ внутрішніх.

Найперше зорганізовано комітет, що має дбати про запомагане статями „Молоду Україну“ і розложено роботу поміж поодиноких товаришів. Всі відчувають се найліпше тут тепер, що як коли, то як-раз тепер повинна „Молода Україна“ виходити як найкрасше. Вона повинна бути внішним проявом тої ідейної лучности української молодіжи розкиненої по всіх університетах і спільною трибуною для обміни думок поміж поодинокими групами. Комітет вже взяв ся за роботу і є надія, що робота в ньому піде швидко на перед і буде як найуспішнійша.

Сим центром, яким була ві Львові для української молодіжи „Академічна Громада“, стала тепер „Січ“. Давний льокаль, в якому містила ся „Січ“, не міг помістити нових членів. Настала ся радісна для академічного товариства хвиля, що мусіло шукати за більшим льокалем ізза приросту членів. На взір научного кружка „Академічної Громади“ зорганізовано при „Січі“ научний кружок і поділено його на секції. Досі відбули ся два відчити:

тов. Чапельського: Про десценденційну теорию

і тов. Пачовського: Про найновішу драму Стріндберга.

При „Січч“ завязуєть ся також кружок правників, явого метою є запомагати працями „Правничу часопись“. Певно, що за сим кружком підуть в слід і иньші кружки по научним спеціальностям, яких задачею буде як найбільше удержане контакту нашої науки з всесвітним науковим рухом.

Одною з найбільш пекучих справ, якою молодіж мусить займати ся і над якою прийдесть ся її може і найбільше попрацювати, се справа народньої просвіти. Тому навіть хочби сама дискусия в сій справі незвичайно пожадана і потрібна. Робота отже в сій справі повинна почати ся відчитом про наші популярні видавництва, про які готувить один з товаришів відчит, а крім того порозбирали товариші поміж себе поодинокі популярні літератури чужих народів, з яких вироблять реферати, що будуть становити разом з відчитом про нашу популярну літературу огляд популярних видавництв.

Крім цього зорганізовано ще кореспонденційний комітет, який має за задачу давати як найбільше число звісток і статей про наше життя по чужим часописам.

Само внішне життя української молодіжки мусіло змінити ся від її приїзду в Відень. Що на перший погляд відразу показує відмінну фізіогномію сього життя, се та черта публичности життя. Найповажніші місячники наукові і літературні, річи доволі дорогі а навіть за дорогі, щоби на них могло спромочи ся товариство, читаєть ся по кофейнях. Всякі наради не відбувають ся инакше, як в пиварнях при склянці пива. Се та інновація в життю української молодіжки, з якою вона з початку не могла ніяк зжити ся. Потім сам Відень з всякими богатими зборами штуки, історії, етнографії і т. п., оглядане сього всього заняло з початку весь вільний час. Та показуєть ся, що ся ціла фізіогномія зовсім не змінила інтересів молодіжки до публичних справ, але навряд почала розширювати її горизонт. Ми можемо бути лише вдоволені і горді з того, що се життя досі не зуміло відібрати нашій молодіжки того молодецького ідеалізму і живого інтересу для справ свого народа, який вона мала, але втягнуло в круг сих інтересів загал товаришів. Може ніколи ще так загально не обговорювало ся кожної газетної статі, як тут у Відні, може ніколи не дожидало ся з такою нетерплячкою наших денників як тут. Ся свідомість, що молодіж становить колонію на чужині, витворює як найсердечнішу атмосферу поміж нею і так запал, як і інтерес одного товариша уділюєть ся всім; рівень загальних інтересів підносить ся.

В Галичині з трівогою дожидають, чи не пропали єї люди і чи не викинений се гріш, який відвезено до Відня. Та суспільність, яка в послідніх часах мала тільки довіря до молодіжки, повинна його задержати і на дальше. Молодіж свідома тих обовязків, не чужих а своїх власних, які вона має зглядом своєї суспільности. Се почуте обовязків гнало її на чужину і невжеж як-раз тут мало-б воно поменшати, ту, де все рідне ще дорозше, ту, де молодіж ще більше любить свій край і свій народ, тому, що тужить за ним. Здаєть ся, ціла програма роботи молодіжки і ся робота, яку вона тепер робить, кажуть радше сподівати ся всього найліпшого як попадати в песимізм.

3 Праги.

Перші дні побуту нашого в Празі, се хвилі так сказати-б: нервового життя.

З одної сторони саме місто з своїми архаїчними пам'ятками, бібліотеками, товариствами, музеями, з другої — над міру різно-родний вир житевий, суспільний та політичний в поодиноких чеських кругах — отсе підклад перших наших вражінь а zarazом просторий та вельми трудний орієнтаційний терен.

По оваційнім прийнятю нас чеською суспільністю, по першій виміні взаїмних привітів та адорацій, отворив ся перед нашими очима далекий овид праці — праці поважної, консеквентної.

Передовсім ми переконались вскорі, що чеське студентство се не в один гурт зорганізована громада, яку лучить спільний клич — ідеал, яка до одної прямує мети. Чеське академічне жите проявляєсь в цілїм ряді менших або більших кружків, товариств, — а надто різниці, які відділюють чеську академічну молодіж на поодинокі табори — суть дуже часто — дуже незначні, малі. Очевидна річ, що громадне вступлене молодіжи української в члени одного з товариств стягнуло-б на ню невдоволене чи нехїть зі сторони товариств иньших.

Се було причиною, що ми рішили, не вписуватись офіціально до жадних нефахових чеських академічних товариств а замість сього постановили оснувати в Празі окреме українське товариство, яке-б було огнищем всьої пражської України, яке-б було центром сходин для старших (є їх в Празі до 8), а кузнею зелїзних характерів для молодших. Великою його задачею мало-б бути інформоване Чехів та иньших Славян перебуваючих в Празі о житю, положеню та посту-лятах українського народу. О потребі, конечній потребі нашого окремого огнища — товариства ніхто не сумнівав ся і ми сейчас приступили до виготовленя статутів, які перевівши відтак на чеське, передано тутешньому намістництву до затвердження. Подане о затвер-джене підписали виднійші Українці старші, як проф. др. Ів. Горба-чевський та др. Іван Пулюй — а надто визначні одиниці чеські як: проф. унів. dr. Chodounsky, презес тов. „Slovanský Klub“ dr. Scheiner, ред. час. „Slovanský Přehled Dr. Černý, Dr. Semerád і иньші. Як-раз в послїдних часах дістали ми від правительства повідомлене о формальнім затвердженю статутів і товариства, яке і називаєть ся: „Українська Громада“ в Празі“. Сейчас уконституував ся виділ і товариство вїшло в жите.

Про Українців мали Чехи дуже слабе понятє. Ми бачили тут людей, які наївно вчисляли нас до російського народу, бачили таких, які руководячись часом надто плитким та пустословним, чеським славянофільством раді були нам, Українцям, як раді-б були й нашим перевертням, ренегатам, коби лише... Славянам; що більше, ми стрінулись в Празі з консеквентним одурюванем чеської суспільности молодочеським органом: »Narodni Listy« і т. д. в тім напрямі, що Українці — се чисті Росіяни.

Розуміть ся, суть тут люди, як д. А. Černý, редактор час. *Slovanský Přehled*, редактор: *Rozvoda* і багато иньших Чехів, які з відносинами нашими і цілим українським питанням є дуже добре ознакомлені. — Бачучи се все — молодіж українська заявила прилюдно в часописах, хто вона і яка її мета, вона підчеркнула при тім своє становище що-до самостійности українського народу. — Надто, вона приватно інформувала чеську суспільність та чеську молодіж о жизни і положеню свого народу а в акад. товариствах чеських розпочала ряд відчитів на тему культурних, соціальних та національних постулятів України. Перший раз виступила молодіж українська з такими інформаціями в товаристві *Slavia*, яке на ту ціль устроїло т. з. *rusinský večírek*. Промовляли: т. Іван Брик на тему самостійности української мови, т. Нушка (Чех) на тему нісенітних виводів проф. Фальоринського, причім бесідник подав деякі подробиці научного та суспільного українського життя, т. Л. Ганкевич подав історичний та політичний перебіг життя нашого народу, а т. О. Луцький та В. Гошовський промовляли на тему розвою української літератури.

В тім часі прибули до Праги прогнані своїм власним поступованем в Кракові — т. зв. москвофіли. — Прибули самітні, не звернувши на себе найменшої уваги... Се їх озлобило. „Прага мусить о нас знати!“ — сказали собі бистроумні кацапи і помістили в часописах чеських — повідомлене о своїм прибутю...

Се повідомлене чи заява (ролю посередника переняли: *Narodni Listy*) було дійсно — сьмішне. Прибувшіі господинове“ з шумом і бомбастом оголосившись мучениками народу, заявили, що їм серце пукало на гадку виїзду з вітчизни. Але Бог не допустив, щоб пукло те їх наболіле серце і завіз їх проте до золотої Праги, яка вже в перших днях їх побуту — оказалась їм другою вітчизною. (Кацапня, видко, де приїде — там і знайде вітчизну!). Чехи не знають однак, хто вони є. Томуж і возвіщають передовсім шановні господинове, що вони не є жадні *rusinsti* (значить українсько-руські, україн-

ські) академіки. — Нарід наш (каже оголошене чи заява) сам називаєсь все: ruský lid...

Перший позитивний висказ, а і той опертий на хитрій перфідности та використаню відмінної у Чехів і у нас — номенклатури. Коли бо у нас слово: руський (у „Діла“: руский) е тотожне з терміном: український, українсько-руський (чеське: rusinský), коли у нас як-раз в сьому значіню слова сего вживає сам народ, — то в чеській мові слово: ruský значить виключно: російський, великоруський (русский). — Але дарма, бляга і хитра перфідия — се для кацапні збруя досконала! — Та на тім не кінець. Глупе філософоване довело кацапню до такого вкінци висновку, що они анї „руські анї українські, анї московські, анї сибірські“ а... „галицькі“ академіки (Товариство, яке відтак оснували, назвали кацапи Halič).

Надто зробили „галицькі“ господинове ще квасну міну покривженого комедиянта, що молодіж українська прилюдно напаятувала їх зрадниками та ренегатами...

По холодній розваї до такого лиш можна прийти висновку, по відчитаню згаданой висше „заяви“: Она поставила наших кацапів в правдивім освітленю.

Заява ся є лиш великим, ними самими написаним і оголошеним сьвідоцтвом їх морального убожества.

Се вже дуже сумний стан морального уровня „москвофілів“, наколи они такі лиш мають средства, як перебіглість, перфідия і клевета.

Переходячи до начерку дальшого житя української групи в Празі, на першім місці поставити належить велике університетське віче в справі українського університету у Львові, яке відбулось для 7. лютого о 5. год. пополудни в одній з найбільших викладових саль чеського університету.

Ідучи за приміром иньших груп, українські академіки пражські доложили всяких старань, щоби таке віче в Празі урядити, щоби в очах всеї чеської молодіжи академічної квестию потреби основаня українського університету, квестию самої сецесії з університету львівського ясно виложити. Академічна молодіж чеська усіх факультетів виповнила салью по береги.

Піднести належить присутність ректора університету: dr. Sýkora, декана правн. вид. dr. Hennera, декана філос. фак. dr. Zubatého та проф. др. Ів. Горбачевського.

Москвофіли засіли перші лавки.

Отворив віче Чех студ. прав т. Нушка. Подякувавши численню зібраній молодіжки і професорському Греміюм за прибуте, вказав він на ціль віча: поінформуватись о теперішнім положеню українського народу, о його культурних домаганнях і висказати свою гадку що-до борби, яку веде нарід український о свій самостійний університет. Предсідателем віча вибрано одноголосно т. Цмунта, голову тов. Spolek českých mediků. Перший промовив іменем укр. молодіжки т. Іван Брик.

Представивши культурний розвій українського народу та його теперішній культурний уровень, т. Брик вказав на квестію основаня самостійного українського університету, яко на оправданій та ко-нечний постулат культурний нашого народу. Тов. бесідник вспі-нувши о прихильних заявах що-до сего домагання українського на-роду зі сторони ріжних кругів і народів, між иньшими і заяву старшої чеської суспільности, — висказав надію, що і академічна чеська молодіж вислухавши рефератів, освітлюючих квестію українського університету, стане на становиску безсторонної, об'єктивної спра-ведливости і ухвалить відповідну резолюцію. — Відтак слідувало відчитане двох рефератів: 1) т. В. Гошовського (правно-історичний), в яким доказано незбитими фактами, міністерскими розпорядженнями, статистичними цифрами — ко-нечну потребу основаня українського університету, 2) реферату т. О. Луцького, в яким представлено борбу, яку від давна веде в першій ряді українська молодіж академічна, а за нею і весь український народ о свій самостійний університет. Реферати — перекладені на чеське — виголосили т. Нушка і т. Tobiášek.

Дискусія, яка вивязалась по відчитаню рефератів, була дуже оживлена. Перший промовив т. Zdvihan, який в безмірно-довгій бе-сіді (3. реферат?!) — намагав ся все те висказати, що чув від наших кацапів. — Українці, говорив він, се лиш політична фракція, гур-ток сепаратистів (щось як пр. Словаки та Моравяни а Чехи!), український народ не існує (сильний протест присутних: ого!!), більшина народу в Галичині вважаєсь Росіянами! До будучого університету, говорив бесідник дальше, мають вкінці право не лиш Українці але і „Русси“ і проте він заявляєсь за утравістичним: українсько-великоруським університетом.

На сі недометва відповів довгою, на незбитих доказах правди і науки опертою промовою т. І. Брик.

Він застеріг ся, що рішати о самостійности або несамостійности українського народу ніхто з присутних не має права. Питане се

давно рішила вже наука, правдиве і безсторонне знане, рішило само жите українського народу. Коли т. Zdvihan опираючись хіба на виводах пр. Фльоринського, сьмів запротестувати проти сего, то не мав до сього найменшого права, бо опер ся виключно на хибних, тенденційних, не видержуючих наукової критики премісах. Тов. Брик навів тих мужів науки (фільольогія), які заявили за само-стійністю української мови і укр. народу, виказав т. Zdvihan-ови поважні помилки в його фільольогічних доказах і доказав йому цілковите необзнакомлене з тим предметом, у якому хотів рішати.

Надто відповіли т. Zdzihan-ови чеські академіки: тт. Нушка і Hlavsa.

Відтак промовив „в імени менщини інтелігенції та більшини руссакого народу“ — гасп. С. Лабенський.

Намагав ся нещасний говорити по російськи. Перше, що сказав була очевидно бляга, і то така, що буцім то звичайна галицька кацапня, се не аби що — але: поступова русская маладьож, перенята ідеалами Пушкіна, Гоголя і — Шевченка!!! (Грімкий протест: Не профануйте імени Шевченка!). Бесідник осьвідчив ся в імени „поступової молодіжи“ російської (де кум, а де коровай!) — за великоруськими гімназіями в Галичині та за великоруським а не українським університетом. — По добрій відправі, яку одержав госп. Лабенський зі сторони української молодіжи, посипалась безліч коротших інтерпеляцій. — Один з поміж молодіжи чеської запитавсь в тім кацапів, чи знана їм відозва поступової молодіжи російської в Парижі, в якій ся послідня цілком ясно заявила за українським університетом?

Тепер настала у кацапні велика констернація, а відповідю на повисше запитане була глибока мовчанка кацапів. — По кількох менших промовах, в яких виказано кацапні безпідставну лож, немовби на львівським університеті було 250 кацапів, немовби нарід наш і його посліи домагались не українського а російського університету (що за підлість кацапська) — забрав голос Чех т. Фляйшнер.

Бесідник виказав, що коли українські академіки прийшли тут з поважними доказами про оправдану та конечну потребу основаня українського університету, прийшли з історією довгих борб, які ведуть о сей університет, а в яких „москвофілська“ молодіж найменшої не відгравала ролі, — то ті послідні прийшли з нічим, хіба, щоби, як сказав бесідник, рокиковати.

По кількох слідуючих бесідах, в яких знищено кацапські

зусилля, коли вже ніхто не забирав слова, предсідатель віча подав під голосоване відчитану ще в часі дискусії, слідуєчу резолюцію:

Академічна молодіж чеського університету Карль-Фердинандового, зібрана на університетськім вічу дня 7. лютого 1902. з огляду на се, що кождий нарід має право до самостійного культурного розвитку на основах народних та на рідній мові, — з огляду на се, що висше згадані права запоручують кождому народови основні закони державні (артикул XIX), — з огляду на культурний стан Русинів-Українців, на сили наукові і велике число слухачів, з огляду на се, що утравізм львівського університету, законами запоручений та не переведений ані в малій части, не відповідає культурним потребам українсько-руського народу, — вкінці з огляду на се, що тільки університет з русько-українською мовою викладовою сим потребам відповість, а українсько-руському народови запевнить повний самостійний культурний розвій, — уважає українсько-руський університет конечною і необхідною потребою і домагаєсь його основаня“.

Резолюція перейшла всіми голосами против одного (т. Zdvihana, який для консеквенції сам голосував против укр. унів.). — Нещасна, зблямована кацапня вздержалаєсь від голосованя.

Цідковита побіда, яку віднесла молодіж українська над неперебераючими в средствах кацапами — на довго остане одним з найкрасших її споминів, а заразом на далеку будучність буде для неї вказівкою, що даремний труд скорумпованих запроданців -- перевертнів все мусить розбити ся о крем'яне чоло нашої єдности і правди наших ідеалів. На сім вічу вперше станули до бою перед всею академічною суспільністю обі сторони, квестія була дуже ясно і дуже докладно сформулована — а витязем з завзятої перепалки вийшла українська молодіж.

Марні домисли і клеветні висновки „Галичанина“, немовби то Чехи з куртоавії голосували за резолюцією корисною для Українців, або що резолюція ся перейшла лиш длятого, що до неї додучено відтак резолюції щодо основаня університету чеського в Берні та словінського в Люблянї, та що тому лиш москвофіли не найшли послуху, що не промовляв присутний на вічу кацапський вожд, студент німецького університету Геровский, е надто безосновні, щоби мож було серіозно їх трактувати.

На вічу техніків (д. 8-го лют.) перейшла рівнож резолюція віча університетського.

Квестія відносин наших зглядом кацапів стала тепер після таких афер — першою точкою дневного порядку і на загальних зборах всеї української громади пражської дня 14. лютого с. р.

вся українська молодіж рішила однодушно, що зриває з підлими сими ренеґатами всякі зносини, причім пятвує їх яко зрадників українського народу.

Рівнож напятнувала тоді молодіж українська тих товаришів, які не прилучившись до сецесії позістали на львівським університеті. Молодіж застерігла ся, що всяке признаване ся сих товаришів до української народности, вона вважати буде за узурпацію. Вкінци постановила молодіж звернутись до всіх наших п. послів, щоби ті як найенерґічнійше домагались від правительства усуненя пануючих аномалій, та щоби они як найстараннійше квестию будучого українського університету заопікувались.

По вічу університетським відбулась дня 17-го лютого — урядження в честь і користь української молодіжи, заходом всіх акад. товариств чеських (під проводом тов. Spolek českých mediků) — т. зв. Umělecká Akademie.

Москвофіли постановили використати ситуацію (числили на певний дохід!) і з безличною хитростію звернулись перед урядженем академії до комітету чеських академіків з просьбою чи пропозицією, щоби академії абсолютно не уряджувано в честь rusinskeho studentstva — в найгіршим разі »halického«, коли вже не »ruskego«. — Москвофіли покликувались на славянофілські чеські симпатії, на прибувщих „руеских“ — котрі також суть львівськими сецесіоністами, словом на всі і вся, — але... якось не йшло. Чехи аж надто добре знали вже тепер, хто і що кацапня є, і заявили їм прямо, що від програми своєї не уступлять і що приймати академіями кацапських псевдо-сецесіоністів — не думають. По такій відправі зі сторони чеського академічного комітету — обурені господинове помістили в Narodnih List-ax свое застережене, що то не в честь „галицьких“ ані „русских“ але українських академіків уряджуєть ся академію. Розумієсь, така заява самій академії ані трошки не пошкодила. Найбільшу балеву та концертovu салю на велтавським острові Žofín — виповнила добірна чеська суспільність, причім численно заманіфестувалась своєю присутностію рівнож академічна молодіж чеська.

Концертова часть програми випала незвичайно добре, бо брали в ній участь першорядні сили, як: перша артистка-співачка чеської опери п. Maturová, яка хорошо відспівала між иньшим українську Веснівку — Матюка.

Хорова часть мала дуже добрих виконавців-інтерпретаторів в членах чеського акад. товариства: Akademický pěvecký Sbor. По чудовім солю скрипковім (п. Heritesova) та фортепяновім, залунала

перший може раз на чеській землі величнтя псня: Ще не вмерла Україна. Присутні встали з місць, хотяй і не є се у чеськім звичаю.

По концерті зачались танці. Українські поселенці-гайдамаки відтанцювали в 12 пар. нашу народну коломийку. Забаза протягнулась до білого дня. З Відня наспіли на сей артистичний пир чотири телеграми: від української молодіжи, українських богословів, медиків-Українців та від товариства „Січ“ і від укр. молодіжи всіх львівських гімназій. Товариство гірничих академіків українських „Ватра“ вислало свого відпоручника т. Гарасимовича.

В тім часі уряджувано рівнож на цілім просторі чеської землі (звичайно під протекторатом міських рад), у всіх чеських містах та місточках маніфестаційні віча в справі основаія нових славянських університетів.

Звичайно додавано до резолюцій коротку згадку і про наш університет, — але досить часто лучалось нам вичитати в часописах чеських, що в поодиноких місцевостях віче, очевидно задля цілковитого необзнакомленя з галицькими відносинами одобрювало резолюції, домагаючі ся основаія ruskeho університету. Се спонукало нас до висланя з рамени товариства нашого „Українська Громада в Празі“ — тов. Остапа Луцького на велике віче в недалекім промисловім місті Kolín-і. На сім вічу, на яким промовляв між иньшими посол dr. Ваха, та висланник словінських академіків в Празі — т. Stare, промовив і наш репрезентант, а віче одноголосно заявилося за основаіем українського університету у Львові. Резолюцію сю вислав комітет вічевий руському клубови парламентарному на руки посла Ю. Романчука.

А тепер пригляньмо ся другій стороні житя українських сецесионістів: научній праці наших академіків.

Передусім зазначити тут мусить ся дуже пильне навідуване українською молодіжкою всяких чеських бібліотек, читалень та музеїв. — В кожнім часі застати мож було пр. в університетській бібліотеці меньше або більше число потонувших в книгах наших товаришів, які дійсно всіх сил докладали, щоби з побуту поза межами рідного краю як найбільше скористати. — Якесь велике, сьвяте переконане, що тим способом сповняєсь рівнож великий патриотичний обовязок, додавали нам сил, жару та витривалости у праці. Але ми не лиш сповнити наш обовязок, ми заїмповувати Чехам рішили. Ми постановили витривалою, великою працею збити безличний осуд, який впав на нас зі сторони львівського університетського сенату. І молодіж українська сповнила в сім напрямі

все, що лежало в її силі, сповнила все, що лежало в межах дійсної можливості. Сей факт, що всі майже товариші зложили т. зв. colloquia мимо сего, що до поборення мали яzikові труднощі, що до Праги прибули аж в січні, — найліпше свідчить о їх дійсній праці. — Слова великого признання, які почула молодіж українська від поодиноких професорів-Чехів, суть для неї першою нагородою, першою сатисфакцією, яку одержала она в замін за безосновну відозву своїх давних — патронів.

Другим центром научної праці молодіжи української є бібліотека земського музею, в якій находить ся чудова і дуже старанна збірка українських книжок, яку пристарав і упорядкував покійний чеський-українофіл Fr. Řehoř.

Сам музей земський, звиджений кілька разів українською молодіжю, представляєсь дуже гарно.

Передовсім визначаєсь він великим багатством старинних бібліографічних книг та на причуд багатою збіркою мінеральогічною.

Під ласкавим проводом редактора »Slovanské-го Přehled-y« п. А. Černé-го звіділа молодіж українська чеський музей етнографічний, в яким знов стрінулась з збіркою гуцульських виробів пристараною для музею Fr. Řehoř-ом. Тут доперва, в Празі, видно, як много трудів та заслуг зглядом українського народу положив сей чоловік.

Надто навязала молодіж українська в Праві — зносини з всіми поступовими товариствами чеськими. Щоби блисше познакомити молодіж чеську з українськими відносинами та цілим українським народним житем, молодіж українська урядила цілий цикль відчитів в поодиноких товариствах академічних.

Згадати тут належить вперше відчит т. Ганкевича в „технічній комісії для урядження віч в справі славянських університетів“ на тему: Русь Україна а Московщина, у якому прелегент представив короткий начерк історії українського народу, яко самостійної, незалежної від Москви органічної цілости. Відтак слідували відчити т. В. Гошовського в товаристві поступових радикалів: Antonín Čížek — перший на тему: культурні та соціяльні відносини на галицькій Україні. В дискусії забирали голос також присутні „поступові русскій“, які все намагаючись „доповнити“ відчит, а не перебираючи в средствах, з цілим цинізмом послуговувались всякимивикрутами та брехнями, щоби лиш позискати — Чехів. Та не були в силі остоятись безличні ретрогради против сильних аргументів вже не лиш наших товаришів, але й освідомлених Чехів.

Побиті цілковито заявили лиш кацапи, що „будучність наша!“

— і стративши послідну надію в послуж у поступових чеських кру-
гах — розпращались з ними на все...

В тім самім товаристві мав відчит також т. М. Січинський,
у якім подав начерк політичних відносин галицьких.

Рівнож в товаристві Slavia відбувсь з рамени нашого това-
риства відчит на тему: Історія галицької України під Австрією.

Крім згаданих висше відчитів інформаційних відчитав в кружку
наших товаришів перший відчит т. Лаврів на тему: Н. Гоголь і його
значіне в російській літературі.

З черги перейти випадає до одної з найцікавіших фаз „москво-
філського руху“ в Празі, — до їх виступу в кружку акад. соція-
лістів, в котрих органі Studentský Sbornik (ч. 4 і 5) появилась на
днях статя „кацапського хорунжого“: С. Лабенского. — Петроградна
кляка, заявивши безлично ще на університетськім вічу, що она, се:
поступова російська молодіж, та відпекавши ся в додатку в чеськім
журналі: Čas стотожнюваня її з москвофілською бандою в Галичині
(що за перфідія!) — она рішилась відіграти — комедию.

Першим її актом мала бути згадана висше статя. На жаль був
се її перший, але і послідний акт.

Тільки брехні, і то сьвідомої брехні та підлости вмістити на двох
малих сторонах — потрафить лиш — Ефіяльтів правнук.

Зазначивши істноване двох груп молодіжи: української і „рус-
скої“ питаєть ся „господин дописуватель“ з міною наївного дїтвака,
в чім лежить властиво корінь вічної, завзятої ворожнечі обох гуртів,
що є причиною так ворожих резолюцій української молодіжи згля-
дом кацапської? (Тут наводить автор ухвали молодіжи краківської
не згадуючи о віденській (!) — та пражській).

На се питане дає г. С. Лабенский таку відповідь: Коріня зла
глядіть в наших українських школах! Як страшно переслідують
Українці „поступовую молодіж руску“ — править г. автор з ля-
ментом, гідним ліпшої справи, най служить такий факт, як прогнане
гімназистів москвофілів з Чернівців, — а на якім уровени стоять
українські гімназії, най сьвідчить... проф. Кобилянський та Ппой-
наровський. -- Весь український загал, бреше господин дальше,
се ц. к. лизуни і назадники, одиноке товариство української мо-
лодіжи „Академічна Громада“ є піддержуване правительством, воно
побирає річно 400 К. запомоги, академічну молодіж українську на-
городжує ряд стипендіями, а карієра уряднича позіставлена ви-
ключно Українцям! — Українців ділить „поступовий господин“ —
на такі дві групи: — одні вірять в давну, неповоротну, козацьку

та гайдамацьку Україну, вправді люблять свій нарід, але — се... перастарілі романтики, — другі знов се Українці „для інтересу“ — для гарних очий ласкавого правительства...

Поступовість, характерність — для них чужі, — сі прикмети, з емфазою децидує госп. дописуватель, — належать виключно... москвофілам! — Москвофіли мають за собою більшість народу (!) і ту часть інтелігенції, яка для поступу і одиноко-раціональної праці — з усіх сил поборює козацько-українські мрії в користь — общеруської культури...

Що за безмірна подлість і лож!

Запроданці народа, гниль і ретроградність, галицьке сьмітя та назадницькі обманці темного народа, ті, що стратили ґрунт під своїми ногами у рідній землі, що в очи одушевленого народа кинули безличний протест проти українського університета, ті, що лиш риють і киривають, ті люди сьміють питати, в чім лежить причина нашої ворожнечі зглядом них, ті люди доходять в перфідности своїй до сего степеня, що оголошують ся „поступовими“! Чи знана тим добродіям відозва поступової молодіжи російської в Парижи, чи знані їм послідні відозви поступової російської молодіжи взагалі? Нетактовний виступ буковинських одиниць, які досадно осудила молодіж українська вже в 1. числі „Молодої України“, які осудив весь український нарід, генералізує ся дрань і приписує його всему нашому загалови! Підлі напади на „Академічну Громаду“, та на всю молодіж українську, сьвідчать лиш о злоби автора, який посунув ся до сьвідомої брехні.

А вже просто сьмішна — мнима поступовість москвофілських запроданців, які доносами та денунцияциями на передових Українців працюють для общеруської культури, — для котрих Драгоманів, Франко, Мирний, а навіть сам Шевченко, словом вся правдива-поступова Україна була і є найбільше неприязним елементом, — для яких божищем руський православний цар — але не революційний російський народ! В очах дописувателя ті люди, то одинокі, які позбувшись мрій про вільну Україну „без холопа і без пана“ — творять — поступову партію в Галичині...

Се вже до краю сьмішна пародія дійсности.

Такий однак збір брехії та клевет, се образ москвофілської череди, се ще один доказ, ще одно сьвідоцтво їх моральної вартости.

„До чистих діл — треба чистих рук-средств!“ — Збруєю кацапських ренеґатів — лож і підлота!

Молодіж українська висьвітлила квестію всім поступовим чеським елементам, осьвідомила в сім напрямі весь чеський поступовий загал

а в найближшій числі; Studentského Sborníka — она помістить відповідь клеветникові!

Яку симпатію зискала қацапська молодіж, най свідчить і се, що на двох концертах, які она урядила, не мала майже жадної публіки, а промови, в яких пописувалась қацапня „общерусским“ язиком, були сего рода, що один присутній Росіянин академік пражський, з трудом вдержавсь лиш від запротестованя проти такого шкальованя російської мови!

Вкінці згадати належить про приготованя, які чинить молодіж українська коло урядженя великих вечерниць в память та честь генія вільної України: Т. Шевченка.

Молодіж запросила між иньшими до ласкавої співучасти п. Радкевичівну, артистку чеської опери пражської, та одного з визначних скрипкових віртуозів пражських д. Talicha. Хорову часть переняв на себе: Akademický pěvecký Sbor. Речинець вечерниць назначений був на день 13-го марта, однак з причин не залежних від вечеркового комітету — в тім дни вечерок ніяк не міг відбутись. За те відбудесь він безперечно ще величавійше в першій половині цьвітня, коли верне чеська молодіж академічна з провінції до Праги. Поки-що, ми докладасмо всяких старань, щоб вечерниці сі випали як найліпше, як найгіднійше для генія України.

Так представляєсь перебіг життя пражської української кольонії сецесионістів.

Стоїть вона однодушно під великим стягом-прапором вільної, не знаючої катів-тиранів самостійної України. Стоїть з молотами в сильних руках, з піднесеним духом, з надією і певною вірою, що прийде час, коли поневолена Україна розібе крем'яне чоло — ворожих перепон, переломить залізні кайдани.

І готова молодіж ся на всяку борбу. Вона не страхась ніяких альтернатив великого бою — коли се лиш буде бій о волю України.

Та з другої сторони вона певна, що зближене сеї хвилі можливе лиш дорогою невсипучої, залізної праці.

Нам не слів, не фраз, нам діл, нам праці, пожертвованя днесь требал

Кличем і девізою нинішньої хвилі най будуть для всеї української молодіжи ті великі слова чеського поета:

»Jindy umírali mužove pro cest, pro blaho svého národa: my však z těže příčiny budeme žity a pracovati!« (Havlíček).

З Кранова. (Уривок з листа).

В попередній дописі з Кракова заявив був т. Темницький, що в нас є думка давати відчити для товаришів Поляків, якими би ми їх ознакомлювали з нашим обставинами. З початку мали се бути спільні комерси. Та наші мрії в коротці розвіяли ся. І уже на першій такій комерсі прийшло було між нами а Поляками до непорозуміння. Коли іменно т. Темницький став говорити по українськи, (як усе до тепер), піднесли члени тутешного товариства »Młodość« страшний лемент. Що хвилі переривано йому окликами, а la: „To szkanda! Rusin nie umie po polsku! Nie rozumiemy!“ і т. д. На порядку деннім була тоді справа москальофільська так у Поляків, як і у нас. Та тимчасом місто веда ся дискусія на тему „najwięksi galgany te socjaliści“ — яку реферувала станчкерія, то знов на відворот. На дискусю над нашим рефератом не стало часу.

Взагалі можемо сказати, що ми завели ся Поляками — а вони тимбільше нами. Нас представляли вони собі щось в роді Залевського, Гощинського, Костецького і т. д. І коли голова „Czyteln-i akademick-o-i“ нас витав на першій комерсі, то мовив щось в роді: I kiedy wstapicie w progi świątyni, to kapłan was wita imieniem św. Trójcy — ja witam was imieniem trójcy: Polski, Rusi i Litwy“ і т. д. А ми тимчасом не хочемо спустити з падолистого тону.

Що-до інформацій, то випадає завше мати бодай які такі інформації про самі інформації. А ми чуємо ту часом щось в роді: „Ta Ukraince maja jeszcze pół godziny, mogą nas poinformować o swoich kwestiach“. Щось подібного було на остатнім комерсі. Коли котрий з Українців хоче що знати з польських відносин, то читає польські часописи, студіює які-такі підручники і т. д. А наші товариші (і то лиш деякі) хотіли би в годинах перестудіювати річи, які вимагають років. Тоті годинні студії робить ся в той спосіб, що лапає ся на улиці першого ліпшого Українця і питає ся: „Cie u was tego a tego?“, або „Jak tam stoi z waszym ruchem?“ — Маємо отже честь бути живими лексиконами та ходячими статистиками — для людей, які рішати-муть колись о наших квестіях!

А все те тому, що рідко хто знає нашу бесіду. Та не думайте знова, щоби наша бесіда була ту в погорді. Її уважають тут усі дуже приємною та „melodyjn-ою“ — але і то не все; на комерсі е вона „szkanda-ом“ а в уряді у східній Галичині „brakiem wychowania“.

Спільні комерси в цілі порозуміння не довели отже до нічого — тимбільше не можна сподівати ся яких результатів по відчитах. Ту треба би зачати лекції від заяви, що в нас є иньше „abecadło“ і т. д. І то хто знає, чи проти тому не запротестували би. А ми маємо за собою уже і історію і літературу. — Та й маємо перед собою тільки праці, що годі нам кого учити читати. Зрештою ми учимо ся польської бесіди.

Краків 28/3.

Б. В.

Шевченкове свята в Кранові.

Загально звісні події, що змінили усі обставини життя української молодіжи в Австрії. — Ми, що жили доселі у одній громаді, розбрелись по світі, поділившись на групи. Всі ми понесли з собою жаль до тих, що приневолили нас кинути рідний край, та біль і тугу за ріднею.

Але ми не були сумні і безнадійні, бо були переконані, що святаю є справа, за яку ми підняли боротьбу.

Наш гурток прийшов у Краків.

Ми опинились між чужими людьми, що не розуміли нас і в більшій часті були до нас упереджені. — Та з часом зжились ми з ними і з новою нашою оселею і як так уладнали наше житє.

Тимчасом наближалась хвиля, в котрій ми у вітчизні звикли були поминати пам'ять нашого Кобзаря, Тиртея, що розбудив до нового життя дрімучу Україну. І ми постановили на чужині відсвяткувати Його пам'ять як найвеличавіше, щоб показати світови, як вміє „hajdamaska dzicz“ шанувати пам'ять свого національного пророка.

І справді удалось нам здійснити наші бажаня.

Дня 7. марта відбув ся сей концерт в салі краківського міського театру.

Краківська публіка оцінила як слід наші стараня, щоб концерт випав як найвеличавіше, бо вже на два дні перед концертом були усі білети розкуплені.

На концерт прибули майже всі наші заточники, що з найдальших сторін (навіть з Шлезка і Моравії) з'їхались, щоб віддати честь ґенієви України і заґріти своє серце рідним словом і рідною піснею. На концерті явились також в значнім числі університетські професори.

Продукції зачались Увертурою Лисенкових „Чорноморців“, що її зовсім добре виконала найлучша в Кракові військова оркестра 13. пп.

По тім виголосив професор др. Михайло Грушівський „Вступне слово“. Говорив про недолю Шевченка, яка його гнітила та яка не могла згнести могутнього його духа. Шевченкові ідеали остали усенезмінені, усе одні і ті самі; — усе виступав він в обороні правди і добра та невсипущо поборював усіх лицепророків і кривдників убогого люду.

По „вступнім слові“ слідували хори, соля і деклямація.

Коли лиш хор виступив на сцену, повитала его публіка довгими гучними оплесками. Се, як також лавровий вінець, котрий вручено хорови, мало бути ознакою симпатії для „ukraińskiego chóru“ як назвали наших співаків в Кракові.

На хоральні продукції зложились: „Козаки“ Колесси, „Три шляхи“ Топольницького, „Ой пушу я кониченька“ Лисенка, „Іван Гус“ Шевченка-Лисенка і „Псалом XXIV“ концерт Бортнянського.

Всі хори випали (як се уся краківська праса признала) знаменито, так, що хор був приневолений майже усі точки повторювати.

Деклямація випала рівнож добре. Деклямував т. Темницький „Кавказ“.

Хоральні продукції переплітані були сольосьпівами пані Лопатинської і п. Яворського і прекрасним сольом скрипковим п. Б. Дякова.

П. Яворський відьспівав „Ой Дніпре“ Шевченка-Лисенка і „Нашу долю“ Гушалевича-Вахнянина. П. Богдан Дяків відограв I. і II. часть „Violinconcert-y“ Бруха, а своєю грою викликав загальний подив і збирав вповні заслужені оплески.

Однак безперечно, що кульмінаційною точкою концерту були сольосьпіви пані Лопатинської. Вона відьспівала кілька композицій Лисенка („Ой одна я“, „Як би мені мамо наместо“, „Нащо мені чорні брови“ і „Веснівку“ Воробкевича). Пісні ті відьспівала так гарно, що публіка френетичними оплесками приневолила її їх по два або і по три рази повторювати.

Взагалі концерт удав ся, як не мож було лучше і був удержаний в дуже поважнім настрою.

Концерт зближав ся до кінця..

Ще раз виступив на сцену хор і по хвили рознеслись могутні, одушевляючі акорди нашого воскресного гимну.

Та незадовго прогемоніли звуки сеї величної пісні; та прогемоніли лиш для нашого уха, але не для нашого серця. Вони вляли в серце нову силу і нове завзяте і додали нам відваги та заохоти до дальшої борби за права наші і за добро і щасте нашого люду.

І ми відходили, а погляд кожного з нас линув в останнє на сцену, де з поміж зелени виднів бюст Тіртея України; і кождому з нас віщувало серце, що сповнять ся, ні, радше, що вневдовзі мусять сповнити ся його пророчі слова, що „встане правда, встане воля“.

І. Я.

З тов-а „Кружок українських дівчат“ у Львові.

Другі загальні збори товариства „Кружок українських дівчат“ у Львові відбули ся для 12. марта с. р. о 3. годині попол. при участі 28 членів.

Зібраних повитала голова тов. Наталія Будзиновська. На секретарку загальних зборів покликала тов-у Марину Белеївну. Потім голова тов. виголосила промову, в котрій зазначила головно ось що: „Українські дівчата, заложивши своє товариство перед роком, можуть нині сміло і гордо сказати, що найтяжша робота вже минула. Ми чим раз більше стаємо на становищі людей свідомих свого значіння і своїх обовязків. Не нарікаймо, що не дано нам прав. Використаймо вперед права, які дала нам природа і наша убога суспільність. Використаймо веі наші сили і здібности, здобудьмо собі стілько знання і свідомости, щоби станути побіч дозрілих людей нашої суспільности. Наш „Кружок“ не змагає до рівноуправненя з мужчиною, не кричить о права голосованя і права державні, а домагаєсь лишень духовного рівноуправненя. Він опираєсь сам на собі, шукає в собі сили до життя і праці. Вкінци голова тов. подякувала виділови за поміч в справах товариства і за ведене його. Відтак відчитано справоздане секретарске тов. Дарії Шухевичівної з діяльности виділу: В минувшім році відбув виділ 12 засідань, а одно не відбулось з причини браку комплекту. Крім полагоджуваня справ адміністраційних, старав ся розбудити живійший рух в товаристві уряджуванем відчитів, по котрих відбувалась дискусия.

Відчитив було 13, з того 9 мали члени товариства, 2 відчитати. Гриневичева, а по одному пп. Копач і Яцків.

Виділ просив о відчити також пп. Кобринську, д-ра Франка, д-ра Коцовського і д-ра Колесу, але їх відчити відбудуть ся пізнійше. На сходинах, коли не було відчитів, читано новійші твори наукові і белетристичні. Пересічно присутних членів було 15—30, а членів всіх числить товариство 96, з того на провінції 44. Заходом Виділу відбули ся одні вечерниці з танцями, що дали досить гарний дохід товариству. Крім них Виділ уладив св. Андрейвські вечерниці на дохід академічного фонду, і свято-Миколаївські вечерниці на дохід школи виділової.

Потім каснерка, тов. Стефанія Левицька здала справу зі стану каси. Доходу було з вкладок і вписового 133 К. 20 г., а з дарів 74 К., разом 207 К. 20 с.

Розходу було: 104 К. 7 с., отже лишилось з кінцем 1901 р. 103 К. 13 с. готівки в касі. Вкінці бібліотекарка тов. Марія Підлісецька подала стан бібліотеки „Кружка“. Бібліотека товариства числить 324 томів. Товариство закупило 95 томів, в дарі одержало від товариства „Основа“ 74 томи, від п. Яцкова 35 томів, від п. Будзиновського 120 томів. З бібліотеки товариства користало 35 членів, декотрі з них замісцеві.

Загальні збори приймили справоздане до відомости і уділили уступаючому виділови абсолюторію.

Приступлено до вибору голови та виділу товариства.

Головою вибрано тов. Дарию Шухевичівну, а виділовими тов. Наталію Будзиновську, Стефанію Левицьку, Марію Підлісецьку, Марину Белєівну і Ірену Дольницьку. На заступниці виділових покликано тов. Анну Дурбаківну, Марту Стефановичівну і Ольгу Жураковську. До контрольної комісії війшли тов. Ірена Шухевичівна, Таїза Дольницька і Ольга Козаківна.

Наступили внесеня членів товариства:

Тов. Будзиновська пригадала, що на перших загальних зборах ухвалено, щоби товаришки закладали приватні читальні на провінції, а що закладане читалень стрічає багато перенон, то треба би закладати їх з підкладом економічним, а тоді діло піде легше. Бесідниця подала примір заложеня одної такої читальні. Тов. Будзиновська подала друге внесенє:

Познакомляти ширший загаль з діяльністю товариства через поміщуване оповісток та справоздань в кождім випуску „Молодої України“.

Тов. І. Дольницька поставила внесенє, щоби ксжда товаришка обовязково опрацювала відчит, а ліпші зних мають бути поміщені

в „Молодій Україні“ для користі замісцевих членів. Внесене се — що-до першої точки прийнято, що-до другої перепало, бо тов. Будзиновська зазначила, що сї відчити суть ще за мало науково і критично оброблені, щоби могли зацікавити ширший кружок; однак для користі членів мешкаючих на провінції можна би видавати їх особно малими брошурками.

Членську вкладку полишено ту саму як в році 1901, т. е. 30 сотиків місячно.

Тов. Левицька поставила внесене, щоби тих, товаришок, які членських вкладок не платять і до товариства не заходять зовсім, на підставі §. 11. статута вичеркнути з книги членів. Внесене прийнято.

Тов. Підлісецька поставила внесене що-до зміни льокалю товариства. З огляду на се, що поки-що не можна було знайти льокалю, який відповідав-би вимогам „Кружка“, поручили збори полагжене сеї справи виділові. По вичерпаню дневного порядку голова тов. Д. Шухевичівна замикаючи збори, подякувала товаришкам за довіре до неї через вибір на голову і візвала усіх товаришок не лишень брати як найживійшу участь в роботі Товариства, але і по за „Кружком“ працювати як найгорячіше та невпинно для ідей, що виписані на його стягу. Нехай кожда з товаришок тямить все і всюда, що завданя, які має сповнити „Кружок“, обіймають цілий нарід, а вступленем в його члени зложила кожда з товаришок сьвятий обіт нести з собою в жите іскорки сього огню, в яким має кувати ся збруя за ясну будучність цілого народу, цілої України.

Цілий нарід вже давно станув на шляху бою за свої право. Наше жіноцтво досї не брало участи в сій борбі і нині прийшла вже і на нього пора брати за оруже та ставати до народної праці. Сї думки, що дали товчок до заснованя „Кружка“, мусять бути і провідною зіркою для його діяльности та для діяльности кождої з товаришок.

Як відповідь на слова тов. голови, залунали слова гимнів „Не пора“ та „Ще не вмерла“, якими закінчено збори.

Марина Белей, писарка.

Наймолодші. Ескіз з української гімназії у Львові.

„Гірше Ляха свої діти її розпинають“ — сказав наш геній. Ті слова не то що від його смерті не втратили на значіно, але тепер набрали більше правди, як коли небудь давнійше. Бо коли в наші часи національна свідомість всіх культурних народів незвичайно змогла ся, коли наші хлопи-анальфabetи стали завдяки природному стремлінню кожного чоловіка до самостійности індивідуальної, а кожного народа до самостійности національної свідомими Українцями патріотами, то кліка, що управляє поплатне ремесло ренеґатства, існує у нас ще й доси, — на ганьбу не то самим Русинам-Українцям, але цілому цивілізованому світови.

Що они доси існують, се в першій мірі наша вина. Ми надто толерантні, ми вважаємо їх людьми, хоч у них нема знамен людий. Таких людей-ренеґатів називають вольні народи зрадниками і мають для них — шибеницю. Ми нарід невольний... ми маємо для них хиба погорду. Однак се було-б мало супротив тих, що їх лица неначе сотворені на те, щоби в них плювати. Ми маємо против них ще одно средство: страшну, безпощадну борбу, борбу Геракля, що очищував світ від погани; нашою заслугою супротив цілого людства буде, если ми очистимо світ від тої моральної гнилі, що розкладає наш народний організм. Тож мусимо хопити ся супроти них що найострійших средств, бо они деґенерують наш нарід, заражаючи серця наймолодших бацилями своєї гнилі.

У Львові в їх руках на диво аж дві бурси. Дві бурси, де що року входить частина нашої молодіжи з здоровим серцем, з святаю любовю до всего, що рідне, що свое, а виходить заражена гниллю, без ніякої моральної вартости, виходить ренеґатська, яничарська, готова плювати на власну Неньку за то, що научила проговорити перше слово по рідньому, по українськи, що співала українську пісню при колісці...

Чи-ж се не вина нашої суспільности, що позволяє тій кліці мати в своїх руках дві бурси в самім Львові, де дітий тої-ж суспільности, а передовсім того хлопа, що з біди лише віддає дитину в буреу, мають добру навчати! А їх навчать проклинати матір та плювати на неї за те, що она бідна, що она не в шатах дорогих...

А навчить сего бурса тростиною настоятеля, та загрозою вигнання.

Який же наї хосен з такої молодіжи? Відповідь на се дали нам „наймолодші“.

Ся добре платна кліка, котрої головним оружем денунцияция, виховала собі молодіж „Друга“, сих звісних Єфіяльтів, а так само як їх, виховує своїх наймолодших. Але у сих вже замітний поступ. Коли їх моральні батьки і старші братя старяють ся укрити свою безмежну підлоту і денунціюють потай, то їх наймолодші явно скликають „собрание“ і на нім одноголосно ухваляють денунціювати своїх товаришів! Отсе овочі заходів „іскренних тврьордих патріотов общеруссов“... Тіште ся, ваші наймолодші достойні вже й без покінчення гімназії бути „благодьожними чиновніками“ вашого батюшки царя!

Ся вельми замітна і характерна подія, про яку висше згадано, зайшла в таких обставинах:

Товариші гімназиясти задумали вислати привітну телеграму чеським студентам в Празі. В тій цілі збирали підписи і гроші на покритє коштів між товаришами вєїх кляс.

Кацапи-янїчари, передовєім вихованці обох кацапських бурє (Ставр. Інст. і Народного Дому) не прилучили ся до загалу молодіжи, лишень вірні кличам своїх настоятелїв скликали „собрание“, і порішили на нім одноголосно зробити про се донос до дирекції гімназії і дійсно виконали рішенє...

Сей факт заслугує на те, щоб його розібрав також ширший загал; бо чого-ж сподівати ся по такій молодіжи в єї дальшім житю?

Не знати, чи найдуть відновідь на се питанє ті, що єї такою зробили, а передовєім сторож моральности в українській гімназії о. Дорожинський?

Ескіз з гімназії Франц-Йосифа у Львові.

Як звісно, споро Українців ходить до сеї гімназії. Се переважно діти звісної породи Рутенців, що посилали би своїх діттих радше й до чортівської, ніж до української гімназії. Зовєім природно посилають там своїх синів наші кацапи-рєнегати і то самі найтврьордші, як пр. гаспадін Мончаловскій.

Хотяй однак, як сказано, Українців в тій гімназії є близько сотки, то директор сеї гімназії д. Бєсядзкі до сього часу їх єще не

запримітив; при всякій нагоді чути можна від нього слова: „и тніе піема Rusinów“. Він, здаєть ся, на превелике своє здивоване довідає ся про се, що вони таки є, аж тоді, коли про них заговорить й ширший загаль.

Але хотяй Українців в тій гімназії виховують такі люди, як Кубаля, Фідерер, Юган, о. Лепкий і прочі, то все-таки вони поволи осьвідомлюють ся. Наведені висше педагоґи, се самі лучші; не від річи про те буде про них кілька слів сказати.

Кубаля, се повстанець з 1863 р. Кажуть, що ідеалом повстанців з 63 р., була свобода поневолених народів, но по д. Кубалі сего не ввидко, хіба о стілько, о скілько ся свобода могла би бути свободою польско-шляхотеської держави, в котрій би польска шляхта могла легально і свобідно смажити Українців в кітлах...

Він до того ще й історик, а навіть має деяку славу між консервою, природна річ, лиш тому, що уміє дуже зручно перекручувати історичні події, — особливо ті, що відносять ся до України, — що уміє зручно кидати учені насквілі на український нарід, його змаганя, літературу, та взагалі на його жите. Таких то істориків звісним польським гегемонам й треба. — Сконстатуваши в викладі про Мешка, що: „Tu (в галицькій Україні) Polska była, tu Rusi nie było, tylko grody czerwieńskie zabrał Włodzimirz Mieszkowi“, з незвичайною радостію видає триумфальний оклик в викладі про сучасну історію: „Jak szalonym krokiem postępuje polonizacya w Galicyi!(?)“... Так отже по його думці польонізує ся таки край корінно польський.

Добр. Фідерер, се незамітний чоловічок, фільольог, котрий хоче повеличати ся, що не даром він фільольог, та й псписує ся знанем мови, і то не грецької, котрої він учить, а таки нашої української.

С к о н ф і с к о в а н о .

Ксьондз Юган, катехит, се добродій, що має вже традицію Вітвіцького за собою. — Він хоче лишень дати доказ, що обурене Европи на Вжесню дуже безпідставне, бо не позволяє молити ся по руськи, если се має бути в його присутности. Культуртрегер, тай тільки...

Про добродія о. Лепкого, катехита для Українців, вистарчить сказати, що се кацап. Він то в доказ „історических началов“ викладає Українцям релігію по польськи, а таксамо й екзорти...

Общерусскую же діяльність розкладає собі на 8 літ. Ученикам від I—VII. кл. вбиває в голову, що вони мають кілька граматик, се для них досить, а то, чи вони Русини, чи Моголи, то се все одно; при тім мов ока в голові стереже, щоби хто не перечитав якої української книжки, — се-ж була би безбожність, достойна пекла...

В VIII. класі дає абітурієнтам ради на дорогу життя. Щоби однак вони добре закорінили-сь в серцях молодців, висьмиває змагання Українців, з болотом мішає поривання українських поетів за вселюдські ідеї, а навіть не вагає ся подерти і до коша кинути Шевченківського образця на програмі вечерниць (лучило ся в часі устроюваня вечерниць Шевченківських українською молодіжкою з польських гімназій). Прекрасно! Нічо дивного однак, Шевченка прецінь боров ся проти ідеалів кацапів-ренеґатів, батюшки-царя, нагайки, темноти народа. —

С к о н ф і с к о в а н о .

Добродієви др. Лучаковському хочу на нині звернути лишень увагу, що він є природним сторожем української мови в польській гімназії, та що, хотяй чемність є признакою культурности людей, то прецінь не повинно ся її так далеко посувати, щоби на годинах української мови говорити до Поляків виключно по польськи, бо вони записали ся лишень длятого на українську мову, щоби її научити ся.

3 Перемишля.

Дня 17. марта с. р. устроювали перемиські москвофіли з нагоди ювілея одного зі своїх проводирів, крилошанина Матковекого, торжественну „вечеринку“. Між иньшим входила в програму промова д. Антоневича і деклямація поезий звісного письменца з „Місіонар-я“ і „Посланник-а“ Єроніма Луцика. Говорилось і деклямувалось про „одиня великій рускій народъ“, про „Русь съвату одъ Сяна по Ураль“ і таке друге. Природно, що воно муєло вразити і обурити присутних на салі Українців і от — по скінченю вечерниць, як протест проти думок висказаних Антоневичем і Луциком, залунала

на галерії, де стояв гурток учеників української гімназії — пісня „Не пора, не пора“.

Москвофіли прямо остовпіли. Лиш дехто поняв о що ходить і спроміг ся на безладний ревіт: проч, ганьба! І була-б пропала ціла справа, колиб перший не очунав ся Луцик; як бішений кинув ся між членів москвофільського ремісничого товариства „Зоря“: ідіть — бийте — бийте!

І ще не прогомоніли останні слова пісні, як кільканацять дужих кацапів влетіло на галерію. Та ученики вже виходили. Тоді Луцик, д-р. Черлюнчакевич (перший непритомний майже з перепою) окружені громадою кацапів, взявши собі до помочи кількох поліціянтів, станули при виході і п'ястукьми та палицями по лиця, плечак і голові почали виходячих побивати. Оборона була неможлива. Хто ще не вийшов — не знав, що бити-муть, побитих поліціянти спихали по сходах в діл. В цілім блеску засіяла кацапська культурність!

Подаючи звіт з вечерниць „Галичанинъ“ написав: „мале недорозумініє“ викликали ученики руської гімназії пісню „Не пора“; та опісля виявилось, що пісня звернена проти учителів укр. гімназії, які не вважали потрібним явити ся на концерті.

Кацапеська логіка! Так можна сьпівати: „не пора Москалеви й Ляхови служити“ проти Українцям — не ренегатам!

Стерпіти інсинуацію — було неможливо. Вислано правдивий опис цілої події до „Діла“ і т. Капшієм, студ. філ. підписане спростоване до „Галичанина“. Рівночасно перемиські москвофіли дізнались, що грозить їм кільканацять судових скарг о побите і образу чести і „Галичанинъ“ спростованя не помістив, та за те — змінив фронт до цілої справи.

Аж три статейки в двох числах посвятив перемиським подіям (Галичанинъ ч. 57 „Безобразія пайдократовъ“, ч. 58 „къ безобразію перемішльскихъ гимназистовъ“ і „Неотесанная молодежь“).

В першій голосить над тим, що „пайдократы не признають ни сана, ни авторитета, ни приличія, но ревутъ для протеста проти мыслей высказанныхъ многозаслуженнымъ дѣятелемъ др-омъ Н. И. Антоновичемъ“, в другій дешевими дотепами накидаєт ся на т. Капшія і їх можна-б збути мовчанкою, повторивши лиш авторови слова Пушкіна: „усердно такъ тяжель и грубъ, быть хочеть золь, а только глупъ“.

За те в третій статейці їдию злоби здемаскованого інсинуатора, а з вправою рутинованого денунціянта пише доноси на учеників і укр. гімназію.

„Слѣдуєть надѣятись, що виновники демонстраціи на концертѣ будуть наказаны уже хотя бы въ виду того, що крайняя школьная рада недавно строго запретила гимназистамъ принимати участіе въ якихъ-бы то не было демонстраціяхъ“. „Во великомъ случаѣ неотесанность учениковъ „руської“ гимназиі въ Перемышлѣ кидаєть неблагопріятное свѣтло на порядки въ ней“. Все те богато перемішане лайкою на „деракую, хамскую виходку“, брехнею, що будь-то-би ученики передтим „учились въ частномъ домѣ пѣти пѣсню „не пора“ (як коли-б був ще такий ученик, щоб не знав її!), щоувійшли на галерию без білетів, що після демонстраціі вибили Луцикови вікна і що поліція навіть зловила „розгромителей оконъ“. Розумієть ся, в тім не ма ні слова правди.

Але денунцияция найшла відгомін там, куди була звернена. Зачуваєм, що після ферій съвяточних приїхати має до Перемишля крайвий інспектор, щоб перевести слѣдство з виновниками і покарати їх ексклюзією.

Дрібні вістк.

Жіноче віче в Станиславіві.

Дня 25. марта с. р. відбуло ся в Станиславіві в великій салі „Руської Бесіди“ друге віче українських жінок. (Перше відбулось в Стрию 1892 р.).

На віче зібралось з різних близших і дальших сторін около 300 участниць. Віче отворила привітною бесідою п. Олена Барішева, котра іменем комітету витала всіх участниць та дякувала за численну участь. На її внесенє вибрано предсідателькою віча п-ню Озаркевичеву з Сільця, заступницею п-ню Кульчицьку з Підпечар, а п-ню Скождополеву вибрано секретаркою. — Предсідателька подякувала за вибір та уділила голосу референтці панні К. Милицькій з Галича, котра реферувала про організацію жіноцтва по містах та селах.

Референтка у своїм знаменитім рефераті перейшла історію жіночого руху в європейських державах та в Америці, наводячи много дат статистичних.

В дальшій часті говорила про всі українські жіночі товариства, які до тепер завязались в Галичині, про їх розвій, та взагалі про діяльність українського жіноцтва. Дальше вказувала референтка на

діяльність Польок, котрі побіч праці для своєї нації, польонізують всіма способами наші міста та села, звивала всіх Українок працювати над просвітою селянок та міщанок, над піднесенем їх духового та економічного стану.

Опісля говорила п. Малицька про розвій жіночого промислу та закладане крамниць по селах, про важність курсів ремісничих для дівчат, про конечність оснóвувати товариства для слуг, захоронки, читальні, про часопись для сільського жіноцтва, наводячи при кожній точці приклади, дати, число участниць. Вкінци подавши проект організації, подала слідуєчі резолюції:

I. Комітет вічевий розішле відозви до всіх жіночих товариств, до всіх Русинок з зазивом оснóвувати по всіх більших місточках жіночі огнища.

II. Комітет зверне ся до нашої сільської інтелігенції з покликком подати звіт, що зділено доси для піднесеня духового і економічного стану селян і який промисл міг би в даній місцевости з хіеном розвиватись.

III. Віче ухвалює візвати всіх щирих патріоток заняти ся організацією селянок, міщаньства, робітниць і слуг, — а то через попиране і оснóвване захоронок, крамниць, читалень, робітничих союзів і товариств слуг, уладжуване відчитів і народних вечерниць.

IV. Віче віднесе ся до сойму з прошенем уладжуваня ремісничих курсів, також і для дівчат, евентуально о допущене їх до існуючих уже курсів для хлопців.

V. Віче ухвалює постаратись усіма силами о власне видавництво жіноче, евентуально хочби лиш о часопись для жіноцтва сільського, чи то самостійну, чи в додатку до „Свободи“ або „Громадського Голосу“.

VI. Віче звиває всіх приклонників народної справи подати свої гадки як і практичні інформації чи то статями по часописах чи відчитами, уладжуваними по товариствах, о скільки і в який спосіб порушені тут справи дадуть ся в практиці здійснити.

VII. Вибраний вічем комітет виготовить в найкоротшім часі на підставі даних інформацій і зроблених перших проб меморіял про організаційну працю, що стане ся предметом нарад слідуєчого віча, яке в найблисшім осіннім речинці доконечно належить скликати.

Всі резолюції прийнято одноголосно, почім др. Коцюба яко гість привитавши віче в імени станиславівської громади, подав проект, щоби віче обговорювало важну квестію становисека жінки в родині. На те п. председателька відповіла, що як-раз перший реферат

був посвячений тій справі, однак референтка не явила ся. Проф. Масляк желяючи жіноцтву як найкрасших успіхів в їх заміреній праці для справи народної, завізав жінки, щоби вони старали ся всіми силами викоринити москвофільство, сю страшну язву нашого життя.

Тепер розпочалась оживлена дискусія над виглошеним рефератом. Межи иньшими п. Білецька пропонувала, щоби обговорювано поодинокі точки, подані в рефераті, дальше вказувала на курс аналь-фабетів істнуючий у Львові, говорила про його розвій, про курс науки українського язика, про часопись, читальні, захоронки і др.

В дискусії забирали голос еще п. Баришева, Струтинська, Трусевичівна, Пристайова, Озаркевичева і п. Коритовська, котра заохочувала учительок Українок працювати над просьвітою селянок, та характеризувала при тім погану практику шкільних властей переносеня з місця на місце „ze względów służbowych“.

Другий реферат був про університет. Референтка п. Дора Трусевичівна згадала про події на львівськїм університеті, про сенсесію академиків, говорила про конечність самостійного українського університету і закінчила слїдуючими резолюціями:

I. З огляду на конечні а незаспокоєні культурні потреби українського народа віче українсько-руських жінок в Станиславові домагаєть ся від правительства як найскоршого основаня українського університету у Львові.

II. З огляду на зовсім недостаточну акцію правительства в сій справі, віче узнає потребу засновати приватний університет і взиває руське жіноцтво до розвиненя агітації в сій справі.

Резолюції прийнято, по сїм відчитано привітні телеґрами. Крім віех наших жіночих товариств прислали телеґрами: Ред. „Молодої України“ і українська молодїж зі Львова, кілька других товариств і приватні особи.

Приступлено до послїдної точки програми: внесків. — Між иньшими п. Озаркевичева поставила внесок, щоби віче вибрало комітет з правом кооптації. Внесене прийнято, а до комітету вибрано: п-ні: Баришеву, Кульчинську, Малицьку, Дору Трусевич, Озаркевичеву, Рудчакову, Кодайську, Карановичеву, Коцовську, Білецьку, Барвінську, Шухевичеву, Шахновичеву, Цурковську, Решетилевичеву, Скочдополеву, Сїчинську, Вітошинську, Стрийську, Могильницьку, Кобилянську, Білінкевичеву, Юркевичівну, Вольшинську, Луканівну, Макарушкову, Кульчицьку з Підпечар, Стоцьку, Куровцеву, Струтинську, Пеленську, Дмитрашеву, Маслякову, Семиківну і Волощикову.

Предсідателька закінчила віче короткою промовою, по чім відсьпівано: „Ще не вмерла Україна“ та „Не пора“.

О год. 10-тій зійшлися учасниці з'їзду до комнати „Бесіди“ на комерс. І тепер зібралось поважне число пань, що дальше обговорювали справи порушені на вічу. Провід комерсу віддано проф. Маслякови (?) з Коломиї, котрий своєю вступною промовою, в якій говорив про вєсну та ластівки, надав комерсови тон жартобливо-іронічний.

Такий тон трактованя жінок вразив всіх дуже немило, тим більше, що на комерсі (як і на вічу) було багато пань поважних і старших.

А коли ніхто не забирав голосу, голова заїнтонував гарну, але в кождім разі невідповідну пісню: „Ой ходила дівчина берішком“, Пісню відсьпівало кількох панів, по чім др. Коцюба проєктував поважному зборови прогульку на Чорногору, де так легко губить ся серця, кальоші та парасолі.

По тій невмісній промові збиралось багато пань до відходу, однак коли п. Озаркевичева в своїй промові звернула бесіду на справи порушені на вічу та на реферат п. К. Малицької, проєктуючи, щоби референтка згодилась на видруковане його, всі пані остались сподіючись, що комерс прибере тепер поважніший тон. П. предсідатель все ще іронічним тоном піддав справу під голосоване та пропонував, щоби вислати до присутної на комерсі п. М. делегатів, щоб вона конечно згодилась на проєкт п. Озаркевичевої. П. М. діткнена таким тоном та способом трактованя її реферату відповіла, що їй не залежить на друкованю реферату, та що для неї було-б найбільшою приемністю, еслиб на комерсі вивязалась дальша дискусія над її рефератом. По прикрій мовчанці п. Білецька сказала, що преці таке трактоване реферату та зібраного жіноцтва, що одушевлене вічем зійшлося на дальші наради над працями для добра народу, вразило дуже прикро все жіноцтво, що вони надіялись, що мушчини приймуть їх як робітниць народних, вони надіялись від них поради, а не знеохочуваня, не іронізованя їх змагань і їх праці. П. Масляк обурений витолковувався як міг, та вкінци замкнув дискусію.

По такім несмачнім закінченю відсьпівано еще раз „Ще не вмерла“ і „Не пора“, а багато пань осталось еще, та в тіснійшій кружку обговорювали деякі важні справи нашого суспільного житя.

Бібліографія.

Die neue Zeit. Revue des geistigen und öffentlichen Lebens.

Вже двадцять літ минає від хвили, коли в Стутгарті, в часах найбільшого гонення соціалістичної думки в Німеччині, почав виходити журнал, що мало помало став ся орґаном німецької, а тим самим інтернаціональної соціал-демократії. Програма, яку собі поставила редакція се було стати огнищем науки та теоретичної думки у всіх областях людского знаня.

І справді з гордостю може редакція глядіти на стою минувшину, бо може в жаднім иньшій журналі не було тільки порушених і передускутованих питань з обсягу суспільних наук, літератури, наук природних і політики — як в сій тижневнику. Не будемо вичисляти статей і студій, які появили ся в ній за так довгий протяг часу, бо се на нічо і не придало би ся, а звернемо ся до найновіших випусків з р. 1902.

Між иньшими появила ся в остатних числах довша студія Ролянда Гольста: „Der Mysticismus in der modernen Literatur“. Студія сеся подає причину розвою містицизму в новіших літературах західної Європи і в головних нарисах прояви его в кожній з поодинока. Думаємо, що не буде неінтересним познакомити з її змістом і наших читачів.

Коли кинемо оком на літературу XIX. і XX. в., то побачимо, що від часу до часу прояви містицизму будьто виривають, будьто знова потапають. В останніх літах однак напрям сей чим раз більше ширшає так, що могло-б здавати ся, що як-раз містицизм принесе з собою відроджене поезії. Думка така є вже хибною хочаби з тої причини, що напрям сей не опирає ся на тих підставах, з котрих як-раз має вийти відроджене поезії — противно містицизм відвертає ся від сеї могутчої сили і замикає очи на ті переміни, що самі силою факту надходять. Напрям сей може хіба віддати услуги сій класі суспільности, що находить ся на березі пропасти, а свого упадку спинити не в силі.

Від половини XVI. в. література приймає на себе дуже низьку ролю, бо в своїх творах осьпіває подвиги і жите царських і паньських дворів. Всякі прояви містицизму завмирають. Але могутчість буржуазії зриває ся до бою з абсолютними державами — хоче пірвати кайдани, що її гнетуть і шукає зброї. Все, що її давить, називає.

ненатуральним, — все знова згідне з її інтересами натуральним і розумним. Приготовляють ся великі зміни. Як перед бурею замовкає поезія — розвиває ся проза і стає ся оручем в руках буржуазії. Вона обдирає чоловіка з всіх тих прикмет, які суспільні відносини лишили на нім — і се абстрактне понятє називає чоловіком природи — ідеалом.

Потім приходять революція, а розбурхані її хвилі заливають поезію і штуку. Тимчасом в сусідних краях чути нові тони. Відживає нова, чиста поезія, що осьпівує ідеали буржуазії в красній, звучній формі. Головний представитель її Шілій. Повна відваги і надії гордо споглядає буржуазія на се, що сотворила.

Ще не настала пора містицизму, але вже зближає ся. Як гураган пролетіло панованє Наполеона в західній Европі. Як буря утихомирилась, починає розвивати ся капіталізм, — але красні надії і слова про справедливість, братерство і щастє всіх людей розвіяли ся. В Німеччині зломано революційні пориви і буржуазія мусіла перейти духовий розвій. Німеччина переходить довгу дорогу заводу — красні надії на лучшу будучність не здійснюють ся. Нове покоління німецьких поетів відвертає ся від дійсного життя і находить відряду в могучості римско-німецької держави, в середних віках. Під впливом романтики кожний шукає потіхи в чімсь незнанім і темнім. І так німецький поет Новаліс стає першим вістуном новочасного містицизму. В своїх творах працає ся з старими і красними надіями і ідеалами і гонить за якимсь неосягненим щастєм. Найбільші уми сего часу — се утопісти, що видумують різні средства на поправу сьвіта.

Якесь певного рода пригнобленє обгортає також менше г'еніяльних поетів. Не видячи причин нездійснених надій вступають в сліди реакційних правительств. І як реакційні правительства старають ся привернути давні порядки — так поети старають ся воскресити старі ідеали.

Однак в Франції революційна буржуазія і маломіщанство було занадто сильне, традиції его за надто сьвіжі, щоб могла наступити така повна реакція як в Німеччині. Демократичні засади мали еще силу. Так стало ся, що французка романтика була лишень перехідною проявою до чогось нового. Головний її представитель Віктор Гіго принайменше словами признає ся до демократії. Цілу свою безідейність прикриває демократія гарними, реторичними словами.

Тимчасом людство поступало далі по дорозі капіталістичного розвою. Англія перша поділилась на два табори: буржуазію капіталістичну

і новий пролетарият. І якби в середину зійочого кратеру споглядали основателі критичного соціалізму на сі два табори — нові суспільні формації і знаходили як раз в новочаснім пролетарияті нові сили, що колись утворять новий лад.

Але се ще не все. Більше як для котрої иньшої верстви потрібне було для буржуазії пізнане природи для пізнання єї власного розвою. Тому вона почала займатися природознавством — а тепер лежали перед нею овочі сего знаня. Давно-християнський поділ на матерію і духа упав — для розуму представляло ся се як одна цілість. А в тій великій цілості розвивало ся все після певних сталих засад від поединчого до чим раз більше скомплікованого. Старі релігії мали би упасти — але не упали.

А капіталістичний лад розвивав ся далі і далі, а з ним разом росла непевність, несталість і вагане ся могучих факторів. Якась невидима сила кермувала сим всім — божеська сила се не була — бо ся сила була грізна — вони могли на ню дивити ся лише з погордою, а не убожати єї. Так отже повстає новий об'яв — містицизм безрелігійний — новочасний містицизм. В Англії найбільше взросла в могучість капіталістична буржуазія, вона поконала всі перешкоди, а пролетарият замінила в своїх трабантів. Для того поети, що виділи нидіне своїх молодечих ідеалів — відвертають ся від дійсного життя замикаючи ся самі в собі і шукають поживи для поезії в своїй власній душі. Вони починають уважати поезію за божество, за щось найвисшого і з сего повстає новий рід містицизму так званого поетичного (*künstlerisch*). Напрям сей знайшов свій вираз в творі Фервея „*Cor Cordium*“. Коли порівняємо сей містицизм з середно-вічним, то побачимо ось які різниці. Середно-вічний опирав ся на Бозі — сей на собі самім, — середно-вічний мав за підставу релігію, сей свою власну душу.

Иньшою дорогою пішов розвій в Франції. Революційне маломіщанство шукало нових напрямів в науці і знайшло свій вираз в натуралістичнім романі. Він опирав ся на природознавстві і брав чоловіка так, як его бачили з его слабими і добрими сторонами. Се література *par excellence* демократична. Література сеся однак не має будучности, як не має кляса, що єї утворила — маломіщанство. Верстві сій бракувало ідеалу — вона була сама для себе ідеалом — місія єї лежала лише в тім, щоб здемскратизувати суспільність. Так само натуралістична література не має ідеалу, а єї найвисша ціль се віддане, вірне змальоване правди. І як-раз натуралізм і реалізм розвинув ся головню у Франції, де мав ще яку таку радію істнованя. В Англії, Голяндії

знова — де буржуазія і пролетарият пожерли посередню веретву,
— дуже мало.

В перших часах розцвітту натуралізму — находив він опозицію в клерикалізмі. Чим більше однак показувало ся, що революційна роля маломіщаньства скінчила ся — а єї переняв пролетарият, чим більше розвивав ся капіталізм і клерикалізм — тим більшої сили набирає містичний напрям. Верлен і Метерлінк з своїми прихлони-никами — се поети останнього маломіщаньского світа.

В північних краях, де клерикалізм не мав такого впливу, — не має містицизм також релігійної закраски. З контрасту між демокра-тичними почуваннями і економічною дійсністю повстала на пів-реалістична, а на пів містична поезія Ібзена. Права одиниці попад все—се основна ідея его пізнійших творів. Ібзен ані поет буржуазії, ані пролетарияту, — се містик анархізму.

Модерний містичний напрям — се обяв цілковито реакційний. Для буржуазії, котра тратить ґрунт під ногами, котрій грозить не-далекий вже упадок — містична поезія, що не хоче нічого знати про натуральний хід річий і про натуральне вияснене їх, а пред-ставляє світ як „ein Gefäß voll Mysterien“—може бути природною. Але поезія така може бути також лише слугою реакції.

Так представляє ся в головних очерках зміст згаданої статі.

С. Тм.

Розсипані перли — пісні тай вірші В. Пачовського. — Львів 1901.
стор. 144, ціна опр. пр. 2 К.

Скорше жар землі застине,
скорше висхне синє море,
скорше згасне сонце ясне —
як любов на світі згине,
наше щастє, — наше горе.

В. П.: Розс.: перли.

Любов врочисті має хвилі. Торкаєсь серця кожної людини, во-рушить кожду живу душу — але не все йде в милім пісні супро-

воді — рідко коли красуєть жизнь її такими високо-поетичними звуками як ті, які склались на наші „Розсипані перли“.

Як ми, Дзюню спізнавались —
сухі дуби розвивались,
соловії розспівались.
Як любитись перестали
однолітки повсихали,
чорні кружк верещали. (ст. 12.)

Якийсь невимовний чар віє з кожного листочка. З кожного слова пізнати, що „Перли“ — се щирого серця піснь, — пізнати, що автор пережив осьпівані хвилі, — виделяв в душі своїй сей святий ідеал незабутньої любови — любови, якої спомин викликує цілу бурю ніжних дум-пісень. А при тім та чудова форма — одежа, в якій висьпівує автор свою пісню, та правдиво поетична основа дорогої ткани: поетова душа повна високо артистичних почувань, — все те каже нам поважвійше вглянути в суть поезий Пачовського.

Передовсім мусимо з великим признанем на те звернути увагу, що автор „Розсипаних перлів“ — се дійстно: поет,—поет, який вже днесь може рівнятись з найгарнійшими ліриками нашої літератури. Дуже часто стройть він свою ліру — дуже мельодійно.

Примір: Поет — унещасливлений в любови, мав райську хвилю. Йому снилось, що його улюблена істота прийшла до него і зі срібним усьміхом на устах вимовила нечаяно те ождане, несподжане словечко: так. Вражіння було за велике. Пристрасно обняв поет-коханець жіночий, любий бюст, горячі сльози ринули з під вій. „Я твій, на віки твій!“ — одинокі слова, які вимовила до краю щаслива душа. Більше вимовить не міг.

Лиш ревні сльози плили з віч..
Втім я жажнув ся. — Темна ніч —
осінна ніч! Тебе нема..
кімнатка зимна і німа —
з цвинтару чути шум беріз,
а в мене в оці — повно сліз. (ст. 61.)

І не раз рвалась душа поета до високих, далеких вершин. Нераз плакало нещасливеє серце, — але люде не розуміли сего плачу-болю, його не розуміла жадна душа.

Колись давно „вона“ любила його. — Поет учити ся ішов у сьвіт, — люба зірвала рожі цвіт, подала йому в память, в незабудь. — Та як вернувьсь любимець — стежки всі сніг позавівав,

зів'яв вже цвіт — і брама вже заперта. Крізь вікна чути фортеп'ян,
вона грає в середині —

а басом тягне грубий пан
охриплий, лисий дідуган
„Де згода у родині!“ — (ст. 106.)

І сумно зболілому серцю, — жаль йому найсвятійших почу-
вань. Він чує крізь сон глухі стуки теслі і мовить :

Мені сумно — дуже сумно —
Дзюню, мені сумно !...
Тиха нічка — все минуло
я засну — бо все заснуло —
тесля теше трумно... (ст. 18.)

Надходить весна. Сьпівають в гаю соловії, розвивають ся лелії,
цвіти сиплять ся з вишень... Веселить ся цілий сьвіт. Цілий?
Ні, бо

кого весна цілує,
личко рожками малює
тому блиснуть перли з уст;
а кому весна минула,
з журавлями не вернула
тому ринуть сльози з віч. (ст. 7.)

Сподіватись, що зневіра, безвихідний песимізм огортає поето-
ву дужу! Та ні! Вічним ідеалом поета, се „орлиний лет“, — лет
молодих неустрашених поколінь. І так до молодіжи він звертаєсь :

хоч далеко людський рай
— — — — —
поки вік твій молодий —
рви ся аж до хмари! (ст. 143.)

Після моєї гадки не зашкодила-б однак збірці більша в дечому
різномордність змісту. — Надто повтаряють ся подекуди у поета
ті-ж самі строфи в різних місцях (ст. 88 і 99.) і ті-ж самі вражіння,
рефлексії (ст. 18, кон. ст. 139.) Чи й не лучше було би заступити
імена власні (Олі, Ганусі) — загальними назвами люблених істот?
Та хотяй би і се — чи се закид?

Коли вже про закид бесіда, то годі здержатись від одного.
Форма у „Розсипаних перлах“ прегарна — та проте одно у ній вра-
жає троха немило. Коли поетови сподобаєть ся який вислов чи

фрази, то вже він її уживає через міру часто. До того є вислови іноді і не надто щасливі. Так приміром „банда грає“, ледви чи не на кожній картці збірки.

Ще кілька слів про автора та його поезію. Подавати вже нині його характеристику, коли він що йно поступив на дорогу свого розвитку, певно ще за скоро. Нині у тов. Пачовського усе ще в руху, ще шукає собі доріг, ще стремить далі і далі, і не близько ще йому до сеї хвилини, коли спокій та тишина побіди запанують у царстві його творчости. Без того й не був би він поетом і не був би нашим товаришом, яким є вповні нині через свій розмах боевий і стремління і ідеали.

Та і нині вже одно можна і треба піднести.

„Розсипані перли“ дають не повну лишень характеристику тов. Пачовського як поета і людини. Ся жажда життя, надмір житєвої енергії, що так і бють із кожної стрічки сіх віршів, се горяче бажанне личного щастя, яке там так ярко проявляєть ся, находять своє доповнене у горячих громадянських поривах душі поета, яких висловом є його високо ідейні, палкі вірші в роді друкованих давнійше у „Молодій Україні“. Лишень на основі обох родів його творчости можна виробити собі правдивий суд про Пачовського — а заразем і зрозуміти душу нашого покоління, нашу душу, у якій туга за личним щастем і бажанне боротьби за добро загалу зложили ся у один великий житєвий ідеал.

Сьпіваком сього ідеалу мусить стати автор „Розсипаних перлів“.

Остан Луцький.

Переписка Редакції.

Тов. А. А. Присилайте на давну адресу. *Тов. А. М. У.* Одержали, але друкувати не можемо. Самі мусите признати, що слушність не зовсім по Вашій стороні, а справа не надаєть ся до публичного трактованя. *Тов. Х.* Даруйте, але не можем. *Тов-ка С. К.* Буде в однім зі слідуючих чисел. *Тов. О. Н.* Оцінку Ваших віршів ми переслали Вам листом, — чи одержали?

Молода Україна

часопись української молодіжи.

II рік — 1901.

Видає і за редакцію відповідає

Фракціск Тузяк.

ЛЬВІВ.

З „Друкарні Уділової“, улица Ліндого ч. 8.

1901.

ЗМІСТ

II. РІЧНИКА.

Публіцистика.

а) Суспільні справи.

	Сторона
<i>Gutta</i> : З російської України. З новим роком — з новим віком	1 — 3.
<i>Євген Косевич</i> : Полекша — чи деморалізація?	3 — 9.
<i>Володимир Старосольський</i> : Чи є в нас публіцистика?	19 — 22.
<i>Михайло Лозинський</i> : Битись чи миритись?	22 — 26.
<i>Володимир Темницький</i> : На розвагу	58 — 62.
<i>Володимир Темницький</i> : Студентські розрухи в Росії	89 — 99.
<i>С. В.</i> : Новий терор!...	135 — 140.
Відкритий лист до російських студентів усіх націй	241 — 245.
<i>Льонин Цегельський</i> : Ера Бобжинського	330 — 359.
<i>Євген Косевич</i> : Вибори	369 — 384.
Торунський процес	384 — 391.
<i>Микола Височанський</i> : Політичне життя чи квієтизм?	392 — 401.
Кличі	417 — 423.
„Покотила ся лявіна!“	423 — 443.
Два табори	444 — 451.

б) Шкільництво.

<i>Володимир Гуркевич</i> : Української гімназії в Самборі!	66 — 72.
<i>Микола Височанський</i> : Василяни в школах!	176 — 180.
<i>Гуцул</i> : Середні школи в Чернівцях	245 — 252.

	Сторона
Лист з України	260 — 263.
<i>Евген Косевич</i> : Українці на львівському університеті	289 — 305.
Наші професори	320 — 330.

Наука.

<i>Іван Брик</i> : Кілька дат із скандинавської літератури	10 — 12.
<i>Михайло Галущинський</i> : Єнс Петро Якобзен	12 — 19,
62 — 66, ...	105 — 109.
<i>Проф. Микола Карєєв</i> : Змагання російської молоді- жи до самоосвіти	50 — 57, 99 — 105, 121 — 125.
<i>Прометей Ясенко</i> : Картина з природних наук. IV. Хемічні сполуки	126 — 135.
<i>С. Людкевич</i> : Про основц і значіне сьпівности в по- езії Тараса Шевченка	166 — 175, 305 — 316.
<i>Іван Брик</i> : „В царстві сатани“ Михайла Яцкова	253 — 260.
<i>Теофіль Мелень</i> : Василь Стефаник	316 — 319.

Белетристика.

а) Поезія.

<i>П. Ш.</i> : Нехай	9.
<i>Володимир Темницький</i> : Уся Україна кланяється ся	49 — 50.
<i>Василь Сильвестер Пачовський</i> : Смуток	123 — 125.
„ „ „ Вечірня дума	126 — 127.
„ „ „ З пісень болю	127 — 130.
<i>Василь Щурат</i> : Прольог	163 — 171.
<i>Леся Українка</i> : Епільог	244 — 248.
„ „ Забуті слова	249 — 251.
<i>Василь Пачовський</i> : Сьпів відлетних журавлів	251 — 252.
<i>Леся Українка</i> : Віче	291 — 295.
<i>Стефан Чарнецький</i> : З Бескидів	296 — 298.
<i>Ілько Гаврилюк</i> : * * *	396 — 400.

б) Проза.

<i>Анна Ш.</i> : Мій дебют	51 — 60.
<i>Леся Мартович</i> : Кадріль	91 — 104.
<i>Іван Труш</i> : Вражія з могили Шевченка	161 — 165.

	Сторона
<i>Михайло Якув</i> : Дорійське підсіне	242 — 244.
<i>В. Короленко</i> ; Дивна	371 — 395.
<i>Володимир Бирчак</i> : Перелім	423 — 425.

Посмертні згадки.

<i>М. Лозинський</i> : Гриць Олексин	85 — 87.
<i>Іван Топольницький</i> : Товаришеви на спомин (Віктор Рейтаровський)	233 — 234.
Гриць Каміньський	277 — 278.
<i>Зенон Кузеля</i> : Сильвестер Лепкий	278 — 282.

Хроніка з нашого життя.

Загальні збори „Кружка правників“	32 — 33.
Відозва „Академічної Громади“	33 — 35.
<i>Слобожанин Харковець</i> : Лист до товаришів з слободської України	35 — 36.
Відозва „Кружка українських дівчат“	72 — 73.
Збори української молодіжи	73 — 74.
З Тернополя	74 — 77.
<i>Spectator</i> : З Золочева	109 — 112.
З „Кружка українських дівчат“	140 — 141.
Відозва „Кружка українських дівчат“	141 — 143.
<i>В. Миколаїв</i> : З Перемишля	144 — 145.
Тарасові обходи в 1901. році.	

Чернівці: Гімназія, стор. 181 — 183. — Львів: Вечерниці II, III, IV і V гімназії та школи реальної, стор. 183 — 184. — Перемишль: Гімназія, стор. 184 — 185. — Самбір: Гімназія, стор. 185 — 186. — Самбір: Учительська семінарія, стор. 187. — Тернопіль: Учительська семінарія, гімназії і реальна школа, стор. 187 — 190. — Львів: Українська гімназія, стор. 190 — 191. — Перемишль: Учительська жіноча семінарія, стор. 191 — 195. — Бережани: Гімназія, стор. 195 — 198. — Перемишль: Український дівочий інститут, стор. 198 — 199. — Броди: Гімназія, стор. 199 — 201. — Коломия: Українська гімназія, стор. 201 — 204. — Бучач: Гімн., стор. 204—205. — Дрогобич: Гімн., стор. 205—206. — Золочів: Гімназія, стор. 206 — 207. — Львів: Українська виділова школа ім. Шевченка, стор. 207 — 208. — Відень: Товариство „Січ“, стор. 209. — Львів: Учительська мужеська семінарія, стор. 209. Відозва Комітету з'їзду абітурієнтів Українців у Львові 210 — 211.

	Сторона.
Відозва Комітету матуристів в Кракові	211 — 212.
З товариства „Академічна Громада“	212.
З українського акад. товариства „Союз“ в Чернівцях	212 — 213.
З „Научного Кружка Академічної Громади“	213.
<i>Інститутка</i> : З Перемишля	214.
З Бучача	215 — 217.
Г. Г.: В обороні правди	218 — 219.
Полеміка (В справі дописи з Тернополя)	220 — 223.
Відозва до Товаришів матуристів	263 — 264.
Товариство „Молода Україна“ в Чернівцях	264 — 266.
З'їзд абітурієнтів Українців у Львові	266 — 271.
Відозва	359 — 361.
З Бучача	361 — 363.
<i>Роман Курбас</i> : Віче української академічної молодіжи	401 — 405.
Поклик українсько-руських богословів	406 — 407.
Отвертий лист учеників Українців	409 — 410.
Послідні збори „Академічної Громади“	452 — 453.
Прощальний комерс	453.
Прощання	454 — 458.
<i>Володимир Темницький</i> : Лист з Кракова	458 — 462.
Лист з Відня	462 — 468.
Лист з Праги :	469 — 472.
Голоси в справі університетських подій	487 — 494.

Хроніка з чужого життя.

Розрухи в Києві. Рух російських студентів в урядовім освітленю. До Товаришів. По причині правительственного оголошення. По причині правительственного справоздання о заворушеннях в київській університеті. До Товаришів з України	36 — 43.
<i>Іван А.</i> : Німецька академічна молодіж на переломі віків	43 — 47.
З Петербурга. Студентські розрухи в Києві. Студентські розрухи в Харкові.	77 — 85.
Кореспонденція студентської жизни. До всіх харківських студентів. До київських студентів-салдатів. До суспільности. Щоговорять за границею?	112 — 120.
Студентські розрухи в Росії. До інтелігенції. З Москви. Письмо париських професорів.	

	Сторона.
Останні події в Харкові. З Харкова. З Одеси	145 — 160.
З Москви. До добрих людей. Події в Москві. До студентів. Заява. Хто винен	224 — 233.
З'їзд абітуриєнтів середніх шкіл в Кракові	271 — 273.
Бесіда т. О. Пеленського у пам'ятника Міцкевича	273 — 275.
Царський указ. Тортури в Росії	275 — 277.
Ще про студентські розрухи в Росії	407 — 408.

Бібліографія.

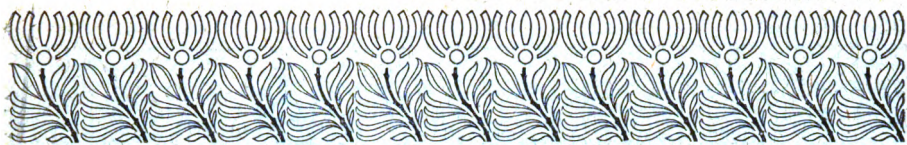
„Самостоятельная Україна“. Издание А. Г. Ворога. Нр. 1-ий	26 — 32.
<i>Іван Брик</i> : Slovanský Přehled.	47 — 48.
<i>Евіен Косевич</i> : X-Strahlen	235 — 236.
<i>М. Лозинський</i> : Літературно-наукова Бібліотека	282 — 286.
Д-р Василь Щурат: „Вибрані оди Горация“	286 — 287.
Льонгин Цегельський: Русь-Україна і Московщина	365 — 366.
<i>Франц Марисюк</i> : А. Кримський: „Пальмове гилля“	411 — 414.

Дрібні вісти.

Шляхоцька ароганція	236 — 237.
Професор Мриц перенесений	363 — 364.
Скажений звір	410 — 411.
Привітні письма для української молодіжи	473 — 486.
Привітні телеграми для української молодіжи	495 — 506.

Як I-ий випуск: Бібліотеки „Молодої України“

появила ся книжка:

Соціалізм і соціальний рух у XIX-ому столітті.

Д-ра Вернера Сомбарта

у перекладі Л. Цегельського.

Ціна для передплатників „Молодої України“ виносить

80 сотиків,

для прочих 1 корона 40 сотиків.

Просимо у нас замовляти.

ГЕНРИК ІБЗЕН.

„ЯК МИ МЕРТВІ ВОСКРЕСНЕМО“.

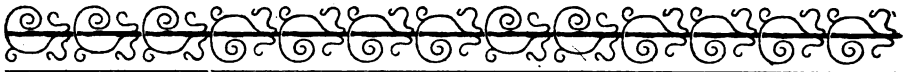
Грамаіичний епілог у трех актах.

Переклав Антін Крушельницький. — Ціна 1. К.

Для передплатників „Молодої України“ 60 сотиків.

Просимо у нас замовляти.

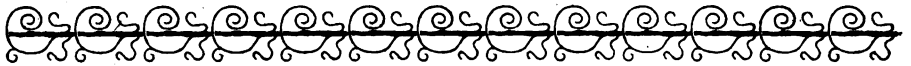

Тих, що не звернуть сего числа, уважаємо постійними передплатниками „Молодої України“.

Просимо всіх наших ВПов. передплатників, відновити передплату і вирівнати довги за попередні літа.

Адміністрація.

Всі письма до Редакції і грошові посилки просимо пересилати тільки на руки товариша Осипа Шухевича у Львові ул. Собісчини ч. 7.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

•Книжочка перша

РОЗСИПАНІ ПЕРЛИ.

Ціна одного оправленого примірника 2 К., неоправленого 1 К. 60 сот.

Дістати можна у автора: Wien IX, Türkenstrasse 57, II. Stiege, III. Stock, 23.

„БУРЯ“

ДРАМА

А. Н. ОСТРОВСЬКОГО.

Переклав з російського і видав

М. ПАВЛИК

Мала 8°, ст. 84. На гарнім папері екз. неопр. 70 сот., оправлений 1 корона.

За 25 неоправлених примірників 12 корон (замість 17 К. 50 сот.).

Адр. видавця: Львів ул. Унії Любельської 5.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

Молода Україна

часопись української молодіжи.

ЗМІСТ:

Др. Остап Терлецький.	.....
Національна вага університету і консе- квенції її для ренегатів.	.....
Про основу і значіне єльвіности в по- есвіі Тараса Шевченка.	.....
Аграрний страйк.	.....
Велікдень в турмі.	.....
Де таї струни...	.....
Гряде пора...	.....
Хроніка з нашого життя.	.....
Бібліографія.	=====
Від Редакції.	=====
Переписка Редакції.	=====

Львів 1902.

Накладом української академічної молодіжи.
З „Друкарні Удлівої“, ул. Ліндого ч. 8.

В книгарні „Наук. Товар. ім. Шевченка“

(Львів ул. Чарнецького ч. 26)

можна дістати :

Записки Наукового Тов. ім. Шевченки т. XXXVI . . . . . по	3 К.	сот.
” Подвійні томи XXIII і XXIV, XXXI і XXXII, XXXV і XXXVI . по	5 К.	— сот.
Збірник історично-філософичної секції т. I і II (Історія України-Руси Грушевського) брошурований том по 4 К. на літ. папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі том . . . . . по	5 К.	40 сот.
на ліпшій папері . . . . . по	6 К.	40 сот.
Том III на звичайній папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі	6 К.	40 сот.
на ліпшій папері	7 К.	40 сот.
Збірник фіольологічної секції т. I і II (Тарас Шевченко Кониського і Розвідки Драгоманова т. I і II) . . . . . по	3 К.	— сот.
” на ліпшій папері . . . . . по	4 К.	— сот.
Етнографічний Збірник том I—IX, всі разом	22 К.	— сот.
Матеріяли до українсько-руської етнології т. I з малюнками зібрав Вовк) . . . по	8 К.	— сот.
Матеріяли до українсько-руської етнології т. II (з малюнк.-ами зібрав Шухевич) по	4 К.	— сот.
Матеріяли до укр.-руської етнології т. III	4 К.	— сот.
Старинна Історія Галичини нап. Омелян Партицький . . . . . по	6 К.	— сот.
Історія літератури руської Омел. Огоновського т. II—IV всі разом	16 К.	— сот.
Словар російсько - український Уманця і Спільки I—IV, комплет	12 К.	— сот.
Руська історична бібліотека всі томи . . .	60 К.	80 сот.
Хто купує цілий комплет чи поод. томи дістає і платить за цілий комплет 45 К. 60 сот.	20%	опусту.
Шевченко Т.: Кобзар I—IV в гарній оправі	10 К.	— сот.
” ” з пересилкою	11 К.	— сот.
Руданський Степан: Твори т. I—IV брошур.	4 К.	— сот.
” ” в модерній оправі	6 К.	— сот.
Чайченко Василь: Твори т. I—III	4 К.	40 сот.
Гомерова Одиссея т. I—II	4 К.	40 сот.
Шекспірові Твори переклав А. Куліш т. I	2 К.	— сот.
Антін Крушельницький: Пролетарі	1 К.	— сот.
Крім цього можна замовляти в книгарні Наукового Тов. ім Шевченка: всі українські, російські і на інших мовах книжки а також і ноги. При більшому закупні книжок (понад 20 кор.) дістає ся від „Видань Товариства 10% знижки. — Усі книжки можна замовляти в гарній дешевій оправі.		
Перехрестні Стежки повість Франка брош.	3 К.	— сот.
” ” в гарній оправі	4 К.	— сот.
” ” на гарній пап. в полот.	6 К.	— сот.

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 4.

Виходить у Львові що місяця.

Рік III.

Передплата	в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодиноке ч.
вносять:	в Росії заказн. . . річно 6 ср. рубл., незаказн. 5 ср. рубл., коштує
	в Америці . . . . . річно 2 долари 60 сотиків.

Видає і за редакцію відповідає: Віктор Цебровський, улица Шкарпова ч. 3.

Адміністрацію веде: Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

Всі письма до Редакції і Адміністрації просимо присилати лише на адресу:
Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

Др. Остап Терлецький.

В ночі з дня 21—22. липня с. р. скінчив жите чоловік, якого імя звязане нерозривно з історією останнього обновлення життя української суспільности. В львівськiм головнiм шпиталю умер в 51. р. життя важкої пам'яті др. Остап Терлецький.

Ось кілька дат з його життя:

Родив ся з попівської родини в селі Назірній коломийського повіту. До гімназії ходив в Станіславові, де був одним з найживіших членів тайного кружка Українців тамошньої гімназії, кружка справді ідейного та рухливого, що так гарно записав картки своєї історії звiсними заходами видати твори Федьковича.

Сей кружок, і дав Терлецькому усьо, що міг дати серед тодішних відносин, дав ясну національну свідомість. З того погляду його світогляд був вже тоді вироблений — і він був основою перших публичних виступів Терлецького як студента філософiчного виділу на львівськiм університеті, де він пішов скінчивши гімназію. З того часу знаний його виступ в справі недавно тоді завязаної „Просвiти“, від якої жадав разом з другими товаришами уживання фонетичної правописи.

Меморіал виготовлений в сій справі Терлецьким, хоча і звернений по часті против своїх „патріотів“, не був ще заповідію

сього тяжкого бою, який судилось звести опісля Терлецькому з власною суспільністю. Теоретично стояв ще він тоді по почві, що не ріжнить ся від основ тодішньої української інтелігенції.

Всеж таки слідна вже у сім меморіялі певна „опозиція су-проти суспільности“. Її жерело лежало у самім характері Терлецького, та його умовій організації: вони казали йому бути консе-квентним в своїх думках, та бороти ся з опортунізмом.

Незабаром зарисовуєть ся між Терлецьким а суспільністю засаднича ріжниця — основна ріжниця думок та поглядів, глибока пропасть, що протягом довгих літ ділила українську інтелігенцію в Галичині на два чужі собі табори. Сталось се за побуту Тер-лецького у Відні, де він переніс ся зі Львова по укінченню універ-ситету, обіймаючи посаду урядника при віденській університетсь-кій бібліотеці. Пережиті у Відні роки, се найкращий час життя Д-ра Терлецького. Там довершаєть ся його умовий розвій — він стрі-чаєть ся там з новими людьми, людьми дияметрально ріжного крою як пересічний, та і передовий тип тодішнього галицького інтелігента. Нові, революційні ідеї добувають приступом його душу. Принесли їх у „Січ“ гості з російської України, люди такої міри як С. Подолинський та Драгоманов. Терлецький пе-реходить ідейну еволюцію, так скору та основну, що вона впро-вадила в подив самого Драгоманова. У своїх споминах про Тер-лецького, Драгоманів пише*) „ . . . вернувсь туди січовик О. Т. Він нам несказанно подобавсь, і коли можно судити по ньому об тім прогресі, котрий зробила Січ з часу першого нашого по-буту в 1871 р., то прогресс той бувби дивний: О. Т. то був цілком Европеець по своїй науці і ідеям“. Ледви чи характеризує що маркантнійше ідейний поступ Терлецького у сім часі, як ся похвала Драгоманова, один з нечисленних проміньчиків на темнім тлі змальованих у його „споминах“ картин.

У чім лежав сей поступ, бачимо нині доволі ясно. У першій мірі доторкав він самого основного погляду на жите та його постуляти. Широкі простори людського знання, показані Січовикам Драгомановим та його товаришами, будять в першій мірі у Тер-лецького живі умові інтереси. Умове жите „Січи“ підносить ся майже нагло дуже високо, перед у ньому веде Терлецький, інте-лігентний, спосібний, повен запалу до праці, та науки. З великою енергією він організує в 73—4 р. для Січи читальню та бібліо-теку,**) що завдяки помочи Драгоманова, та сердешним заходам Терлецького стала невдовзі першою так числом, як головно до-

*) „Австро-руські спомини“ стр. 115.

**) Гл. „Австро-руські спомини, „Альманах“ Січи і „Правда“ з 1874. року: допись з Відня.

бором книжок, українською бібліотекою. В научнім кружку „Січи“ читають ся відчити на зовсім нові тоді, сьвіжі та широкі теми. Відчити порушають. Січовиків — викликають дискусію. Видно се хотяйби з обставини, що пр. відчит Терлецького „про секту Штундистів на Україні“ спонукує другого товариша Г-в-ч до ширшої відповіді, доповнення чи полеміки в окремім відчиті („Дещо про відчит т. Т. про штунд. на Укр.“)*) Молодий гурток обгортає чимраз сильнійше горяче бажанє видобутись поза тісні та душні стіни галицького „рутенства“ — відчинити собі і другим вікна в „Європу“, на ясний сьвіт.

Терлецькому всьміхаєть ся доля: він находить ся на найвідповіднійшій для нього, так по його спосібностям як і темпераменті дорозі научної та просьвітно-організаційної праці.

Сей вихід з рутенства, що поставив тодішне покоління молодіжи відразу в саме русло всесьвітнього умового руху, знайшов свій вираз у завязаню живіщих взаємин між Україною по обох боках кордона. Тоді, в першій половині сїмдесятих років, взаємин сїх не було зовсім. Поодинокі, дуже нечисленні проби завязати їх, кінчили ся раз у раз невдачею. Причини сьому були безперечно у обох сторін — всеж таки найголовнішою із них був рутенський партикуляризм тодішних галицьких Українців.

Сей партикуляризм, завдяки византійству та льяльности його заступників, та „страха ради“ був зовсім природний, оскільки проявив ся в політичнім житю, — та він не обмежував ся лишень на політичне поле.

Навпаки він панував у цілім нашім житю, де находив своє жерело у сій заскорузлій тісноті тодішнього житя галицької суспільности, що казала рішати усьо здоровим розумом на основі щоденної дешевої обсервациї, та не позволяла виходити думкою поза вузькі межі: „чорно-жовті стовпи“ власного сьмітника. На таким тлі, якесь не то постійне порозуміне, але хотяйби взаїмне зрозуміне себе, було прямо виключене. Взаїмні — іноді сентиментальні в тоні, іноді повні якогось огірчення заяви, характеризують як не мож яснійше тодішне відчужене від себе української інтелігенції по обох боках кордона**).

З огляду на се зрозуміло, що завданє Остапа Терлецького, піднести занавісу яка закривала вікно тісної рутенської хатинки, не лишило ся без впливу на взаємини Галичини та Наддріпрянщини.

*) Гл. цитовану допись в „Правді“.

***) Гл. Драгоманова „А. р. спомини“ і Д-ра Франка: „З останних десятиліть XIX. в.“ в „Вістнику“ з 1901 р.

При тім і самі внішні обставини, зложились тоді з того погляду дуже щасливо.

Тяжкий гнет зі сторони російського уряду, що протягом цілих десятилітій заповнює міста западної Європи, підданими білого царя, викинув тоді за границі царату гурток українських діячів. Нечисленна та недовготривала, за те визначна своїми членами, в частині добровільна „українська еміграція“ мала з огляду на порозуміне розділених кордоном Українців, вплив чималий. Завдяки їй починаєть ся у перше в нові часи спільна всеукраїнська публична акція. Її осередком для австрійської України стає Відень, а віденська „Січ“ стає звеном ланцюха усіх зносин.

Формальним виразом оживлених взаємин є подорож Терлецького на археологічний зїзд до Києва у 1874. р., що взаємини сї перемінила, ставлячи їх на ширшу, більше загальну основу.:

Вернувши зі зїзду пише Терлецький для „Правди“ на жаль нескінчену статю; „Галицько-руський нарід і галицько-руські народовці“;*) де виступає з критикою тодішнього політичного нашого житя. Статя ся не є ще впливом скристалізованої у якусь конкретну політичну програму думки автора. Соціально-політичні переконання Терлецького, що вчинили його пізнійше банітом, не поклали ще тутки свого п'ятна. Заклучена у сій статі критика відносин моглаб рівно добре походити від людей ріжних політично-партиїних переконань; її жерелом не доктрина, а бажанє щирої, консеквентної, опертої на зрозуміню відносин та кермованої якоюсь провідною думкою акції. Проте—а може якраз для того, викликала ся статя по своїй появі досить галасу.

Статя має під написею замітку в скопках: „замість справозданя з київської подорожі“. Ся характерна замітка, що вяже з собою пробу навязати зносини з закордоном через критику галицьких відносин вказує, що Терлецький бачив ясно, що причина, яка робить неможливими сї взаємини, лежить у душній атмосфері тодішнього житя галицької суспільности. Звідси і критика сього житя!

Як згадано висше, під впливом Драгоманова та других емігрантів, а в великій мірі завдяки енергічній діяльності Терлецького, гурток молодіжи у Відні зістав втягнений в круг умових інтересів, великих вселюдських питань. У „Січи“ починаєть ся живий умовий рух.

Та відносини не були сього рода, щоби дозволили Січовикам на самоосвітню працю, та теоретичні абстрактні дискусії.

---

*) „Правда“ в 1874 р. стр. 708 і 747.

Кипуче русло публичного життя обгортало їх могутою струєю: вони не могли остатись лишень німими зрительми того, що довершалось коло них, мусіло у них зродитись бажанє суспільної праці, до якої лишень підготованєм мала бути їх праця над собою самими. Молода чи воскресаюча нація мусить пережити хвилі, коли політична діяльність стає на першій пляні, питання політичної натури займають найвизначніше місце в умовім житю нації, коли кождий діяч стає по волі чи поневольно політичним діячем. Стали ними і „Січовики“, і один з перших між ними Остап Терлецький.

Здобутий ним широкий обсяг знаня] давав йому спромогу втягнути у свій світогляд великі питання суспільного життя та розвою, недоступний досі для його земляків в Галичині. Уружене широким знанєм його око дивить ся на свій нарід у перше глибше та яснійше, і бачить у ньому багато, чого досі ніхто не бачив або не хотів бачити. Бачить глибоку пропасть нужди, похід неминучої — здавалось — загибелі, там де очі народолюбних рутенців бачили лишень наслідки лїнивства, та пнянства українського мужика. В місці тих двох, так голосно тоді і з міною неомильної певности голошених „причин нашої біди“, Терлецький бачить залізни, неумолимі права суспільного розвою, що голосять конечну загибіль малого капіталу, малого господарства, малого чоловіка.

Викриває „суспільне питанє“ у цілій його жорстокости там, де його істнованє так довго ще опісля з цілою форсою неговано. І як раз ся гадка, що вказала Терлецькому бездонну пропасть, над якою стояв нарід, вказала йому і дороги і спосіб ратунку. Горяча, енергічна вдача не дозволила цофнутись ні спинитись на середині дороги його розвою, і Терлецький стає, чим стати мусів, стає соціялістом. Знайомість зі згаданими висше людьми з російської України мала з того огляду на Терлецького вплив доволі рішаючий.

Звісна річ, від прийнятя ідеї до непосредньої пропаганди її в народі було доволі далеко. Ціле десятилітє мусіло перейти, заки нова ідея добула собі гурток приклонників серед інтелігенції і далі стала товчком для нової, опертої на нових основах суспільно-політичної пропаганди та організації.

Всеж таки горяча і жадна праці вдача Терлецького, — сама його молодість, заставили його скоро до „практичної праці“ на новім ідейнім ґрунті. Він видає у Відні в 1875 р. писані та переведжені Сергієм Подолинським брошури „Парова машина“, „Про бідність“ і „Правду“, а в слідуючій році брошуру Ф. Волховського „Правдиве слово хлібороба до своїх братів земляків“, у якому

кликано селян повставати проти панів *). Ся остатня брошура сконфіскована віденьською прокуратуриєю, стягнула на Терлецького процес, який хоча скінчився увільненем обжалованого через суд. присяглих, поставив відразу Терлецького у ряди „неблагонадьожних“. Він був наче ся блискавка, що заповідала надтягаючу бурю.

Буря надійшла скоро. В 1877. р. починає тодішний намістник галичини, гр. Альфред Потоцкі нагінку за першими, слабими ще тоді проявами соціалізму серед молодіжи. Ув'язнено кількох „найнебезпечніших“ чи найбільше знаних соціалістів в Галичині — і Терлецького прославленого процесом з 1876. р. — „морального справця“ сього злочину, яким був соціалізм серед української молодіжи. З Відня перевезено Терлецького в Галичину і вдержавши через десять місяців хору людину у слідчій вязниці, ставлено перед суд. Процес покінчив ся засудом Терлецького, котрий посьмів признати ся голосно до соціалізму, та проголосити публично перед судом свої суспільні та політичні переконання. Знайомість з проскрибованим Драгомановим, та удержуване з ним переписки, становило злочин Терлецького.

За виступ свій — а власне не за виступ, а за само затягнене ся в ряди борців нового світа, заплатив Терлецький дуже дорого: роком вязниці, збавленем насущного хліба (він стратив наслідком засуду посаду при бібліотеці), і більше ще, бо цілими роками сірої недолі та тяжкої боротьби, що почались для нього з виходом з вязниці.

Перш усього стало йому ясным, що з дипломом укінченого студента філософії, він не буде міг знайти жадного способу до прожитку. Зломаний фізично хоробою і довгою вязницею, без жадних грошевих засобів, записуєть ся на правничий виділ віденьського університету, а по укінченю його починає як адвокатський кандидат практику — зразу у Відні, далі в Галичині на провінції, а з початком 90-тих років у Львові.

В 1899 році промуєть ся у Львові на доктора прав.

Для Терлецького як людини, тягнеть ся його життя від хвилини злощасного арештованя і процесу сумними роками прикрих досвідів, безнастанної боротьби з бідю та тяжкої, убиваючої праці на хліб насущний. Як публичний діяч, він тратить високий лет своїх молодих літ. Ще й тепер не сходить імя Терлецького з уст публичних робітників і головно серед молоді інтелігенції відгриває його визначна личність чималу ролю. Лиш ся роля, се вже не діяльність провідника, що відкриває нові дороги і вказує їх людям і пориває їх за собою непоборимою силою свого

*) Гл. „Громадський Голос“ Ч. 16. і 17. з 1902. р.

запалу та віри! Він остається на далі умовим батьком для людей, що здвигали тоді на Галицькій Україні важку будову нового світогляду. Сі люди звертають ся до нього часто за порадою; за критикою і оцінкою свого діланя — але він сам не виступає вже з ініціативою, не прикладає сам безпосередно руки до політичної роботи в сім часі.

Він вицофуєть ся з широкої арени публичного житя. І се вицофанє, се не наслідок спроневіреня ся колишнім ідеалам. Ні! Се лиш зломанє, вичерпанє колишніх фізичних і моральних сил тяжкими пригодами житя. Якаж се тяжка грижа пробиваєть ся у словах Терлецького, коли він описує свій тодішний душевний стан і своє жите *): „ — я тут у самборі сам зі своїм нещастєм, де мене ніхто не знає, і я нікого не знаю“; „що і позасамбірський світ забув про мене, і що нині і нікому до мене не ма ніякого діла. „Ich komme zu Niemanden, und Niemand kommt zu mir“.

„І сам я зі собою мусів поволи переломлювати сю тяжку тугу, що усього мене і моє серце і голову і фантазію була опанувала. Сам і лишень в собі мусівем шукати лікарства против неї. Може схочете зрозуміти, яка се тяжка була операція, особливе для мене, иервного, дражливого, і без того більше до мисленя як то діланя спосібного чоловіка. Що серед такого положеня політична діяльність мені навіть на гадку не приходила, за це чей ніхто на мене не повинен каменем кидати“. А далі пише: „Я признаю, що вже від довшого часу, від довшого може як би слід, я для своїх переконань не робив нічого. Але навіть як бим і на далі негоден був нічого зробити, то меже мнов а ретроградностей ціла пропасть. Як єм не годен зі шкіри вискочити так єм не годен вискочити зі своїх переконань, бо вони так перейшли міні в кров і тіло, що без них я абсолютно немислимий“.

Якеж страшне горе, яка люта буря недолі перейти мусіла над головою людини, що писала сі слова! Та навіт вона не потрапила видерти Терлецькому з душі сього, що засіяло йому в перші дні молодости ясною зорею-провідницею на дорозі житя. Се була віра в поступ, віра в соціялістичну будучність людськості. І другої ще віри не змогла відібрати Терлецькому недоля його житя. Се була віра в науку та її цілющу силу.

Уступившому добровільно зі становиска суспільно-політичного діяча та провідника, виповняє муравельна научна робота довгі роки житя.

*) Недрукований лист писаний покійником до Д-ра Миколи Шухевича Свзмбаора 9/11. 1890 р.

Він повертає до давнього свого наміру, написати історію суспільно-культурного розвитку Галичини в XIX. століттю, і сій праці посвятив увесь свій вільний від заводової праці час і усі сили. Сеї на великі розміри зачеркненої праці, він не встиг вже докінчити. смерть скосила його в середині роботи, у віці, що міг бути віком найбільш плодотворної творчості і праці, якби не злочасні обставини, що підтягли його життєві сили. Лиш два уривки сеї праці зістали викінчені і надруковані. Поміщена під псевдонімом Івана Заневича в „Життю і Слові“ студія: „Літературні стремління галицьких Русинів 1772—1852 р.“, та надрукована в 1895 р. праця „Знесенє панщини в Галичині“ перша половина. Крім названих обіймає научно-літературний доробок Терлецького статю „Григорий Савич Скворода“, *) написану для видання творів Навроцького, його біографію, та надруковану в „Сьвіт“ економічну статю „Робітницька плата і рух робітницький в Австрії в останніх часах **).

Побіч сього розвивав Терлецький доволі живу публіцистичну діяльність, головню як автор інформаційних статей про наше життя, по чужих журналах. З писаних по українськи статей, помітна нескінчена згадана вже засаднича стаття, „Галицько-руський нарід і галицько-руські народовці“ ***. Се остання стаття, найбільше може характерна для особи сього автора.

Се критичний ясний ум, якого головна сила в дедукції. Його тонка обсервация збирає факти, які опісля він вяже з собою і критично освітлює своєю широкою, вишколеною інтелігенцією. Його стиль має якийсь осібний троха настрій і якусь лекку ніби іронію, що мимохіть акцентує усі сьмішні, нельогічні дюдські поступки. Се безнастанна жалка троха іронія, се одна з характерних черт вдачі Терлецького. Чи вона була йому вроджена? Чи може дало її життя, на сій вижині, з якої чоловік вчить ся дивитись спокійно на пережиті болі та недолю? Одно тільки певне, що Терлецький мав для своєї жалкої іронії чимало причин і досить поводу. Переходячи до переконань та суспільно-політичних вірувань, Терлецького сказати треба, що він був соціялістом. Та се незначить сказати усьо. В свій час се значило сказати багато. Але нині! Хто не признасть ся нині до соціялізму, — оден з симпатії, — хто — щоб піднести свою поступовість та опозиційність — а хто також прямо для моди. У Терлецького — се був передуманий опертий на теорії, збудований працею мисли суспільно-політичний освітогляд. З обох боків соціялізму, як научного метода і теорії

*) „Правда“ з 1869 р.

**) „Сьвіт“ з 1881 р. стр. 57 і 76.

***) „Правда“ 1874 р.

та як політичної програми, мав сей перший у Терлецького перевагу над другим. Критика, з якою Терлецький виступав супроти політичного життя своїх земляків, є у своїй основі консеквенцією сього світогляду. У своїх переконаннях консеквентний, противний недомовленням, уступствам та компромісам*), один з творців соціалістичного руху в Галичині, остав ся до кінця життя вірний стягови, під котрий затягнув ся в молодости.

Отсе жите Терлекецога. — Так небогате у „великі“ моменти, в події що записують ся в людській пам'яті і розносять широко голосну мельодию слави.

Внішні дати життя Терлецького не дають докладного виображіння ні про вартість чоловіка, ні про його значінє та заслугу для розвою суспільности. Усього кілька літ прожитих на виднійшій становиску, усього кілька публичних виступів—чиж се могла бути велика заслуга Терлецького, що дає йому право на незабутню пам'ять земляків? Не там і є жерело його впливів.

Ні способом своєї діяльности, ні її безпосереднім обсягом, Терлецький не похожий на тип реформатора, який є найблисший нашій уяві. Се не той пророк, що виступає на арену публичного життя і могучим голосом голосить нові правди і пориває за собою маси, не герой що по трупах противників несе на здобуті мури свій стяг. Терлецький не був ніколи діячом сього типу. Його вдача та наклони назначили єму зразу иньшу дорогу.

Якби образом хотіти характеризувати діяльність Терлецького, то требаб сказати що він не проголошував своїх думок суспільности, а саме підшептував їх. Безпосередньо від Терлецького не переходило майже нічо прямо в суспільність. Його вплив на розвій нашого публичного життя, вплив многосторонний і безперечно єильний, ішов дорогою, що переходила стало дві стадії. Перша стадия се була дорога безпосереднього впливу, обмеженого до доволі тісного колісця товаришів. Щойно у другій стадії сей вплив ширшав, обіймав широкі і чимраз ширші колеса, але тутки був його жерелом не Терлецький сам, а його кружок, се „вікно в Европу“, кризь яке ішли до нас з западу усі нечислені лучі нового світла.

Сей кружок був звеном, що лучило Терлецького з суспільністю. У ньому проявлялась безпосередня діяльність Терлецького. В чім вона лежала, сказано висше; — ледви чи можна схарактеризувати її влучнійше, як се характеризує прийнятий вже инні так широко вислов: „відчинене вікна в Европу“. Се і є заслуга Терлець-

---

*) Дуже інтересна так з теоретичного боку як і для пізнання особи Терлецького оцінка радикальної програми, заключена в цитованім листі до Д-ра Миколи Шухевича.

кого, яку ледви чи можна достаточо оцінити. Сеж не що друге, як основна революція цілого життя нації!

Не ма області життя, якої вонаб не обняла! Під її ударами падали старі авторитети, нові правди і вірування виринали і добували серед завзятої боротьби душу народу. Під її оживляючим тхом вставало нове життя в молодій науці, новій штуці, в широкім політичнім руху. Усе те довершало ся серед завзятого безпощадного бою.

З одного боку зі сторони офіціальних заступників спокою та ладу падали на молодих борців удари, — з другого стояла ціла без мала суспільність, що будилась від гомону нових кличів зі сну та лінивства.

Кожда майже сімя, де були молоді студенти, була сценою завзятої боротьби старого світа з молодим, що виповів йому зухвало послух, та сягав по його царство. Закипіла історія „батьків і синів“ з цілою своєю жестокостию і трагізмом.

Нині вона покінчилась. Перетворивши цілий зміст життя нації, покінчилась побідою. На руїнах старого зацвило нове життя, з новими бажаннями, що становлять його вартість і дають можливість, певність великого безнастанного походу в перед і дальшого неспиненого внутрішнього розвою.

Честь борцям, що добували сеї побіди, — а в народній памяти довга, незабутна слава і щира вдячність. *В. С.*

Національна вага університету і консеквенції її для ренеґатів.

III.

Другу часть нашої статі присвятили ми оглядови становища москвофілів до нашої університетської справи аж до хвилі, коли наша молодіж наслідком сецесії перенесла ся на чужі університети: краківський, віденський і пражський. Тамки виказали ми, яке дволичне та притім нездецидоване становище займали наші москвофіли так до демонстрації української молодіжи з 19-ого листопада 1901 р., і до всіх дальших університетських подій, кінчаючи на сецесії, як загальом до цілої справи основання українського університету у Львові.

Вже там розкрили ми ті основні мотиви, що кермували непевними поступками москвофілів і їх молодіжи, се-б-то: з одного боку „общерусскія убѣжденія“ й охота стати „благонадежними“ в очах графа Пінінського, з другого жак перед нап'ятованам з боку опінії цілої суспільности.

Та коли в тім першім періоді своєї деструктивної акції москвофіли ховали ся ще за параван солідарности і участі в борбі за університет, то в другім акті, по сецесії — як се вже зазначили ми, кінчаючи другу часть нашої статі — „їх роля стає ясною і чим раз ширійшого“ і вони „постепенно стають на принципіальнім становищи безпардонної неґації постуляту українського університету у Львові, а рівночасно явною стає їх спілка з верховодячою, шляхоцко-шовіністичною клікою“.

Постараємо ся се виказати на подіях, о скільки можна в хронологічнім порядку, не затрачуючи при тім праґматичної звязи фактів.

Так з початком нового шкільного півріччя, як раз в останнім дни старого року (1901) по юліянськім численю, наша молодіж опивилась вже на чужині. Якою величавою маніфестацією пращали її земляки у Львові і т. д., сеґо повтаряти не будемо. — На чужині опинили ся теж і москвофілята — а покидали вони Львів, непращані ніким..... Ніхто їх не пращав, бо й їхали вони в чужину, не як борці, протестуючі до краю против насилі ворога, але наче проступники, що втікали від власного сумління — опінії народу. І як нерозказанні іскаріоти несли вони з собою всю душну злобу

ВЕЛИКДЕНЬ В ТУРМІ.

Ось і до мене заглянув промінець весняного сонця. Несміливо крадькома, боязко продираючись крізь грубі крати, немов боячись розбити ся об поржавлене залізне перехрестя, дістав ся він до моєї камери і тонкою, сріблястою ниткою ліг на прикований до муру стіл прорізавши тремтячою павуґинкою стрічки розгорненої передомною книжки.

Я підвела голову. Крізь високе вікно, ген аж під стелею я вгляділа цятку чистого блакитного неба. Знадвору, на підвіконці сиділа біла голубка та збирала крихти хліба — я кидала їх туди для неї що дня, стаючи на підмощені стосом книжки.

Довго дивилась я на ту цятку блакитного неба і налинули на мене спогади давно минулих днів мого життя на волі. Довгою плетеницею проходили ті спогади, стискаючи серце солодкою тугою, сповняючи душу і жалем і раюванням...

зрадницьких душ, всю пекучу ненависть до прапору, перед якого осліплюючою силою мусіли угнути ся. І все те, що накопило на дні їх ренегатських грудий від 19-ого падолиста 1901 р., всі ті упорення і невдачі в перепиненю великому ділу грімкого протесту, все те виляло ся тепер з тим більшою силою на чужині, там, де не сягало так безпосередно око опінії загалу.

Зачало ся в Кракові, зараз першого дня їх побуту над Вислою, се-б-то в навечере Нового Року 1902. по юліянським численю. В так званій „академічній кухні“ зібрав ся вечером гурток їх поклонити ся Вакхови. Веселе паними веселощами товариство знайшло собі серед присутних Поляків дібраних товаришів. Чарки сповнялись і спорожнялись... Тоастовано. В тім з гурта москвофілят залунав тоаст: „в честь Росії!“ Поляки заметушили ся, а находячий ся случайно в тій-же комнаті товариш-Українець запротестував голосно против тоасту в честь самодержавного молоха та опустив салю. Те саме зробили і Поляки. Москвофілята, незражені однак сею невдачею, видержали на становищи далі. В тім погасли сьвітла, салю залгла темрява. Так викурено їх з „кухні“.

Скандальна подія обігла лискавкою всю льокальну і краєву прасу, при чім консервативно-клерикальні і шовіністичні польські дневники з тенденційним упором нотували, що авторами скандалу були Русини (Українці). Розуміє ся, що українській молодіжи в Кракові не оставало иньшого виходу, як заявити публично в прасі, що вона, українська молодіж, участи в згаданій авантурі не брала і „вношеню подібних тоастів засадничо противить ся з огляду на гнет, який терплять Українці в Росії“. Се спростоване теж обкру-

---

Давно то було, страх як давно!... Здичавілий, тінистий сад... широкий ставок з густо зеленою рясною, з білими водяними ліліями... стара пахуча липа... Моя бліда, зажурена мати сидить поруч мене і дивить ся в безкрай великими, блакітними смутно мрійливими очима... Довгаста, тонка рука так помаленьку, так ніжно гладить мое волосе... Ох, якже давно, як страшно давно то було!

Матусенько любя, єдина моя! Хоч би мені знову припасти устами до тієї руки і виплакати все, що набрєвіло на душі за сі довгі безкраї роки. Чи простила ти своїй Наді за те, що вона завдала тобі оте безмірне горе? О, вжеж, напевне простила! Ти-ж була така добра, така чутка, така щира до любови. Ти-ж сама навчила мене, що не годить ся бути еґоїсткою, що треба любити своїх ближніх, що треба завжді помагати нещасливим...

З вечера мені полковник казав, що прийшов лист від матери, що вона жива й здорова, але самого листа мені, як завжді не дали...

жило всю прасу, при чім виявило ся, що москвофілят в прирівнаню до української молодіжи єсть тільки жмінка.

Отсе й був початок! Наче червона плахта на кантабрійского бика, так се спростоване і згадана революция поділили на москвофільський табор. В „Галичанинѣ“ посипали ся з Кракова дописи, а за ними появили ся в тій-же часописи і редакційні статї, котрі вказували, що скаженій люти на „пайдократовѣ“ (се винайдений тоді термін на означене української молодіжи) не накладають москвофіли вже ніякого намордника. Улична лайка, крайні грубости перемішані з денунцияциями, клеветами і низькими інсинуациями так і міняли ся в сих „статях“ наче в калейдоскопі. Перечитавши се, можна з батьком-Гоголем крикнути таки „на литературном языкѣ“: чего на этой ярмаркѣ нѣтъ...?

І се роздратоване москвофілів та їх преси, було цілком природне та мало свій глибший корінь, крім прямого жалю за весь сором краківського скандалу. Отсим корінем було намагане уходити перед чужинцями за одиноких і властивих представників нашого народу в Галичині.

Коротке вияснене нашої молодіжи в Кракові в справі тоасту на могучість Росії, скріплене ще на привітнім комерсі, устроєнім краківською поступовою польською молодіжию, через позитивну заяву з уст кількох бесідників-Українців, що „ділю укр. молодіжи єсть самостійна Україна робучого демосу“, одним словом отсе висунене української молодіжи в Кракові на першій плян, а втрата усякого становища з боку москвофілів — се як раз дратувало і до скаженени

Як тяжко прагну я побачити тебе, матінко моя, кохана моя! Либонь ти змінила ся досі! Густе, ясне волосе — я було залюбки бавилась ним — вже-ж оно посивіло напевне! Тонке, ніжне обличчє відай уже зморшками вкрилось, але очи лишились ті самі, тільки може туга ще більша сьвітить ся в них... Чи то-ж я побачу тебе ще коли?...

Довго дивила ся я на цятку блакитного неба і спогади насувались все ближе та ближе. Туман, що їх обгортав і робив подібними до давного сну, де далі рідшав, тоншав; час, що ділив їх від мене, ставав прозорим, як гірське повітря після дощу; роки, що минули з того часу тонули, зміняли ся в хвилини, зникали...

Як недавно, як зовсім недавно те все було!...

Я підійшла під вікно. Крізь одчинену кватирку влетів до мене теплий легіт. Він бавив ся моїм волосем, ніжним оксамитним подихом пестив мені чоло, лице, шию. Тихим, лагідним, ледве чутним

доводило так москвофілських „ребенковъ“ на краківському ґрунті, як і їх штаб у Львові.

А тимчасом у Відні і в Празі, події розвивали ся своїм путем, та в тім самім напрямі.

Віденська група москвофілів, сильніша в двоє від краківської „собратії“ так чисельно як і квалітативно, та ставши під команду таких досвідних пройдисьвітів, як д-р Вергун і его ад'ютант „Кіндей“ (властиво — звичайний галицький „Кандій“) думала відбити собі на славянській опинії всі моральні втрати в Галичині і Кракові. Та тутки стрінула ся вона з 300 людей числячою, а при тім високо ідейною і розвиненою, та не-аби якими інтелектуальними силами розпоряджаючою громадою української молодіжи, що групувала ся в „Січи“. Вже сама чисельна пропорція між великою громадою „Січовиків“ а жмінкою трабантів Вергуна поражала на зверх, особливо Славян, туманених доси москвофілями з „Буковини“ і „Славянським Век'ом“. А ще більший переворот в поглядах Славян на відносини українства до „общерусскости“ зробила блиска обсервація обох таборів.

Першою визначнішою нагодою таких спостережъ було розбите москвофілами у спілці з віденською поліцією довірочних зборів української молодіжи з 27-ого січня 1902 в справі основаня українського університету у Львові. На сі збори запрошено усіх Славян і поступових Німців, а натомість не запрошено москвофілів. І вони — коли їм не вдало ся всякими інтригами та брехнями відтягнути від зборів студентів Славян, бо українська молодіж завчасу кожду інтригу чи брехню розкривала, обсадивши без запрошень годину на

шелестом, немов боячись, щоб не почула сторожа в сінях, він шепотів мені щось на вухо. Те шепотіння було подібне до тихого тремтячого сьпіву скрипки, було невиразне як лепет немовлятка. Але я розуміла його.

„Довго літав я по вільному сьвіті. Скрізь я бував. Все оглядав. Грав ся з квітками на луках барвистих. Бував в верховитті високих дерев. Ганяв ся за піною хвилі морської. На синім сьвічаді озер спочивав, любуючи хмарками в вільній безодні. Злітав я в угіря, здійсмав ся на кручі високі. З птьмою нічною бував я на тихій розмові над сонним верхівлем гори. З привітом від гір я прилинув до тебе“... Так шепотів мені легіт...

І від того шепотіння рій нових спогадів налінув на мене зграєю легкокрилих пташок.

...Темно-зелене Тунське озеро. Велитенська й величня краса Оберлянду... Безкрай сьвіт нових ідей... Палкі, довгі смеречки...

перед салю зборів, довели до того, що появившийся наче на зазив комісар поліції розігнав збори на тій основі, що в салі були люди (як раз москвофілята), не маючи запрошень. Сей перший прояв деструктивної роботи, ще й у спілці з поліцією, і то в справі так великої національної ваги, як університет та в хвили, коли борба за сей університет дійшла до кульмінаційної точки — дав перший товчок до зміни опінії славянського — мимоходом кажучи, доси русофільського—студентства у Відни, на користь української молодіжки та української ідеї в загалі. Скликані д-ром Вергуном „всеславянські збори“ з 1-ого лютого 1902, на яких — мимо всіх очайдушних намагань д-ра Вергуна і молодшого нарібку, представити Славянам справу горідном*) і мимо розпучливих накликувань на адресу присутних славянських делегатів до висказу „погорди“ Українцям а „симпатії“ москвофілям—стрінув москвофілів грандіозний блямаж,— як також і поважні, імпонуючі прямо і настроєм і перебігом і числом учасників (поверх 360 людей) збори „Січи“ в справі українського університету з 4-ого лютого 1902 (від яких рівнож москвофіли всякими інтригами і погрозами намагалися відтягнути Славян — та

*) Іменно: що „русскіє“ одні хоронять наш нарід від польонізації, а „українці“ се авангарда Польши, що — ірсіссіма верба д-ра Вергуна — цілу університетську борбу ведуть не „українці“ а „русскіє“ (!), котрі як раз зробили і демонстрацію із 19-ого падолиста 1901 і сецесію (!) а „українці“ пішли тільки слідом „русскіх“ (!), мабуть (!) на візване старших (!) і зі страху перед опінією загалу і т. д. і т. д.

Ночі повні глибоко потужних дум... Молодечі пориви... Широки надії...

Ох, ні, се було так дивно!...

...Верхівля Дан-де-Жіман. Під ним стелить ся женецьке озеро і на тім блакитнім сьвічаді неначе заснули човни білокрилі... Поважні чорні очі дивлять ся на мене з болем, немов сердито.— „Натю, аде-ж ти знаєш?“... Голос його брентить глухо, в ньому чутно сльози.

— Так, я знаю. І я люблю Тебе...

Яке щастя невимовне, яка ніжність бездонна в його погляді! Як обпалив мою руку його поцілунок.

— „Господи, за віщо таке щастя! Чим я його заслужив? Чим я заплачу за нього?“

О, він заплатив...

Як гордо, як твердо він ступав на шафот...

.. . . . .
-- Христос воскрес!

Воістину воскрес!

безуспішно) — тільки причинили ся ще більше до перелому в відношенню Славян супротив Українців а москвофілів. Москвофіли, що держали доси нитки славянської опінії про наш нарід у Галичині в своїх нечистих руках, мимо всеї зручності, очайдушности і безличности д-ра Вергуна і найблисших его трабантів втратили давний кредит у Славян — мабуть раз на все. Натомість Українці вперве потрафили заінтересувати руссофільських доси та засліплених на точці російського царату Славян своїм народом і его положенем та своїми горячими змаганнями та високими ідеалами. Ї отся моральна побіда українства на віденськїм ґрунті доводила теж до крайної бішености віденських москвофілят і львівських штабовиків, що й проявляло ся цілими ріками болота, вилитого на голови „пайдократовь“ в формі дописий і статей в „Галичанин-ї.“

Та безперечно головна баталія між українством а москвофільством о опінію австрійських Славян розіграла ся в Празі, осередку найбільшого і найвисше розвиненого славянського народу в Австрії, що держить в великій части керму славянської опінії і політики у своїх руках. А рішинець сеї баталії був світлим тріумфом українства, а погромом ренеґацтва.

В „золотій“ Празі опинив ся тільки невеликий гурток української молодіжи і то лише сі, що не прийняті черновецьким університетом, спізнили ся з вписом на університети в Кракові і Відни та побробували ще щастя в Празі. Як бачимо, загнав їх тамки не вибір, а доконечність. Прага, як осідок молодочеського руссофільства а рівночасно політики залицяня до шляхоцького „кола польського“, цілком не була на прикметі нашим сецесіоністам, а їх гурток,

---

Се в сінях жандарми христосують ся.

А я й забула: се ж сьогодні роковий день-Великдень.

Як я любила колись ходити до всенощної до нашої сільської церковці! Як я тоді Бога благала, щоб мама не була така сумна, щоб не було на сім світі убогих та нещасливих, щоб усі лихі стали добрими. Дурненьке дівчатко! Христос тебе не почув.

За стіною хтось зайшов ся сухим, довгим кашлем... Він уже давно хорий і не встає з ліжка. — Як ся маєте? простукала я, сподіваючись, що може він на сей раз відповість. Але він не відповів. Він уже давно перестав відповідати на стук. Я притулилась вухом до стіни наслухоючи хоч гомону якого. Але нічого не було чутно. Панувала глибока, мертва тиша... Знов вибух кашлю, ще довшого, ще тяжшого; тихий жалібний стогін з наболілих, змучених грудей... І знов тиша, зловісна, могильна тиша...

що виїздив тамки зі Львова, мимо симпатичного хоч припізаного запрошеня від „Spolk' u českych mediku“, не ставив собі ніяких рожевих гороскопів на мирне пожитє з Чехами. Тим більше милим та одушевляючим був сей несподіваний прием, якого дізнали наші „пражане“ на землі Гуса, Жіжжєки і Под'абрада. Перше повитанє їх було справдішню овацією, що відразу підбило їх серця на користь господарів-Чехів. І серед того теплого круга сердечних Чехів на привітній вечері в „Міщанській Бєсіді“, проголосили вони кличі, під якими ведуть сю борбу, що загнала їх просити гостинности на чеській землі — кличі „України irredent'i“, — та знайшли приязний відгомін серед чеських кругів. Та тутка зараз таки приключив ся інцидент, що вправді не зміг закаламутити одушевляючого вражіння хвилі, але був знаком на будуче. Се — несмілий „протест“ против сих сьвятих кличів „юноши“ Геровского, студента німецького (sic!) університету в Празі (цілком не сецесіоніст!), що вкрутив ся на привітній вечер тільки завдяки необзнакомленю Чехів з нашими відносинами до москвофілів.

Та на тім „протесті“ не скінчило ся. Москвофільське „амбасадоря“ в Празі, згаданий вже Геровский, що стояв ще передше в близших зносінах з москвофільською, молодочеською прасою, використав сю, найсильнішу в Чехах, прасу до обаламученя чеської опінії. В найбільшій чеській органі Narod'n'ix List'ax появила ся інспірована статя, в котрій сказано, що польські верховоди в Галичині захопивши в свої руки шкільництво, витворили серед галицьких Русинів фракцію „українців“ для ослабленя одного „руссакого“ народу, а натомість переслідують ту часть „русської“ молодіжи, що держить

Якже помалу, як нудно та сумно сунуть ся години. Як тісно, задушливо-тісно в сій камері. Як гнітить оце темне, важке склепінє. Як багато часу і як мало простору!...

Господи! За віщо люде так мучать один одного? Нащо, для кого то треба? На що люде обернули сей сьвіт красний, повний чарів і краси, створений для шастя й роскоші, в страшне, люте пекло, повне сліз, проклонів, крові? Для кого, навіщо се море бездонне горя, муки, роспуки? Кому потрібні сей голод, злидні, сором мільонів? Навіщо тисячі людей створених на образ і подобу Божу, тратять людське обличчя та обертаять ся в диких звівірв? Навіщо ся невпинна, бридка, зажерта, немилосерна, братовбивча війна? Чого люде, мов голодні вовки виривають один одному шматки від рота, готові перервати один одному горло? Адже-ж на землі всього, всього стане на всіх! Як се все несьвіцько, безглуздо! Кому, для кого се все потрібно?... Ой, дурні, дурні люде!...

ся „общерусского“ прапору. Ся молодіж (москвофільска — sic!) зняла борбу за університет і жадає заложення московського („русского“) університету у Львові та на львівсьім університеті не настане спокій, доки не заведе ся в нїм „общерусской мови“...(!). — В слід за тим Narodni Listy систематично ігнорували факт українства, говорячи постійно тільки про російський університет у Львові, про російську молодіж з Галичини, про сецесию російських студентів і т. д. Намаганя нашої молодіжи, що тимчасом видимо здобувала собі симпатію і послух загалу чеської молодіжи і чеської праси — змінити становище Narodn'ix List'iv, оставали поки-що без успіху.

Все-ж таки львівський штаб враз з віденським „амбасадором“ зміркували, що їх становищу в Празі грозить прямо загибля. Ось і відкомандировано з Кракова кільканацятьох „юношей“, та 28-ого січня 1902, в два тижні по записі на краківський університет, перебрали ся вони під проводом „многонадежного юноши“ Лабенського до Праги. Не витав їх тамки ніхто. Тож щоби звернути увагу на свою появу на пражськїм ґрунті, via Narodni Listy обвістили „во всеуслышаніе всему миру“, свою „общерусскость“.

Поява москвофілат у Празі наступила ще в сам час, аби вони могли заманіфестувати своє геростратство. В кілька днів по їх приїзді, іменно на 7-ого лютого 1902, скликано в чеськїм університеті велике віче молодіжи для маніфестації в справі українського університету у Львові. І се віче, де око в око ставули против себе українська патріотична молодіж і гурток москвофілат перед двотисячним форум чеського та инше-славянського студенства, се віче не тільки довершило побіди українства в опінії чеського народу, але

Я лягла на ліжку і заплющила очі. Все те страшне лихоліття, що панує на сьвітї, стало передомною у всій брідотї, у всій нелюдськїй жорстокости.

Діти, що з голоду мруть, чорні злидні праці, незлічене військо жіноцтва, що торгує собою за шматок хлїба, тисячі величних духом людей замучених за їх саможертвону любов до людськости; турми шибениці, кров, що леть ся по всіх усядах на землі, бридка розпуста дармоїдів, що не вгадають, чим наповнити порожній час і порожні душі; величезна армія вояків. приголомшених, темних, готових по всяк час пролити річками кров своїх братів!...

Господи! коли-ж се скінчить ся? Та чи й скінчить ся коли?!...

Страшна роспука здавила менї груди, ридання підступили до гърла. Я вже не могла стриматись. Я заплакала, мов дитина, схлипуючи. З гуркотом відсунув ся важкий засов, кватирка в дверях відчинилась, хтось зазирнув до мене. Але я не вважала і все

було прямо соромним погромом москвофільського ренегацтва а тріюмфом української ідеї. Придавлені самими Чехами до землі, виставлені на прилюдне позорище, збиті з пантелику і осамотвілі — правда! лишив ся при них одним-одинцем Мораванець Здвіган! — муєли вони бути свідками, як серед френегичних оплесків і окликів цілого збору ухвалено резолюцію за українським університетом всіма голосами против... одного — Здвігана. Вони-ж самі не посміли вже навіть допечатати своїх промов голосованем та... не голосували. Слідуючого дня, на таким-же вічу технічної молодіжи, вони вже навіть не явили ся...

І сей погром їх був запечатанем всеї борби нашої молодіжи з москвофільським ренегацтвом на чужині, та задецидував остаточно о дальшій їх становищі в університетській справі.

Виїздячи против власної волі і власних переконань, а тільки з ляку перед опінією суспільности зі Львова в чужину, москвофілята — та при них москвофільські штабовики — мали ще одну надію: що їм, при звіснім руссофільстві Славян і необзнакомленю чужинців з українською нацією і її відношенем до Великороссів, удасть ся опанувати славянську опінію і визискати її для скріплення свого становища в Австрії і поза нею..., що-ж до університетської справи спеціяльно, то — що їм поведе ся переведену Українцями борбу за університет і сецесию та ціле її вражінє у ширшій світі обернути „на свій млин“ — в користь російського університету у Львові, а для спараліжованя акції Українців за університетом українським. — Невдача в Кракові, затрата кредиту і непожаданий їм зворот славянської опінії у Відни та формальний по-

---

плакала. Сльози котились мені по лиці і по волосю і зрешували подушку. Здавалось, що все пережите за сі десять літ самотині, всі гіркі почуваня, всі чорні думи виливались в тих рясних сльозах. Я плакала і важкий камінь роспуки, що гнітив мені серце, де далі, роставав, роспливав ся. На душі стало лехко так, як бувало після довгої молитви в нашій сільській церковці.

Надія знов сповнила мені душу. О, вже-ж, се скінчить ся, напевне скінчить ся, так не може довго тривати.

...Зло навколо занадто гнітить,

Ніч навколо занадто вже темна.

Муки втомлять сей світ, як зале його кров,

І знищить сей шал боротьби;

І він зверне туди, де безкрая любов,

погляд, повний благання й журби.

гром у Празі розвіяли і сю послідню надію, відобрали сю садинок користь, яку вони могли-би ще винести зі своєї недобровільної сецесії. До того — коли першу небезпеку з боку опинії загалу виминуло ся позірною сецесією — безпосередні впливи консеквентного до крайности д-ра Вергуна на найсильнішу москвофілську групу у Відні (про его наскрізь негати́вний погляд на університетську справу згадано вже в II-ій часті статі) і роздратоване та озлоблене за ненастанні невдачі, погроми та осоромленя, долили ще й свою пайку. І тоді серед москвофілської молодіжи, та серед москвофілів загалом бере перевагу, а навіть в децидуючих їх кругах стає одиноким домінуючим консеквентний до краю напрям д-ра Вергуна і львівського штабу, напрям крайньої негати́ції постуляту українського університету у Львові, а зати́м й осуджене сецесії і консеквентно — її зломане.

Побіч сих, доперва що згаданих моментів: невдачі перед славянським форум і озлобленя задля виявленя москвофілської безсильности, а успіхів українства в опинії Славян, та побіч привіципійального д-ром Вергуном репрезентованого мотиву: негати́ції всякої борби за український університет з огляду на се, „що разь малорусское нарѣчіе стане́ть преподавательнымъ языкомъ на всѣхъ факультетахъ русскаго университета, такъ это уже не нарѣчіе, а научный языкъ, значить и русскій литературный языкъ — не одинъ, а ихъ два!“ (Славянскій Вѣкъ ч. 34—36), заважила тутки ще одна чи не найголовніша і остаточна рішаюча причина — мовчазний зразу, опісля-ж прибираючий конкретні форми союз москвофілського табору,

---

Хто зна, може се вже в нас переддень сеї хвилини. Десять ліг — довгий час. Може пригнічені, поневолені маси вже досі встигли проїняти ся розумінем своєї великої історичної місії. Хто зна, чи не здійме вже хутко дужу руку робучий люд і весь оцей лад, сев пекло, де гине все чесне, величне, одважне, оберне́ть ся в нівець?

Серце мені стукотіло, кров била до голови.

Далеке гудіне, наче гомін бушуючих хвиль долетів до мене. Ось гомін ближчає, міцніє, грізнішає, ось я вже виразно чую рев незліченої юрби. Він прибиває до гранітних мурів фортеци і мов розголює грому розливає́ть ся в повітрі...

„Перемога! Перемога!“

Юрба з радісним гуканем вриває́ть ся в сіни. Дубові двері тремтять і стогнуть, потрясені потужно.

„Перемога! Перемога!“

Які прехороші сі чорні обличя! Скільки вогню завзя́тя в сих очах!

а властиво львівських штабовиків, з польською станчикерією і правлячими сферами в Галичині.

Прояви певної зростаючої симпатії і зближення між обома сими таборами можна було по обох боках завважати менше-більше від двох років, се-б-то від часу, як з одного боку український табор в Галичин цілою лавою звернув на дорогу крайно опозиційної політики супротив режиму польської шляхти та її буржуазійно-бюрократичних і клерикальних прибічників та рівночасно зірвав усякі зносини з парافیєю московфільських ренегатів, і як з другого боку наглий зріст гакатистичної політики в Познани унеможливив польській шляхті вислугувати ся далі в ім'я політики „троїчної лояльності“ пруському правительству а серед консервативних польських сфер Познанщини рознапошило ся московфільство, котре й перекинуло ся в аналогічні польські круги до Галичини. Зі скорим зростом українських опозиційних сил в Галичині, а німецького утиску супротив Поляків у Познани, в послідних двох роках росте на очах і згадана симпатія станчиківського табору з нашими московфілами, що й знаходить свій вислів у менше або більше ясных натяках обосторонної праси. — Сей зростаючий союз двох консерв, що впрочім є цілком природною появою, сконстатувала нераз галицька опозиційна праса.

І сей, тоді ще — мабуть — мовчазний союз, як ми се зазначили вже з початком II-ої части сеї статі, був побіч принципіальних зглядів одним із мотивів, задля яких московфіли ще в падолисті 1901 р. не тільки вирекли ся якої небудь участі в демонстрації з 19-ого падолиста, але й осудили її („Галичанин“ ч. 252 з 1901 р.), та задля яких осуджували і бажали перепинити сецесию

„Воля! Воля! Воля!“

Не знаю, чи довго я лежала налів непритомна. Коли я одкрила очі, я не стямилась з дива, на ту незвичайну темно-синю сутінь, що лила ся вікном в камеру. Цятка блакїтного неба зникла, її покрила густа, синява хмара. Все причаїлось, замовкло. Дивно лунає зрідка мірний гук церковного дзвону серед зловісної тиші...

Бо-о-в... Бо-о-в...

Здаєть ся, все вигинуло, зникло втопилось у темряві...

Темрява без краю, мов пороженча вічності, а тісна, мов гнетуча змора

Мертвою течією леть ся голос дзвону в безкраю темряву і тоне без відгуку, зливаючись з гробовою тишиною.

Стало душно так наче ось-ось має загомоніти хуртовина. Як бажала душа моя блискавиць, грому, зливи! З палкою тугою, з тремтячою надією я ждала, затаївши дух. Але такою ранньою весною

(„Галичанинъ“ ч. 264 з 1901 р., „совѣщанія“ з 7-ого грудня 1901 р. та „меморіял“ і депутація москвофілат у д-ра Рідігера). Тутки рівно-ж, побіч принципіяльних причин, треба шукати жерела сих безнастанних, а чим далі, тим більше зростаючих виходок та інтриг „Галичанин'а“ против сецесії в перших її місяцях.

Конкретні та майже явні форми, і то як раз з нагоди сецесії та в цілі її зломаня, приняла ся „тиха спілка“ в місяці марті 1902-ого р., з кінцем I-ого (зимового) університетського півріччя. Напасти і інтриги „Галичанина“ против сецесії—і то без усяких уже драперій і параванів — приняли такі розміри і такий тон, а похвали і любові для „Галичанин'а“ з боку органів польської станчикерії найгіршого покрою сипали ся так щедро, що союз обох сторін не лишав уже ніякого сумніву. Саме тоді під днем 21-ого марця, „Діло“ під заголовком „Замітна вість“ принесло з Відня цікаву ревелюцію, котру тутки в виписках подаємо. Отже стоїть там між иншим: ..... „Граф Пінїньский хотів-би конче довести до угоди між шляхтою а москвофілами... В польських кругах запевняють, що зі сторони „руських“ вплинула навіть оферта ... Кацапи жадають ... (між иншим) іменованя москвофілів: а) професором прав з польською мовою викладовою; б) професором російської мови у львівськїм університеті та; в) лектором російської мови в Кракові або Відни. .... Натомість обовязують ся галицькі „руськіє“: 1) зломити сецесію, се-б-то перевести свої „чада“ до Львова; 2) паралізувати всякі змаганя „Українофілов“ до основаня укр. університету та гімназій яко „вредних русскому делу абедіненія“ і т. д.....“

на півночі рідко бува громова хуртовина. Синява хмара проминула. На хвилину знов виглянуло сонце. Потім насунула сива мрака, закапотів дрібнесепкий дощик...

Знов потяглись марудні, сірі дні...

М. Р.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА.

---

*

*

*

Де тиї струни, де голос потужний,
де тее слово крилате,
щоб заспівали про се лиходіття,
щастям і горем багате?

Щоб понесли все приховане в мурах
геть на просторі майдани,

Всі симптоми з сего часу говорили, що донесене „Діла“ ґрунтується на дійсности. І справді москвофільський табор цілою силою пари пер до зломаня сецесії.

Уживано: брехні і обману, клевети і напастий, інтриг і погроз, апелювано до всего „хрунівства“, що дримає в „рутенцях“, втягано навіть особу митрополита, одним словом витягнуто все, чим розпоряджає москвофільський арсенал та застосовувано се в прасі чи потайним путем. Так підготовлено ґрунт для радісного прийняття звісного рескрипту міністра Гартля, що обмежуючи здобугі вже права української мови на львівськїм університеті і не даючи молодїжї ніякої сатисфакції за нанесену відозвою львівського сенату обиду, був пощочиною для цілої нашої нації.

Рескрипт сей став публично звістним 4-ого цвѣтня 1902 р. а замітна річ, що москвофілям знаний він був вже 3-ого цвѣтня 1902 р (гляди „Галичанинъ“ ч. 69 з 1902 р. „Къ галицко-русскимъ студентамъ“) „изъ достовѣрнаго источника“, заки ще публично его оголошено і заки хто-небудь инший (навіть заки митрополит, котрому его інтомовано 4-ого цвѣтня) знав про его істноване. Рескрипт сей був позором, якого хопили ся вони, аби зірвати сецесию, чого й доконали відозвою і заявою з 3-ого цвѣтня 1902 р., підписаною Волод. Сомбратовичем, Мариєю Ясеничкою і Волод. Хиляком, як репрезентантами віденських москвофілят, а поміщеною в згаданім що йно числі „Галичанина“ під наведеним вже заголовком: „Къ галицко-русскимъ студентамъ!“ В сій відозві, по запевненю, що підписані „узнали изъ достовѣрнаго источника“, будьто міністерство поручило львівському сенатови приймати від студентів „русской“ (sic)

щоб переклали на людську мову
пісню, що дзвонять кайдани?

Брусалим мав свого Єремїю,
що голосив серед поля;
чом же свого Єремїї не має
наша зруйнована воля?

Полумям вічним на жах всім нападкам
Дантове пекло палає;
пекло страшнїше горить в нашім краю, —
чом же в нас Данта не має?

Гей, блискавице, громова сестрице,
де ти? Розбий злії чари!
Хай ми хоч раз заговорим громом
так, як весняні хмари!

24/V. 1902.

народности „русск-і“ поданя і на них по „русски“ відповідати та приймати т. зв. іndex'i (легітимаційні книжочки) виповнені по „русски“*), слідовало таке: „Въ виду сего, какъ также въ виду обстоятельства, что учреждение катедръ съ русскимъ (sic!) преподавательнымъ языкомъ въ львовскомъ университетѣ, въ особенности же учреждение катедры, или по крайней мѣрѣ лектората русскаго языка, зависитъ въ первомъ ряду отъ министерства просвѣщенія... комитетъ студентовъ русско-народной партіи въ Вѣнѣ, по соглашенію съ галицко-русскими студентами въ Краковѣ и Прагѣ... объявляетъ сецессію студентовъ русско-народной партіи кончившеюся...“ Такъ звучить есенціональне місце сего документу, котрим остаточно скинули москвофіли маску з свого обличя.

Зриваючи сецессію з усіх, висше вже наведених мотивів, москвофіли мали надію, що їм поведе ся зломити вѣ, що їм удасть ся при помочи погроз і всяких можливих посторонних впливів розбити солідарність Українців та завдати тим способом так українству загальному, як і справі українського університету спеціально, завдати тяжкий, болючий удар. Особливо-ж вся їх форса звертала ся до найбільше зависимої матеріально і підчиненої церковним властям молодіжи богословської. Витягнуто з огляду на неї всі „хрунівські“ аргументи, від „неласки“ духовних властей починаючи а на виключеню з „духовної звязи“, се-б-то і зі семінара, кінчаючи. Викори-

---

*) Се послідне було свѣдомою, чи несвѣдомою (скорше-перше!) брехнею, бо сей рескрипт як раз відобразив звичаєм вироблене право виповняти іndex'i в рідній мові!

*
*
*
Гряде пора і слухний час!
В народ! у бій!
Останній раз
Зймаєть ся на свѣт для нас,
Останній раз!
Нема вже виходу, нема!
Рішить ся народу судьба, —
Пора і час!
Одна іще страшна борба, —
Послѣдня прѣя!
Кервавий клич, огняиий стяг,

стувано авторитет самого митрополита—все на дармо. Богословська Укр. молодіж чесно додержала солідарности своїм свѣтським товаришам і разом з ними заявою з 10-ого цвітня 1902 оповістила, що сецесию продовжає, уважаючи звисний рескрипт міністра Гартля за нову шкоду заподіяну українській нації. Тим способом москвофіли зірвали сецесию і побачили ся ізольованими. Поворот їх на львівський університет поза звисною вже заявою їх — перейшов цілком незамітно, тим більше, що навіть добра половина москвофілат чи-то з особистого огляду чи навіть задля незгоджуваня на рішене своїх штабовиків — остаточно є й між ними люди зі слідами сумління! — остала на чужих університетах. І сей послідний їх ступінь по наклоненій площі і се найбільше — ужиємо сего слова — свиньство, яке на кінець задумали, о скільки ходило о саму сецесию як таку, їм не повело ся. Крайна їх безсильність і неможність заважити рішаючо в публичнім житю виявили ся тутки ще раз, як не мож яркійше. Пароксизмами скаженої люті і безсильного метушеня, які слідом за тим знайшли свій вислів у „Галичанин“ годі нам займати ся. Для характеристики напряду тих елюкубрацій наведемо оден, а ессенціональний уступ з статі „Галичанин'а“ з ч. 73. з 1902 р. під заголовком „Пайдократы горою!“ Отже ся статя кінчить ся так:

„Вѣдь студенти богословія, которыи поддадутъ ся рѣшенію „українсько-руської“ молодежи, рискуютъ всею своею будущностью, не говоря уже о томъ, сколько горя и терпѣній они причиняютъ своимъ роднымъ. Только безсовѣтныи люди, не имѣющіи въ себѣ ни чувства благодарства, ни искры патріотизма, могутъ толкати (!) неопытную и горячекровную молодежь на путь, котрый для ней опасенъ, а для народа и русскаго дѣла, хотя-бы и „украинскаго“ (!!),

---

Від сонця стяг!

Міл'йони йдуть з жаром в очах, —

Народ іде! На слово жде.

Міл'йони ждуть з ділом в руках!

Хто поведе? Кому не жах?

Міл'йони в бій в останню пры!

безумовно вредень. Нашей церкви и нашему народу нужны роботники, а не матерьяль на интеллигентный пролетаріатъ, годный для демонстрацій и для заполнения арестовъ и тюремъ.“

Та сі і тим подібні мазанини могли вже тільки викликувати усьміх погорди на лиці чесного читача, — змінити доконаного вони були не в силі. На тім — поки-що — москвофілська „акція“ в справі університету й скінчила ся. Дальші акти принесе відай доперва будуччина.

IV.

Переходячи думкою всі дороги, які відбували москвофіли зглядом університетської справи, бачимо наче червону нитку одно: чим далі, все більше зростаюче намагання стати на принципіальнім, впливаючим з їх „убъжденій“, становищи неґації постуляту українського університету у Львові. Перша, грізна хвиля народного руху за сим постулятом, викликана демонстрацією з 19-ого листопада 1901 р., а здіймаюча ся чим раз више, аж до сецесії і супроводжуючих єї небувалих демонстрацій народу, залякала їх, оглушила, пірвала зі собою та волікла мимо всіх безсильних їх пручань слідами Українців аж над береги Висли, Дунаю і Велтави. Та, як масовий рух став потахати, як потрасаючі хвилі блідніли в віддали минувшини, як стихав відгомін перших, найсильніших вибухів борби, москвофіли приходять до себе, і по уступившій небезпеці втратити всяку основу в краю, вертає весь їх цинізм і геростратске засліплене зі помноженою силою, чим раз сильніше проявляють ся їх „убъжденія“ — вони працюють над зломанем сецесії і над погребанем університетської справи.

Всякі побічні, опортуністичні згляди, що казали їм прилучити ся поневолі до університетської борби а потім виставляти себе перед чужим форум як одиноких борців (!) за „русскій“ (!) університет, поводи уступали і мусіли уступити перед принципом — поборюваня справи українського університету. Принципіальне ренегатство побідило. І у москвофілів воно в тій справі побідити мусіло!

Говорячи в I-ій часті нашої статі з загально-національної точки про вагу університету, ми узгляднили головню єго значіне національно-політичне і з него дедукували основи становища москвофілських ренегатів супротив університетської квестії. Не завадить — думаю — хоч *ex post*, вказати, кінчаючи нашу статю, на ще оден момент в сій справі, а іменно момент національно-культурний.

Фактом іменно єсть, що коли обі сусідні і над нашим народом пануючі нації, польська і російська, посідали і посідають свій тип

пересічного інтелігента з виробленими, основними прикметами своєї рідної, національної культури (хоч-би вона первісно була й запозичена!), то українська нація до недавня такого типу не мала. Не кажемо тим, аби в Українців не було цілком інтелігенції. Зазначаємо тільки се, що ся українська інтелігенція в Росії до тепер, в Галичині до послідних часів — не показувала крім племінного почуття, ніяких спеціальних прикмет особної, самостійної культури. По цілій культурі, своїм звичкам і упередженням, цілій своїй психиці а навіть по всім кругови духового життя була вона в Галичині зразу німецькою, опісля польською, а в Росії єсть до тепер російською. Українство єї — коли можна так сказати — було майже вивіскою без змісту, чи радше без підкладу. Український інтелігент до недавня був в сути річи членом культурної громади польської чи російської, а доглянути в него спеціальних прикмет української культури — розуміє ся висшої — було годі. Се й було природне, коли сеї культури не було.

Консеквенції сего браку українського висшекультурного середовища, в якім міг-би виробити ся тип інтелігентного Українця в правдивім сего слова значіно, були для народу гіркі. Українець о стілько оставав Українцем, а вчаси й до нині о стілько ним остає, о скілько не переступив меж своєї старої мужицкої культури а не пробував вступити в висший слій культурного життя. Українська нація жила консервованем старої, мужицкої культури, зглядно браком висшої культури, а при стрічи зі сею послідною вона топилася, гинула... З хвилику, як Українець переступав межі передвічної, хоч і як гарної та гармонійної та все-ж пережитої культури, він або переставав бути цілком, навіть з назви, Українцем, або мусів приступати до витвореня власної новочасної культури, до з'українчення всесвітних культурних здобутків.

Цілком природно, що перше було правилом, друге виїмком.

Родини своєрідної новочасної культури були дуже важкі... Треба було перше вирвати Українців з обійм чужої культури, в Галичині з під впливів польської культури. І сили на те в галицьких діячів ще стало, та ве ставало єї на заступленє єї новою, власною культурою. Єї-ж не витрясе з рукава!.. А тим тяжша була ся еволюція в Галичині, краю забитім від світа та безмірно біднім. І от, природна річ, що лишені давної культурної сфери наші галицькі інтелігенти, мусіли впасти в другу, найближшу сферу — культури великоруської. Се тим радше стало ся, що з цілої високої культури російського народу, одна тільки сторона звісна була і кидала ся в очи нашим консервативним, та заскоруплим та раболіпним „рутенцям“ (сей термін як раз характеристичний для згаданого що йно

типу галицького Українця лишеного усякої культурної опори). А се була як раз сторона найтемнійша: царославе, православний клерикалізм та мілітаризм, що все як раз підходило під смак „рутеньських“ душ. І ось вони пірнули з розкошію в сім багнєтїм відломї високої впрочїм, російської культури. Знайшли „свою“ культуру, стали — москвофілами.

Та тим часом народини української самостійної культури і українського культурного типу в Галичинї постунали. Ниньки сей тип вже існує, та стає чим раз частїйшим; небавом стане він загальним. І ось тепер мусїла виринути справа основаня українського університету у Львові, як завершенє сеї еволюції. Та український університет, довершующи сего розвитку, був-би смертоносним ударом для ренегацтва, для позичаня суррогату чужої культури.

І ось москвофіли зрозумїли сю небезпеку, добачили зближающую загибїль їх типу. І їм не оставало нічого иншого, як стати против змагань Українцїв. Національно-полїтичні і національно-культурні мотиви пхнули їх на ту дорогу, яку вони перебули і якою дальше підуть.

Чи-ж потрафлять вони спинити основанє українського університету у Львові, а тим і вратувати свою парафію в Галичинї та не допустити до наглого зросту українського питаня — можемо смїло сумнівати ся.

Л. П.

С. ЛЮДКЕВИЧ.

Про основу і значїне співности в поезїї Тараса Шевченка.

Попереднього разу, аналізующи усї ті елементи, які складають ся на „форму“ поезїї Шевченка, я згадав, але полишив не поясненою ще одну появу у формї Шевченка, яка хоч і не так важна та принципальна, та всеж таки відраз всякому впаде у вічі. Ходить туть іменно о отсю нестійчивість ритмічної форми, з якою Шевченко часто густо змінює довільно та перемїшує без причини рїжні ритмічні схеми у тїй самїй поемі, і то у поезїях всякого роду начавши від найбільших, як Гайдамаки, аж до дрібних оповідань, баляд (Причинна) і думок (Думи мої, Вітер в гаї нагинає і т. д.). Однородність форми в одній поезїї, більшій чи меншій,

не є вправді ніякий загальний канон літературний, але се є шаблон витворений природно, бо має основу уже в кольлективній поезії, особливож епічній. Хто з нас звик до сього шаблону, тому неправильність в Шевченка може легко видатись недостаткою форми. Та справді се є нешаблонність; але ми знов не маємо права робити з неї закид „недостачі“ форми, бо вона як раз з певної точки зріння становить форму поезії Шевченка, і стоїть у звязи і добрій згоді з усіми иньшими появами, які ми бачили досі, з усім характером співности поезії Шевченка.

Передівсім ми мусимо запримітити, що в Шевченка подибується багато поезій більших і менших писаних одностайними схемами ритмічними; деякіж дрібніші строфічні (І широкою долину, Вечір, Три шляхи, Якби мені мамо намисто, і ин.) будовані з майстерною симетриєю. Колиж відтак в Шевченка змінюєть ся ритмічна схема в одній поезії, то сього ніяк не можна класти на вагу непорядности, а певної невязаної нічим свободи і волі; а вона гармонізує з цілим еством поезії і усім процесом творчости Шевченкового генія. Шевченко, звісно, не старавсь о форму своїх поезій, не гладив їх ані не поправляв, як вказують манускрипти, майже зовсім або дуже мало. Він писав свої поезії від першого напливу чутя; йому „неслась, як сам каже, пісня сама, що й забував, що перед хвилию навялось;“ він не складав а виспівував свої поезії хоч і без мелодії. Його поезії се одна велика імпровізація. Форма ритмічна його поезій, — се лиш безпосередний, інстинктовий відрух ритмічного колихання його душі під впливом хвилювання почувань. Що се не пусті фрази, що ритміки в своїх поезіях Шевченко не змінює довільно для вигоди, а під впливом нюансів думки і почування, на се вказує мені багато місць з Кобзаря, в яких можемо наглядно прослідити, як зміни тону, настрою, напруження почувань переливають ся в ритмічній формі. Я вкажу хочби на кілька таких прояв, на які впрочім може не один звернув увагу. Частійш усього перемішує Шевченко у одній поемі ритм ямбічний з коломиївковим; поет зачинає звичайно поему віршом ямбічним, та переходить нечаяно в ритм коломиївковий нераз в середині уступу, позірно без ніякої причини. Та се й тільки позірно. Візьмім під розвагу ось такий початок з поезії „Минають дні“ :

Минають дні, минають ночі,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи серце спить.

І все заснуло і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже не плачу, й не сьміюсь.

Доле де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої і т. д., —

або зовсім подібний пасус з поезії „Кавказ“:

Не нам на прю з Тобою стати,
Не нам діла Твої судить!...
Нам тільки плакати, плакати, плакати
І хліб насущний замісить
Кривавим потом і сльозами...
Кати знущають ся над нами,
А правда наша п'яна спить.
Колиж вона прокинеть ся?
Колиж одпочити
Даси Боже утомленим,
І нам даси жити? і т. д.

Чи справді Шевченко змінює тут ритм без причини, для непорядности? Мабуть ніхто, що має бодай крихту почуття поетичної форми, сього не посьміє сказати. Всякий зрозуміє і відчує тут лехко, що поет, з початку в настрою здержуваної резигнації і меланхолії обертаєть ся в байдужім собі ритмі ямбічпім, опісля під впливом невгамованого вибуху почування не в силі вдержатись у шаблоннім ритмі перериває його гнучкішим ритмом, який його чуттю дає відповіднійший вираз.*)

Вглибившись у форму поезій Шевченка ми наберем ся такого вражіння, що в нього наче невинно пронизують ся і борють ся два впливи: літературний і народний. Поет починає писати поему під вражінем звісних йому форм літературних, опісля бере 'верх жива ритміка народня, деколи, хоч дуже рідко на відворот, —

*) Порівнай подібний початок „Гуса“:

Кругом неправда і неволя.
Народ замучений мовчить,
А на апостольськім престолі
Чернець годовний сидить і т. л., . . .

а опісля:
Розбійники, людоді,
Правду побороли,
Осьміяли Твою славу
І силу і волю!

деколи на переміні. З сеї боротьби двох елементів поема вийшла справді нераз наче хитка, непевна, змінчива; але в тім лежить і єї індивідуальність і оригінальність. Колиж і в деяких поезиях Шевченка нема ошліфовання і викінчення артистичного, то правдивої, великої артистичної краси їм не бракує ніколи.

Та годі вже нам ще далі говорити про форму поезий Шевченка; те що сказано досі, аж надто вистане, щоб порозуміти яке значінне мають усї згадані сьпівні прикмети його поезії — для поета і для нас. Про одно, іменно про те, що сьпівність форми в Шевченка є майже інтегральною частиною сього, чим Шевченко є поетом „народним“, згадано попереднього разу. Але за тим йде ще багато побічних консеквенцій.

Поперед усього я зверну увагу на то, що отся незвичайно скоро популяризация поезий Шевченка між всякими слоями суспільности, іменнож між масами народніми, є условлена як раз їх сьпівністю і її характером. Поезия Шевченка сьпівна, вільна від довгих періодів, повна льогічної простоти і симетрії, мельодийних повторювань, рефренів, відзвуків, — по сваяким психольогічним правилам врїзуєть ся в память та в почуванє людської істоти скорше і легче, чим хочби найкраща несьпівна, бо промощує собі дорогу до людського організму не лиш очима т. є. діланєм поетичних образів і красок на уяву, але і слухом т. є. впливом ритмічно модульованих звуків. А ще далеко більшу вагу для популяризації Шевченка становить се, що його поезії надають ся, таки просять ся до сьпіву, до підложеня під музику. Перед яких п'ятнайцятьма роками (1890) жалував ся незабутній Драгоманов на те, що до поезії Шевченка мало прибрано музики, та що через те годі його поезії як слід популяризувати. Не знаю, чи і нині покійник те саме повторив би, але те є факт, що протягом останних двох десятків літ твори музичні до слів Шевченка збільшились безмірно, і більшають усе безнастанно. Що відповідно прибрано музика до слів Шевченка причинюєть ся сильно до популяризації його поезії (іменнож при нагоді рік річно чим раз численнійше устроюваних вечериць в Галичині і на Україні, які майже виключно дадуть ся заповнити творами Шевченковими) — про се вже й не стану говорити.

Але за те мушу згадати про отсей відворотний вплив, про вплив поезії Шевченка на продукцію музичну, та через те на розвій української музики. Вплив се незвичайно цікавий, одинокий в своїм роді, тіяьки не знаю, чи ми зовсім ясно здаєм собі з нього справу. Я вже згадав на вступі статі, що в нас нема майже одного композитора по виданню „Кобзаря“, щоб не під-

кладав музики до слів Шевченка, що твори музичні до поезії Шевченка становлять добру половнну, коли не три четверті н^о пої сьвітської літератури музичної. Що більше, скажу сьміло, щ^о твори ті становлять не лиш найбільшу але й найкрасшу частину нашої сьвітської артистичної музи.

І на мою думку й Лисенко став найвисше не у своїх фантастично-ліричних операх, в яких млаво опрацьовані лібретта обнижують і стягають в долину мимохить творчість компоніста, або часто навіть контрастують до неї, ані у иньших оригінальних ансамблових річах, а як раз у музичнім „Кобзарі“ т. є в таких сольоспівах як: Мені однаково, Ой чого ти почорніло, За думою дума, Ой Дніпре, Ой одна я, і т. д., або в таких високих величезної сили кантатах, як „Бють пороги“ та „Радуй ся ниво“ і иньші, в яких висока поезія дає сильну підставу і підойму талантови і творчости музичній.

І в Галичині ми бачимо такі твори музичні до Шевченка, як „Три шляхи“, або „Хустина“, безперечно одні з найлучших, які дала галицько-руська музика.

Твори музичні до Кобзаря з кожним новим роком більшають скоро і невпинно. І може недалекий уже час до видання повного музикального „Кобзаря“ обіймаючого усї поезії Шевченка, що відтак стануть розсьпівуватись між народними масами по всій Україні, та стануть власністю, перейдуть в кров і живчик українського народу, наче правдива велика народня пісня няроднього поета...

Та я не хочу кінчити отсього писання таким патетичним викликом, бо у ньому остав один дисонанс, якого не слід мені скривати, тим більше, що ся справа не лиш важна для музики і штуки, але має й значінне національне.

Всякому, музикови й не музикови мусить залежати на тім, щоб музикальний Кобзар відповідав змістом музичним і формою змістови і формі поезії; на жаль я маю що до здійснення сього ідеалу деякі скрупули і побоювання, з якими мушу ще поділитись з читачами, яких ся справа обходить.

Аграрний страйк.

Останні події на поли суспільного життя українського народу показують, що се жите стремить у всім до певної, стало означеної ціли, що воно вступило вже на дорогу постійної борби за культурне, економічне і політичне визволене української суспільности. Коли глянемо на жите останної доби цілої української нації, то побачимо на перший погляд виразну схожість подій по сім і по тім боці кордону. Мужичкі розрухи на закордонній Україні розширили ся на значному просторі і обняли собою велику масу рільничого робучого люду, який боре ся передовсім против економічного, а посередно також против національно-політичного гнету. В тій борбі бачимо по стороні мужиків як їх союзників і моральних провідників — поступову частину української інтелігенції і академічну молодіж. Се факт великої ваги, та він зовсім не є відокремлений. Ми бачили не давно, як підчас звісних університетських розрухів, які мали значіне для суспільно-культурного жита цілої Росії, робітничий пролетарият станув по стороні академічної молодіжи. Взагалі діяльність інтелігентної молодіжи російської для широких мас пролетарияту є вже від давна звісна і має вже за собою гарну історичну минувшину. Тепер довершує ся перед нашими очима така сама злука української інтелігенції, а передовсім молодіжи з масами мужицтва.

Закордонні революційні партії: Р. У. П. і С. У. П., значне число революційних брошур виданих в останних часах, часопись „Гасло“, наконець мужичька револьта на Україні — отсе прояви і средства тої завзятої борби, яку українське мужицтво у спілці з інтелігенцією веде против російського деспотизму.

Гляньмо тепер на послідні події в Галичині. Коли академічна молодіж підняла борбу на львівськім університеті і зробила сецесию, то сей факт приняла з одушевленем не лишень інтелігентна частина нашої галицької суспільности, але також маса нашого мужицтва і від мужиків впливали дуже численні датки на академічний фонд. А тепер підчас великого страйку мужиків ми бачили, що крім агітаторів радикальної і соціально-демократичної партії—брали участь в стрейковій акції також українські студенти університету. На з'їзді академічної молодіжи, який відбув ся у Львові дня 25, 26 і 27 липня с. р., молодіж порішила приступити до систематичної праці серед селяньського народу — і недовго опісля підчас аграрних стрейків дала доказ, що зуміє перевести свої постанови на ділі.

Велика суспільна вага отсих всіх подій, а відтак їх схожість по сім і по тім боці кордону, вказують наглядно на се, що ціла українська нация перейшла вже з фази непевности свого будучого

самостійного існування у фазу систематичної еволюції до певної мети, якою є повна суспільно-економічна і політична незалежність.

Одним моментом тої еволюції, та моментом незвичайно важким є останній аграрний страйк у східній Галичині, який звернув на себе очи всіх цивілізованих народів. Стотисячна маса мужицтва вела перший раз економічну борбу в такій формі, в якій веде її вже від давна з'організований фабричний пролетарят, у формі страйків. І в тій борбі характерний є сей факт, що така величезна маса мужиків, на жаль доси ще зовсім нез'організованих і переважно цілком неосвідомлених, поступала незвичайно рішучо і солідарно, так що під тим взглядом моглаби бути взірцем для неодної організації мійського пролетаряту.

Застановім ся, які були основні черти сего руху, звідки він взяв ся і які його наслідки?

Не будемо — розуміє ся — подавати тутки ніяких подробиць ані поодиноких даних з сего руху, бо се річи звісні нашим читачам зі щоденних часописий. Подамо тільки його загальні характерні ціхи і викажемо, які консеквенції випливають з сего для будучої акції.

Ми вже згадали, що стрейковий рух — се в сучаснім суспільнім житю нашої нації перша акція, яка має ціхи економічної класової борби. Ся борба веде ся між українськими мужиками а польськими шляхтичами як властителами великих двірських обшарів — отже є се борба убогої класи українського народу з багатою класою польської шляхти.

І тутки бачимо, що средства, при помочи котрих боре ся шляхта, зовсім не різнять ся від тих средств, яких всюди уживають капіталісти в борбі з пролетарятом. Оборона „kresów polskich“, патріотизм, удержане „суспільного ладу“ — отсе ті фалшиві кличі, якими шляхта заслонює оборону інтересів своєї класи. Представляючи цілий стрейковий рух як борбу національну, шляхта взиває польську суспільність до виступлення против українських мужиків. І на сей „патріотичний“ зазив всі буржуазийні і псевдодемократичні польські органи прасові накидають ся зі скаженою заїлостію на українських „гайдамаків“. Шал національної ненависти огорнув польських „патріотів“, а польська шляхта, що вела перед в тих шовіністичних оргіях, була на стільки перфідна, що не повстидала ся взивати правительство до заведення виїмкового стану і доразових судів. Навіть польські людовці заховали ся нужденно, бо в своїм органі ні одним словом не згадали про стрейки; не хотіли видко ломати „національної солідарности“.

С к о н ф і с к о в а н о .

Розгляньмо тепер, як поводи́ла ся наша суспільність супроти страйків.

Загал суспільности відносив ся вправді „симпатично“ до страйкового руху, але — на жаль мусимо се признати — заховував ся доволі інертно. Декуди на провінції були одиниці, що інтересували ся справою троха більше і брали живійшу, діяльну участь в страйковій акції, — та сих одиниць було дуже немного. Горетка агітаторів-радикалів і соціялістів, кількох людей з національно-демократичної партії і горетка молодіжи — отсе були головні страйкові діячі. Місцева інтелігенція по селах, яку становлять головно съвященники, лишень у виїмкових случаях подавала поміч і раду страйкарям, так що на єї підмогу в організованю страйків і у веденю справи на місци майже зовсім не можна було числити... Богато могли зробити для мужиків підчас страйків наші послы — і їх обовязком, як офіціальних репрезентантів народу в суспільно-політичнім житю, було заняти ся тою справою горячо. Та наших послів зовсім не було видко на місци борби. Представителі мужицтва вибрані самими мужиками не уважали за відповідне прийти в поміч народним масам, що бороли ся за своє істнованє. Тай по що їм працювати? Вони свою ціль осягнули — зістали послами, — а обовязки — нехай иньші за них сповнюють.

От так поводив ся інтелігентний загал нашої суспільности. У нього не було передівсім правдивого зрозуміння великого суспільного значіння страйкового руху. Національні демократи представили страйки як борбу з визначно національним характером — побіч економічного. Польські шляхоцкі органи назвали наших націоналів гайдамаками, що бунтують український нарід против Поляків; національним демократам дуже се припало до вподоби — і вони виресли в своїх власних очах на справдішних революціонерів та проголосили себе героями „борби двох славянських племен“, українського і поль-

ского. Однак польська шляхта зовсім не потребує лякати ся тих „гайдамаків“. Хто в такий вузко-національний спосіб глядить на велику суспільно-економічну борбу мужиків, той не може бути для шляхти небезпечним противником.

Представляване страйків як національну борбу є наскрізь хибне. Хто знає культурно-просвітний стан нашого мужицтва і хто слідив докладно цілий страйковий рух, той не може ані на хвилину сумнівати ся, що се не був національний рух. Найгорячіша страйкова борба кипіла як раз в тих повітах, в яких мужики є під взглядом національно-політичним зовсім неусвідомлені. Де мужикови платять за його криваву працю так мало, що він не може з сего навіть найбільше нужденно вижити і просто гине з голоду, там не треба ніяких племенних і національних товчків до сего, щоби він виступив до борби. По нашій думці одиноким товчком, який пхнув наше мужицтво до стрейкування, було його невідрадне економічне положене, а тим самим страйки були виключно економічно-клясовою борбою. О скільки вони мають національне значіне, — то його можна відносити лишень до будучности. Та про се скажемо нисше.

Ми вже згадали, що аграрний страйк є дуже важним моментом в суспільнім життю нашої нації. Та сей момент треба доперва відповідно використати, бо інакше ціла та страйкова горячка може проминути так само безслідно на довгий час, як проминала горячка при виборах до ради державної. Мужиків тепер не можна лишити далі самих, як се у нас робило ся після кожних виборів. Теперішня пора незвичайно надає ся до сего, щоби наше мужицтво з'організувати в одну одноцільну, солідарну армію і освідомлювати його під взглядом суспільно-клясовим і національним. І доперва тоді, коли ми користаючи з сильного заворушення мужиків через страйки — зорганізуємо їх у одну суспільну клясу, свідому своїх інтересів, — доперва тоді мужицкий рух буде мати також ширше національне значіне. Коли мужицка кляса, яка є головною основою української нації, піднесе ся на рівень більшої суспільної і культурно-національної свідомости, тоді піднесе ся рівночасно також сила і значене цілого українського народу.

Отже тепер першим обовязком всіх, що інтересують ся долею мужитва, є систематична праця над його з'організованем. Хтож має забрати ся до сеї праці, хто може найкраще сповнити се завдане?

По нашій думці повинна заняти ся сею працею соціально-демократична партія у спілці з радикальною. Ті дві партії пролетаріату і мужиків з'уміють станути на висоті свого завдання. Їх репрезентанти порозуміли добре значіне і характер страйків, вони знають інтереси працюючих кляс, знають, як тих інтересів боронити, —

бо се є ціль їх партійної програми. А обовязком академічної молодіжи є стати в тій праці до помочи обом згаданим партіям. У злучі з соціалістичними партіями і під їх прапором, молодіж зможе доперва дійсно користно працювати і сплатити довг своєму народови.

Т. М.

Хроніка з нашого життя.

З'їзд академічної молодіжи.

Після повороту української академічної молодіжи, яка по сецесії розїхала ся була до Відня, Праги і Браква на тамошні університети, відбуло ся у Львові віче, в котрім брало участь около 600 студентів. Віче трвало три дні, себто 25, 26, і 27. липня с. р. В першій дні була на порядку нарад справа університетська, яку реферував тов. Косевич. Після переведеної дискусії прийнято односторонньо слідуєчі резолюції:

„Українська молодіж академічна зібрана на вічу дня 25. VII. 1902 у Львові;

I. уважає недостачу власного університету впливом ворожої українському елементові політики польської шляхти і її прислужників так на суспільному, як і на політичному та на культурному полі і наслідком переданя всіх справ українського народу до рішення як раз в руки того ворожого чинника;

II. уважає доконечним боротьбу за університет, що її веда доси дорогою домагань полагодження сеї справи від правительства і чинників, що в їхніх руках лежить справа просвіти, переіменити на боротьбу проти сили і власти польської шляхти та вести її разом зі з'організованими масами українського народу о корінну зміну всіх суспільно-політичних відносин в Галичині;

III. звиває усіх товаришів до посвяти своїх сил для організації всіх верств українського народу до боротьби, так за здобуте самостійного українсько університету, як і за корінну переімену теперішнього ладу без огляду на консеквенції для їхніх університетських студій — і особистої кар'єри;

IV. уважає, що з огляду:

1. на інтерес, який для українського народу має дальше ведене боротьби о язикові права загарантовані нам законом на львівському університеті,

2. на конечність як найблишого і непосредного зіткнення з цілою масою народу,

3. на енергічне і консеквентне ведене боротьби на всіх полях публичного життя,

4. на уступлене сенату зложеного з провокаторів молодіжи, не стоять на перешкодї ніякі публичні причини до вписів на львівський університет із зимовим семестром 1902/3 р. і у стають публичні мотиви піддержування сецесії;

V. заявляє, що опираючи ся на основних законах домагаєть ся без'услівної рівноправности для своєї мови ві всіх державних інституціях і не допустить покривдження своєї мови на львівському університеті. Спеціально звиває товаришів до звернення уваги на се, що всякі зносини з університетськими властями, так устні як і письменні, можуть відбувати ся тільки в українській мові і звиває товаришів так до впису на університет, як і до приймања всяких друків і резолюцій лише в українській мові, а в разі приневолюваня до приймања польських друків і резолюцій до однодушного рекурсу через усі інстанції;

VI. звиває всіх товаришів домагати ся лише українських іспитових комісій до всіх іспитів так на правничому, як на філософічному факультетах, а в разі відмови до однодушного рекурсу через усі інстанції.

Вечером після нарад відбули ся вечерниці в пам'ять Драгоманова, якими молодіж віддала честь великому борцеві за нашу національну справу.

Другого дня реферував тов. Перфецкий про „Обовязки молодіжи взглядом суспільности“ і тов. Брик про квестію москвофільства. По довгій і оживленій дискусії, яка вела ся головню над питаннями порушеними у першій рефераті прийнято знова одноголосно і з горячими оплесками ось такі резолюції:

Українська молодіж академічна зібрана на вічу 27. липня констатуючи, що українська нація в Галичині переходить стадію горячої борні против національно-політичного і соціального поневолення,

I. приступає до систематичної праці серед народу під кличами сеї борні;

II. основою своєї праці вважає:

а) політичне освідомлене і підготовлене сих має до здобуття національно-територіяльної автономії з повними горожанськими правами;

б) організоване українських робучих клас для здобуття соціальної рівності і справедливості; і

в) інтензивне співділане для культурного і економічного піддвиження українського народу дорогою органічної роботи;

IV. з осібна взиває українська молодіж товаришів ширити ідею аграрних страйків та доложити всіх сил до як найуспішнішого їх переведеня;

V. Молодіж висказує своє бажане, аби решту, яка остала ще з фонду запомогового, зложеного суспільністю на підмогу сецесіоністам, звернено назад суспільности і головнож селянам, які не жаліли криваво запрацьованого гроша на датки для сего фонду, — в той спосіб, що сю решту обернуло ся би на підмогу селянам, що страйкують. Сподіючи ся сповнення свого бажаня, молодіж заразом висказує думку, що заряд так утвореного страйкового фонду повинен обняти комітет, зложений з 10 членів, а іменно: 2 членів з теперішнього заряду фонду, 2 делегатів молодіжи і по 2 репрезентантів кожної з трьох галицьких партій, що організують хлопські страйки: національно-демократичної, радикальної і соціально-демократичної.

Крім сего прийнято ще слідуочі дві резолюції, які відносять ся до справи москвофільства:

1. З огляду на се, що москвофільство, як наскрізь патологічна проява, має свою основу лише в недостаточній інтензивности національно-свідомого руху, молодіж українська зібрана на вічу 26. липня взиває українську інтелігенцію в Галичині і Буковині до як найінтензивнішого противділаня погубній акції москвофілів дорогою позитивної праці;

2. ізза того, що підпорядковане ідейно-загальних справ цілям особистим, а затим удержуване яких небудь звязий з москвофілами їх тільки скріпляє, молодіж взиває українську інтелігенцію, зірвати усякі публичні та приватні зносини з москвофілами.

Третий день з'їзду заняли справозданя з життя і діяльности поодинових груп молодіжи: з Відня, Кракова, Праги і Чернівців, — а відтак справозданя з життя серед української молодіжи середних шкіл, які здавали товариші абітуриенти, і ще декілька дрібніших справ, що відносили ся до внутрішньої організації молодіжи.

Резолюції, які молодіж на тім з'їзді ухвалила, обнимають питання, що суть для суспільного життя нашої нації засадничої ваги. Від сповнення тих постанов молодіжи може багато залежати і молодіж

ухвалюючи їх здвала собі ясно справу з сего, яке важке діло на себе приймає. Та діло се є її обовязком, від якого їй не вільно відхилити ся. І молодіж сповнить сей обовязок!

Ціль і дорога ясна — тепер пора до діла!

3 університету.

В суботу дня 11. жовтня с. р. відбуло ся на львівськiм університетi інавгураційне сьвято. Два дни передше, т. є. в четвер, порішила українська молодіж академічна на довірочній нараді вислати до ректора проф. Охенковського трох делегатів з домаганем, щоби частину своєї інавгураційної промови виголосив також по українськи, або щоби принаймнєше в польській промові зазначив, що уважає львівський університет за утраквістичний. На случай відмовної відповіді зі сторони ректора молодіж порішила не брати зовсім участі в інавгураційнім сьвяті. Проф. Охерковський не прихилився до жаданя укр. молодіжи і заявив делегатам, що в справі утраквізації львівського університету стоїть на такім самім становиску, як його попередник проф. Ридигер. В виду сеї заяви ректора, яка є доказом дальшого нехтованя нашої мови на університеті, укр. молодіж не взяла участі в інавгурації. Помимо сего пильнували університетського будинку поліціянти і поліційні агенти; видко наші „найсердечнійші“ побоювали ся, що укр. молодіж перешкодить їм в торжественнім отвореню нового року шкільного на „польськiм“ університеті.

В середу 15. жовтня с. р. відбули ся довірочні збори укр. акад. молодіжи, на яких порішено вислати до ректора університету делегатів з домаганем, щоби легітимаційні карти були для студентів Українців виставлювані в українській мові. На случай, колиби ректор на се не дозволив, порішено рекурсувати через відповідні правні інстанції. Делегати були другого дня, се-то в четвер 16. жовтня у ректора, який приймив від них письменне поданє в тій справі внесене до університетського сенату.

Товариші богослови з 3. року теології стерроризовані ректоратом духовного семинара мусіли вписати ся тимчасово на виклади пр. Фіялка; але рівночасно внесли петицію до міністерства просвіти, щоби дозволило їм вмісто на виклади проф. Фіялка вписати ся на виклади иньшого професора, який викадає один предмет для студентів четвертого року теології. Замітна річ, що митрополіт Шептицький, який перед останнім літнім семестром обіцяв був богословам постарати ся о те, щоби не були присилувані слухати викладів проф. Фіялка, тепер заявив, що ся обітниця відносила ся до попереднього року і тепер його не обовязує.

Бібліографія.

„Бібліотека для суспільних наук“. — Оповідка видавця.

У практиці починає кождий демократ, не кажу вже соціяліст, свою діяльність проповідуванем своїх поглядів як найширшим масам. Так було і в нас, в австрійській Україні. Але, коли наслідком такої праці в иньших частях Європи було з'організоване могучих політичних партій, то в нас видко ще й досі з одного боку хаотичну народню масу а з другого невдоволених діячів бувших і теперішних, що з залеженими руками попадають часто просто в розпуку, нарікаючи при тім на невдячність товпи.

Що-ж за причина тому, що така сила людей жертвувала своє особисте добро, сіяла зерно науки, робила свою повинність, а з їх роботи вийшло, скажім собі правду в очи, таке мізерне жниво? Нарікати на сусідів, тут ні при чім. Добровільно ніхто не дасть себе знищити, доки має силу в руках.

Причина в нас самих. Ми пішли в народ зі слабими засобами, у нас не було образования, ми заступали його силою щирого чуття. І показало ся, що того за мало. Тому молодіж гадає змінити свою дотеперішню тактику і розпочати народню роботу працею над собою.

Частину тої приготовляючої праці перебрала на себе черновецька інтелігентна молодіж видаючи книжки з обсягу суспільних наук, яких у нас досі справді не достає. „Видавництво отсе має на цілі, пособити того рода літератури у нас і дати українській інтелігенції в гарнім викінченім переводі що найкрасші і найцікавіші твори європейського світа, не виключаючи розумієть ся і оригінальних праць. Новітне життє проявляє з дня на день для людини, що думає, все а все нові проблеми, нові задачі до розв'язання, а теперішня національна і політична боротьба Українців, боротьба на життє і смерть, вимагає доконче всестороннього обдумання суспільних питань. Отсе на оправданне нашого видавництва. Мірилом нашим буде лише вартість твору, а не політичне становище автора. Найкраще гадаємо розпочати нашу бібліотеку згадкою про Драгоманова, що мав неперечно мало чи не найбільше впливу на витворенне теперішнього поступового покоління у нас“. Таке читаємо в „Оповіді“ на першій брошурі, що має заголовок „Пам'яті Михайла Драгоманова. Відчит Михайла Павлика на вечерницях устроєних в Його честь Українською молодіжю у Львові 13. липня 1901. р.“ і коштує 30 сотиків. Замо-вляти можна цілу бібліотеку і поодинокі числа під адре-сою: Лев Когут, Чернівці, ул. Приватна ч. 4.

Як число II. друкуєть ся і вийде в жовтні с. р. знаного в аграрній літературі Фридриха Герца „Земельне питанне а соціалізм. Шість головних питань нашої сіль-ської політики“. З німецького переклав Микола Левицький. Ціна брошури 50 сотиків. До німецького тексту долучено ще додаток „Про організацію селян“ і „Передмову автора до українського видання і літературний перегляд“ з чого виймаємо для інформації слідуючі місця.

„Студійованне земельного питання задля соціалістич-них партій так конечно, як задля сільської людности при-лученне до побідоносного прапору соціалізму. Але важне питанне, яка має бути злука робітних людей в місті і на селі, на основі якої програми і в якій формі організацій-ній. Від кількох десятиліть предложено сей великий про-блем до обговорення, одначе й досі не знайшов він задо-вольняючого розв'язання. Причина в тому, що теоретикам — соціалістам не достає докладнішого знання зовсім відмінних від промислових відносин фактів, а практичні люди на селі не мали ні теоретичної ні політичної школи, що конечно потрібні, аби пізнати в баламутній ріжнород-

ности земельних фактів розвитку закони і зрушити маси на основі науково усталеної програми. — Кароль Маркс, котрого на промислових відносинах оперту теорію так блискучо оправдав дальший розвиток історичний, наміряв обробити теоретично і земельні відносини, та смерть йому перешкодила. Його приклонники, провідники міжнародної соціальної демократії не мали під вражінем величнього твору Кароля Маркса відваги, піти самостійною теоретичною дорогою, і думали, що основана на промислі теорія Маркса має повне значінне і задля рільничої господарки. Статистика се збила. Від р. 1894. розвинулась жива дискусія про „земельне питанне і соціалізм“. Можна сказати, що соціальна демекратія пізнала, що земельне питанне задля неї є найважнішим питаннем в будучности. Спірка Бернштайн-Кавцкі відвернула на якийсь час увагу на иньші питання, але незадовго дискусія розпічнеть ся на ново. Отсе моє мале писанне має на ціли: коротко поорієнтувати читача в баламутних земельних питаннях і навести його на їхне студійованне“...

Автор, бачите, соціаліст. Але се неповинно відстрашувати від читання його писання і несоціалістів по перше тому, що його аграрнополітичні писання високо цінять і буржуазійні учені спеціалісти, як професор берлінського університету Зерінг і иньші, а по друге тому, що наукові розсліди мають стати понад партіями. Учені є справді також тільки людьми і яко люди зайняті у великій боротьбі соціальних і політичних інтересів. Се напоминає на обачність супротив всякої наукової думки з одного і з другого боку, але не дає нам права, посуджувати якусь гадку відразу за тенденційність тільки тому, що вона вийшла з одного чи з другого табору.

Ми сподіваємось знайти сильне попере те зі сторони української інтелігенції і молодіжи у висших і середних школах. Інакше може бути, що наше підприємство так як со вже в нас бувало, по виданню кількох книжочок засне сном блаженних.

Яку всіх мало розвинених народів, де загальне образованне не дійшло ще до високого степеня, так і в нас, в австрійській Україні грає визначну ролю заводова інтелігенція і молодіж в народнім житю. З того випливають для нас і тяжкі повинности, головнож нам, студентам. Наші середні школи є головн в тому винні, що студенти приходять до висших шкіл духово безпомічні і не доста-

точно образовані. Сю недостачу повинна заступити поза-
шкільна добірна література для поглиблення знання і для
зміцнення характеру. Інакше буде як бувало. З крихіткою
фахового знання і зі щирою волею окінчений студент най-
висших шкіл вступить в практичне життя знаючи себе
в праві обсаджувати перші місця в суспільстві, провадити
політику не маючи й на думці, що йому самому не достає
хочби й крихітки політичного образования, як і в загалі
всякого глибокого виховання.

Такий чоловік не мати ме жадного зрозуміння для
політичних, соціальних і економічних питань, він не ви-
робить собі самостійних політичних ідеалів, а буде жити
в пересудах, що їх уважає за ідеали.

Ми своє робимо, робіть ви своє і помагайте нам!
Ми маємо на поготові чимало рукописного матеріалу
і пустимо багато в світ за сей шкільний рік.

Utinam bonam fortunatumque sit!

—в—т.

Історія Московщини до Петра Великого. — З російського Л. М. Бла-
говещенського переклад М. К. — Коштом і заходом товариства
„Просвіта“.

Дати як найширшим верствам народа популярну історію
Московщини — се у нас річ перворядної ваги. Коли оставимо на
боці сю обставину, що знанє всесвітної історії взагалі входить
в обсяг енциклопедичного просвічування народа, то пізнанє історії
Московщини має у нас сповнити ще дуже важне суспільне завданє.
Серед части нашого — і то не лише простого народа тліє якась
надія на „русского царя“, що має здійснити всі задушевні бажаня
народа — в роді таких, як прогнанє жидів, розділенє між наро-
дом відібраної у панів землі і т. и. Такому несвідомому, пито-
мому москвофільству спричинилась у першій мірі сила, яку виявив
московський царь супроти панів — Поляків, відвічних гнобителів
нашого селянства, та перехід російських полків через Галичину
задля задушення угорської ворохобні 1848 р. Отсе питоме москво-
фільство не таке нешкідливе, як би могло декому видавати ся.
У ньому треба глядіти причини, чому свідомі руссофіли могли

захопити одну частину нашого селянства у свою партію для своїх реакційних, антинародних стремлень.

Злишна хиба річ довго говорити про шкоду, яку наносить таке збаламученє народа нашому культурному розвоєви. Богато паперу у нас списано про потребу викорінення москвофіцтва, по крайній мірі хочби лише серед нашого селянства, та — як мало, майже нічого, в тім напрямі не зділано!

Як вже сказано, москвофільство серед нашого селянства проявляється у двох відтінках: несвідомім упованю на „русского царя“, та більш свідомім, теоретичнім пересвідченю про єдність „цілого русского народа“, „літературний язик“, — впоєнім москвофільськими часописями й брошурами. Із того виходить, що й борба з москвофільством мусить бути основана на просьвічуваню народа у двох напрямх: треба фактами доказати народови, що московські царі вороги навіть сього народа, що знущались над ним, віддали його в підданство панам та найпізнійше в цілій Европі скасували у себе панщину; з другого боку треба повчити нарід, що наша мова — се щось зовсім відмінного від московської; що в історії зовсім не видно єдности „русского“ народа — та доказати, що в нашій минувшині без порівняня більше демократичних, робучому народови прихильних стремлень, ніж у московській.

Тому другу задачу - теоретично доказати народови брехливість балакань про єдність нашого народу з московським — узяв на себе Л. Цегельский та знаменито довершив свого діла. Його книжка „Русь-Україна а Московщина“ — се безусловно найліпше в останніх часах виданє „Просьвіти“ та заслугує на розповсюдженє серед найширших верств народа. Тепер видала „Просьвіта“ у переводі з російського „Історію Московщини до Петра Великого“. Отся книжка доказує, що московські царі завсїгди були лютими ворогами робучого народа та що від них і наш селянин добра надїятися не може.

Після вступу, у котрому коротко пояснено, щотакє історія, слїдує глава про „Початок Руси“. Автор розказує тут про порядки в давній Руси, акцентує сильно самоуправу народню через вічевий устрій та залежність князїв від віча. У тому уступі находять ся деякі неточности, що моглиб декого в блуд увести. Ходить о вживанє термінів „Русь, руський, Русин“. В автора Київ, Чернигів так само „руські“, як Смоленськ, Суздаль, Володимир (над Клязмою); Москвичі — се руські переселенці із Київщини; про первісних мешканців Суздальщини й Володимирщини, із котрими тоті переселенці змішали ся, — ні словом не згадано. Взагалі — в цілій

книжці ніде не зазначена окремішність московського народу від українського: історія Московщини виглядає як історія одної області, одної часті спільної землі — Руси.

Се булаб — по моїй думці — найважнійша хиба цілої книжки, та найяркійше вона слідна у першій главі.

У слідуючих главах увага автора звернена головню на те, як московські князі хитростию, улещуванем Татарам захоплювали у свої руки чим раз більшу власть, як вічам відбирали їх значіне, загарбали Новгород і Псков, робучий нарід привязали до землі та віддали на власність своїм посіпаком. Просторо розказано про Івана Грізного та його звірства. Опісля слідує оповідане про „Смутное время“ в московській державі, про „Самозванщину“, про збільшене значіня бояр із настанем династії Романових. Дуже цікава історія Стенки Разина. Главою про „царівну Зофію та стрілецький бунт“ — кінчить ся „Історія“, таким чином доведена до Петра Великого.

Про прилучене України до Москви згадав не автор, а перекладчик — досить незручно — бо його вставка не відрізняеть ся від решти тексту нічим — так, що можнаб думати, що вона походить від автора.

Дар оповіданя в автора не дуже то блискучий, всеж таки й млавости нема. В першій частині безусловно за много дат, так, що читач врешті перестає орієнтуватися серед того лябіринту імен князів, ханів, бояр. До чого приміром здала ся в популярній книжці відомість, що хан Ахмат замордований 6-го січня 1481 р., а Іван Грізний — 16-го січня 1547 р. коронував ся на царя? За те випадало при кінци книжки подати заголовки всіх уступів, а того перекладчик не зробив.

До лучших сторін цілої праці в першій мірі зачислити треба ту прихильність автора до робучого народа, а ненависть до його гнобителів, що ними надихана кожда сторінка. Але й тут що хвилі пригадуєть ся, що тота книжка писана властиво для московського народа, що живе під кормигою самодержавія. Автор доказує читачам, як много шкоди накоїло й доси коїть народови самодержавіє та показує конституційний устрій як якийсь ідеал, до котрого належить тим читачам стреміти. Тим часом наш галицький селянин уже дїждав ся тої „благодати“, яку приносить конституція, та на своїй шкурі пересвідчив ся, що й конституція щастя народови не дала. Під зовсім иньшими кличами треба нам йти до борби, як тоті, що для російського народа ставить автор історії.

Друга часть історії Московщини, себто новітна історія Росії від Петра В., має вийти опісля в українськiм переводі.

В. П.

С. М. Кравчинський (С. Степняк). — „Підземна — Росія“ переклав із російської мови Євген Косевич. Накладом укр. р. видавничої спілки. Ціна 3 К.

Отсе одна з книжок, що лишають по прочитаню глибокі та тривкі сліди у душі. Розповсюднена широко в оригіналі і многих переводах, вона стала давно власністю цілої культурної людськості. Одним з найпізніших її переводів, є на жаль перевід на нашу мову — хотяй і темою своєю і особою автора, вона ледви чи є кому ближша, як нам, Українцям!

Ся книжка представляє не лишень своєю темою особний для нас інтерес. Личні прикмети автора, що був рівночасно і героєм описуваних подій і теоретиком руху і його тоньким, вразливим, повним співчуття обсерватором, усе те зробило, що „Підземна Росія“ — се писані кровю Степняка „житя сьвятих“ російської революції, що мусять будити в душах читачів глибоко-етичне почуте пошани для борців, та жажду самопосьвяти і бою за ідею.

Сам перевід дуже гарний — чистий і плавний, якими на жаль не бувають усі переводи. На шіснайцяти сторінках вступу, подав тов. Косевич житєпись Кравчинського, та його характеристику, чим підніс ще вартість книжки для читача і упевнив її зрозуміне, особливо в Галичині. Ціла праця перевідчика носить взагалі пятно сього пєтизму, на який заслугоє в повні книжка Степняка. Книжку можна замовляти або в нашій редакції, або прямо в друкарні Тов. ім. Шевченка.

Від Редакції.

Події останнього року справили, що Редакція, якої члени були змушені посвятити усі свої сили иньшим, а добре для наших читачів звісним справам, не могла не то вирівнати у видавництві старих опізень, але мусіла навіть застановити видавництво на протяг кількох місяців.

Щоби вирівнати вже видаване нашої часописі з календаром та знайти можливість видавати „Молоду Україну“ правильно на будуче, ми рішили ся пропустити шість місяців, і видаємо отсе число за місяць жовтень. Далі видавати мемо випуски нашої часописі правильно що місяця.

Заразом повідомляємо наших передплатників, що зложену ними за пропущений час передплату перенесемо відповідно на біжучі місяці.

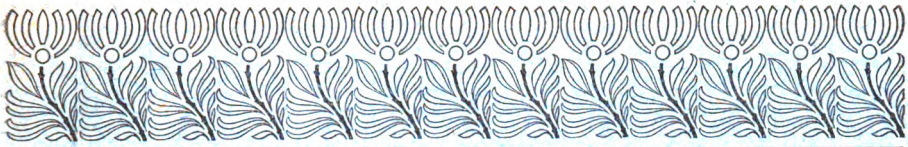
В кінці просимо раз ще усіх наших товаришів і товаришок о моральну та материяльну поміч у видаванню „Молодої України“.

Переписка Редакції.

Тов. В. Б. Добре, але мусите згодитись на пропоновані у листі зміни. — Тов-ка М. Т-нко. Першого листу не одержали ані ми ані тов-ка Л. — просимо прислати нам „рецепі“, то поспитаємо на почті, що з ним стало ся. — Тов. Я-ський. Гроші вислано після адреси, але відповіді не маємо досі ніякої. — Тов. Тарас. Присланого не можемо безумовно друкувати. Сли бажаєте знати чому, то подайте нам свою адресу. — Тов. Х. У. Вишлемо як лишень дізнаємось, де тепер тов. Т.; у нас він був в останні в серпні с. р. — Тов-ка М-івна. Просимо звернутись до „Кружка Українських дівчат“ Львів, Ринок ч. 10. Ми передали вже та Ваше письмо. Тов. П. і К. Зробимо так як бажаєте. Гроші передали вже в книгарню. — Тт. К. В-ин. З К-а, і І. І-ський. Бу надруковане в однім з найблисших чисел.

Як I-ий випуск: Бібліотеки „Молодої України“

появила ся книжка:

Соціалізм і соціальний рух у XIX-ому столітті.

Д-ра Вернера Сомбарта

у перекладі Л. Цегельського.

Ціна для передплатників „Молодої України“ виносить

 80 сотиків,

----- для прочих 1 корона 40 соиків. -----

Просимо у нас замовляти.

ГЕНРИК ІБЗЕН.

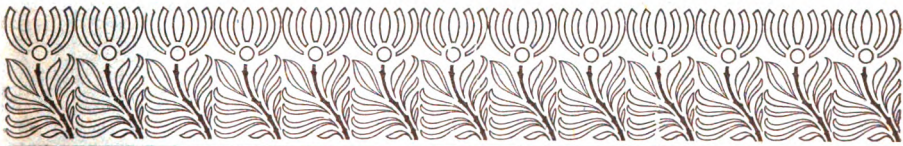
„ЯК МИ МЕРТВІ ВОСКРЕСНЕМО“.

Драматичний епілог у трьох актах.

Переклав Антін Крушельницький. — Ціна 1. Б.

Для передплатників „Молодої України“ 60 сотиків.

Просимо у нас замовляти.

В книгарні „Наук. Товар. ім. Шевченка“

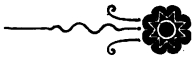
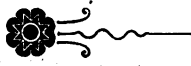
(Львів ул. Чарнецького ч. 26)

можна дістати:

Записки Наукового Тов. ім. Шевченки т. XXXVI . . . . . по	3 К.	сот.
” Подвійні томи XXIII і XXIV, XXXI і XXXII, XXXV і XXXVI . по	5 К.	— сот.
Збірник історично-філософичної секції т. I і II (Історія України-Руси Грушевського) брошурований том по	4 К.	на
ліп. папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі том . . . . . по	5 К.	40 сот.
на ліпшій папері . . . . . по	6 К.	40 сот.
Том III на звичайній папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі	6 К.	40 сот.
на ліпшій папері	7 К.	40 сот.
Збірник фільологічної секції т. I і II (Тарас Шевченко Кониського і Розвідки Драгоманова т. I і II) . . . . . по	3 К.	— сот.
” на ліпшій папері . . . . . по	4 К.	— сот.
Етнографічний Збірник том I—IX. всі разом	22 К.	— сот.
Матеріяли до українсько-руської етнології т. I з малюнками зібрав Вовк) . . . . по	8 К.	— сот.
Матеріяли до українсько-руської етнології т. II (з малюнк.-ами зібрав Шухевич) по	4 К.	— сот.
Матеріяли до укр.-руської етнології т. III Старинна Історія Галичини нап. Омелян Партицький . . . . . по	6 К.	— сот.
Історія літератури руської Омель. Огоновського т. II—IV всі разом	16 К.	— сот.
Словар російсько - український Уманця і Спільки I—IV, комплет	12 К.	— сот.
Руська історична бібліотека всі томи	60 К.	80 сот.
Хто купує цілий комплет чи поод. томи дістає і платить за цілий комплет	45 К.	60 сот.
Шевченко Т.: Кобзар I—IV в гарній оправі	10 К.	— сот.
” ” з пересилкою	11 К.	— сот.
Руданський Степан: Твори т. I—IV брошур.	4 К.	— сот.
” ” в модерній оправі	6 К.	— сот.
Чайченко Василь: Твори т. I—III	4 К.	40 сот.
Гомерові Одиссея т. I—II	4 К.	40 сот.
Шекспірові Твори переклав А. Куліш т. I	2 К.	— сот.
Антін Крушельницький: Пролетарі	1 К.	— сот.
Крім сього можна замовляти в книгарні Наукового Тов. ім Шевченка: всі українські, російські і на інших мовах книжки а також і ноги. При більшій закупні книжок (понад 20 кор.) дістає ся від „Видавн. Товариства 10% знижки. — Усі книжки можна замовляти в гарній дешевій оправі.		
Перехрестні Стежки повість Франка брош.	3 К.	— сот.
” ” в гарній оправі	4 К.	— сот.
” ” на гарній пап. в полот.	6 К.	— сот.

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 5.

Виходить у Львові що місяця.

Рік III.

Передплата	в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинокі ч.
вносять:	в Росії закази. . . річно 6 ср. рубл., незакази. 5 ср. рубл., коштує
	в Америці . . . . . річно 2 долари 60 сотиків.

Видає і за редакцію відповідає: Віктор Цебровський, улица Шкарпова ч. 3.
Адміністрацію веде: Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

Всі письма до Редакції і Адміністрації просимо присилати лише на адресу:
Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

МИКОЛА ГАНКЕВИЧ.

ЄТИКА І ПОЛІТИКА.

(По поводу книжки Др. Ф. Паульзена: „Партийна політика і мораль“ — в перекладі, з замітками і додатками Др. І. Копача.)

На нашій Русі, коли розмова зійде на політику, перші слова, які звичайно можна почути, — се нарікання на партії! „У нас тільки партій! У нас такі роздори партійні! Колиб не ті партії! Колиб не сей роздор“! і т. д. і т. д. йдуть жалі і нарікання без кінця і краю... По думці наших патріотів, партійність губить Русь. Нехай всі Русини зільються в одну партію, а сейчас в повнім блиску слави воскресне наша Русь сьвята!...

Наших патріотів не збентежує зовсім історія новітніх часів галицької Русі, історія єї відродження.

Адже бували вже такі часи, де Русь не знала ніяких роздорів, ніяких таборів політичних, ніяких партій. Було таке в славнім сорок-осьмим році, коли архикнягиня Софія прислала Русинам власноручно ткану синьожовту хоругву, коли все йшло на Русі солідарно, покійно і смирно, одним

безпартійним стадом за пастирями зі сьв. Юра. Не було тоді у нас партій. Про партії і партійні роздори ніхто тоді не думав. Взагалі тоді у нас, на Русі, ніхто не думав. Думала за нас „die hohe Regierung“, думав австрійський уряд. Се були ті часи нашої безпартійної доби політичної, з яких лишилась славна пісня „Мир Вам, братя, всім приносим!“ , пісня баранообразного бездумства руського.

При помочи руських баранів приборкано не лиш у нас, але і скрізь всякі роздори, бунти і ребелії, задавлено революційний Відень, погашено польську революцію, приборкано Мадярів. А тимчасом, ледви втихли останні відзвуки революційних громів, Русь, що доси пишалась в проміннях цісарської ласки, затихла нараз, замовкла, поклалась знов на довголітний, мертвецький сон. Партій не було, роздорів партійних не було, — а Русь не воскресла!...

Не воскресла Русь і в 60—тих роках, тоді як старорусскі патріоти держали в своїх руках керму цілої нашої політики і як теж не було еше ніяких політичних руських партій і політичних роздорів партійних на Русі. Русь тоді не тільки не воскресла, але стратила все те, що з ласки своєї, на злість революційній Польщі, давав їй австрійський уряд. Як довго терпеливий Йов, мусіла собі сказати Русь: „Господь дав, Господь взяв; нехай діє ся Його воля сьвята!“

МАКСИМ ГОРЬКИЙ.

СТАРА ІЗЕРГІЛЬ. — (Переклад з російського).

Я чув сі оповідання під Акерманом в Бесарабії, на березі моря.

Раз у вечері, скінчивши денний збір винограду, той гурт молдован, що з ним і я робив, весь пішов на морський берег, а я з старою Ізергіль zostались в густій тіни під виноградними кущами і лежачи на землі, мовчали дивлячись, як зникають в глибокій мгли ночі і в темній зелені листя сідуєти тих людей, що пішли до моря.

Вони йшли, сьпівали та сьміялись; чоловіки бронзові, з пишними чорними вусами, та густими кучерами до плеч, в коротких кафтаніках і широких шараварах; жінки та дівчата — веселі, гнучкі як лози, з темно-синими очима, теж бронзові. Волося у їх шовкове та чорне було розпуцнене і вітер теплий та мяхкий грав ся ним та брязкав вплетеними в нього дукачами. Вітер плів широкою рівною хви-

Прокинулось жите у нас, на галицькій Русі. доперва з українофільским, народовським рухом. Прокинулось тоді, хоч старі патріоти метали громи на „молодиків“, що вносять роздор на Русь. А опісля ще сильнійше озвалось жите політичне в 90-тих роках, коли Русь навістив еще один роздор — коли засновано радикальну партію та вивішено соціялістичний прапор, сей прапор, що боротьбу кляс, роздор суспільний, суспільну ворожнечу ставить краєугольним каменем політики.

Дивне диво! Як раз тоді, коли партій не було видно, Русь стояла найслабше, або коли й пишалась і сіяла, то лиш позиченим з ласки сіяевом. А як раз тоді, коли стали виринати партії і партійні роздори, двигнулась Русь. „*Πόλεμος — πατήρ πάντων*“.

Русь своїм житем, своїм движенем немож сама хотіла виказати, які безпідставні і хиткі є всі міркування руських патріотів про благодати безпартійної єдності Русинів, як Діогенес на довгі виводи Зенона з Елеї про те, що руху властиво нема, що движене се лиш привид, став бігати довкола свого противника, виказуючи йому ділом безпідставність його думки.

*

лею, але часами ніби скакав через щось невидиме і викликаючи сильний порив, розвівав жіноче волосє в фантастичні гриви, розвівав навколо голов. Хтось грав на скрипці... дівчата співали мяхким контральтом, було чути сьміх... Уява малювала всі ті звуки гірляндю різнобарвних стрічок, що маяли в повітрі над темними людськими постатями, які поринали у мглі. Повітря було проїняте гострими пахощами моря і ситою парою з землі, недавно змоченої рясним дощем. Ще й тепер по небі блукали шматки хмар пишні, дивних контурів і барв, тут мяхкі, мов клубки диму, сизі та попілясто-блакитні, там різкі, як відломки скель, матово-чорні або темно-руді. Між ними лагідно блищали темно-блакитні шматки неба оздоблені золотими зірками.

І все це — гуки і пахощі, хмари і люди — було чарівно гарне, але сумне, здавалось початком чудової казки. Все було чудове і гармонійне, але здавалось спиненим в зростанні і конаючим, бо мало було, гомону живого, нервового, гомону, поб палав де-далі яркійше; який був гомін — то був слабкий, часто переривався і все гас, від-

Конечність істнованя партій признає і др. Паульзен і др. Копач. Хиба лиш обскуранти рутенські можуть вважати істнованє партій — жерелом всего лиха на Руси. Др. Паульзен наводить причини, систематично і докладно виложені, задля яких партії мусять істнувати. Він признає, що має свою рацію і соціяльна демократія, так само як признає „і иньші партії найновійших часів, як аграріїв і антисемітів, як конечні явища“.

Та все таки... Ось в тім то й річ, що для Д-ра Паульзена і для д-ра Копача істнованє партій і їх боротьба — се лихо, хоч і конечне — та все таки лихо. „Отже не повинно би бути партій; се, видить ся, конечний висновок зі становища етики; і в ній ідеалом вічний мир, лиш одна борба: борба против зла і підлости“. Вони радіби усунути се лихо, та лиш насилу, перемагаючи свої етичні ідеали недостижимої для партій і партійних людей справедливости і слухности, признають з резигнацією, що не бачать можности усунути істнованє партій.

В довгім, предовгім викладї виказує німецький філософ всі лиха і зла, які пливають з партійної політики і партійної боротьби, а руський перекладчик єще підчеркує сі власне виводи німецького писателя. Чого тільки не списано на се чудовище неморальне, що зветь ся „партією“?! Яких гріхів не вишукав в найтайнійших закутках еї душі

даляючись і змінючись у смутні зітхання за чимсь, може за щастем, що таке непохіпне та непевне.

Я дививсь на то все і у мене зродились фантастичні бажання: хотілось змінитись в порох, щоб вітер скрізь розніс, хотілось розлитись теплою річкою по степу, вливатись в море і дихати в небо опалевим туманом; хотілось наповнити собою весь цей чарівно сумний вечер... і було сумно чогось.

— Чому ти не пішов з ними? — кивнувши до мене головою, спитала по російськи стара Ізергіль.

Час зігнув її вдвое, чорні колись очи були... каправі. Її сухий голос гомонів без вібрацій, він хрястів, ніби стара говорила кістками. Та як вона могла ще говорити!...

— Не хочу, — відповів я на її питанє.

— У!!... Старими ви родитеесь, ви, руські. Сумні всі, як діяволи... Боятсья тебе наші дівчата... А ти ще молодий та дужий...

німецький філософ і його руський товариш витаючий в небозвідних просторах понадпартійної етики?!

„Сама природа борби партійної . . . веде до ужиття обману, як оружного средства; появляє ся ціла скаля: заговорюване, задурюване, лож, обманство, чернене, підхлібство, фарисейство і т. д. При душоловстві всі средства добрі, як при полоні невільників“ (ст. 25). Партійний політик підбирає в агітації і пропаганді лиш те, що корисне для його партії; решту промовчує або заперечує (ст. 29). Факти прибільшуєсь, зменшуєсь... освітлюєсь, забарвлюєсь... (ст. 26). Ділам підсуваєть ся відповідні мотиви (ст. 27). З фактів і діл виводить ся висновки такі, яких собі партія бажає (ст. 28), а коли і сего за мало, то просто видумуєть ся річи, яких ніколи не було (ст. 30) і все те дорогою партійної агітації і пропаганди іде в широкий світ з цілковитим знехтованєм правди і совісти. Але се доперва ідеальні моменти, се пропаганда словом, се боротьба думок. Та за сим ідуть средства реальні. Всі уряди і власти обсаджуюєсь людьми своєї партії (ст. 32—33), захоплюєсь в свої руки законодавство, нелякаючись навіть неправди і кривди, коли йде о „добру справу“, о справу партії (ст. 35). Одним словом, хоч партії і є конечні, то однакож „розрив публичного життя в тяжким лихом нашого часу“, „розділ народу на партії... часто виступає в формі

Місяць зійшов. Його круг був великий, криваво-червоний і він ніби вийшов з лона сього степу, що так багато проглинув на своїм віку людського мяса і напив ся крови, від того-ж напевне і став таким ситим та щедрим. На нас упала мережана тінь від листя, я і стара укрились нею як сіткою і вона тремтіла. І по степу, ліворуч від нас, поплили тіни від хмар пройнятих блакитним місячним світлом, тепер прозорійших і яснійших. Ледве-ледве долітали до нас гуки з моря: то плакала скрипка, то сьміялась дівчина, то хлопець сьпівав гнучким баритоном, і все це мішалось з ритмічним плеском хвиль об берег.

— Дивись, он йде Лорра! —

Я дививсь туди, куди показала стара тремтячою рукою з кривими пальцями, і бачив: там плили тіни, їх було багато, а одна, темнійша й густійша від інших, плила швидче і нижче від своїх сестер, тому що вона падала від шматка хмари, що була ближче до землі ніж інші і мчалась швидше від них.

— Там нікого нема! — сказав я.

запори і зіпсутя народного“, „партийність має тенденцію публично жите псувати, право і справедливість підкопувати і характер поодиноких людей убивати“ (6—1). А коли „політика псує характер“, то й не дивниця, що „настроєні висшим духом і обдарені тоншим чувством люди чують якусь відразу до партийного життя...“, зовсім так, як за часів Плятона. де „політичним житем таким, яким воно є, не міг займатися чесний чоловік (ст. 7).

Се основний тон цілої розвідки д-ра Паульзена Сей тон найде споріднені тони в струнах душі кожного правовірного руського патріота, для котрого роздори партийні є руїною Руси. А коли і німецький філософ і його руський товариш, покидаючи з конечности передпотопові погляди щиро-сердечного рутенського патріота, остаточно годять ся на істнуванє партий, так як годять ся пр. на війну (так само мабуть як і на голод, пожари, повени і иньші допусти божі), то вони хотілиб вчинити їх як найменше шкідливими, — вони хочуть „згуманізувати“ партийні боротьби. Вони хочуть — у грізний гамір воєнного хору внести гармонію і милозвучність і тому з одного боку признають всім партиям, які лиш є на світі, рацию істнування, та з другого боку домагаються від них, щоби борючись між собою придержувались правил гуманности, щоби дбали про загальне добро, про добро цілости, а тим

— Ти сліпий гірш від мене старої. Дивись — онде він темний біжить по степу.

Я подивився ще раз і знов не побачив нічого, крім тіни.

— Це тінь! Чому ти звеш її Лоррою?

— Тому що це він. Він вже став тепер як тінь, — та й час! Він живе тисячі літ, сонце висушило йому тіло, кров і кости, а вітер спорохнявив їх. От, що може зробити Бог з чоловіком за гордість.

— Розкажи мені, як це було! — попросив я стару, пречувачи, що це буде якась славна казка — з тих, що зложились в степу.

І вона розказала мені отсю казку.

*

*

*

„Скільки тисяч літ минуло з того часу, як це діялось. Далеко за морем на сході сонця є країна великої ріки і в тій країні кожний листок з дерева або стебло трави дає стільки тіни, скільки треба людині, щоби сховатись від сонця, — а воно там палить без милосердя.

самим щоби викинули з боротьби своєї острійший, непереєднаний і безпощадний тон, завзяте і засадничу невмолимість, щоби покинули всі крайности, всі екстрєми... Вони проповідують партіям „золоту середину“, вони є речниками „умѣренности и аккуратности“...

Allzuscharf, ihr wisst, macht schartig;
Tadeln dürft ihr, aber artig;
Raisonnieren, aber sacht!

— — — — —
Schwarz und weiss, das sind Extreme:
Grau — das ist das Angenehme,
Das so scharz wie weiss enthält.
Jede Sache hat zwei Seiten,
Ueber jede lässt sich streiten.

Се той сам дух уміркованя, половичности, нерішучости, ідейного заячесердія, котрим так гидились і бридились ті колишні загорілі партійні фанатики, що звались християнами; ті фанатики, що наперекір всім вговорюваням римських філософів кріпко держались про свою партію і про себе сеї думки, „що нема правди й розуму тільки в мені!“ Всім апостолам уміркованя відповідали вони устами свого „якобінця“:

„Ось яка щедра земля в тій країні.

„На ній жив сильний народ, що мав великі череди, і люди ті тратили свою силу та відвагу полюючи на звівів. Вони бенкетували по ловах, сьпівали пісні та грали ся з дівчатами, а ті були такі хороші, як огонь.

„Ото раз на бенкеті одну дівчину, чорняву та ніжну як ніч, вхопив орел злетівши з неба. Чоловіки пустили до нього стріли, але стріли мізерні попадали назад на землю. Тоді пішли шукати ту дівчину, але не знайшли її. Та хутко й забули про неї, як забувають про все на землі“.

Стара зітхнула і замовкла. Її рипучий голос брєнів так, ніби то скаржились усї забуті віки, що втілились в її грудях тїнями спогадів. І море тихо пригривало початкові тони стародавньої легенди — з тих, що може створитись на його берегах.

„Але через 10 лїт вона сама прийшла змучена та зсучена і з нею прийшов молодий хлопець гарний і сильний, як була сама вона двацять лїт тому. І коли її спитали, де вона була, вона розказала, що орел занїс її в гори і жив з нею там, як з жінкою. Оце

„Знаю твої діла, що ти ні зимний, ні горячий; о колиб ти був зимний або горячий!

Тим то, якож літний еси, і ні зимний ні горячий, виплюють тебе уста мої“. (Апокаліпса, III, 15—16.)

*

Німецький філософ говорить про партії in abstracto; партійна боротьба у него відірвана від життя, від ріжнородних течій суспільних, від боротьби суспільних клас і груп. Автор каже вправді, що підставою творення партій є інтереси і погляди, що підставу політичних партій творять правильно суспільні кружки, стани або класи зі своїми материяльними й ідеальними інтересами (ст. 15); однакж критикуючи істоту партій і партійної боротьби, він забуває на сю свою мимохідну замітку, на ту звязь живу, яка вяже партії і партійну боротьбу з розвитком і боротьбою суспільних клас і груп. Для него існують партії an und für sich, самі про себе; в його очах партії стоять рівнорядно побіч себе, як дві сторони ведучі спір, рівноправні перед високим аренопагом понадпартійної етики. Ся правничо-філософічна ілюзія—се основа всіх мірковань, виводів, нарікань і плачів так німецького моралізатора, як і його руського товариша — проповідника.

Його син, а батька вже нема на світі, бо коли він почав слабнути, то здійнявся в останне високо в небо і, зложивши крила, важко упав відти на гострі виступи скелі, упав і на смерть об них розбив ся...

„Всі дивились і дивувались на орлового сина і бачили, що він нічим не ліпший від них, тільки очи у нього якісь горді та холодні, як у пташинього царя. І говорили до нього, а він відповідав, коли хотів, або мовчав, і як прийшли найстарші люди того племені, то він говорив з ними, як з рівними. Це їх образило, і вони назвали його безперою негостреною стрілою, сказали йому, що їх поважають і слухають тисячі таких, як він і тисячі старших від нього. А він відважно подивився на них і сказав, що таких як він більше нема, і коли всі їх поважають, то він не хоче. О!... тоді вже вони зовсім розсердилися і сказали: — Йому нема місця між нами! Нехай іде куди хоче.

„Він засміявся і пішов, куди йому хотілось, — до одної гарної дівчини, що так пильно дивилась на нього; пішов до неї і обійняв її. А вона була дочка одного з тих старших, що осудили його. І хоч

Та не тільки істоту партій і партійної боротьби студіюють наші проповідники in abstracto, відірвавши їх від живого життя, де суспільні суперечности безнастанно перехрещують ся взаємно; для них так само і етика і етичні закони, виспі понад всякий сумнів критичний, витають високо понад землею, на недостижимих вершинах абсолютної, безглядної правди і справедливости. Не диво, що з вершин сего Олімпу етичного малими, а то й противними видають ся всі партії з їх безнастанною боротьбою: так само соціялісти, як і аграрії, як і антисемітські дурисьвіти-демагоги.

Про се, чи закони і приписи моральні є завсїгди і скрізь ті самі, не згадують наші моралізатори. А тимчасом найбільше певний, ясний і безглядний — на перший погляд — закон моральний, показуєсь зовсім не віковичним, коли йому приглянутись ближше. „Не убивай!“ — се одна з неоспоримих заповідий сьвіта християньского, цивілізованої людскости. Та чи справді се така вічна і ненарушима заповідь?! А хрестдві походи? А релігійні війни? А сьвята інквізиція? Або може в нинішних часах заповідь тота стоїть крішше? Може еї справді перестерігають в житю? Адже недавно, як раз тоді, коли весь сьвіт буржуазийний разом з проповідниками гуманности з „Ethische Kultur“ і з „Ліги мира“ величав перфідне і фарисейське — як раз тоді війська всіх

він був дуже гарний, вона відіпхнула його тому, що боялась батька. Вона відіпхнула його, та пішла геть від нього, а він ударив її і, як вона впала, став її на груди, став так, що з її уст кров бризнула до неба і вона зітхнула тяжко, звинулась змією і вмерла.

„Всіх, хто бачив це, сковав страх, бо це вперше у їх на очах оттак вбивали жінку. І довго мовчали, дивились всі на неї, як вона лежала з відкритими очима та скривавленим ротом, що без слів благали пімсти, і на нього, що стояв один против усіх коло неї і був такий холодний та гордий, що не схилив голови і ніби викликав на неї кару. Потім, як схаменулись, то схопили його, звязали та так і покинули, вважаючи, що зараз його вбити було-б дуже просто, без ганьби для нього, а для них не досить“.

Ніч росла й міцніла і сповняючись чудними тихими гуками приймала все фантастичнійший кольорит. В степу журливо посвітували суслики, в винограднім листі лящали коники тремтячим скляним стрекотом; листя зітхало і шепотіло, а повний місячний круг,

цивілізованих народів європейських, з військами ініціатора гаагської конференції мира на чолі, палили, палювали, мордували Китай, як за найтемніших часів середньовічного варварства! Монахи католицькі тягли ся, як гиени, за ордами розбишацькими і рабували в білий, ясний день! І окрім соціалістів і кількох одиниць зпоза соціалістичного пролетаріату, ніхто в цілій Франції і в цілій Німеччині не станув рішучо против сеї цивілізації християнської; одна лише партія соціалістична виводила на позорище християнські розбишацтва, хоч за се чекали соціалістичних редакторів в Німеччині тяжкі кари тюремні!... Німецькі і французькі патріоти вважали таку критику зневагою національного достоїнства. Папа благословив цілий хрестовий похід на мирних Китайців, а навіть такий чоловік, як Верещагін, що вславив ся своїми против-воєнними картинами, розказуючи про те, як тисячі Китайців і Манджурів потоплено в Амурі *), хитав ся в думках що до етичної оцінки російських розбоїв!...

*) В „Вістнику Європи“ (січень 1902) пише Верещагін про морди і розбої в Благовещенску над Амуром:

„Очевидно, се страшна річ — вимордувати кілька тисяч супокійного населення. Деякі говорять, що було тільки 3.000, та інші заповнювали мене, що згнуло 10.000 людей! Чи вийде коли правда на верх? Господь знає. Однак-ж треба вдуматись і в наше положення. Половина населення в городі се Китайці. І нараз зачинають стріляти з того берега ріки. А хто стріляє? Брати їх і одно-

---

ранійш криваво-червоний, блід підбиваючись в гору від землі, блід і все ясніше лав на стел блакитну мглу.

„Ото-ж вони зібрались, щоб вигадати таку кару, яка була б варта його злочину... Думали розшматувати його кінцями — і це здавалось їм мало; думали пустити до нього кожному по стрілі, але й це відкинули; думали спалити його, але дим з огнища закривав би його і не давав би надивитись на його муки; думали богато і не знайшли нічого такого доброго, щоб усім подобалось і всіх вдоволювало. А його мати стояла перед ними на колінах і мовчала, не знаходячи ні слів ні слів, щоб у їх благи милосердя. Довго вони думали, аж от один мудрий, подумавши довго, сказав:

— Спитаємо його, чому він це зробив?

І вони спитали його про те. Він сказав:

— „Розв'яжіть мене, зв'язаний я не буду говорити з вами“.

А як його розв'язали, він спитав:

— „Чого вам треба?“

„Не убивай!“ каже заповідь християнська. А тимчасом по церквах роздають ся безнастанно молитви, щоби ріжним могучим володарям сего світа „покорити под носі всякого врага і супостата“!

Храми, каплиці й ікони,
І ставники і мирри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомлені поклони
За кражу, за війну, за кров!...
Щоб братню кров пролити, просять,
А потім в дар Тобі приносять
З пожегу вкрадений покров!...

Українці плачуть тепер над недолею Бурів, кленуть хижацтво загрибущої Англії... Дуже гарно! Та в 1863 р., коли царат російський задавив геройську революцію польську в нечувано звірський, людоїдний спосіб, де тоді були

вірці. Повстає зовсім зрозуміле розярене. Цілий город думає, що вони змовились з тамтими Китайцями, щоб вимордувати Россян“...

Се „очевидно“ і „однакож“ — справді величає! Величає та понадпартійна етика! Мордувати мирних людей — се очевидно злочин. Однакож... понадпартійна етика має завжди своє однакож...

Jede Sache hat zwei Seiten;
Über jede lässt sich streiten...

Спитав так, ніби вони були його рабами.

— Ти чув, — сказав мудрий.

— „Длячого я буду роз'яснювати вам свої вчинки?“

— Щоб ми тебе зрозуміли. Ти, гордий, слухай! Все одно—ти ввреш... Дай-же нам зрозуміти те, що ти зробив. Ми останемось жити і нам буде користно знати більше, ніж ми знаємо...

— „Добре, я скажу, хоч може я сам гаразд не розумію того, що сталося... Я убив її тому, здає ся мені, що вона мене відіпхнула... А вона була мені потрібна.

— Але як вона не твоя! — сказали йому.

— „Хіба ви користуєте тільки з свого? Я бачу, що кожний чоловік має свою тільки мову, руки й ноги..., а володіє він звірами, жінками, землею... і багато ще чим...

„Йому сказали, що за все, що чоловік бере, він повинен платити собою, своїм розумом і силою, своєю волею і життям. А він відповідав, що хоче ховати себе цілим.

Українці? Чи не станули мовчки, а то й голосно на бік катів?! Нібито з демократизму против шляхетчини, та в ґрунті річи з раболіпія бездонного... І де тоді була гуманність і людяність і етика?! А батько Костомаров чиж не виправдував Суворовської різні з 1794 року, покликуючись на похід Казимира Великого на галицьку Русь в XIV століттю?! Тому що Казимір здобув силою Червону Русь 1340 р., тому Суворов мав право вирізати Поляків на передмістю Варшави в 1794 році! Що за льогіка! Що за етика! Яке величає наше християнство зі своїм ненарушним „Не убивай!“...

Др. Копач, як чоловік з тоньшим чувством, обурюєсь на сего робітника нашого, що на віденьських зборах назвав якихсь послів руських „псубратами“... Справді, дуже неделікатно! Та я осьмілююсь зробити тут малесеньку замітку. Коли робітник сей думав про фракцію Барвіньського, то чи не варто булоби пригадати собі, що всі ті панове послі здобули розбоем і крадіжию посольський мандат?! Чи при виборі Барвіньського гузари не рубали шаблями людей? Чи не заганялись в Холоєві під двері церкви, не дбаючи про сьвятиню цвинтаря?! А чи тоді, як в парламенті йшло о масакри, морди і розбої в Триєсті, чи ті послі руські мовчки, а то й явно, голосно не притакували правительству і безчиньствам Гоєса?! Чому слово

„Довго з ним говорили і нарешті з його відповідий побачили, що він себе вважає за найліпшого на землі і що крім себе він не бачить нікого. Всім навіть страшно стало, на яку самоту він себе засудив. У нього не було ні племені, ні матери, ні славних вчинків, ні череди, ні жінки і він не хотів нічого сього“.

На березі сьміялась дівчина славним веселим сьміхом і сьпівав хтось високим тенором. Часом йому подавали голоси скілька чоловік відразу. Згряя звуків вилітала в повітрі і раптом зникала, ніби єї хтось хапав одразу, хапав і хапав.

„Коли ті люди побачили, що не буде йому нічо з сього, вони знов почали радитись, як покарати його. Але тепер не довго вони говорили, бо той мудрий, що не заважав їм поки що говорили, сам заговорив:

— Стійте. Кара є. Це страшна кара, ви не видумаєте такої в тисячу літ. Кара його в ньому самому! Пусти́ть його, нехай він буде вільний. Оце йому кара!

„псу-брат“ таке для них вразливе, а коли йде о масакру „черни“, то чому вони дістають шкіру гіпопотамів?! Нам мимохіть пригадуєсь Вергун з цілою шайкою своїх однодумців... Як він лебедів бідолаха, висвистаний київськими студентами, на некультурність такого способу дискусії! А чиж сей метод, який він величає, — чи кнут і стричок, якими ведуть дискусію царські опришки, є такий культурний метод?!

І скрізь так, скрізь те саме. Скрізь безталанна заповідь „Не убивай!“ красуєсь в книгах шкільних і церковних, красуєсь на скрижалях віковичної етики, та в життю нинішньої суспільности кипить братовбійча боротьба і бідне „Не убивай!“ ховаєсь перед ударами суворої дійсности, як горожане вільної нашої держави, львівські пролетарі, жінки і діти перед ударами шабель гузарських, перед копитами кінськими в червні року Господнього 1902, девятнайцять віків по заснованю християнської віри... Бідна заповідь! Бідна етика!

„Людська кровця не водиця, проливати не годить ся“. Та чи кождей пролив крови — злочин? Для людей, думаючих абсолютними категоріями — так. Гр. Толстой вважає всяке „противленє злу“ неетичним, злом. Та історія немов хотіла собі закрити з апостола абсолютної етики „непротивлення злу“ і до його імени навязала новійший

„І тут трапилось щось величне. Вдарив грім з безхмарого неба. Це сили небесні потверджували мову мудрого. Всі поклонились і розійшлись. А він, сей молодик, що тепер вже мав імя Лорра, що значить баніт, викинений геть, — сей молодик голосно сьміявся. У слід людям, що його покинули, сьміявся і зіставався вільний, як його батько. Але батько його не був людиною. А цей був людина. Ото-ж він став жити вільний, як птиця. Він приходив в племя і займав собі дівчат, худобу і все, чого забажав. До нього стріляли, але стріли не могли пронизати його тіла, обвитого невидимим для людського ока покривалом найвищої кари. Він був зручний, хижий, дужий, немилосердний і не стрічався зблизька з людьми. Тільки здалека бачили його. І всякий, хто його бачив, пускав до нього стільки стріл, скільки хотів. І довго він одинокий так кружляв біля людей, довго, — не один десяток років. Але чоловік не може цілий вік робити все те саме. Не можна завжди розкошувати — бо згубиш ціну розкошів і захоче ся муки... Ото-ж раз він підійшов близько до людей і коли вони кинулись на

рух революційний в Росії, що є ярким запереченням отлстоївського, правдиво орієнтального квієтизму.

С к о н ф і с к о в а н о .

Др. Паульзен здригаєсь етично перед французькою революцією, перед її тероризмом. Давнійше, як в Німеччині процвітали справді велика і смілива філософія, всі німецькі найсвітліші уми і найкрасні серця витали радісно велику революцію як „величавий схід сонця“ (Гегель, Гете). Др. Паульзен може собі здригатись етично разом зі всіми кастратами політичними. Для нас буде завжди сьвятою „пам'ять тих великих років, де цілий люд на хвилину покинув геть всяку трусливість і самолюбство і буденщину мізерну, де були мужі, що мали відвагу незаконности і не злякались нічого, так що завдяки їх желізній енергії від 31. мая 1793. аж до 26. липня 1794. в цілій Франції не важив ся виступити наперед ніякий трус, ніякий крамар, ніякий ажіотер, одним словом ніякий буржуй“ (Енгельс). І справді треба безмежної наївности і безмежного заячсердя філістерського, щоби видавати засуд

нього, він не рушив ся з місця і нічим не показав, що буде борнитись. Тоді один з людей догадався і крикнув шпарко та голосно: — Не руште його. він хоче вмерти!

„І всі спинились, бо не хотіли улекшити долю того, хто робив їм тільки зло, не хотіли вбити його. А він тремтів, чуючи той сміх і все шукав чогось у себе на грудях схопившись за них руками. І раптом він кинувся на людей, здійнявши каміня. Але вони, ухилившись від нього, сами не вдарили його ні разу і коли він утомлений упав на землю з жалібним криком, вони відійшли на бік і наглядали за ним. І от він встав і підійняв чийсь ніж згублений в боротьбі з ним і вдарив ним себе в груди. Але ніж зломився, ніби ним ударено в камінь. І знов він упав на землю і довго бився в неї головою. Земля теж відхилилась від нього, вгинаючись що раз, як билась його голова.

— Він не може вмерти!—радісно кричали ті, що бачили те все.

„І вони пішли, покинувши його самого. Він лежав горілиць і бачив як високо на небі чорними цятами плавали дужі орли. Він

етичний на великих французських революціонерів. Ціла феодално-самодержавна Європа, незлічимі орди монархічні, готові пролити море крові, стояли перед Францією. Герцог брауншвайгський грозив зрівняти всі городи бунтівничі рівно з землею; і ми маємо, як сентиментальні жінки, плакати і проклинати геройську революцію, що на безличний визов самодержавної Європи кинула її під ноги голову зрадника короля і кілька соток голов зрадників рідного краю?!

Як бачимо, і тут має повну слухність Чернишевський, що писав викладаючи основні думки Гегелівської філософії: „... загальні фрази, якими орікали про добро або зло, не розглянувши обставин і причин якогось явища, — сі загальні, абстрактні оречення не вистарчають. Абстрактної правди нема; правда є лиш конкретна... Наприклад дощ — чи се добро чи зло? Се питанє абстрактне і докладно не можна на него відповісти; часом дощ приносить користь, часом, хоч і рідше, приносить шкоду. Треба спитатись точно і виразно: чи тоді, як посіяно зерно і через пять годин йшов сильний дощ, чи тоді він для зерна корисний? Лиш тут відповідь ясна і розумна: сей дощ був корисний. Чи погубною чи благодатною є війна? Взагалі не можна на се дати рішучої відповіді; треба знати, про яку війну йде річ, се залежить від обставин часу і місця... Битва під Маратоном була одною з найбільше благодатних подій в історії людскости“.

(Конець буде).

лежав і в його очах було стілько туги, що нею можна було-б отруїти всіх людей на сьвітї.

„От з того часу зістався він самотний, вільний і жадібний смерти. І от він скрізь ходить, ходить... Бачиш він став такий, як тїнь, і таким він буде вічно. Він не розуміє ні людської мови, ні людських справ — нічого. Йому нема життя і смерть йому не усміхнеться. І нема йому місця межі людьми. От, як був покараний чоловік за гордість!“

Стара зітхнула, замовкла і її голова, схилившись на груди, скілька разів чудно хитнулась.

Я подивився на неї. Стару змагав сон, здавалось мені. Мені чогось дуже її шкода стало. Кінець оповідання вона провадила таким величним, мов грозячим чомусь голосом, а все таки в цьому голосі брєвіла боязка рабська нота.

На березї засьпівали — чудово засьпівали. З початку озався контральт, — він просьпівав дві чи три ноти і озався другий голос, що почав пісню з початку, а перший все лявся попереду його... тре-

П. ЛАВРОВ.

ЦІНА ПОСТУПУ.

За довгий час свого існування людськість витворила де-кілька геніяльних особистостей, яких історики гордовито звать її заступниками, героями. Щоб ті герої могли діяти, а навіть, щоб вони могли появитись в тих суспільностях, які були ущасливлені їх появою, муіла витворитись невеличка група людей, які свідомо намагались розвинути в собі людське достоїнство, розширити знане, розяснити мисль, зміцнити характер, які свідомо намагались запровадити вигіднійший для них суспільний лад. Щоб могла витворитись така невеличка група, було конечно, аби межи більшістю тих, що безупинно борють ся за своє існуванє (за кавалок хліба), появилась меншість, забезпечена від найтяжших клопотів житя. Щоб та більшість, яка бореть ся за щоденний кавалок насушного хліба, за дах, за одєжу, могла виділити з межи себе той цьвіт народу, тих одиноких репрезентантів цивілізації, та більшість потрібувала лише вегетувати; а то було зовсім не так легко, як може видатись на перший погляд.

В початковій боротьбі за існуванє зі своїми братами-звірами тяжко приходилось чоловікови. Він не має такого сильного природного зняряддя для нападів і оборони, яке мають иньші роди звірів і яке вони придбали, дякуючи боротьбі; через те у фізичній боротьбі звірі його з'їдали. Він не вміє ані лазити, ані скакати, ані пливати, ані літати, щоб лекше уникати небез-

---

тий, четвертий, пятий вступили в пісню в тій самій черзі. І раптом ту саму пісню, знов таки з початку, засьпівав парубочий гурт. Вийшло щось дивно оригінальне. Кожний жіночий голос брєнів зовсім окремо, всі вони здавались різнобарвними нотками і ніби скочувались звідкись з гори по уступах, скачучи і дзвенячи, вливаючись в густу хвилю парубочих голосів, що плавно лились з гори, потопали в ній, виринали з неї, покривали її і знов один по одному злітали чисті та сильні в гору. І мелодия була оригінальна: чоловіки сьпівали без вібрацій і дужі гуки їх голосів гули глухо, ніби розказували про щось сумне, а жіночі голоси доганяли один одного, ніби хапались розказати те саме поперед чоловіків і дзвеніли дзвониками весело, жваво, а безліч трелів сміхом розлягалась.

Гомону хвиль не чутно було за голосами.

печности; тимчасом інші слабші звірі може лише завдяки тим своїм здібностям уціліли. Чоловік потребує всього навчитись, до всього підлаштується, бо інакше згине. Дуже тяжко було витримати чоловікови межі звірами.

Один лише орган в поступовім своїм розвитку міг давати чоловікови перевагу в тій боротьбі, з лишкою замінюючи собою всі здібности інших звірів. То був орган мислення. Напевно несчислима сила двоногих звірів згинула в безнадійній боротьбі зі своїми ворогами-звірами раніше ніж витворились щасливі одиниці, які могли ліпше мислити, ніж їх вороги; одиниці, які були здібні видумати способи охоронити своє існування. Вони уратували себе ціною погібелі всього, що не дорівнувало їм; і та перша зовсім природна аристократія створила людськість. Придбані через дідичність або наслідування здібности перенесли винаходи тих початкових геніїв на невелику меншість, яка знаходилась в найвигідніших умовах для приємливості. Таким способом існування людськості було зміцнене.

Коли й раніш чоловік боровся з чоловіком, як зі всяким іншим звіром, щоб відібрати у нього їду, або з'їсти його, то тепер важна для будучини боротьба обмежилась лише боротьбою межі людьми. Тут шанси були рівносильні і через те боротьба мусіла стати більш упертою і довго тривалою. Всякий прибуток в зручності тіла, або в уживанню знаряддя для нападу і оборони в порівнянню до перших учителів-звірів, кожен винахід поодиноких одиниць причинялись до погібелі маси одиниць. Гинули поки-

---

ЛЕСЯ УКРАЇНКА.

---

*

*

*

Гострим полиском хвилі спалахують
після бурі у місячну ніч,
наче військо мечами двусічними
хоче зняти ворожі голови з пліч.

Зброї полиск і гомін роскотиистий...
Се неначе повстання гуде,
наче сила народня узброєна
без упину на приступ іде.

Кождий меч—промінь сьвітла небесного—
впав з гори й знов у гору зроста';
кождий гук — відгук сили одвічної,
що руйнує й будує сьвіта.

нені діти, гинули вагітні, або доперва породивші самиці, гинули слабші, менш зручні, менш винахідливі, менш обережні, менш переємчиві. Витримувало те потомство, яке завдяки міцній організації могло раніш обійтись без догляду ніж інші, або на своє щастє довше могло користати з догляду; витримувало здібнійше тілом і думкою; з однаково здібних витримувало щасливіше. Воно ліпше їло, спокійнійше спало, знало більше, воно мало час ліпше обдумати свої вчинки. Отсі щасливіці становили другу аристократію людських рас, що вміли проістнувати ціною винищення всіх собі рідних. Міцна спілка одиниць для спільної охорони і для спільної праці певне була першим і найбільшим ділом для морального розвитку людськості. Зі свого звіврячого (зоологічного) стану чоловік виніс першу стародавню семью, яка групувалась коло матери, котра довго годувала своїх дітей.

Виростаючи — людські одиниці за прикладом хижих звіврів і деяких малп, знали другий ще вид згуртованя, знали часову ватагу для оборони і для нападів. На ґрунті первістньої матерньої семії виросла перша велика чисто-людська спілка: матерний рід. В тяжкій боротьбі за істнованє чоловік витворив сю форму міцної спіяки, яка зміцнювалась спільним ділом та підгортала під себе особистий егоїзм, самолюбство. Загальний вивід з дослідів цілого ряду сучасних вчених показує нам тісно сполучену людську групу з спільними жінками, з спільними дітьми, з спільною властністю, як найстаршу і напевно загальну уже людську, а не звіврячу форму суспільного житя. То була перша тривка звязь межи

Людське море, ти, сило народня!
З чогож ти собі зброю скуеш?
Що поветане на місці порожньому
того сьвіта, що ти розібеш?...

8/XI. 1902. San Remo.

людьми, звязь заснована ще на сліпо пануючій привичці; але в тій звязи чоловік набув можливість обчислити вчинки на будуче, набув можливість плянувати житя. То була перша лекція одиниці, з якої одиниця пізнала, скільки вона виграє в боротьбі за істнованє, сполучуючись в асоціацію, задля якої одиниця жертвує виключаючий егоїзм, але від якої натомість дістає величезне збільшенє сили, що було наслідком спільного досвідченя і спільної роботи мисли всіх членів асоціації та традицією довгого ряду поколінь. З тої початкової людської спілки витворились: патріархальний рід, патріархальна семья, розмаїті спілки родів, витворились племена і народи. В боротьбі з сими родовими спілками всі слабші групи мусіли згинуть, або також злучитись в спілку якого-небудь виду. Супротив тих сполучених сил згинувли, без всякої можливости уратувати себе, всі ті одиниці, які в пору не додумались до спілки якого будь виду, або чому небудь не перейняли того винаходу. Винищуюча боротьба родових спілок межи собою мусіла стати тим лютійшою, чим більше сили мали ті, що боролись, і чим значнійші ставали економічні потреби людських груп, бо через скупленє вони тим завзятійше змагались одні з другими за мізерні засоби заспокоюваня тих потреб. Ціною того винищуваня більшости людськїсть окупила можливість безупинного поступу культури; через передаванє її одним поколінням другому людськїсть окупила навичку асоціації і особистого привязаня та традицію знаня і віруваня.

---

*

*

*

Грядє пора і слухний час!*)

В народ! у бій!

Останній раз

Займаєть ся на сьвіт для нас,

Останній раз!

Не ма вже виходу, не ма!

Рішить ся народу судьба, —

Пора і час!

---

*) В попереднім числі „Мол. України“ була вже печатана ся вірша, та не в цілости. Через помилку пропущено цілу її другу частину. Перепрашаємо сердечно автора за сю помилку, — і печатаємо віршу ще раз цілу — з огляду на суцільність вражїня для читачів. — Редакція.

Боротьба продовжалась межі родами, племенами і націями і потім, коли форми громадянства ставали більш скомплікованими, коли витворились форми громадської, родової, семейної і личної власности, коли витворились станові, кастові і державні відносини і невільництво. Без жалю нищили завойованих противників, доки діло полягало лише в боротьбі за існуванє; але перша лекція, що чуже житє дуже може бути придатним для облегченя власного житя, не пройшла марне. Бажанє зробити своє житє вигідним спонукало застановитись над тим: чи не кориснійше ч а сами невбивати завойованого. Чи не вигіднійше побідителеви розвивати в собі лише зручність тіла і думаня, а труди заспокоєня насушних потреб скинути на чужі плечі. Ті геніяльні одиниці передісторичної людськості, які додумались до такої утілітарної засади, дали початок пошані до чужого житя і пошані до своєї власної особи. Тим самим вони несьвідомо зробили для себе і для своїх нащадків обовязком, моральним ідеалом — фізичний і умовий розвиток, культуру і науку. Вони забезпечили собі і своїм нащадкам вільний час для поступу. Вони витворили поступ межі людьми, як їх геніяльні попередники витворили людськість межі звїрами, значить: витворили людські спілки і людські породи в боротьбі межі людськими одиницями і напів звїрчними групами, одним словом витворили можливість будучого поступу. Але сей поступ невеличкої меншости був куплений поверненєм більшости в рабів, відібранем у них можливости добитись такої-ж зручности тіла і бистроти думки, яка становила достоїнство засту-

---

Одна іще страшна борба —
Послідня пря! —

Кервавий клич, огняний стяг,
Від сонця стяг!

Міліони йдуть з жаром в очах,
Народ іде! На слово жде,

Міліони ждуть з ділом в руках,
Хто поведе?
Кому не жах?

Міліони в бій, в останню црю
Хто поведе?

У бій крізь тьму,
Крізь тьму у сьвіт, крізь бій на шлях,
На ясний шлях —
хто поведе?

пників цивілізації. Тоді, коли меншість розвивала свій мізок і мязи, коли сам систем мязів розвивався різносторонно в військовій діяльності зі всякими відпочинками і вільним часом, більшість була засуджена на однаміту, томлячу і безупинну працю на чужу користь, не маючи вільного часу на умову роботу; через се вона не могла придбати собі такої спритности, яку мали її пани, і через те не могла використати своєї величезної сили, щоб здобути собі право на розвиток, на дійсно-людське жите.

Свідомість великої ваги культури й науки, як сили і як розкоши, викликала бажане монополізувати і той розвій. Простий примус, організація суспільности, кара законів, традиція вмовлювана з дитячих літ, відділяли кастову меншість, що мала знане і розвивалась, від решти. Ціною неустанної праці і боротьби за існуванє теї решти, нечисленні люди могли вибирати собі ліпших жінок, плодити ліпше покоління, доглядати і виховувати його ліпше; могли уживати час на обсервації, обмислюванє, не потрібуючи дбати ні про їду, ні про хату і найзвичайніші вигоди; могли вишукувати правду, зважувати справедливість, вишукувати технічні поліпшеня, ліпший суспільний лад; могли розвивати в собі сильну любов до правди і справедливости, готовість жертвувати за них своє жите і добробут, відвагу проповідувати правду і здійснювати справедливість.

Проповідь правди і справедливости йшла від переконаних одиниць в невеликий кружок людей, для яких розвиток був насо-

---

Кому не жах?

Ся програна — народу скін,
Міліонам смерть!

Гей на здогін —

Судьбі і смерті на здогін!!

Зломати нам судьби проклін!

Ударив звін!

В народ! Пора і крайний час!

Хай зважить ся в останній бій

Жите і смерть народніх мас!

Последний раз!!

лодою; вона знайшла в тім кружку вразливих прихильників, до яких причислились віруючі з забезпеченої меншости. Сила, чи умова, вносили від часу до часу науку правди і справедливости в закон і при звичаєне. Як розвинені одиниці з внутрішньої потреби стреміли до переведеня справедливости в діло і до розширюваня правди, так розважаюча меншість для власної користи вважала потрібним поділитись частиною вигід житя з більшістю і розширити до певного степеня круг свідомих. Тривалість цивілізації залежала, як було вже згадувано, від свідомости кінчености такого розширеня. Але розуміне зростало дуже поволі; дрібне самолюбство завжди спонукувало уділяти можливо найменше вигід иньшим людям, можливо найбільше самим з'уживати сферу приступного їм знаня. Неохота дальше сягати думкою заставляла бачити в кождім новім жаданю часу щось вороже суспільному ладови, щось злодійське і грішне, і через те монополісти знаня по більшій части противились всіми способами його поступови. Вони заковували своє знанє в традиційні теорії, в авторитетні догми, зливали те знанє зі святими переказами, з надприродною силою і всім тим старались зробити своє знанє неприступним для критики. З часом, коли знанє стало світським і не могло вже охороняти своїх монополізаторів містичною тайною святині, появились котерії офіціальних вчених з певними кульками мандаринів, з грімкими дипломами докторів, професорів, академиків. Вони так само старались уратувати себе від дальшої роботи, думки, уважно замикаючи свої котерії, відпихаючи від них і глушачи нові сили, які дуже відважно виставляли прапор научної критики; монополісти старались зробити з офіціальної науки діло навички і традиції, яким попередю була наука свята. Загально прийняте знанє дуже часто ставало ворогом критики, ворогом наукового поступу. Слабкість того поступу мимохить викликала погане зрозуміне людського достоїнства і форм справедливости. Через се така постійна неміч цивілізацій; через се, нарешті, такий лише мізерний поступ в людськості, не дивлячись на те, що за де-кількох великих людей на протягу тисяч літ і за поступ ледве замінної меншости заплачено мільярдами людей, океанами крови, нечислимими муками, безпросвітною працею поколінь. Дорого заплатила людськість за те, щоб скілька мислителів в своїх кабінетах могли говорити про її поступ. Дорого заплатила вона за де-кілька малих семінарів, де виховувала собі педагогів, які з рештою досі принесли її дуже мало користи. Як би обчислити образовану меншість нашого часу і число людей згинувших в минувшині в боротьбі за істнованє теї меншости і оцінити роботу ряду поколінь, які працювали ледве для підтри-

маня свого життя та для розвитку других і як би обчислити, скільки згинulo людей і яка вартість праці припадає на кожную одиницю, що нині жие хоч трохи по людськи, як би все се зробити, то де-які наші сучасники перелякались би одної гадки про те, який капітал крови і праці ужито на їх розвиток. Для заспокоїня їх ніжнього сумління вистарчає те, що таке обчислене неможливе. Але треба лякатись не того, що поступ меншости коштував взагалі дорого, а хйба того, що він коштував так дорого і що за таку ціну зроблено так мало. Як би меншість давнійше і стараннійше подбала про розширене коло себе розвитку, набутого в сфері культури і мисли, то число змарнованих людей і праці булоб не таке велике; сума, яка припадає на кожного з нас, не булаб така велика і не збільшуваласьби так сильно з кожним поколінням. Закони природної конечности — не в нашій власти і мислячий чоловік мусить з ними помиритись, обмежитись їх досліджуванем і скільки можливо використати їх для своїх цілей. Не в нашій власти і істория; минушина дає нам лише факти, які часами можуть бути нам користні для направи будучини. За гріхи батьків ми відвічальні о стільки, о скільки продовжуем їх гріхи і користуємось ними, не дбаючи про те, щоб поправити їх наслідки. В нашій власти і то до певного степеня, лише будучина, бо наша мисль і наші вчинки становлять материял, з якого організуєть ся суть будучої правди і справедливости. Кожне поколіне відвічальне перед своїми нащадками лише за те, що воно могло зробити і чого не зробило. Через те й нам з огляду на суд нащадків треба рішити питаня: яка часть конечного, природного зла лежить в тім процесі, який ми звем грімким іменем історичного поступу? Скільки наші предки, що дали нам, цивілізованій меншости, можність користуватись вигодами того поступу, без потреби збільшували і продовжували муки і працю більшости, яка ніколи не користувалась вигодами поступу? В яким випадку відвічальність за те зло може спадати і на нас в очах будучих поколінь?

Закон боротьби за істнованє на стільки загальний для всіх звівірів, що нема найменшої причини обвинувати первістну людськість, коли сим законом кермувалась і вона, доки не прокинулась в людях сьвідомість взаімної солідарности, потреба правди і справедливости. А що сьвідомість ся бодай чи могла прокинутись в людях, доки люди, винищуючи одні других, не дійшли до заміни убийства експлоатацією, — то-ж і на весь довгий час боротьби межі одиницями, дружинами, родами, племенами і націями нам приходить ся дивитись, як на зоольогічний факт.

Ледви чи дасть ся вияснити і придбанє знаня, розвиток гадки про права і обовязки в первістні часи інакше ніж процесом, який

відбував ся в одиницях, що знаходились в відповідно вигідних умовах, себ-то в одиницях, що мали вільний час, ліпший поживок і виховане коштом других одиниць, які достарчали першим той вільний час, поживок і виховане збільшенем своєї праці, коли не просто ціною власного житя або значних мук. Заки хто возьметь ся до науки, мусить мати учителів. Більшість може розвиватись лише через вплив на неї більше розвиненої меншости. Через те-ж то людськість або мусіла зречи ся розвитку, або більшість мусіла винести на своїх плечах щасливішу меншість, мусіла працювати на неї, бідувати й гинути за неї. То очевидно також закон природи. З огляду на се нам остаєть ся сказати: ми зовсім не хочемо розвитку окуплюваного так дорогою ціною, — або приходить ся поглянути й на се, як на антропологічний факт. Однак сам поступ вимагає ак найширшого розвитку і через те приходить ся помиритись з тим фактом, що людськість для свого розвитку була змушена за дуже дорогу ціну придбати собі педагогічний семінар і більш розвинену меншість, щоб наука і ріжнородна житева практика, мислене і техніка, збираючись до купи в тих осередках, розливались щораз на більше й більше число людей.

Конечне і природне зло в поступі обмежуєть ся на висше сказане, а за межами тих законів починаєть ся відвічальність людських поколінь і особливо цивілізованої меншости. Вся кров виляна в історії не в безпосередній боротьбі за істноване, в часи більш-менш ясної свідомости прав чоловіка на жите, є кров виляна злодійськими руками і лежить на сумліню поколінь, що її виляли. Всяка цивілізована меншість, яка не хотіла бути цивілізатором в найширшім значіню сього слова, є відвічальна за всі муки сучасників і нащадків, бо вона могла-б їх усунути, якби не обмежилась ролею заступника і охоронця цивілізації, а взяла-б на себе роль її мотора.

Коли з такого погляду ми будемо оцінювати панораму історії до наших часів, то напевне, мусимо признатись, що всі історичні покоління проливали ріки крові, не маючи навіть усправедливлення в боротьбі за істноване і що майже завжди і усюди меншість пишаючись своєю цивілізацією, дуже мало робила для розширення теї цивілізації.

Нечисленні особистости дбали про розширене знаня в людськості, а ще менше число про зміцнене мисли і про вишукуване справедливійших форм суспільности; особистости-ж цивілізованої меншости, що дбали перевести в жите подібні форми, попадались дуже в невеличкому числі. Багато прекрасних цивілізаций згинуло через те невміне звязати з своїм істнованем інтересу більшого

числа особистостей. У всіх цивілізаціях без виїмку більша частина людей, які користались вигодами культури, зовсім не думала про всіх тих, які ними не користались і не могли користатись, а ще менше думала про ту ціну, за яку куплені вигоди життя і мисли. А не мало завжди було й таких осіб, котрі на кожній ступені цивілізації вважали той ступень межою суспільного розвитку, обурювались против усякої його критики, против усякої проби розширити здобутки цивілізації на більше число осіб, зменшити працю і муки більшості, яка нею не користується і внести в мисль більше правди, а в суспільні форми більше справедливости. Ті проповідники застою лякались гадки, що вся історія є неумолима погоня за ліпшим, де кожний, хто пристав, зараз виступає з кругу історичних діячів, гине в повній безіменній бовдурів і гине в зоологічній нікчемности. Нездібні до такої погоні намовляють і других спинитись, відпочити, насолодитись спокоєм, так ніби то-ж можливо для чоловіка, коли він хоче зістатись людиною. Тим проповідникам застою дуже рідко вдавалось зовсім перепинити суспільний поступ, але їм часто вдавалось загамувати його і збільшити муки більшости.

Через се ми мусимо признатись, що вигоди сучасної цивілізації заплачені не тільки кінцевим злом, але ще величезною масою зовсім не потрібного зла, за яке відвічальність лежить на попередніх поколіннях цивілізованої меншости, по части за її недбалство, по части за її противдіяльність усяким цивілізуючим заходам. Направити се зло в минувшині ми вже не можемо. Ті покоління більшости, що мучились, повмирили не дїждавшись полекші тих мук. Теперішня цивілізована меншість користується їх працею і їх муками. Але того мало: вона користується ще муками і працею величезного числа своїх сучасників і може впливати на збільшене праці і мук їх потомків. А що за се остатне на нас лягає і лежати-ме моральна відвічальність перед нащадками нашими, то історичний дослід ціни поступу викликає мимо волі таке практичне питанє: які способи має сучасне покоління, щоб зменшити свою відвічальність? Якби люди різного розвинення, що тепер живуть запитали себе: що нам робити, щоб не відповідати перед нащадками за нові муки людськості і як би всі вони ясно зрозуміли своє діло, то і відповіді були-б натурально різні.

Член більшости, що бореться щоденно за фізичне існуванє, як боролись його предки в первістні часи людськості, сказав би собі: борись як знаєш і як вмієш! Бороши право на житє для себе і для тих, до кого ти привязаний! Такий був закон твоїх

батьків; твій стан не ліпший від їх стану; то єдиний закон для тебе.

Більш нешасна особистість з теї більшости, в котрій цивілізація збудила сьвідомість її людського достоїнства, але на тім і обмежилась, сказала-б собі: борись як знаєш і як можеш; борони своє і чуже достоїнство; вмри за нього, коли треба!

Член цивілізованої меншости, який дбає лише, щоб збільшити і зміцнити свої розкоши, але такий що шукає їх в вигодах життя, а не в сфері мисли, сказав-би собі: ти можеш розкошувати лише в товаристві, в яким більш-менш панує солідарність; души в собі і в других те, що не годить ся з тею солідарністю; від неладу сучасної суспільности терпиш і ти сам, як тільки пізнаєш, що той нелад — суспільна хвороба; зменшуй-же свої власні терпіння дбаючи про те, щоб поліпшити стан більшости: те, що ти жертвуєш з нинішних вигід, вернеть ся тобі в сьвідомости того, що ти на одну капку зменшив суспільну хворобу, хворобу, яка й тобі справляла болі. Пізнай же свою дійсну користь; зменшуй муки коло себе і в собі: се для тебе найкористнійше.

Член невеличкої групи меншости, який находить свою насолоду в власнім розвитку, в відшукуванню правди і в переведеню в жите справедливости, сказав би собі: кожна вигода життя, яку я маю, кожна гадка, яку я мав час придбати або витворити, куплена кривлею, муками і працею міліонів. Минувшого я направити не можу і свого розвитку, хоч і як він дорого заплачений, зріктись не можу: він і є той ідеал, що тягне мене до діяльности. Лише безсильний і нерозвинений чоловік паде від відвічальности, яка на нім лежить, і втікає від зла в могилу. Зло треба направити, на скільки дасть ся направити, а се можна зробити лише за життя. Зло треба пережити. Я зніму з себе відвічальність за кроваву ціну свого розвитку, коли вжию той розвиток на те, щоб зменшити зло тепер і в будучині. Коли я розвинений чоловік, то я повинен се зробити і сей обовязок для мене легкий, бо він як-раз є те, що справляє мені насолоду: вишукуючи і розповсюднуючи більше правди, виясняючи собі справедливійший суспільний лад і перепроводжуючи його в жите, я збільшую свою насолоду і рівночасно роблю те, що можу, для полекші мук більшости тепер і в будучині. Отже моє діло обмежується дуже простим правилом: Жий по своему ідеалу, який ти сам собі поставив, як ідеал розвинутого чоловіка!

Все се було-б дуже легко і просто, коли-б усі особистости поняли річ; але в тім то й біда, що розуміє її дуже небагато. Попередні правила дотримує лише частина осіб першої категорії дуже небагато з иньших. Друга частина тих, що борються за

своє фізичне істнованє, боронить себе не досить енергічно; не тому, щоб не знала як се зробити, але з браку відваги, через апатию. Більшість осіб третьої категорії не розуміє дійсної власної користи, поступає по рутині і не вмє навіть в малій мірі боротись з хоробою суспільности, яка справляє болі кожній особі, отже і її самій; то-б-то уникаючи болів, вона не може зменшити в собі тих, які випливають з суспільного неладу. Більшість же лиць остатної категорії, або ставить боввани замість правди і справедливости, або вдовольняєть ся правдою і справедливістю в думці, а не в житю, або не хоче бачити, яка незначна меншість користаєть ся вигодами поступу цивілізації.

А ціна того поступу росте тай росте!

С. ЛЮДКЕВИЧ.

Про композиції до поезий Шевченка.

У розмові з одним моїм добрим товаришом я почув раз від нього таке слово, що всякий музик, що підкладає музику під слова поета, робить кривду сьому поетови. Хоч воно здаєть ся й трохи парадоксом, то проте воно дало мені багато до думаня і має в собі певну долю сенсу і рації з ріжних боків, тільки їх треба відповідно осьвітити. Одно здаєть ся фактом несумнівним, що музик, що шукає поетичного вітхнення до композиції у якійсь поезії, у єї поетичнім настрою, стає наче паразітом поета, бо висмоктує немов і з його поетичного змісту і форми для себе всякі елементи, пригожі йому до сформованя своїх думок музичних. Але-ж, замітить хтонебудь, поезия лишаєть ся собі поезією, а музик достосовуючись до єї змісту дає її щось свого власного: музичну форму, у якій поетичний настрої тим красше і всестороннійше може виявитись. Коли-б музик справді не давав поезії нічого більше як тільки відповідну музичну форму, се було-б дуже гарно; але в тім як-раз лежить „камінь преткновенія“, бо-ж до нині учені (по довгих сварках) не поставили ясно питання, чим є і де кінчить ся у музиці форма, а чим є і де зачинаєть ся музичний зміст. Розбирати тут сю квестію нам ні при чім, але на однім як

на факті стати мусимо, що музик докладаючи музику до поезії, дає не тільки музичну форму, а і музичний зміст, який виелімінувати можна від поетичного, коли-б зарепродукувати композицію без слів. Сей зміст музичний композиції, поминувши вже, що він виражуєть ся зовсім иньшими средствами квалітативними, чим зміст поезії, не буде ніколи з ним тотожний в своїй сути, так як нема двох індивідуів зовсім подібних собі, так, як *si duo faciut idem, non est idem*. Всякий музик відтак хоч і як намагавби, не в силі присвоїти собі усеї сфери чутя і сьвітогляду поета, не в силі почувати його чутєм, розуміти його інтельлектом, а тільки перепускає їх немов через фільтр, через призму свого власного чутя, власного інтельлекту. Відтак хоч не хоч змінює фізіономію поета, немов нівелює його індивідуальність своєю.

Сьвідомий того, всякий музик при композиції до якоїнебудь поезії повинен мати скрупули совісти в тім напрямі, та старатись у формі і змісті по крайній мірі як найблизше увійти і переймити зміст і сферу поетичну даної поезії і самого-ж поета в загалі, та як найменше йому інсинувати свого власного я у достосованій музиці. Може такий дезідерат як загальна теза здаєть ся трохи надто абстрактний і без примінення; але він найде оправданє і набере ясного значіня у тім конкретнім случаю, коли говорити му про композиції до поезий Шевченка.

Достроїтись музикови до поезий Шевченка се не є річ така абстрактна і полишена тільки інтуїції музика, як може деяким людям здаєть ся. Шевченко як чоловік і поет, се не тільки індивідуальність особиста, неподільна, але також найкрасший тип і воплоченє української вдачі і характеру, типовий репрезентант, що так скажу, української народньої індивідуальности. І його поезія є не тільки виразом його індивідуальних думок і почувань, а з рівним правом є найкрасшим скристалізованєм укр. нар. поезії, що впрочім я уже нераз мав нагоду акцентувати давнійше. Відтак музик, що хоче докладати музику до Шевченка, мусить числитись не тільки з його індивідуальністю як чоловіка і поета, а ще більше з індивідуальністю народньою, яку він репрезентує: хто хоче розуміти, відчути і відповідно інтерпретувати Шевченка, мусить безусловно розуміти і відчути ту сферу, з якої вийшла поезія Шевченка. Поезія Шевченка є вицьвітом укр. народньої поезії; без зрозуміня укр. нар. пісень нема й бесіди про розуміне і інтерпретованє Шевченка. Відтак перше *conditio sine qua non*, першим канонем для всякого компоніста до поезії Шевченка повинно бути не то пізнати, не то совісно студіювати, а вжити ся у укр. нар. пісні, у їх поетичний і музичний зміст і форму, їх взаїмну звязь і відносини. Музика до Шевченка мусить бути так

само живим вицьвітом укр. нар. пісень, як його поезія. Тільки така музика зможе підійти до його поетичного змісту і його ілюструвати. Всяка иньша музика, хочби і як сама про себе гарна та богата, буде не то непригожа, а нераз і противна характерови поезії Шевченка, вона змінює або й карикатурує його фізіономію, робить її дволичною і безхарактерною.

Не підносив би я ось тут сеї квестії, коли б не мав я на приміті дійсних случаїв в нас такого очевидного карикатурованя поезії Шевченка. В таких композициях, як пр. Воробкевича „Думи мої“, особливо-ж „Ой чого ти почорніло“, автор позбавляє та оббирає Шевченка з усього його нерву і темпераменту, з усього того, що становить суть його вдачі і характеру, та силуєчись його по своїм шаблянам інтерпретувати, убирає його то в якийто німецький стильовий сентименталізм, то знов в якийсь неприродний штучний драматизм. Подібно трохи стоїть справа з композициями Кишакевича, про які ще при случаю скажу далі.

Тільки-ж поезія Шевченка очевидно не є таки те саме, що укр. народня, колективна поезія. Вона є все-ж таки поезія індивідуальна, нероздільна від особи Шевченка як безпосередній відблиск і вираз особистих почувань поета в даній хвили. Поезії Шевченка є по при все, що доси про них сказано, творами індивідуально-артистичної творчости поета і так треба нам з ними числитись. Укр. народні пісні є плодом колективної творчости і власністю усього народу. Що за тим іде, поезія народня складаєть ся тільки з певних типів пісень, на яких моделюють ся поодинокі відміни або „варіанти“, які етнограф може схопити, так як фотограф своїм апаратом даний образ з природи.

Далі тексти і мелодії пісень часто перетворюють ся або перемінюють ся; деколи різні мелодії можуть стосуватись до одного тексту, деколи знов одна мелодія застосована до різних текстів. Будова строфічна дозволяє, що одна мелодія повторюєть ся по строфам до кінця пісні, без огляду на зміни тексту. Супротив сього нема бесіди про яку небудь подробичну інтерпретацию тексту, крім деякої хіба типічної закраски мелодії до певного рода пісень. Коли-б поезії Шевченка не були в засаді різні від укр. нар. пісень, то вистарчило-б підложити яку відповідну ритмом і характером мелодію народніх пісень, а в мить зложила-б ся музика до усього „Кобзаря“. Але поезії Шевченка як твори індивідуального артизму вимагають артистичної музики, що подібно ілюстровала-б та давала-б тонкий вираз нюансам змісту поезії. Народні пісні будуть тільки тим відживчим жерелом, з якого композитор повними горстями може брати живий елемент та сирий

материял для своїх ідей музичних. Коли переглянемо композиції Лисенка до „Кобзаря“, то майже на кождім шагу подибуємо відривки народніх мотивів, які розведені відповідно і зорганізовані становлять що й-но артистичний твір музичний. Та се є що й-но річ інтуїції і таланту.

По тих засадничих квестиях приходить ся нам сказати кілька конкретнійших подробичних заміток. Поезії Шевченка є усі сьпівні і усі з малими виїмками дадуть ся підложити під музику, але не всі в цілости, — а в виїмках або поодинокими частинами.

Чому? — легко зрозуміти. Всяка поезия, як всяка композиция музична, се твір артистичний, твір штуки; і як такий має свою концепцию, свої витичні точки, по яких йде прямоване до викликаня відповідного вражіня та настрою. Але при тім, так як кожда штука красна орудує иньшими средствами, відмінними елементами, так залежно від того їх средства і дороги, якими вони прямують до викликаня певного суцільного вражіня та ефекту, є часом зовсім різні, нераз діяментально протилежні, так як кожда штука має свої окремі естетичні догми і точки зріня, з якими треба конче числитись. Тому і поему і музичну композицию до неї не можна ніяк мірити зовсім тими самими естетичними шаблонами; коли дана поема сама собою може як цілість робити цільне вражінє, то композиция до неї, хочби усюди найкрасше її інтерпретувала, може часто явити ся як музична композиция, т. є. з музичної точки зріня, недоладною. Особливо така небезпека грозить при композициях до більших поезий Шевченка, які, замічу, нераз виривають ся поза міри артистично обдуманого пляну і концепції. Коли-б хто схотів пр. підложити найкрасшу і найвідповіднійшу музику до цілої поезії „Думи мої“ (засьпів) композиция мусїла-б вийти як цілість безпрограмною і млавою. Те саме ще в більшій мірі треба-б сказати і про композиції до „Причинни“ в цілости, до чого на жаль забирались деякі люди і докінчили діла з превеликим неуспіхом. Так само неможливо було-б дати як так суцільну композицию до цілости поем, як „Кавказ“, „На вічну память Котляревському“ і ин., не згадуючи вже про „Гайдамаків“.

Тому може зрозуміємо, чому Лисенко взагалі нерадо береть ся до музичного обробленя більших поем Шевченка, та коли опрацьовує їх, то тільки в виїмках (початок „Гуса“, 2 молитви з „Гамалії“, пісня дівчини з „Калини“) або в скороченю (І. половина з поеми „До Основьяненка“ — Бють пороги). Через те підбирає собі композитор такі цілости поетичні, які творять щось суцільно артистичного з його музичної точки зріня та пристають до

його концепції. Інша трохи річ з „Гамалією“, до якої уже кілька раз забирались деякі старі і молоді музики галицькі доложити музику в цілості. Сей імпульс має своє оправдане у тім, що „Гамалія“ є справді вельми драматична і творить гарну низку різнородних образів угрупованих в артистичну цілість. Тільки-ж ся поема в своїм повнім виді не може ніяк становити однородної композиції музичної, так як у ній пронизують ся раз у раз два формою і змістом принципно різні елементи: епічного оповідання і вплетених ліричних епізодів, пісень, яких ніяк не можна зілляти в органічно цілу композицію.

Не устеріг ся від деякої неорганічності композиції і талантовитий автор музики до „Хустини“, хоч він і розумів потребу відповідного розгрупованя думок поетичних для музики, бо вибрав поему доволі відповідну до такої цілі і для тоїж цілі опустил малий середний пассус в поемі, що перебивав би одноцільність ефекту у композиції музичній.

В композициях до деяких більших поем Шевченка лишаєть ся метод ділення на поодинокі части (Sätze); тільки-ж тямити треба й про те, щоб ті частини були суцільні, в собі замкнені, щоб лицювали до себе так з боку музичних ідей, як і що до форми, щоб не були непропорціональні величиною, не мусіли бути надто одностайного, або надто розстріленого характеру і т. д. Усе те умів добре зберегти Лисенко у своїй великій кантаті, зложеної з 5-ти частин „Радуй ся ниво“.

Вживає сього методу (ділення на части) доволі добре також компоніст о. Кишакевич в деяких композициях до більших поем Шевченка, як пр. „Катерина“ (У тієї Катерини). Розгруповане в сій поемі є складне і відповідне і далоб цілість дуже гарну, коли-б не крайна якась анемічність і вялість мельодий, безцвітність та безвиразовість мотивів, та механічно „роблена“ інтерпретація без поглиблення настрою і характеру поеми. В загалі в тій і інших композициях до Шевченка о. Кишакевича головною хобою є: атрофія почутя для Шевченкового темпераменту та поверховне перестудіоване укр. народньої поезії; д. Кишакевич зробив дуже добре, коли, як зачуваю, відчахнувсь від Шевченка, та звернув свій чималий талан музичний на иньше поле, де його праця буде певно продуктивніша.

Як інтерпретувати Шевченка музикою, се не може бути предметом теоретичної дискусії в тім місци і сїю річ уже мусимо полишити інстинктови і інтуїції композитора і його розуміню даної поезії. Додам тільки одну методичну замітку: Буває нераз, що

композитор, бажаючи інтензивно інтерпретувати поодинокі місця поезії Шевченка, забуває на органічне сполученє музичних мотивів і на достроєнє їх до цілоти композиції. Інтерпретація поодиноких фраз, що так живо і змінчиво хвилюють в поезії Шевченка не може і не сьміє нарушувати органічної єдноти композиції і цілоти вражіння. Взором тут є знов Лисенко пр. у своїй кантаті „Бють пороги“. Тільки-ж до того треба не тільки змислу, але й певного висшого образования музичного, якого дуже часто не достає нашим композиторам, що деколи уже в гімназії починають всюю кар'єру від композицій до Шевченка.

І ще одно: коли справді музика має служити також до більшої популяризації Шевченка між найширшими кругами укр. суспільности, нехай-жеж вона не буде надто тяжка під зглядом технічним до виконання. Не можна числитись з таким дезідератом тоді очевидно, коли до викликання певного потрібного вражіння композиції трудности технічні є безусловні, та обійти не дадуться, а таких случаїв в Шевченка не багато, належать вони майже до виїмків.

Сих кілька заміток, які впрочім впливають з самого здорового понимания річи, без ніяких претенсій до авторитету, почувавсь я ось тепер при случаю подати під розвагу наших композиторів.

Ст. Ч.

МАРИЯ КОНОПНІЦКА. — (Кілька заміток з нагоди ювілею.)

Великий ювілей святкувала недавно польська суспільність. Се були 25-літні роковини літературної діяльности Марії Конопніцкої.

Недавні то часи, коли пережив ся романтизм, а на темному горизонті польського життя появились нові кличі, нові теорії, нові погляди і змаганя, а в слід за тим зродилась нова т. зв. „поезия позитивізму“.

Але много уплило води, заки викинені із давних торів духи найшли новий певний шлях, багато вирвалось скреготів діссонансів, заки зродилась нова пісня. В тому менше більше часі борби о права поезії виступає Конопніцка.

Вже на порозі своєї творчості вона виписує сьміло знаменні слова, що їх бере за клич свого життя :

Nie wam słowiki wtórzyć przychodzę,
Nie z tobą rózo kwitnąć przy drodze,
Którą przemija smutnych tysiące
Niesionych burzą od wieku.
Nie z tobą w blaskach budzić się słońce,
Co świecisz równie cicho i jasno,
Czy duchy płoną -- czy w walce gasną, —
Lecz z tobą płakać człowieku!

Біль і розпука безсильної душі, що даремно рве ся розв'язати „безмилосерну тайну життя“ і глибокий чорний смуток над долею людсьтва, се два домінуючі акорди в поезії Конопніцької.

Так часто і з такою силою відзиваєсь у неї та філософічна струна, що сягає до глибини завдань життя і на крилах натхнення летить в небо по іскру Прометееву, летить, щоби блананем-слезами і повною розпуки хулою присилувати Бога, щоби їй відокрив велонену вічною мовчанкою тайну всеістнованя.

O kto mi powie? O! kto mi powie
Byt wiekuisty zamkniony w mdłym słowie,
Otczłan w koronie wszechmocy.

Wyciągam dłonie w noc głuchą, w noc ciemną .
Wkoło mnie, we mnie, nademną, podemną,
Tyś pełen błysków i cienia!

І часто не вистарчає їй „жива віра“, часто сумнів дре її душу, о бо мало хто відчував весь безмір лиха, всю неправду, угрїт, нужду, бо мало хто як вона достеріг так ясно ту велику безодню, якою поділена людськість на два ворожі табори : кривдників і покривджених. І нераз хотіла втечи від тої землі :

Ach jak mi smutno, że nie jestem duchem,
Ach ziemio puść mię do światła z twych cieni.

І не диво, що хотіла відвернути очи від земського пекла, бо сум грубою хмарою повис над її головою, бо сумнів розстеливсь в її душі, бо біль розпирає її груди, -- слези тиснуть ся до очий, а до уха долітає безнастанний плач і стони мільонів.

Ja będę latać jako ptak zraniony
Nisko nad ziemią tą co w bolach kona,

Bym mogła objąć z miłością w ramiona
Smutnych miliony!

I коли докір рве ся з її грудий, коли хула пливе в її словах,
то се скарга не за себе, але за „курні хати і грубі свитини“.

O Panie! przebacz mi, Tyś Bóg! Tyś wielki!
Z błysków masz szatę, a z gromów koronę
I stopy twoje na słońcu są wsparte.
Łzy ludzkie — cóż są? ach! — rosy kropelki,
A przecież wszystkie masz je policzone...
Co policzone!? -- co? — i nieotarte?

Конопніцка, се поетка польського мужицтва. І малює вона польського мужика хоч у чорних красках, але вірно, як мало хто поза ню — того хлопа, що народивсь в темній курній хаті, де даремно силуєсь передерти яєний промінь сонця, -- того хлопа, що вже як малий хлопчина мерзне з колядою під двором паньським, що йде до війська підріши, а по кількох літах газдованя — викинений із рідного загона йде в далекий сьвіт шукати долі...

Мрачні подихи чорних зораних загонів, тужний шелест вітром збитих осінних листків, кровавий відблеск вечірньої зорі, тихий монотонний шемріт сільського потоку, сумний відгомон настушої сопівки, сумерк, шаруга, дрожю проймаюча слота, мелянхолія дощевих днів, безмежний сум природи окрашеної послідним відблеском осінного сонця —

се поезия Конопніцької.

Але хоч біль крає її серце, хоч розпука розпирає грудь, Конопніцка сьмілим оком глядить в будучність, коли то

Z łez niewolników i z ich krwi i potu
Wieki utworzą jak z kropelek wody
Ogromną czarną chmurę piorunową,
Która pożarem ogarnie narody...
Słyszę już odgłos dalekiego grzmotu, —
To przyszłość idzie! —

Хроніка з нашого життя.

Справа т. зв. „сецесийного“ фонду.

Є на світі такі люде, що до чого небудь вони візьмуть ся, чого небудь диткнуть своїми руками, так усе мусять попеувати і звести нінащо, усе мусять засьмітити і з усього зробити неясну карикатуру. До таких людий належать і наші старші „патріоти“ vulgo „рутенці“. Чого вони не хоплять ся, все виходить у них не так, як у людий; яку справу не візьмуть у свої руки, все мусять завести її на мілини філістерства та рутенської короткозорости і вузкоглядности; до чого не приложать рук, все те з високого і сьміливого, з рішучого і засадничого, стає дрібним і овечо-смирним, гермафродичним та позбавленим усякого основного значіня і ширшої ваги. Одним словом нещасливі люде „на руку“.

Та коби ся їх прикмета не відбивала ся некорисно на наших публичних справах і на нашім публичнім житю, то справді могли-би ми надсею хибою тих, впрочім по своєму дуже чесних і доброї волі людий, скорій перейти до порядку дневного. На жаль одначе так не есть і тому як наші попередники у критиці „рутенців“, так і ми є в тім немилім положеню, що від часу до часу мусимо задля якогось важнійшого подвигу рутенської філістерекссти звести з нею борбу. Так тепер і з т. зв. „сецесийним“ фондом.

Давно не було в історії нашої суспільности хвилі, в котрій-би проявило ся таке зближене молодіжи зі суспільностию, як в хвилі т. зв. сецесії. Великий подвиг молодіжи підбив серця усеї суспільности і казав їй забути на ту борбу, яка звичайно веде ся між молодіжию і „старими“. Вкінци ся борба на сю велику хвилю затихла, бо між поступками молодіжи, а поглядами нашої інтелігенції на них — бодай поверховно — була повна єдність. Окрім того ціла суспільність почувала себе заангажованою в великій демонстрації молодіжи і усвідомила собі ясно всю вагу хвилі і ситуації та й не думала зачинати яких-небудь суперечок з молодіжию. В такихто обставинах зложено небувалий у нас, кількадесять тисячний фонд на підмогу для „сецесіоністів“, а головним мотивом, що казав нашій суспільности давати свій гріш на підмогу пробуваючій в чужині молодіжи, був страх, щоби ся молодіж не була спонуканою з браку грошевих засобів перервати великої демонстрації, заки прийде на се відповідна хвиля. Ніхто не сподівав ся, і судячи по звичайним нашим обставинам, не міг сподівати ся, аби

сей запомоговий, сецесийний фонд міг досягти таких сум, як се опісля стало ся, і ніхто не мрив про се, щоби з сего фонду остала ще яка-небудь решта по укінченю сецесії. Противно! загальна була зразу думка, що фонд не досягне 20—30 тисяч корон і що він вичерпає ся цілком уже в перших місяцях сецесії. Стало ся однак те, чого ніхто не надіяв ся; фонд досяг суми тисячів корон і з хвилею перерваня сецесії, оставало ще з него готовими грішми около 18 тисяч корон. Такий стан застало велике львівське віче всеї української молодіжи всіх висших австрійських шкіл, з днів 25 до 27-го липня с. р. І на сім-то вічу молодіж постановивши перше перервати сецесию і взяти горячу участь в народній роботі, ухвалила далі таке:

„Молодіж висказує своє бажане, аби решту, яка остала ся ще з фонду запомогового, зложеного суспільностию на підмогу сецесіоністам, звернено назад суспільности і головно-ж селянам, які не жаліли криваво запрацьованого гроша на датки для сего фонду, — в той спосіб, щоби сю решту обернуло ся на підмогу селянам, що страйкують. Сподіючи ся сповнення свого бажання, молодіж zarazом висказує думку, що заряд так утвореного страйкового фонду повинен обняти комітет, зложений з 10 членів, а іменно: 2 членів з теперішнього заряду фонду, 2 делегатів молодіжи і по 2 репрезентантів кожної з трех галицьких партій, що організують хлопські стрейки: національно-демократичної, радикальної і соціально-демократичної“.

Мотиви сеї резолюції ясні. Молодіж, ухвалюючи її, виходила з тої засади, що гріш, зложений суспільностию на таку політичну демонстрацію, якою була сецесія з львівського університету, повинен знов обернути ся на так далекосягло-політичну справу, як хлопський страйк, (зглядно підмога потерпівшим через страйк селянам), і то тим більше, що сей гріш в дуже значній часті зложений як-раз нашим селянством. Так і мотивували сю резолюцію єї автори та ті речники, що за нею промавляли — а годить ся додати, не знайшла вона ні єї мотиви на згаданім вічу ні одного противника. Мимоходом ще замітимо, що те саме віче молодіжи вислало голові комітету згаданого фонду, д-ру Кулачковському, спеціальну телеграму з подякою за „батьківську“ опіку над молодіжню і за єго щирі труди при збираню і завідуваню фонду.

На тім поки-що справа затихла. Молодіж роз'їхала ся по селам, несучи по всім закутинам краю агітаційні оклики. Страйки прийняли кольосальні розміри: тисячі арештованих наповнили арешти, тисячі людей поруйновано постоем кінноти, сотки і тисячі родин держаних місяцями по вязницях остали без хліба і без охорони від сикатур усякого роду посіпак. А далі зачали ся процеси за процесами і засуди

за засудами і знов місяці арештів, гривни і т. д., знов родини без хліба і без крейцара при душі, бо батьки, брати і сини в арештах... І з усіх усюдів почув ся оклик: поміч! підмоги! поратунку. Кликали так не сі жертви, що падали на полі борби, — сі й не знали, чи їм може хто помічати; так кликали свідомі люде — ті, що виділи наочно се пекло, яке переживає ся поза мурами львівських бюр і канцелярій, поза бруками львівських улиць і бульварів, поза купелевими чи кліматичними місцевостями. Та поміч ішла скупо: несли єї молодіж з своїх скупих фондів, несли єї невеликі фонди наших політичних партій, несли приватні люде, та все те було каплею в морі і скоро вичерпало ся, а пекуча потреба росла. А комітет, що заряджав фондом, тимчасом „вакаціонував“ і пригадав собі квестію з'ужиткованя оставшої готівки аж по укінченю страйків, оголошуючи 31-го серпня с. р. візване до суспільности, аби заявляла дописями свою думку про ужите решти фонду. Відповідий поспіло омаль, дуже омаль. Вкінци для порішення справи скликав комітет в половині жовтня т. зв. „львівську громаду“ і ся мала порішити про остаточну долю оставшої готівки. Не будемо переказувати перебігу сеї наради: скажемо тільки, що репрезентанти молодіжи, як і значна часть т. зв. „львівської громади“ були за відданем гроша на поміч страйкуючим селянам і коли ся думка в засаді перепала, репрезентанти молодіжи виступили з комітету заряджуючого фондом. Та годить ся піднести з сеї наради оден момент, що важний для характеристики поступованя комітету, заряджуючого фондом, зглядно его президії. Ото, коли значна часть т. зв. „львівської громади“ прихилила ся видимо до думки молодіжи, тоді комітет, зглядно его президія, боячи ся, аби внесене молодіжи не здобуло більшости, порозумівши ся між собою, заофірували рішаючій серед львівської громади силі — „Народному Комітету“ 5.000 корон „відчпного“ для страйкарів, решту резервуючи на свої „академічні“ помисли. Присутні члени „Нар. Комітету“ дали ся справді взяти на приману і стало остаточо на тім, що з оставшої готівки 5.000 кор. одержить „Нар. Комітет“ на поміч для страйкарів, а решту призначає ся на близше неозначене товариство „Академічна Поміч“. І справа знов на два тижні затихла. Молодіж занята иньшими справами, внутрішню організацією і т. п., відвернула на хвилю очи від справи фонду, не думаючи однак лишити єї на поталу рутенським помислам.

На новий вибух справи, що тимчасом стала хронічною, не довго треба було ждати. Спонукало сеї вибух дальше поступованє людій, заряджуючих властиво фондом, котрі вигравши хитрошами одну баталію о призначене готівки перед „львівською громадою“, думали далі повести справи цілком по свому личному уподобаню і примхам. Ото до відомости молодіжи донесло ся, що комітет, зглядно д-р Ку-

лачковський, не хоче навіть „Нар. Комітетови“ виплатити кинених єму на „відціпне“ 5.000 корон, а далі подражнив молодіж проект, за яким виступив комітет, що до товариства „Академічної Помочи“. Що до того товариства, то запроєктовано іменно, що має воно бути в руках „старших“, а помагати молодіжи, ригоризантам, кандидатам на університетські катедри і т. п., при чім деякі члени анкети скликаної в тій справі комітетом, недвозначно зазначували своє недовіре до молодіжи і єї заряду грошем.

Реляция делегатів молодіжи на сю анкету перед загалом молодіжи і викрути з виплаченням 5.000 корон на страйкарів для „Нар. Комітету“ були товчком до віча всеї львівської молодіжи в сій справі з 12-го падолиста с. р., де по оживленій кількогодинній дискусії, серед якої остро критиковано поступованє комітету і проєкт „Академічної Помочи“ — ухвалено такі резолюції:

„З огляду на те, що наслідком страйкових переслідувань вирмає з чимраз то більшою силою пекуча і жадної проволоки не допускаюча потреба нести поміч потерпівшим селянам — і

з огляду на се, що теперішній заряд т. зв. „сецесийного фонду“ не гадає узгляднити сеї потреби і не думає цілком обернути оставшої з сего фонду готівки на загально-народну, політичну справу, але — розпоряджаючи ся на скрізь самовільно : оминаючи викрутами навіть деякі ухвали признаної собою т. зв. „львівської укр.-руської громади“ — хоче ужити згаданої готівки на вузкі та сумнівної вартости ціли, котрі не мають нічого спільного з первісним призначенєм фонду,

українська академічна і технічна молодіж, зібрана на вічу з дня 14-ого падолиста 1902:

1) осуджує дотеперішне поступованє згаданого заряду що-до призначеня й ужитя оставшої з т. зв. „сецесийного фонду“ готівки, як самовільне та незгідне з загально-народним інтересом і добром;

2) відмовляє сему зарядови, як рівно-ж і т. зв. „львівській громаді“, усякої компетенції, рішати про те, на яку ціль має ся обернути згаданий фонд;

3) одиноко компетентним до сего форум признає тільки загально-народний з'їзд ad hoc, в котрім взяли би участь найширші круги нашої суспільности — в першім ряді репрезентанти селянства, і котрий-то з'їзд належить безпровоочно скликати;

4) виходячи з засади, що т. зв. „сецесийний фонд“, зложений суспільностию на політичну акцію — якою була сецесия — має тим самим явно-політичну ціль, молодіж обстоє непохитно при рішеню послідного загально-академічного віча з д. 25—27 липня

1902, по думці котрого цілу оставшу готівку з сего фонду належить сейчас ужити на підмогу страйкуючим селянам і віддати її під заряд комітету зложеного з 10-ох членів, а іменно: 2 членів дотеперішного заряду, 2 делегатів молодіжи і по 2 представителів кожної з тих трех партій, що брали участь в організації страйкової акції се єсть національно-демократичної, радикальної і соціяльно-демократичної;

5) решту сего фонду, яку представляють довжні скрипти, виставлені академічною молодіжию і яка сповнила вже свою політичну ціль, признає молодіж справдішним „академічним фондом“ і вважає, що заряд сеї часті фонду повинен перейти у руки самої молодіжи;

6) протестує рішучо против пропонованого заснованя тов. „Академічна Поміч“ в тім виді, як се задумує теперішний заряд фонду і як се предложив він скликаній ним анкеті з поміж львівських Русинів, вважаючи сам проект такого товариства обидливим для молодіжи, а евентуальне товариство розсадником деморалізації і протекційної системи, як і незгідним з поняттями академічного достоїнства і чести;

7) заявляє категорично, що зі згаданої готівки, котру узнала за „страйковий фонд“, не прийме ніяких запомог, позичок ані стипендій, як рівнож не прийме їх із грошей, репрезентованих під нинішну хвилю довжними скриптами, ксли-би вони перейшли в розпорядимість задуманого теперішним зарядом фонду тов. „Академічна Поміч“;

8) що-до всіх повисших постанов, а головно постанови під 7), зобовязує ся молодіж до солідарного їх виконаня і постановляє, що кожного з поміж молодіжи, хто товариску солідарність у тім взгляді зірвав би, виключить зі своїх товариских зносин, відсудить его від воварискої чести і наложить на него товариский бойкот.

Рішуче становище, заняте молодіжию через ухвалене тих резолюцій, викликало природно всякі сподівані і несподівані наслідки в кругах комітету, заряджуючого фондом. До сподіваних зачислити треба резигнацію д-ра Кулачковского з проводу в комітеті і виступлене его з комітету, до несподіваних-же ту заяву, яку д-р Кулачковский і проф. В. Шухевич умістили в 252-ім числі „Діла“. Несподіваним наслідком єсть вона не тому, аби єї молодіж загалом не сподівала ся, але тим натяганем, або прямо неправдивим представленям дійсного стану річи, на яке єї автори собі дозволили, хочемо вірити — що з забутя або несвідомости...

Ціла заява д-ра Кулачковского і проф. Шухевича дасть ся звести до таких точок: 1) що комітет взиваючи суспільність до складок на сецесіоністів, з гори заявив, що фонд сей по сплаченю дов-

жних скриптів молодіжню, буде постійно служити для „академічних„ цілий і що сю гадку одобрив дехто позитивною заявою, а загал — навіть молодіж — tacite; 2) що фонд від самого початку звав ся „академічним фондом“ а не „сецесийним“ і що з того випливає его призначенє; 3) що складанє гроша на сецесіоністів не мало політичного характеру, але було актом „любви“ супротив молодіжи; 4) що складали на сей фонд датки люди не одобривші особисто сецесії; 5) що якби се була політична справа, то займав би ся нею „Нар. Комітет“; 6) що комітет не поступав самовільно, не руководив ся жадними протекціями ані не впроваджував жадної деморалізації ані непотизму в роздаваню позичок, тільки поступав після предложень молодіжи; 7) що комітет приступив до заснованя тов. „Ак. Поміч“, вислухавши численних опіній і на основі ухвали „львівської громади“; 8) що навіть делегати молодіжи на засіданю комітету з 8-го X-ого с. р. згодили ся на ужите решти фонду на тов. „Ак. Поміч“; 9) що на зборах „львівської громади“ делегат молодіжи в комітеті т. Старосольський, пропонував призначити на молодіж 2—3 тисяч корон, а решту на стрейки; 10) що другий делегат молодіжи (т. Осип' Шухевич) виступив тільки тому, бо се зробив т. Старосольський; 11) що комітет відпирає рішучо закид довільного розпоряджуваня фондом; 12) що комітет не може віддати решти фонду пропонованому через молодіж комітетови зложеному з представителів партії радикальної і соціяльно-демократичної; 13) що проект статута тов. „Ак. Поміч“ „за довгий“, аби познакомлювати з ним публику, але він цілком не веде до деморалізації молодіжи, тільки хоче оперти товариство на „тисячах руської інтелігенції“, що не можливим було би при чисто академічнім товаристві; 14) що се товариство мало би помагати молодіжи і ригорозантам і поза Львовом; 15) що таке товариство конче потрібне; 16) що підписані др. Кулачковский і проф. Шухевич „відносять ся теплим і щирим серцем до недолі селян потерпівших через безробіте і страйкові процеси“ — але на се повинна суспільність осібно зложити ся і 17) що оба автори сеї заяви складають свої мандати в комітеті.

Як сказаво вже, багато в тій заяві або неправдивого або натягненого. Перший закид незгідности з дійсностю підніє зачіплений у заяві т. В. Старосольський, поміщуючи в 255-ім числі „Діла“ спростованє, в котрім категорично заявляє, 1) що на засіданю комітету з 8/X. с. р. (гляди висше точка 8) і він і другий делегат молодіжи т. Осип Шухевич, покликуючи ся на резолюцію віча молодіжи з 25—27 липня с. р., голосували против відданя решти фонду на тов. „Акад. Поміч“ і 2) що він на зборах „львівської громади“ (гляди висше точка 9) цілком не ставив внесеня, аби з оставшої готівки призначити 2—3 тисячі корон академічному товариству, бо

яко делегат молодіжи, був присутний на зборах тільки в характері „гостя“ без права голосованя і ставленя внесень, а дальше згадав про сих 2—3 тисяч корон лише в дискусії, висказуючи в полеміці з проектом „Акад. Помочи“ думку, що молодіжи цілком не треба кільканайцять тисячного запомогового фонду, бо на її потреби ви-старчив би фонд в квоті 2—3 тисяч корон, — що ані не відносило ся до решти сецесійного фонду, ані не було внесеном.

Оден — а іменно перший — з піднесених тутки т. Старосольським закидів старали ся вправді пп. др. Кулачковский і Шухевич опрокинути, поміщаючи в числі „Діла“ заяву, підписану не тільки ними, але і иньшими членами комітету (о. Темницький, др. Евг. Озаркевич і п. Сед. Британ), в котрій всі підписані констатують, що справа мала ся так, як її представлено в заяві пп. Кулачковского і Шухевича; однак мимо того факт єсть фактом, а іменно, що т. Старосольський на дотичнім засіданю з 8/X-ого с. р. справді заявив ся против ужитя гроший на академічний фонд, що може потвердити і другий делегат молодіжи, т. Осип Шухевич. Тим самим заперечене підписане аж тільки рутенськими матадорами являє ся прямо сьвідомою брехнею, а акция сих панів стає нічим иньшим як особистою і злогобною змовою, обчисленою на здавленє безборонного і тільки чесних способів уживаючого противника в очах провінціональної і несьвідомої справи публики, через надужите довіря сеї легковірної і наївної публики, котра не знає закулісових свиньств т. зв. „львівської громади“ і дивить ся на всіх львівських матадорів з наївним піетизмом і вірою. Автори сего запереченя,

аж надто добре знали, що пускаючи її в сьвіт мають в очах нашої публики ту перевагу над т. Старосольським, що він, як член „молодіжи“ ще й „соціяліст“ не знайде супротив них у сеї публики довіря. Однак що мусить впасти при тім запереченю в очи всякому, то факт, що сей рутенський кагал заперечує тільки одно твердження т. Старосольського, а іменно те, на яке т. Старосольський не може навести ніякого сьвідка крім звяваного тісними вязами з деким із „кагалу“ т. Осипа Шухевича, що впрочім як „пайдократ“ теж не може в опінії провінції противважиги своїм голосом голосів „кагалу“. Натомість хитрий кагал ані словечком не писнув про друге заперечене т. Старосольського дотикаюче его „внесеня“ на зборах „львівської громади“, а не писнув тому, бо тутки сьвідками була ціла „львівська громада“ і кагал не має вже можности обертати безконтрольно правду горі дном, робити з білого чорне та

використуючи нечесно довіре публіки оббріхувати єї без чола задля особистих примх.

Та сконстатовані т. Старосольським брехні і крутіїства „кагалу“, котрому фірму дає др. Кулачковский, а душею є

проф. Волсд. Шухевич, не є ще всіми. Тов. Старосольський обмежив ся тільки до спростованя того, що дотикало безпосередно єго особи. не зачіпаючи иньших точок заяви д-ра Кулачковского і проф. Шухевича. Тож спростованє т. Старосольського домагає ся доповненя і ми се зробимо, переходячи згадану заяву точка за точкою. (Гляди висше точки заяви.)

Отже ad 1) „сецесийний фонд“ складала суспільність не тому, що він по звороті мав бути ужитий на дальшу поміч молодіжи, але складала єго без огляду на се, задля самої лише сецесийї; голос комітету — впрочім нерішаючий як і деякі спородичні голоси, що фонд сей має по звороті обернути ся на поміч молодіжи, цілком не дотичив евентуальної решти, але тільки о зворотів, бо ніхто решти не надієв ся; коли молодіж не забирала тоді голосу, то по перше тому, що занята самою сецесією на мала на се часу, по друге не вірила в то, що остане яка решта, а потреге страйків тоді ще ніхто не надієв ся; ad 2) назва фонду „академічний фонд“ надана до того самим д-ром Кулачковским чи єго сарем, що переписував рахунки і оголошеня до дневників, цілком не рішає о призначеню фонду, а єсть хвилево і довільно та до того одною одиницею наданим терміном; ad 3) складанє гроша на сецесіоністів мало на скрізь політичний характер, бо мало на ціли нічо иньше, як удержанє політичної акцій, якою була сецесія і тільки тим політичним всенародним характером демонстрацій даєть ся витолкувати запал публіки і єї великі жертви. „Любов“ до молодіжи тут ні при чому, бо дивна се „любов“ до молодого покоління, що до сецесийї ані руш не хотіла обявити ся, аж раптом зявила ся по політичній і національній демонстраційї і тільки задля неї і для неї! ad 4) з теоретичним неодобрюванем сецесийї ще не лучить ся практичне єї непідпиране; противно нераз лучає ся, що задля солідарности в борбі одиниця кладе на жертвеннику борби дуже багато, аби тільки зачата раз борба не скінчила ся погромом, хоч сама може бути противна даній борбі; і між молодіжию були визначні одиниці противні демонстраційї 19-ого падолиста с. р. і сецесийї, а однак по ухвалі йшли солідарно і навіть ішли в першім ряді та наслідком того потерпіли більше від тих, що були за демонстрацією і сецесією; отже факт, що деякі противники сецесийї присилали датки на фонд, цілком

не збиває его політичного характеру, — а противно навіть підкріплює его, бо свідчить, що ті світлі одиниці розуміли національно-політичну вагу і значінє сецесії та цілої борби і коли вона раз зачала ся, підпомогали практично єї, хоч теоретично були їй противні; ad 5) що сею справою не займав ся „Нар. Комітет“ то причиною сего не брак політичного характеру сецесії і єї фонду, але єї два мотиви: по перше, що хвилева тактика вимагала, аби поступків молодіжи не показати, як інспіровані з „Нар. Комітету“, але як самостійний, елементарний вибух, що й справді так було, а по друге, що в університетській акції брали участь так з боку молодіжи, як і старшої суспільности люде належачі до різних українських партій і тим самим справа не могла перейти в руки партійного комітету, яким є „Нар. Комітет“; впрочім велику ролю грало ту імя д-ра Кулачковського, до котрого фінансової точности наша суспільність має більше довіря, ніж до цілого „Нар. Комітету“; ad 6) і 11) заперечене Комітету, що він не „поступав самовільно, не руководив ся жадними протекціями і не впроваджував жадної деморалізації ані непотизму“ в роздаваню пожичок, тільки постунав на основі предложень молодіжи, є простим перекрученем річи, бо по перше: резолюція віча молодіжи з 14-ого падолиста с. р., а іменно другий уступ єї мотивів і 1-а точка єї мериторичної части говорять виключно про самовільність комітету при дальшій назначеню цілої оставшої готівки, о котре то назначене йде суперечка, і про викрути, яких уживав д-р Кулачковський, аби навіть партійному свому комітетови се є „Нар. Комітетови“ не виплатити ухвалених, „львівською громадою“ 5.000 корон на страйкові потреби, що й до ниньки не стало ся (а на се і на викрути маємо докази і свідків!) Та автори заяви вважали видко кориснішим і вигіднішим для себе ясний закид „самовільности“ в „призначеню“ оставшої готівки переницювати в живі очи на закид самовільности при роздачі пожичок і запомог, про що в резолюції нема ні найменьшого натяку. От „малоросійска“ хитрість!

Те саме дотичить і закидів „непотизму“, „деморалізації“ і тд. Всі вони дотичать засадничо теї форми товариства „Ак. Поміч in futura“, яку пропонують менери комітету, а після якої було-би се товариство в руках „старших“, а віднести їх in praeteritum до діяльности комітету могла тільки хоробливо-полохлива совість авторів заяви, — хиба, що задушевною мрією комітету було сотворити собі товариство, через яке вони як-раз водили-би молодіж за ніс. В тім разі хороблива їх дразливість була-би цілком зрозуміла. Та підозрівати їх о се не хочемо! ad 7) „Ак. Поміч“ пропонована деким

з суспільности і ухвалена не компетентною „львівською громадою“ цілком не мала конкретних форм, а тим менше такі монструальні, як се проєктує комітет; ad 8 і 9) вже наведено вище відповідь тов. Старосольського; ad 10) Другий делегат молодіжи (тов. Осип Шухевич) виступив з комітету не для того, що зробив се т. Старосольський, але з засадничих причин на основі ухвали молодіжи, а тільки заявив се додатково пізніше від тов. Старосольського, бо не був присутний на зборах „львівської громади“, де заявив своє і его виступлене тов. Старосольський, котра то заява тов. Старосольського була рішачою і для тов. Шухевича ad 12) Відповідаючи на резолюції віча молодіжи з 14-го жовтня с. р., д-р Кулачковский і проф. Шухевич самі відко розуміли, що катушовуване правди і викрути не вистарчать для зневолення провінціальної опінії на їх бік. Ужили отже ще одного средства: дешевої демагогії, низького а притім викрутного вигривання на упередженнях і пристрастях товпи — хоч би се була й „інтелігентна“ товпа. Ото резолюцію молодіжи, домагаючу ся утворення компромісового комітету, для заряду фондом, зложеного з репрезентантів дотеперішного комітету і молодіжи і делегатів усіх опозиційних наших партій, перевернули вони безлично в сей спосіб, наче-би молодіж жадала зложеня комітету з представителів партії радикальної і соціально-демократичної“ з промовчанем інших чинників. Ціль такого представлення річи ясна; ото авторам відповіді, д-ру Кулачковському і проф. Шухевичеви, ходило о се, аби провінціальнону нашу інтелігенцію, головно духовенство, що як звісно не дуже-то прихильно настроєні супротив сих партій, накрутити відповідно і против усеї молодіжи і єї акції, малюючи річ в сей спосіб, щоби вона зробила вражінє страшної для наших філістрів „радикально-соціалістичної“ акції. Спосіб гідний справді бруківкового агітатора або виборчого махера зпід темного знаку — але о скілько він до лиця перворядним „патріотам“: директору першої нашої фінансової інституції і голові усяких львівських товариств, се нехай осудять наші читачі. ad 13) Автори відповіді сьвідомі були того, що критика молодіжи, звернена против тов. „Акад. Помочи“ цілком оправдана і що навіть в очах крайних „рутенців“ не найдуть вони для свого проєкту оправданя. Та лишити сю критику без відповіді було їм годі. Так нуж знов до викрутів! Отже для пп. Кулачковского і Шухевича Вол. проєкт статуту „Ак. Помочи“ є „за довгий“, аби основи его подати до відома публики, але публика на слово має повірити впевнено тих панів, що з тим проєктом не є так зле, як каже молодіж. Автори відповіді кажуть вірити собі, що сей проєкт не буде ширити цілком деморалізації і ослабленя характерности у молодіжи, але цілю его оперти „Ак. Поміч“ на

„широких основах тисячів нашої інтелігенції“. — Полемізувати з людьми, котрі особисто у справі заангажовані і котрих жаден розумний аргумент не переконає — годі. Та годі рівнож поминути й се, що навіть така рабска креатура, як „Руслан“, котрий з цілком зрозумілих мотивів — виступає категорично против видачи решти фонду на стрейкову справу, і сей „Руслан“ рівно остро осуджує проект „Ак. Помочи“, вигрітий в головах президії комітету і в тім згляді вповні годить ся на думку молодіжи, (Ч. 252) додаючи від себе, що „протест молодіжи навіть в тій дуже різкій формі є дуже на місци“. — Автори проекту, для котрих він „за довгий“, аби по-знакомити з ним публику, говорять про „широкі основи тисячів нашої суспільности“. Чи-ж справді ті, впрочім так тверезі люде ві-рять, що „тисячі нашої інтелігенції“ приступлять до сего тавариства?! — Всякий чей-же, хто знає нашу публику і наші товариства, здогадає ся, що в дійсности обмежило-би ся таке товариство на 100—200 членах і то споміж найбільше філістерскої часті нашої інтелігенції (бо що рухливе, се не має часу ні охоти для таких непотрібних товариств), та що збори єго обмежили-би ся, як збори таких навіть інституцій як „Нар. Торговля“ і „Дністер“, на 30—40 львівських Русинів, а тим самим управа товариства і материяльне положене молодіжи зависіли-би від кількох Львовян, що ліпше вмі-ють інтригувати від других, отсе був-би дійсний вигляд сих „ши-роких підстав“, про які з таким агітаторским замахом говорить пп. Кулачковский і Шухевич. ad 14) Сі п'янове вважають таке това-риство „конче потрібним в інтересі самої молодіжи і підготовлення уні-верситетских кандидатів“. — Справді вільно їм се „вважати“, но тільки воно торби січки не варта. Молодіж кільканайцять, ані кілька-десять тисячних капіталів для себе не потребує. Давна „Акад. Про-мада“ мала звичайно 400 — 800 корон в касі запомогового фонду. Якось академіки жили та їм се вистарчало. Але пп. Кулачковский і Шухевич відслонюють нам по трохи свою задушевну думку — „підготовлене університетских кандидатів“. Се є властивий „succus gei“, от ту стремить уся річ. Президії комітету вбило ся в голову, що спасене Руси в двох-трех кандидатах на університетські катедри, президії комітету здає ся, що як двох-трех рутенських філістрів поїде на студії за границу, а евентуально — що річ дуже ще сумніва, дохранає ся катедри, то стало ся епохальне національне діло! Що за наївність і вузкоглядність! Так чорт бери масовий рух, чорт-бери стрейкарів, чорт-бери інтереса загально-народної політики, чорт-бери настрої маси котра одиноко рішить і котра оди-ноко може рішити всю нашу національну справу (не виключаючи і здобутя університету!), аби кількох сумнівої суспільної вартости і сумнівних надій „учених“ могло доволі безжурно жити

і ... не кивнути пальцем ні для національної справи ані для науки — а хто зна, ще й може робити усякі „хруньства“. І справді треба дивувати ся сьміливості людей, у котрих наступило таке затьміне всякого суспільного змісту, коли вони думають загалови накинати свій „проект“, та ще грають обурених, коли вкaje ся на безденний его абсурд.

Отсе менше-більше головні очкі, в д ювіди президії комітету для заряду сецес. фондом. які ми мусіли чи спростувати чи опрокинути. З наведеного, думаємо, всякий мусів набрати перекованя про характер цілої справи. Всякий — думаємо — мусів доглянути ясно се, що поступоване комітету, зглядно его президії, носить на собі всі прикмети звичайного рутенства, і як всяке рутенство повне воно кациківської самоволі, візантійської хитрости і негідної культурних людей перфідности. Перекручене або закрите правди, палестранський викрут та штука демагогії, все те добрі зредства в руках сих „патріотів“ — коли тільки йде о „поставлене на своїм“ і здавлене „пайдократів“. І жаль тільки нам робить ся, що був час — хоч короткий — но все таки був, що молодіж мала з тими людьми близші зносини і що тепер так різко мусить тих самих людей осуджувати. А на koniec кілька рефлексий з засадничого, сказати-б так вишого становища:

Коли так приадумати ся над цілою аферою з сим „сецесийним фондом“, годі обігнати ся від справді невеселих думок.

Здає ся все у нас іде до добра, здає ся „пілою силою пари“ йдемо за зорею поступу і демократизації: аж три наші партії вступили на революційну дорогу, навіть „реалісти“, чи радше „опортуністи“ зпід стягу „Руслана“ і сї заграли в воєнну сурму. Здає ся інтелігенция зрозуміла, що в масах будуччина України; попирає стрейки, а бодай симпатизує з ними. Одним словом здає ся, що раз вже стали ми на правій дорозі... Аж ось і прискає миляна банька! аж ось, коли прийшло до вибору між інтересом народної маси а жмінки інтелігенції, коли прийшло щось реального — крім депевих симпатий і глупих сентиментальних фраз в роді „теплого серця для народної неволі“ — дати сим масам, виринає знов спорохнявіла вже мара рутенства й гарна ілюзня нового житя розвіває ся.

І мимоволі виринають перед наші очи спомини з давних-давен. І мимоволі пригадує ся вся страшна трагедия нашої минувшини, нашої борби за волю. Пригадує ся, а поза плечі йде мороз.- І пересувають ся в уяві великі подвиги мас, великий пожар, океан народного руху, — Хмельниччина.

Нагадує ся вузкоглядність гетьмана, короткозорість провидирів, кастове становище старшини і козацтва против мас, а за тим —

глибокий занепад великого руху: на марне пролита кров, на марне зрабований край, на марне небувалий рух... Все зачатила вузкоглядність тодішньої „інтелігенції“. — А далі ще Виговщина і Мазепинщина і страшний кінець: мужицка революція против гетьмана, апостола незалежної України і... Полтава. Знов те саме: „інтелігенція“ — старшина — забула на народну масу, ставила церкви, школи, бурси і друкарні (тепер се зве ся: „університетські катедри“ і „Акад. Поміч“), Виговський і Немирич основали пляни двох університетів, Мазепа сипав грошем і привілеями на скріплене науки і освіченої кляси — „інтелігенції“, — а коли прийшла рішуча хвиля, ся „інтелігенція“ — з виімкою рідких одиниць — кидала національний прапор, кидала своїх особистих добродіїв — Виговського і Мазепу — „хрунила“, ховала ся по мишачих дірах, била цоклони ворогови, трепочучи о свої чини, становища і „рангові добра“ (тепер „пенсія“ і „аванс“). А лишена своїй долі маса, повна зловіщої ненависти на своїх „патріотів“ за своє горе, та маса кидала ся против них, йшла за покликком ворога, що мавив єї привидом облегчення сего горя, і валила долі велику мрію самостійної України.

І здає ся, наче-би відгомін сего нещасного блуду діячів „патріотів“ козацкої минувшани пригадав ся знов в відношеню нашої „інтелігенції“ до хлопських мас. Борем ся за університет: — маса, помагайте! Маси, попріть нас своїм дужим голосом! маси, давайте свою кервавицю! — Двигне-ж ся маса за своє право істнованя, рушить ся вона за свою долю а не за долю „інтелігенції“ і єї культури, а ось — „інтелігенції“ нема, одушевлене зникло, одиниці ледви беруть участь у руху, а терпіня сеї маси так далекі — мимо солодкавих слів — чільним „патріотам“, шо не дадуть крейцаря з загарбаной таки від сего мужика кервавиці на їх облегчене.

З завязаними очима копає ся гріб національній справі; сліпі „патріоти“ готовлять нову Виговщину і Мазепинщину і вузкоглядні майже до „колтуньства“ інтелігенти, шо позують на представників народу і єго потреб, забувають ще раз стару приказку „*historia magistra vitae*“. Нічого не навчили ся, і мабуть ніколи вже не навчать ся...

Допись з української гімназії у Львові.

Прикрє се, але на жаль правдиве, що наша українська гімназія, не лише не стоїть на рівні з иньшими, але далеко низше. Наша гімназія виховує найбільше кацапів, найбільше безідейних Рутенців, або иньшими словами ідейні Українці з української гімназії — се антикварна рідкість. І не диво! Чи любов до правди і чести може вціпляти езуїтський кацап під Дорожиньській? Таж він єще сам засїває згіршене в нашій гімназії; бо не лише своїх кацапів всюди попирає, боронить, випрошує для них добрі кляси, матури і т. д., але він приучує і всіх не-своїх до раболіпія: Народний Дім дає по кілька золотих запомоги для бідних учеників, о. Дорожинський, як свій, має потверджати на поданях своїм підписом, чи петент є безпечний, чи небезпечний; ученики, знаючи що о. Дорожинський „русскій“ стилізують свої такі подання по „русски“, цілкують по руках о. Дорожинського і учать ся раболіпія... Коли додамо до сього давні „гербатки“, коли додамо тих „атеїстів“, що їх за ласкою всечеснійшого проганяли з гімназії, то чейже бачимо, хто давить українського духа в українській гімназії!

Гідним „кумпаном“ всечеснійшого є проф. Савицкій. Сей математик-фізик поборжує також українського духа словом і ділом на конференциях і при таблиці...

І хтож може вціпляти українського духа в молоді уми? Хто може загрівати їх серця теплою любовю до свого народа, своєї вітчизни, своєї минувшини?

С к о н ф і с к о в а н о.

Один професор прим. як побачив на „Січи“ двох учеників, хотів летіти їх викидати, а потім доніс директорови, що ученики ходять на „Січ“, а се гріх...

Начальником... професорів і цілого заведеня є п. Харкевич. Характеристику сего патріота виробить собі товариші з отсего факту:

1. падолиста зібрали ся всі ученики української гімназії на личаківськїм цвинтари, щоби і сего року помянути наших померших патріотів. Треба знати, що директор день перед задушними днями сказав до одного ученика, що на цвинтари сьпівати не можна. Загал учеників не знав сего заказу, бо директор его не оголосив, а як хотів заказати, то повинен був оголосити свою волю, подібно як зробили директори иньших львівських гімназій.

Стало ся!... Ученики відсьпівали на гробах такі патріотичні гимни як, „Вічная пам'ять“, „Со сьвятими упокой“ та „Сьвятий Боже“,

а на кінці хтось зачав співати „Ще не вмерла“ і „Не пора“. Поминаю сей факт, що польська молодіж реальної школи (VII. кл.) при помочи гурта гімназистів напала на нашу молодіж, поминаю се, що ся молодіж кричала: „Pereat Ukraina“, „Precz z Rusinami“ і т. и., поминаю се, що вона обкидала нашу молодіж каміннями, та нищила їй убраня своїми горючими смолоскипами. Се все поминаю, бо се зробила несвідомо частина польської молодіжи заражена шовіністичним засліпленєм і національною ненавистю, які переняла від ретроградних сфер польської суспільности. Для нас цікавий иньший факт. Директор Харкевич перевів строге слідство задля того, що ученики не послухали єго наказу — і учеників покарано карцерами від 8—16 годив.

Товариші! Директори польських гімназий наказували обіжниками, що на цвинтари співати не вільно, а мимо того не вели жадного слідства, хотяй польська молодіж через три дни згромаджувалась на цвинтари і співала. А директор Харкевич, мимо того, що офіціяльно не наказував, покарав учеників! Чи мало вам ще до характеристики п. Харкевича? Коли мало, то иньшим разом подамо де що більше. Нинька лише занотуємо ще сей сумний факт, що професори не здобули ся на се, щоби запротестувати против самоволї директора, против такого беззглядного і просто негідного трактованя молодих дітий українського народа.

Бібліографія.

Відгуки — поезії — се заговок найновішої збірки поезий Лесі Українки, де кромі кількох давнійше вже оголошених, входять переважно нові, доси незнані твори.

Серія починаєсь циклем поважних і глибоких „мелодий єврейських“. — Дійсно мало хто у нашій літературі вмів так вірно, як Леся вдарити в понуро сумний, жалібний тон гебрайської мелодії і є велика схожість між думами української поетки, а сумною піснею вибраного народа — піснею що співала про Бога і дітий Ізраїля, все у злуці неба із землею, не розуміючи навіть, якби той сьвятий союз міг бути розірваний. Проте „єврейські мелодії“ і давнійші твори Лесі, основані на жидівських мотивах, мають той високий настрій і незвичайно велику силу чутя.

Подальше йдуть „Ритми“ і „Хвилини“, циклі дрібних ліричних творів, що як настроєві малюнки хвилиних станів душі, найкраще відслонюють симпатичну фізіономію поетки, найліпше відкривають її молоду душу — вічно, спраглу нових сильних вражіннь, душу, що тужить за якимсь заземским світом, що з тої долини сліз пре ся гень „на верхівля“, бо їй

тяжко тим шляхом ходити

широким, битим курявою вкритим,

де люде всі отарою здають ся...

І малюють ті строфи душу жіночу, розміряну, що нераз плаче в тужній годині сумерку

„немов дитина в темряві забута,

немов людина у тюрмі замкнута,

аж поки очи не найдуть зорі...“

Понад цілим світом Лесі домінує якийсь невісказаний сум — сум тим більший, що, як каже Франко, не пливе з якогось песимістичного світлогляду авторки, але є виразом безмірно болючих обставин, серед яких вона живе.

І не диво, що сумна її пісня, бо пливе „понад морною рілею“, бо пливе як „ті листочки, що зриває буря“, — бо в ній запер ся біль не одиниці, але біль мільйонів!

Леся є далека від хоробливого песимізму, що став знаменем наших творів поетичних послідних днів, — вона сміло дивить ся в будучність, йде без тревоги зустрічати осінь, ба, навіть з радістю витає „душного літа завчаспий кінець“.

І хоч нераз розпука торгає струни її ліри, а з тієї молоді, але сильно накипілої горем життя груди рве ся болюча скарга резигнації („Тож не зійде рута на твоїй ріді“), і хоч її душа нераз паде під хрестом страдань, — то прецінь вона не є в силі прошепотіти в покорі:

„Так, доле ти сильніша...“

І пісня Лесі, хоч „з туги народжена“, „хоч напоена кровю серця“ — не є псалмом зневіри, не є жалісним співом хорої, побитої, замученої душі.

О, бо вона не на те ховала ті слова

„і напоїла кровю свого серця,

щоби лили ся мов отрута млява“,

але

„Щоби луну гірську будили, а не стогін

Щоб краяли, а не труїли серця,

Щоб піснею були...“

Contra spem spero! — се клич її музи, се внутрішнє пересвідченє, се змаганє цілого життя.

Найслабше випали на мою гадку „Легенди“. Не всюди рівно видержаний настрій, не всюди форма у згоді зі змістом; місцями подибуєсь уступи тяжкі, негармонійні, або навіть і такі, що відбігають подекуди від правдивої поезії... Взагалі Легенди вважаю найслабшими і найменше цінними творами у сій книжці.

„Одержима“ — драматична картина, що нею замикаєть ся книжка, — се річ глибока, сильна, помітна великою артистичною вартістю. Оригінальна, нігде не подибувана тема: Єресь теологічна, — любов Одержими до Ісуса... Фактично позавидувати можна авторці самої теми, а передусім її геніяльного переведення.

Сцени місцями пориваючо сильні, стрясачі психологічною глибиною.

Взагалі „Відгуки“ становлять визначний здобуток для нашої ліричної літератури. Талант Лесі Українки росте постійно, поглиблює ся, обіймає що-раз-то ширші круги, що-раз-то більші світи, а отся нова збірка поезій, є також новим, знатним кроком наперед в еволюції творчості поетки і свідчить вимовно про її постійне визволюване з під чужих впливів, про силу й оригінальність її творчого духа.

Ст. Ч.

Siegfried Nacht: »Der Generalstreik und die sociale Revolution«.

London, 1902 (ст. 32.).

Передусім зазначу, що брошура писана дуже приступно, — а для нашої інтелігентної суспільности може бути дуже цікавою під зглядом інформаційним.

У вступі підносить автор помітну річ, що надія на скору зміну суспільного ладу, так жива ще перед кільканадцятьма роками, нидіє що раз більше, хоч осьвідомлене мас і їх згуртоване захоплює чим раз ширші круги. Причину сего бачить у поступованю соціальної демократії, партії сильної і колись дуже революційної, котра найкращі свої сили марнує на парламентарну боротьбу. Перейшовши коротко історію сеї партії в поодиноких державах у посліднім часі (Millerand), нагадує минуле християнства, сеї первісної комуністичної секти, що так довго розвивалась, аж її найбільші вороги, римські кесарі, узнали за відповідне стати її жрецьми. Відтак влучно характеризує поодинокі доби революційних борб — і се, по нашій гадці, найкраща часть брошури. Барикадово-романтична доба революції з її геройськими восхитами безповоротно минула, як минули ся ті вузькі, круті вулиці старого Парижа, Відня, Берліна. Нині по широким площах і вулицях свобідно може перебігати кінниця й артиле-

рия. А до того з вікон високих камяниць, де розжила ся вдоволена буржоазія, не полетять на них, як колись, стріли й горяча вода, нема вже в центрах великих міст дрібного міщанства. Великий промисл знищив його і витиснув на передмістя, заселені робітниками. А нові, технічні винаходи, нова збрал, незлічимі армії! Виходить: треба нового способу борби. Такий спосіб є: загальний стрейк, законами дозволений. Підчас нього навіть та труслива більшість, що ніколи не бере участи в революціях, причинила-б ся як краще немож до побіди власне тою трусливістю, т. є. не виходячи з дому. А ті маси війск, до котрих тепер з причини їх компактности годі приступити з пропагандою, роздроблені по всім усядам просто потонули-б у масі люду...

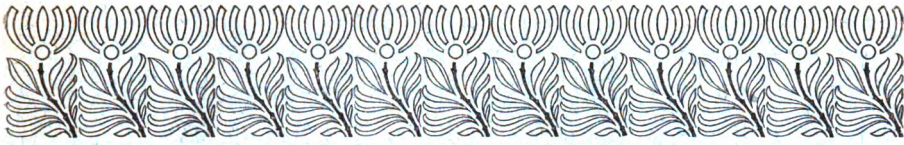
Кінець („Після побіди“) міг собі автор сміло дарувати; тоді книжочка лишала-б більший ефект — без вражіння, яке характеризує народна приповідка: „Ори, мели, їдж“. Не входимо в те, чи в такій формі є можливі змальовані автором евентуальні події; зазначаємо навіть, що він цілий час акцентуючи, що вже проминула ся романтичність, — при кінци сам у ній по кістки бродить. Але книжка цікава і силує подумати. І тому поручаєм її товаришам. — Набути можна, як усі видання в чужих мовах, через Наук. тов. ім. Шевченка.

Переписка Редакції.

Ол. Д. Просимо подати Вашу адресу; хочемо порозуміти ся з Вами листовно. — **Автори стиха:** „*Ти не спи...*“ Стих без найменшої вартости. — **Тов. О. П.** Дякуємо за надісланий переклад. Просимо о статью про М—ого. — **Учителька.** Про се печатано вже в „Ділі“. — **Тов. Ж. Б.** Не помістимо. — **Тов. А. Єрн. Ми.** відповіли Вам на вказану адресу ще перед 5-ма тижнями. Стиха не будемо печатати. — **Автори нарису:** „*Бо иньші в них Боги...*“ Річ в переведеню слабка і недбала у формі. Може маєте дещо иньшого? — **Тов. Яр. Вес.** Стиха „Привіт весні“ у нас нема. Розвідки про драм. твори А. Круш—ого не помістимо. — **Автори перерібки „Гайдамаків“.** Не будемо печатати. —

Як I-ий випуск: Бібліотеки „Молодої України“

появила ся книжка:

Соціалізм і соціальний рух у XIX-ому століті.

Д-ра Вернера Сомбарта

у перекладі Л. Цегельського.

Ціна для передплатників „Молодої України“ вносить

~~_____~~ 80 сотиків, ~~_____~~

_____ для прочих 1 корона 40 соиків. _____

Просимо у нас замовляти.

ГЕНРИК ІБЗЕН.

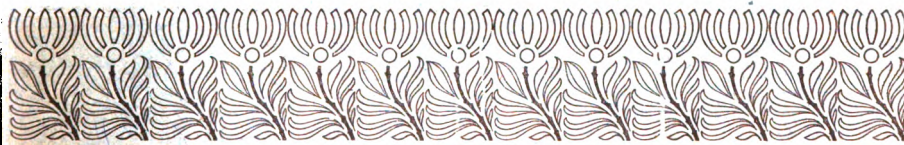
„ЯК МИ МЕРТВІ ВОСКРЕСНЕМО“.

Драматичний епілог у трех актах.

Переклав Антін Крушельницький. — Ціна 1. К.

Для передплатників „Молодої України“ 60 сотиків.

Просимо у нас замовляти.

По конфіскації наклад другий.

Ч. 6 і 7. Грудень 1902 і січень 1903. Рік III.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗІЇ КОЧАН
ЗДА

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

ЗМІСТ:

Етика і політика.	.....
Вчинки одиниць.	.....
Павло Грабовський.	.....
Стара Ізергіль. (Фейлетон).	.....
Хроніка з нашого життя.	.....
Бібліографія.	.....
Перепіска Редакції.	.....

Львів 1903.

Накладом української академічної молодіжи.
З „Друкарні Удїлової“, ул. Лїндого ч. 8.

В книгарні „Наук. Товар. ім. Шевченка“

(Львів ул. Чарнецького ч. 26)

можна дістати:

Записки Наук. Тов. ім. Шевч. т. XXXVI по	3 К	сот.
„ Подвійні томи XXIII і XXIV, XXXI і XXXII, XXXV і XXXVI по	5 К.	— сот.
Збірник історично-філософичної секції т. I і II (Історія України-Руси Грушевського)		
брошурований том по	4 К	наліп. пап.
в гарній оправі том	5 К.	40 сот.
на ліпшій папері	6 К.	40 сот.
Том III на звичайнім папері	5 К.	— сот.
в гарній оправі	6 К.	40 сот.
на ліпшій папері	7 К.	40 сот.
Збірник філільогічної секції т. I і II (Тарає Шевченко Кониського і Розвідки Дра- гоманова т. I і II)	3 К.	— сот.
на ліпшій папері	4 К.	— сот.
Етнографічний Збірник том I—IX, всі разом	22 К.	— сот.
Матеріяли до українсько-руської етнології т. I з малюнками зібрав Вовк)	8 К.	— сот.
Матеріяли до українсько-руської етнології т. II з малюнк.-ами зібрав Шухевич)	4 К.	— сот.
Матеріяли до укр.-руської етнології т. III	4 К.	— сот.
Старинна Історія Галичини пап. Омелян Партицький	6 К.	— сот.
Історія літератури руської Омел. Огонов- ського т. II—IV всі разом	16 К.	— сот.
Словар російсько - український Уманця і Спілки I—IV, комплет	12 К.	— сот.
Руська історична бібліотека всі томи	60 К.	80 сот.
Хто купує цілий комплет чи подд. томи дістає і платить за цілий комплет 45 К. 60 сот.	20%	опусту.
Шевченко Т.: Кобзар I—IV в гарній оправі	10 К.	— сот.
„ „ „ з перекладом	11 К.	— сот.
Руданський Степан: Твори т. I—IV брошур.	4 К.	— сот.
„ „ „ в модерній оправі	6 К.	— сот.
Чайченко Василь: Твори т. I—III	4 К.	40 сот.
Гомерова Одисея т. I—II	4 К.	40 сот.
Шекспірові Твори переклад А. Кудіш т. I	2 К.	— сот.
Антін Крушельницький: Пролетарі	1 К.	— сот.
Крім цього можна замовляти в книгарні Наукового Тов. ім Шевченка: всі українські, російські і на інших мовах книжки а також і нотн. При більшій закупні книжок (понад 20 кор.) дістає ся від „Видань Товариства 10% знижки. — Усі книжки можна замовляти в гарній дешевій оправі. Перехрестні Стежки повість Франка брош. 3 К. — сот. „ „ в гарній оправі 4 К. — сот. „ „ на гарнім пап. в полот. 6 К. — сот.		

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 6. і 7.

Виходить у Львові що місяця.

Рік III.

Передплата	в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинокі ч	
виносять:	в Росії закази. . . річно 6 ср. рубл., незакази. 5 ср. рубл., коштує	
	в Америці . . . . . річно 2 долари	60 сотиків.

Видає і за редакцію відповідає: Віктор Цебровський, улица Шкарпова ч. 3.
Адміністрацію веде: Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

Всі письма до Редакції і Адміністрації просимо присилати лише на адресу:
Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

МИКОЛА ГАНКЕВИЧ.

ЕТИКА І ПОЛІТИКА.

(По поводу книжки Др. Ф. Паульзена: „Партийна політика і мораль“ — в перекладі, з замітками і додатками Др. І. Копача.) Кінець.

Що таке мораль?

„Добро і зло — назви ті не означають нічого дійсно існуючого, нічого дійсного в речах самих, коли ми дивимось на речі самі про себе; се тільки форми думки нашої, понятя, які ми витворюємо в той спосіб, що порівнюємо межі собою речі“. „В стані природи, поза суспільностию не дієсь нічо, що можнаби назвати справедливим або несправедливим, — а тільки в життю громадянським, де спільний уклад загалу означає, що має належати до сего а що до того. Ясно отже, що правда і несправедливість, гріх і чеснота — се зверхні понятя а не прикмети, що виражують істотну суть духа“. (Спіноза, Етика).

Доперва жите громадянське витворює моральні приписи і закони, котрим піддаєсь одиниця. „Чоловік пооди-

нокий відчуває, що сам про себе він є чимсь нецілим, неповним, обмеженим. Для свого доповнення він потребує суспільности і тому, хочаби сам жити, мусить дати жити і другим. Впливаючі з сеї взаємної потреби згляди становлять те, що зवेश одним словом: мораль". (Dietzgen).

І так, як жите громадянське є жерелом тих законів, що незатертими буквами виписані є в серці кожного чоловіка, так рівнобіжно з розвоєм людської суспільности і з єї перемінами розвиваєсь і змінюєсь етика. А чим більше різнородні течії перехрещують ся в житю суспільности, тим більше ріжнобарвною стає етика.

Очевидно зміна етичних законів не виключає істнованя сих законів. Так само, як зміна форм життя суспільного не виключає істнованя суспільного життя, суспільности, ладу суспільного. Лише пережиті класи і круги суспільні думають, що з упадком сего ладу суспільного, де вони верховодять, розпаде ся ціла суспільність, що кінець їх пережитого, старого сьвіта буде кінем сьвіта взагалі...

Законодавці і учителі понадпартійної, вічної етики, що хотять виказати, узасаднити і усталити певні вічні закони моральні, вважають те, до чоно вони додумались, етикою природною, віковічною, а всякі иньші незгідні з нею приписи моральні помилкою людською, чимсь переминаючим, штучним, не віковічним. Вони „похожі на теологів,

---

МАКСИМ ГОРЬКИЙ.

СТАРА ІЗЕРГІЛЬ. — (Переклад з російського). Докінчене.

З моря здіймала ся чорна важка хмара суворих очертів, подібна до взгіря. Вона сунулась в степ. З її верхівля зривались уривки хмар, мчали поперед неї і гасили зірки одну по одній. — Море шуміло. Недалеко від нас в виноградних лозах цілувались, шепотіли та зітхали. Далеко в степу вив собака... Повітря ставало гвітким і дражнило нерви чудними пахощами, що доскотали ніздри. Від хмар падали на землю густі тіни і лізли по ній, лізли, счезали і знов з'являлись.

Місяць погас; замість нього лишилась тільки каламутна опалева пляма, і вона теж часом зовсім закривалась сизим уривком хмари. В степовій долині, тепер вже чорній і страшній і ховаючій в собі щось незнане, спалахували маленькі блакітні вогники. То там, то тут вони показувались на мить і гасли, ніби скілька людей

котрі також установляють два роди релігії. Кожда релігія, що не є їх релігією, є твором людським, коли між тим їх релігія є откровенням божим“.

Приписи моральні, моральні закони, постановляючі що зле а що добре, чого не можна робити а що робити належить, змінюють ся відповідно до обставин місця і часу. Та вони існують скрізь, де існує людська громада, людська суспільність. І від характеру суспільности, від економічних умов суспільного життя, від укладу кляс суспільних залежить характер, напрям і обем моральних почувань і понять, моральних законів. Возьмім пр. первісну суспільність людську в добі т. зв. дикости або варварства. Союз суспільний, що вяже людей на найнищих ступенях розвою суспільного, є незвичайно сильний; усліва важкої боротьби за існуванє витворюють тоту солідарність, що так чудувала і чує всіх сучасних Європейців у диких і варварських племен, живучих серед первісного комуністичного ладу суспільного *). Поза ордою, поза громадою,

*) Вже Лейбніц писав про племена канадійські, величаючи їх прикмети високо етичні: „Коли се племя колись ті свої величаві прикмети сполучить з нашою штукою і нашим знанєм, то побіч них ми будемо виглядати як мізерна голода“.

Богато в тім напрямі найти можна в прегарнім творі Кжи-віцького „Ludy“.

розсипаних по степу далеко один від одного шукали чогось запалюючи сірники, що зараз же гасли від вітру. Се були дуже чудні вогненні язики, вони ніби натякали на щось казкове.

— „Чи ти бачиш іскри?“ — спитала мене Ізергіль.

— Он оті блакитні? — сказав я, показуючи на степ.

— „Блакитні?... Так, се вони... То вони ще все таки літають! Ну, ну! багато чого не можу я тепер бачити“.

— Звідкіля сі іскри? — спитав я стару.

Я давно чув де-що про сі іскри, але мені хотілось почути, як розкаже про те саме стара Ізергіль.

— „Сі іскри від гарячого серця Данка. Було на світі серце, що раз спалахнуло вогнем... Отож від нього сі іскри. Я розкажу тобі про все те... Тож давня казка... Давнє все, давнє! Бачиш ти, скільки в давнині всього?... А тепер от нема нічого такого — ні подій, ні людей, ні казок таких як в давнину... Чого?... А ну, скажи! Не скажеш... Що ти знаєш? Що ви знаєте, всі молоді? — Ой, ой!...“

поза племенем нема життя для одиниці людської. Серед вічної ненастанної боротьби з дикими звірятами і з небезпечнішими від звірят людьми витворюєсь серед орди, громади, племені дух волі, рівности і братерства, що ще довго опісля серед змінених обставин життєвих присвічує своїм блиском величавим. В обороні своєї громади гинуть люде з героїзмом, перед котрим бліднуть найбільше героїчні подвиги історичної доби. А рівність тут така кріпка, що членови сеї суспільности первісної не приїде навіть на думку вивисшуватись понад своїх співгромадян. Коли Дарвін подарував о одному мешканцеві Огненного краю (на самім кінці південної Америки) вовняну ковдру, обдарований дикар порізав єї на рівні, широкі шматки і поділив межі товаришів своєї орди.

Але рівночасно з тим духом братерства і рівности, що дивує так страшно людній клясовій суспільности, ті самі племена не знають пощади для всіх тих, що стоять поза межами їх суспільного союзу. Супроти племен, що стоять на перешкоді войовничим номадам, найвисшим законом є желізний закон старих Римлян: „*contra hostem aeterna auctoritas esto*“, т. є. против чужинців (ворогів) нехай буде вічна війна. Грізний Єгова старозавітних Ізраїлитян лише для „ближних“ ставить заповідь: не убивай! Про всіх иньших каже ізраїльський законодавець старозавіт-

---

Дивились би пильно в давнину — там всі відгадки знайдуть ся... А от ви не дивитесь, тому й не вмiєте жити... Я хіба не бачу життя? Ох все я бачу, хоч і старі мої очі! І бачу я, що не живуть люди, а все приміряють ся, приміряють ся і покладають на се все своє життє. А як одурать сами себе, потративши на се час, то починають нарікати на долю. Шож тут доля?... Кожен сам собі доля! Великих людей я тепер бачу, а от сильних нема! Деж вони? І вродливих робить ся все меньше .

Стара задумалась про те, куди поділись в життю сильні та гарні люди, і думаючи оглядала темний степ, немов шукаючи в ньому відповіді. Я ждав її оповіданя і бояв ся її спитати про що небудь, щоб вона знов не одбилась у бік. Я знав, що як вона відпливає в бурливе море своїх спогадів, воно віє на неї філософією, і часто бувало, що кінець якоїсь легенди гинув під тягаром тієї філософії, що була вільна і проста, але в викладі старої Ізергіль з'являлась якимсь дивним клубком різнобарвних ниток химерно переплутаних рукою часу.

ний: „коли передасть їх Господь Бог твої в руки твої, то вибий весь пол мужеський убієством меча, з виїмком жінок і маєтку. А всю худобу і все, що є в городі і весь добуток забери собі в полон і спожиткуй весь полон ворогів твоїх, яких Господь Бог дає тобі. Таке зроби зі всіма городами... Не лишіть там живих ані одної живої твари; але ще й проклинами прокленіть їх... бо так наказує тобі Господь Бог твої“. (Второзак. XX, 13 etc.) Те саме говорять: Числа, XXXIII, 52; Исход, XXIII, 31 і XXXIV, II; I. Навин, XI, 20. А вкінці перестерігає законодавець: „Передасть їх Господь Бог твої в руки твої і вибеш їх, погубою погубиш їх; а не заключай з ними союзу, ані не пощади їх*!“, бо інакше „розгніваєть ся Господь гнівом на тебе і знищить тебе швидко!“

*) „Pardon wird nicht gegeben!“ як казав Вільгельм, висилаючи військо в Китай...

Інтерпретуючи повисші місця Старого Завіта пише о. др. Бартошевський (Богосл. бібл., т. V), що Хананейці могли були спастись, колиби були свої землі віддали Жидам. Але вони не згодились на ту парцеляцію, а „Бог так допустив, що Хананейці всегда перші нападали на Ізраїльтян, стаючи ся тим самим недостойними пощади з їх сторони“.(!!!) Зовсім дословно!

Справді...

wie einer ist, so ist sein Gott;
Drum ward auch Gott so oft zum Spott.

Отож вона почала розповідати:

— „Жили в старовину на землі одні люди, — де вони жили, не знаю. Знаю тільки, що великі, непрохідні ліси з трох сторін окружали табори тих людей, а з четвертої був степ. Були се люди веселі, сильні, відважні, невибагливі... Певне цигани! Аж ось настав дуже тяжкий час: десь узялись иньші племена і прогнали давнійших людей в середину лісів. Там були багна та темрява; ліс був старий і віття сплелось так густо, що крізь нього не видно було неба і соняшне промінне ледви могло пробити собі дорогу до багнища крізь густе листе. Але як промінне падало на багнисту воду, то здіймався сморід, а від нього люди гинули один по одному. Тоді стали плакати жінки і діти того племена, а чоловіки задумались і засумували. Треба було вийти з того лісу, а для того були дві дороги: одна назад; — там були сильні й лихі вороги; друга — вперед; — там стояли великі дерева щільно, обнявши одно друге дужим віттем та запусивши узловате коріне глибоко в чіпкий мул.

Те, що є гріхом в межах первісної громади, в межах племені, стає сьвятим обовязком поза його границями. І так є у всіх народів в певній добі історичній. В старинній Гелляді, вже в часах пізнійших, божественний Плятон, ставлячи як конечне домаганє, щоби в війнах поміж грецькими племенами заборонено палити загороди і нищити засіви, не бачить рівночасно конечности, обняти сею забороною краї варварські!

Сей дуалізм етичний, впливаючий з умов господарсько-суспільних первісних громад, доповняєсь опісля дуалізмом етичним у внутрі самої суспільности. З упадком первісного комунізму, з настанєм приватної власности, з поділом первісної суспільности на класи, на рабів і вольних, на бідних і богатих, витворюєсь нова етика, счезає давний дух волі, рівности і братерства, що обіймав всіх членів громади.

З яскравою, наївною різкістю виступає сей дуалізм моральний що до клас суспільних, на які розпадаєсь старинна суспільність. Вольний горожанин може бути відважний і хоробрий; але раб его не сьміє бути хоробрим вояком. Спартане вимордували 2000 геллотів — крепаків, котрі недавно передтим покликані на війну спасли републіку. Раб повинен мати здорові мускули, думати не богато, але терпеливо працювати; але сї ідеальні прикмети

Дерева ті стояли мовчазно, нерухомо мов камінні в день в сїрій сутїни, а ще тіснійше обступали вони людей в ночі, коли запалювались огнища. І завжди в день і в ночі навколо тих людей був круг, що хотїв ніби здушити їх — призвичаєних до степового простору. А ще страшнійше було тоді, коли вітер бив по верховітті і весь ліс глухо гомонїв, ніби загрожував і сьпївав похоронну пісню тим людям, що сховались в ньому від ворогів. Се були все таки сильні люди і могли-б вийти на смертний бій з тими, що раз перемогли їх, але вони не могли вмерти в боях, бо у них були свої заповіти, а як би вони вмерли, то разом з ними зникли-б геть з життя і тії заповіти. І тому вони сидїли в отрутнім смородї багна та думали в довгї ночі під глухий гомін ліса. Вони сидїли, а навколо них скакали в мовчазному танці тіни від костриц, — і всім здавалось, що се не тіни скачуть, а бенкетують лісові і болотні злі духи... Люди все сидїли і думали. Але ніщо — ні робота, ні жінки не вимучують так тіла й душі, як смутні думи, що як гади ссуть серце. І ослабли від дум ті люди. Жах вродив ся посеред них

робітника-раба, які ставить геніяльний старинний філософ, булиби соромом і ганьбою у вільного горожанина. Вольний горожанин повинен займатись штукою і наукою, брати участь в життю публичнім, радити над добром держави в часі мира, боротись за рідний край і в желізних оковах держати своїх рабів; фізична праця йому не лицює. Колиж невольники старинні забажали для себе тої самої свободи, то се було зчином, за який мечем на побоевищи і цілим рядом хрестів покарав їх римський вольний горожанин. Але не тільки „бунт“ невольника був зчином і богохульством. Таким самим зчином були змаганя вольних, спролетаризованих громадян — здобути для себе місце при бенкеті житя. З нечуваною злобою кинулись загрожені плянтатори римські на братів Іракхів, а їх наслідника хороброго Катиліну заклеямили на віки краснорічливими клеветами многоглаголивого Ціцерона.

Колиж розклад старинного сьвіта дійшов до верхка, коли „лятіфундії знищили Італію“, коли з одного боку витворились властителі широких посіlostей земельних і великих варштатів з цілою масою невольників, а з другого боку цілі маси спролетаризованих, збіднілих вольних горожан, коли римська імперія желізними оковами війська і чиновників обняла цілий тодішний цивілізований сьвіт, коли погасла всяка надія дорогою боротьби політичної,

---

і сковав їх міцні руки; жах породили жінки своїм плачем над трупами вмерлих від смороду, та над долею скованих страхом живих, — і боязькі речи стало чути по лісі, з початку тихі та несмілі, потім все голоснійші та голоснійші... Вже хотіли йти до ворогів і віднести їм на ралець себе й свою волю — і ніхто вже, наляканий смертю, не боявся невідницького житя... Але тут з'явив ся Данко і вратував усіх сам один“...

Стара, очевидно, часто оповідала про палке серце Данка: фрази здавались довгими і гладкими стрічками. Вона говорила співучо і голос її глухий та скрипучий ясно малював передомною гомін того лісу, де вмирали від отрутного подиху з багна нещасні загнані люди...

„Данко був такого заводу, молодий, гарний. Гарні люди завжди сьміливі. От він і каже своїм товаришам:

— Не зсунути каменя думою. Хто нічого не робить, з тим нічого не стане ся. Пощо ми марнуємо силу на думки та на смуток? Вста-

дорогою революції земської звалити старий сьвіт неправди і неволі, — тоді до боротьби против старинної цивілізації з цілою єї етнкою піднялась „нова зовсім раса людей, що вчера доперва зродилась, що не знає рідного краю ані традицій батьківських, з'єдинена в оден табір звернений против всіх основ і інституцій горожанських і релігійних, переслідувана правосудієм, заклеїмлена безчестем, раса, що чванить ся і величаєсь загальною погордою“, піднялась тота фалянґа, до котрої стали горнутись передовсім „простаки, раби, жінки і діти“, фалянґа фанатиків, палаючих ненавистію революційною до сьвіта старинного. фалянґа, котрій великий писатель старинного сьвіта закинув „ненависть до людського роду“.

І в той сам час, як придворний „етик“ Сенека своїми письмами старав ся „зетизувати“ суспільне і політичне жите, оден з перших публіцистів „секти“ християн, повний „ненависти до людської суспільности“, в своїй Апокаліпсі кидав громи на „Вавилон, велику ледащицю, що сидить в багряній одежі над водами, п'яна кровю сьвятих і мучеників Ісуса“, на „город великий на сімох горбках, що царює над всіми володарями землі“ і з радістю числив всі язви і удари, якими Господь карає грішний сьвіт старий та викидав нетерпеливо сеї недалекої революції, сего дня пімсти, коли до тла буде знівечений город злочинний,

---

вайте, підемо в ліс та перейдемо його, аджеж він має кінець. Все на сьвіті має кінець! Ходім! Нумо! Гей!..

„Подивились на нього всі і побачили, що він ліпший від них усіх, бо в нього в очах сьвітилось багато сили і живого вогню.

— „Веди ти нас!“ — сказали вони.

„Отож він і повів“...

Стара помовчала і подивилась на стел, де що раз густійшала темрява. Іскри з палкого Данкового серця спалахували десь далеко і здавались блакитними вітряними квітками, що розцвітали тільки на хвилину.

„Повів їх Данко. Вразно всі пішли за ним: вірили в нього. Був се трудний шлях! Було темно і за кожним кроком багно роздзявляло жадібну гнилу пащу, ковтаючи людей, а дерева заступали дорогу міцною стіною. Переплелось віття між собою як гадини, попростягалось скрізь корінне і кожен крок багато коштував поту і крови тим людям. Довго йшли вони... Все густійшав ліс, все змен-

а на вірних. зійде нова земля і небо нове, новий Єрусалим...

Етика сеї нової партії, до котрої стали горнутись всі „труждаючі ся і обремененні“, була запереченем етики старинного сьвіта. Те, що було славою і гордістю вольних горожан старинних, те було соромом і мерзостію в очах революціонерів-християн. І на відвороті те, що було найвищою етикою християн, викликувало нехіть, погорду і ненависть у вольного горожанина старинного. Але не даром в ряди нової „секти“ горнувся видідичений, придушений імперією цезарів сьвіт: збіднілі вільні горожане, визволені і невольники міст, раби з лятіфундій Італії, Сицилії, Африки, підупавші вольні хлібороби країв підбитих Римом, жінки, котрим захисту не могло дати зруйноване огнище домашнє -- одним словом всі ті, на котрих спалені душі немов бальсам лились слова, що „перші будуть остатними а остатні будуть першими“ слова про те, що „блаженні ті, котрі плачуть тут на землі, котрих тут гнетуть і кривдять і гонять, бо їх єсть царство небесне, до котрого тяжко увійти багатому“; — всі ті, для котрих бальсамом була певність, що їх кривдників і гнобителів жде вічний огонь...

Надармо гуманний „етик“ Цельз вговорював християн покинути свій дивоглядний ідеал сина теслі прибитого

шувалась сила! І почали вони ремствувати на Данка; говорили, що даремне він молодий і недосьвідчений повів їх на безвість. А він йшов попереду і був бадьорий та ясний. Але раз вдарила буря по-над лісом і зашелепотіли дерева глухо та грізно. І стало тоді в лісі так темно, ніби в ньому зібрались усі ночі, скільки їх було на сьвітї з того часу, як сьвіт настав. І йшли маленькі люди поміж великі дерева під грізний шум блискавок, йшли з голосним гамором, а блискавки розривали темряву на шмаття. Данко дивився на тих, для кого він працював і бачив, що вони, як звірі. Багато людей стояло навколо нього, але не було на їх обличах людяности і не було чого йому ждати від них милосердя. Тоді закипіла йому в серці урза, але від жалю над людьми вона погасла. Він любив тих людей і думав, що вони без нього можуть загинути. І спалахнуло його серце ярим огнем від бажання вратувати їх і вивести на легку дорогу, і тоді йому в очах зааяскрило проміння того могутнього вогню.. А вони, побачивши це, подумали, що то він розлютив ся, тай того так якраво розгорілись йому очі і вони причаїлись, як вовки жду.

з ганьбою і соромом на хрест, надармо вговорював їх покинути свою непереждану, неетичну ненависть до римської цивілізації, до римської держави, до життя державного! Християне не думали ставити „цілість“ держави і суспільності понад свою „партию“ і далій вели свою пропаганду, свою мирну і пасивну революцію, свій бойкот і обструкцію, підривали і зогиджували всі основи тодішнього сьвіта*) та корячись з конечности перед державою цезарів, мали для неї лише погорду і ненависть. Не дивниця, що нераз найкрасші особисто імператори ставали найярійшими гонителями християн. Пр. Марк Аврелій.

В тій боротьбі сьвіта старинного зі зорганізованою громадою безоружних, мирних революціонерів не було поєднання на ґрунті понадпартійної етики. Кожний боронив свого становища, свого табору, кожний боровсь своєю етикою. І боротьба горіла так довго, аж нарешті представителі нової віри на руїнах старого сьвіта заткнули свій прапор побідний — знамя „ганьби і сорому“, символ „на хрест прибитого софіста“...

*) Идеалом старинного сьвіта був чоловік гарний і душею і тілом — *καλοσκαυαδος*. В противенстві до сего християне перших віків, коли християнство було релігією передовсім рабів і пролетарів, представляють Христа негарним з лица і з постави.

чи, що от-от він кине ся бороти ся з ними і стали щільнійше обступати його, щоб лекше було їм схопити і вбити Данка. А він зрозумів їх гадки, і тоді ще більше запалало та заяріло його серце, бо ті їх гадки зродили в ньому тугу.

„А лїс все сьпївав сумної пісні, і грїм гримів і лив дощ...“

— „Що мені зробити для людей?!“ — голоснійше від грому крикнув Данко.

„І раптом розірвав руками груди і вирвав з них своє серце і високо здійняв його над головою.“

„Воно палало так ясно, як сонце, а навіть яснійше від сонця, і весь лїс замовк осьвічений тим сьвітачем великої любови до людей, а темрява розійшлась від його сьвітла і там глибоко в лїсі впала тремтячи в гнилу пащу багна.“

„Здивовані люди скаменїли.“

— „Ходїм!“ — крикнув Данко, і кинув ся вперед на своє місце, високо тримаючи розжевлене серце і осьвічуючи дорогу людям.

Колиби мораль систематично проповідувана могла без огляду на материяльні основи життя суспільного, без огляду на антагонізми і змагання класові змінити людей, надати напрям суспільному життю, колиб — одним словом — ідеологія була *primus movens* життя і розвою історичного, то се повинно було статись з побідою християнства, в середних віках. Сильна, всемогуча організація церкви католицької, що не тільки звалила Рим цезарів, але покорила варварські племена германські могла була — здавалося — огнем етики перетопити душі людей.

Тимчасом щож ми бачимо в дійсности?! Чи справді християнський світ середовічний різнить ся етикою від поганського світа старинного?! Ми вже не говоримо про етику, якої держались фєвдальні пани сьвічки і духовні супроти „черни“. Але і самі межі собою, від країни до країни, від околиці до околиці провадять вони війни і межусобиці, не придержуючись навіть етичної заповіді Плятона, що тільки в „варварськїм“ краю позваляв нищити і палити загороди і засіви. Побожні кличі, під якими варварські товпи християнські під проводом всіляких лицарів *von Habenichts* йшли плюндрувати багатий Орієнт, були тільки ідеологічною покривкою для материяльних інстинктів рабівницьких фєвдального світа. Зовсім так само, як і в походах іспанських гідальгів на багаті і високо куль-

---

„Вони кинулись за ним цікаві, зачаровані.

„Тоді ліс знов загомонів, здивовано хитаючи віттями, але його шум заглушили гучні кроки тих людей, що бігли. Всі бігли хутко і сьміливо, бо їх вабило за собою дивно палаюче серце. І тепер вони гинули, але гинули без жалю, без сліз. А Данко все був попереду і серце його все паладо-палало!

„І ось раптом розступив ся ліс перед ним, розступив ся і зістав ся позаду густий і німий, а Данко і всі ті люди одразу поринули в цілому морі соняшного світла, сьвіжого повітря змитою дощем. Грім і блискавка були там позаду над лісом, а тут сияло сонце, блищала трава в дощових діамантах і золотом ряхтіла річка... Вечеріло і від західного проміння річка червоніла, мов та кров, що біла горячим струмком з розшарпаних Данкових грудей.

„Кинув поглядом поперед себе на широкий степ гордий умираючий лицар Данко, — кинув він радісним поглядом на розкинену перед ним вільну землю і засьміяв ся гордо.

турні городи мавританські, як і в походах північно-французького гайдамацтва католицького на південно-французькі, багаті, культурні городи „еретиків“ *). Коли легатови папському звертали увагу, що при знівеченю цілого міста погинуть побіч „еретиків“ альбігейських також „вірні“, він відповів сунокійно: „Виживіть все до чиста; а вже Господь Бог сам відлучить пшеницю від кукілю!“...

Февдальний світ зі своєю натуральною господаркою, обмеженою на невелику область, не міг витворити моральних постанов обіймаючих ширший простір. Помимо єдності релігійної сусідні пани февдальні, сьвіцкі і духовні, не вважали гріхом плюндрувати і нищити взаємно свої волости.

А щож говорити про етику клясе пануючих супроти „черни“, супроти мійської „каналії“ або „подлих“ крепаків!? З тим самим варварством, з яким старинні плянтатори мордували своїх гельотів, своїх рабів, з яким Римляне здавили бунт Спартака, — мордували і давили і палили своїх рабів середовічні февдали християнські, сьвіцкі і духовні. Перший оружний „бунт“ комуністичний в західній Європі — бунт хлопський в північній Італії з по-

*) Так само „за віру сьвяту православну“ йшли наші равбрітери козаки на багатий Царгород.

„А потім упав і сконав.

„Тихо шепотіли здивовані дерева, що зістались позаду і трава, змочена Данковою кровю, шопотіла за ними.

„Люди-ж раділи і повні надій не завважали його смерти і не бачили, що палало ще коло Данкового трупа його сьміливе серце. Тільки один обачний чоловік завважив не, і боячись чогось, наступив на горде серце ногою!... І от воно розсипалось в іскри, погасло!...

„Ось вони звідки, ті блакитні іскри степу, що з'являють ся перед бурею!“

*

*

*

Тепер, як стара скінчила свою гарну казку, в степу стало тихо, страшно тихо, наче й він був здивований силою сьміливого Данка, що спалив для людей своє серце і вмер, не просячи собі у них нічого в надгороду.

Обпершись спиною об кошик з виноградом, стара дрімала часом здригаючись.

чатку XIV ст. — показує такий бестиялізм католицьких панів духовних, що найгірші цезари римські булиби його не повстидались. Проводиря „бунту“ Дольчіна спалено живцем, а його товаришка недолі Марґеріта мусіла дивитись на його скін. *) І в хвили, коли полонінь обхоплювала славного „бунтівника“, єпископські посіпаки тортурували і безчестили Марґеріту перед очима конаючого!... Єпископ Райнері післав радісну вістку про щасливе здавлене бунту до папи, а папа Клим V. поділив ся сею вісткою з архикатолицьким королем Франції!

Француска хлопска війна з 1358 р., (т. зв. Жакерія) скінчилась кровавою розправою лицарів французких і англійських з мужиками. Католицькі фєвдали мордували безоружну ватагу мужицьку в місточку Меаух, так довго, аж „поки їм не вкучилось“, як пише літописець тодішний, а вимордувавши 7.000 рабів, спалили ціле місто до тла, не пустивши нікого з житєм!...

---

*) Австрійський генерал Гейнав, вішаючи мадярских „ребелянтів“ в 1849 р., вішав їх 9 одного по другім, щоби оден міг бачити муки і смерть другого! Царські кати те саме зробили зі славним революціонером російським В. Осєїнським 1879 р. в Києві. Він мусів дивитись, як перед ним конали на шибеници два його товариші. За тих кілька хвилин Осєїнському побіліло зовсім волосє!...

Я дивився на неї й думав: скільки ще казок і споминів зісталось в її памяти? І думав про велике, палке серце Данкове, і про людські фантазії, що придумують стільки гарних і сильних леґєнд, про старовину, коли ще були герої і славні події, про смутний час убогий на сильних людей та на великі події, багатий лише на холодне зневіре, на кепкуване з усього, — про мізерний час мізерних людей з мертвими з роду серцями.

Дмухнув вітер і відкрив з під рамен сухі груди старої Ізергіль, що засипляла все глибше. Я прикрив її старе тіло і сам ліг на землю біля неї. В степу було тихо і темно. По небу все сунулись тихо хмари. Море шуміло так глухо і сумно. Стара Ізергіль міцно спала. Вона могла вже більше й не прокинутись.

Кроваво розправив ся з хлопами англійськими (1381 р.) король Річард II., причім спершу, не могучи поконати „бунтівників“ силою, дав їм „королівське слово“, що їх помилує, коли покинуть бунтуватись, а опісля зібравши військо, преспокійно зломав слово і пімстив ся люто на наївних хлопах.

Віроломством не гидились і німецькі князі, католицькі і протестантські, воюючи з хлопами в 1525 р., а списувати всі звівства і варварства духовних і свьіцких опришків — значилоби писати історію великої хлопської війни *). І не лише в хвили боротьби, але серед мира і супокою. коли вже „бунт“ здавлено, знущались верховоди фєвдальні, свьіцкі і духовні, протестантські і католицькі, над полоненими і з особлившою радістю приглядались мукам своїх ворогів, як они конали на огненних кострах! **)

Переходячи всі ті дикі варварства, дехто скаже: „Сеж війна! Се виїмковий случай!“ Та щож таке війна? Війна — се найактивнїйша форма активної політики. Війна, оружане розв'язане справи — се неминучий наслідок клясових змагань у внутрі суспільности, так само як і наслідок міжнародних конфліктів в певних стадиях розвою суспільностей, що стикають ся зі собою.

Іменно коли ходить о рішаюче питанє в боротьбі кляс, коли йде не о дрібні побічні справи меншої ваги, а о питанне основне, чи якась кляса суспільна має вдержати своє верховодство чи ні, — тоді конфлікт доводить

*) Про Берестечко наше, де шляхта вимордувала сотки безоружних хлопів, загадував з любовстю великий католик, наш граф Потоцький на бенкеті Ради повітової в Бучачи!...

**) В Мюнстері 22. січня 1536 сам єпископ приглядався ся мученицькій смерті революціонерів-проводирів... „А опісля кати схопили короля (Йогана фон Лейден, проводиря ребелянтів) в желізний нашійник і привязали до стовпа, відтак схопили жевріючі клящі і зачали його щипати по цілім тілі так, що з кожного місця, де дїткнули ся клящами, піднималось полум'я і робив ся страшний смрід... Колиж Кніппердолінк перелякав ся видом тих страшних мук, то повісив ся на желізний нашійник, щоби собі перерізати горло. Та як кати спостерегли се, піднесли го, роздерли губу, переволікли шнур через зуби і міцно привязали до стовпа... вкінці вирвали жевріючими клящами язик“... і т. д. і т. д. в безконечнім милосердію християнськїм!...

в суспільности клясовій неминучо до найактивнішої форми активної політики — до війни.

*

*

*

Буржуазійні політики і філософи думають, що зі зваленням самодержавія і феодалізму настала нова доба в людській історії, що вже раз на завсїгди покінчились всі середновічні варварства.

Що з упадком самодержавія і феодалізму настала нова доба історична, се річ очевидна. Та з варварствами річ стоїть трохи не так, як думають всілякі демократи і поступовці.

Кожний, хто приглянесь життю західної Європи в XIX ст., сей бачить скрізь, — що по часах лібералізму настає реакція, що рожеві надії, якими витали немов „схід сонця“ всі новіші революції, не оправдувались, що царство волі, рівности і братерства — показувалось скрізь лише фата морґаною на пустини капіталізму. І кожний тепер знає, завдяки могучим ударам соціалістичного руху робітничого і могучій критиці соціалістичній, що се новочасний антаґонізм клясовий є в остатній інстанції підставою тих реакційних відпливів по припливах революційних, поступових.

Се глибоко болить красних людей з поміж буржуазії. Та не могучи ясно і отверто стати на тім, що одинокий вихід з сих corsi e ricorsi, з сего застою і упадку є знесення клясового антаґонізму, знесення кляса, перестрій основний цілого ладу суспільного, — вони хочуть, як колись благородний Сенека і Марк Аврелій імперію цезарів, вилічити нинішню суспільність етикою.

Інші більше радикальні і сьміливі уми знають, що для капіталізму прийшов вже остатній час. Та їх разить різкий боєвий тон, з яким зорґанізований пролетаріят соціалістичний виступає до боротьби против капіталізму. Вони раді би в сій боротьбі бачити більше „етики“.

Буржуазійні філософи і політики нинішні забувають лише, як виглядала сама буржуазія тоді, коли до штурму на Бастильї середновічні провадила цілий „народ“, цілий „стан третій“. А се дуже зле, що буржуазія на старі літа забуває про своє завзяте „юних днів, днів весни“... Пригадавши собі давні літа, вона може би зрозуміла ту суверенну

погорду, з якою нині революційний пролетаріят приймає всілякі добрі ради благородних „етиків“.

Коли приглянемо революційній буржуазії європейській, чи се буде французька буржуазія з часів Великої революції або з часів реставрації, чи німецьке бюргерство з перед 48-го року, ми там пігде не подиблемо сентиментального падькання над різким, „етичним“ тоном політичної боротьби. Життєва, земска, ясна ціль виповнювала цілу душу людей сеї кляси. Те, що було конечним для визволення „третього стану“, те, що становило зміст еманципаційної боротьби середньої кляси, те було тоді рівнозначне з ідеалом „правди і добра і краси“, Етика і політика стоять тут в повній гармонії. Боротьба політична, чи вона ведеть ся словом на трибуні парламентарній, чи шаблею і багнетом на побоевици, чи гільотиною против зрадників контр-революції, запалює душі людей огнем найвищої саможертви, найбільшого підему етичного.

Все те змінилось, від коли буржуазія розсілась вигідно на звалищах старого світа. Вона стратила свій розмах ідейний, від неї стали відвертатись всі світліші уми, всі горячіші серця. І нині ми бачимо, як всілякі „етики“ і „інтелектуалісти“, сам цвіт буржуазійного світа відвертаєсь від політики буржуазійної. Та відвертаючись від демократії і лібералізму, вони відвертають ся взагалі від політики, як від чогось, що недостойне чоловіка з „делікатнішим, тоньшим чувством“.

І всі вони мають рацию, коли покидають табор буржуазійної демократії, буржуазійного лібералізму. Коли вони однакож зі своїми благородними радами звертають ся до соціалістичного пролетаріяту, коли хотять „етикою понадклясовою“ його політику „ублагороднити“, то вони дуже нам пригадують благородного лиса з байки, що то йому желізо відтяло в западни хвіст і він став опісля дуже краснорічиво переконувати иньших товаришів лисів, щоби і вони повтинали собі хвости, бо так — мовляв — далеко красше!

*

*

*

Яка кляса суспільна, така єї етика. Яка кляса суспільна, така єї політика; така і політична партія, що є представительною єї потреб і змагань.

Поки буржуазія була провідницею революційних змагань, представительною суспільного і політичного поступу, поти її боротьба політична була боротьбою за визволене людськості цілої.

І так само тепер стоїть річ з революційним пролетаріатом. Клясова його боротьба є боротьбою за поступ суспільний і культурний, бо визволене пролетаріату мусить бути визволенем цілої суспільности людської, бо воно не може здійснитись без знесеня кляс, без заснованя сеї „асоціяції, де свобідний розвій кожного буде услівем свобідного розвою всіх“.

Основою і підоймою політичної боротьби пролетаріату є його клясовий інтерес. Але клясовий інтерес пролетаріату не є рівнозначний з тим, що під „клясовим інтересом пролетаріату“ розуміють всілякі свідомі або не-свідомі буржуазні політики і філософи. Клясовий інтерес пролетаріату вимагає не лиш 8 годин праці, свободи стрейків і зборів і стоваришень, загального голосованя до парламентів, безплатної науки і т. д. і т. д.

С к о н ф і с к о в а н о .

С к о н ф і с к о в а н о.

Вони так само не зрозуміють великого новозавітного знатока людської душі, що все простив „грішницю“, тому що вона „богато любила“...

І тоді, як величезна більшість європейської буржуазії в погоні за наживою розтрачує останки розуму і серця і совісти, тоді як красша її частина відвертаєсь з відразою від політичного життя і в аналізі перетомленої душі своєї або в мріях про велич „надлюдську“ шукає захисту перед мізерною, сірою буденщиною, — думаючи пролетар від уст собі кусник хліба відриває, щоби поділитись зі стрейкуючим товаришом, сну собі і відпочинку

відіймає йдучи на збори, на демонстрації, борючись за рівне право для всіх, спокійно і без тривоги в тюрму йде за справу загальну, трудом своїм важким здвигає бібліотеки і товариства просвітні, грошем кривавим держить свої часописи, тих речників непідкупних, де захист знайде кождий безрідний і бездольний, чи се буде пролетар визискуваний чи безталанна княгиня з монарших дворів... Думаючий пролетар не злякаєсь пересудів товпи непросвіченої, не злякаєсь вересків своїх земляків, коли йде о слухину справу чужого народу поневоленого; він там, де смирно корить ся вся реакційна Європа, в імперії царській ставить чоло найстрашнійшій деспотії з героїзмом найвисшим, перед котрим німіє в сьвятім подиві цілий думаючий сьвіт!

І не лиш авангарда пролетарияту сияє величавим блеском етичного підему серед загального сумраку буржуазного сьвіта. Широкі маси люду робучого, кидаючи недумство і всі пороки рабські, підіймають ся етично в своїй боротьбі щоденній.

Кождий крок, що зближає нас до ціли, яка присьвічує нинішньому сьвітови робітничому в боротьбі політичній, скріплює його морально, кладе підвалини під будову нової етики, що розвинєсь і зацвіте доперва на руїнах капіталістичного сьвіта. Ціль тота — се дорогосказ етичний для пролетарияту. Бо ціль тота — се вихід для цілої нинішньої суспільности цивілізованої з тих відносин, серед яких вона живе нині, серед яких вона віддихати не може вільнійшою грудію.

С к о н ф і с к о в а н о .

Найвисше, головне завдане історичне нинішньої хвилі — се заведе не соціялістичного ладу суспільного. А доконати його можна лише сотворенем могутчої партії політичної, що завдане се поставить собі як свою ціль найвисшу.

Тут лежить найважнійший проблем етичний наших часів. На доконане сего завдання треба звернути всі сили і всі змагання, бо з порішенням його порішить ся багато иньших питань, між иньшим зетизоване суспільного і політичного життя.

„Іщите прежде царствія божія, і сія вся приложат ся вам“.

П. ЛАВРОВ.

Вчинки одиниць.

З попереднього листа випливає такий вивід. Суспільности грозить небезпека застою, коли вона заглушить в собі критично-мислячі одиниці. Її цивілізації грозить погибель, коли та цивілізація, — яка-б вона не була, — зробить ся виключно власністю невеличкої меншости. Отож, хоч і як малий поступ, але й він полягає виключно на критично думаючих одиницях; без них поступ абсолютно неможливий, а без їх бажання розширити його він дуже нетривкий. А тому, що ті одиниці вважають с'бе в праві називатись розвиненими, і що за їх власне розвиненє заплачена та страшна ціна, про яку говорено в попереднім листі, то і моральний обовязок виплатити ціну того поступу спадає на них. Та виплата полягає в розширеню вигід життя, умового і морального розвитку для більшости і у внесеню научного розуміння і справедливости в суспільні форми.

Застановім ся над тими одиницями, єдиним зрядом людського поступу. Який би не був той поступ, він залежить від них. Він не виросте з землі, як бурян; він не розмножить ся від літаючих в повітрі зародків, як інфузорії в гниючім болоті. Він не з'явить ся в людскости раптом, як наслідок містичних ідей (про які багато говорено й говорить ся). Його насіне є дійсно ідея, але не містично

присутна в людскости: вона зароджується в мозковій одиниці, там розвивається, потім переходить з того мозку в мозок інших одиниць, розростається під впливом якості в збільшуванню умового і морального достоїнства тих одиниць, і під впливом кількості в збільшуванню їх числа; вона стає суспільною силою, коли ті одиниці пізнають свою одномисельність і зважають на однодушне ділане; вона торжествує, коли такі одиниці, переняті нею, внесли її у суспільні форми. Коли одиниця, що говорить про свою любов до поступу, не хоче критично задуматись над умовами його здійснення, то вона властиво поступу ніколи не бажала, а навіть ніколи не була в стані щиро бажати його. Коли одиниця, свідома умов поступу, жде нічого не роблячи, щоб він сам собою здійснився без усякого зусилля з її боку, то вона найгірший ворог поступу, найогидливіша перепона на дорозі до нього. Всім, що нападають на розпусту часу, на нікчемність людей, на засгій, на реакційність, варто поставити питане: а ви самі видючі межі сліпими, здорові межі слабими, що ви зробили, щоб збільшити поступ?

При таким питанню більшість їх покликують ся на слабкість сил, брак талану, малий круг діланя, ворожі обставини, ворожих людей і т. п. „Які ми діячі — кажуть вони — і не довчили нас, і статтю журнальну не потрапимо написати, і пророцькою красномовністю Господь не обдарив, і місце на службі маленьке, а то буває ніякого нема, і капіталу дідуньо не лишив, а заробиш лише стільки, щоб сидіти наші голодним. Але як би й одно й друге — капітал та посада хороша, та талан, от тоді-б ми себе показали.

Я не кажу про тих, які ціле життя бють ся за кусок хліба. В попереднім листі я згадував про них, і на них не падає жадне обвинувачене. Коли поступ пройшов над їх головами і не дав їм навіть розвитку, то вони лиш жертви його. А коли їх зачипив умовий розвиток, коли свідомість ліпшого запалила в них ненависть до брехні й зла, але умови задушили в них усяку прояву тої свідомости і обмежили їх життя дбанем про буденний хліб; коли при тім вони все-ж не втратили людського достоїнства, то вони своїм прикладом, своїм істнованем стають самими енергічними діячами поступу. Перед такими незамітними героями людскости, які не зробили ні одного голосного, великого діла, перед ними під зглядом історичного значіння є нічим найбільші історичні діячі. Як би не було перших, то й остатні ніколи не могли-б здійснити ні одного свого заміру. Тоді, коли замітні герої борються і часто навіть гинуть в боротьбі за ліпше, тоді, не дивлячись на найлихійші обставини, незамітні герої підтримують в суспільности традицію людського достоїнства, свідомість ліпшого, — і коли одному на сто великих діячів удасть ся пере-

провадити в життя свої ідеї, він бачить коло себе групу сильних людей, непохитних в своїх переконаннях, котрі радісно витягають до нього руки. З тих то незамітних героїв в кожную велику історичну хвилю витворюють ся ґрунт для реформ. Вони мають в собі всяку можливість будуччини. В такій суспільности, в якій би не було їх, відразу спинив ся би усякий історичний поступ. Дальше життя такої суспільности нічим не відрізнялось би з морального погляду від життя иньших звіврів, що живуть громадами.

Але сі енергічні діячі роблять лише можливість поступу. Здійснене його ніколи не належить і не може належати до них з дуже простої причини: кождий з них, котрий захтів би здійснювати поступ, вмер би з голоду, або стратив би людське достоїнство, в обох разях виступаючи з ряду поступових діячів. Здійснене поступу належить до тих, котрі звільнились від найтяжшого клопоту за буденний хліб; — але з сих остатних усякий критично мислячий може здійснювати поступ в людскости.

Так. — Всякий. — Нехай не говорять про брак талану і знаня. Для того не треба ані незвичайного талану, ані обширного знаня. Коли вам вистарчило талану і знаня, щоб критично віднестись до існуючого стану річей, пізнати потребу поступу, то вашого талану і знаня вистарчить, щоб ту критику, те знане впровадити в життя. Лише не пропускайте ні одного випадку, коли життя дійсно дає для того можливість. — Припустім, що діяльність ваша дрібна; але з незмірно малих частинок складають ся усі тіла, з незмірно малих товчків складають ся величезні сили. Обчислити всю користь, яку приносить ваша діяльність, ні ви, ні хто иньший не може; вона залежить від тисячі різнородних умов, від численних випадків, які неможливо предвидіти. Найкрасші заміри допровадили до найогиднійших наслідків, як навпаки маловажне на перший погляд ділане викликало нечислимі хороші наслідки. Однак ми можемо з певною імовірністю сподіватись, що надаючи цілому рядови ділань один і той самий напрям, ми отримаєм лише нечисленні наслідки противні тому напрямови, — але деякі діланя не пануть на умови сприяючі тому, щоб в бажанім напрямі показали ся замітні наслідки. Можливо, що ми не побачимо тих наслідків, але вони конче будуть, коли ми зробили се, що від нас залежало. Рільник, управляючи рілю і кидаючи насінне, знає, що багато насіння згине, що він ніколи не охоронить своєї ниви від шкоди, від неврожаю, від нічного злодія, але й після неврожаю він знов несе насінне в поле, в надії на будучі жнива. Коли кождий критично мислячий чоловік буде одним тягом активно стреміти до ліпшого, то який малий не був би круг його діланя, яка-б мала не була сфера його життя, —

він буде виливовим діячем поступу і виплатить свою часть тої страшної ціни, яка пішла на його розвій.

Але чи дійсно є дрібні і важні сфери діланя? В яких то сферах люди мають монополь поступовости? Чи не літерати часом, або не артисти й вчені?

Погляньте на того літерата — поступовця, котрий прекрасно пише про добро суспільности, а ще ліпше експлоатує своїх братів, або віддає ідею, якій служить лише з виду, на сьміховище противників. А я не кажу вже про різні „темні зборища“, для яких література є знаряддєм найогиднійшого приниження мисли, приниження людського достоїнства, знаряддєм застою та суспільної деморалізації.

Погляньте на того артиста — поступовця, який виголошує свободу слова, хочай він зовсім не против того, щоб самому брати уділ в інституціях, які душать тую свободу; котрий поза межами своєї студії ніколи не подумав, чим відрізняеть ся підла справа від доброї. А я не згадую вже про тих, котрі по скромній драбинці поетичної, музичної, малярської, різьбярської, архітектурної творчости пили ся до гори, думаючи про пенсії, ордери, високі уряди і величезні доми.

Погляньте на того поступового професора, котрий дивлячись по обставинам готов зробити зі своєї вчености арсенал для якого хочете напряду. А скільки ще бездушних аргументуючих і експериментуючих людей — машинок, котрі, — ціле жите досліджуючи процеси хемічних замін і розкладів, множене комірок, скорочуване мязів, конюгації і деклінації грецьких виразів, перехід звуків в санскриті і зенді, найдрібнійші відзнаки кухонної посуду з давних часів, — ні разу не подумали про те, що їх розум і знане є сила заплачена муками поколінь, — сила, за яку повинні й вони заплатити; що та сила накладає на них обовязки, і що аргументоване і експериментоване можуть звести чоловіка на один рівень з павуком, — але можуть также допровадити вченого до найвижшого степеня людського достоїнства, яке в його часі можливе.

Ні література ні штука, ні наука не охоронюють від неморальної байдужности (індеферентизма). Вони не містять в собі поступу і самі собою поступу не условлюють. Вони дають йому способи. Вони громадають для нього сили. Лише той літерат, артист, вчений дійсно служить поступови, котрий все, що міг, зробив, щоб придбані сили обернути на розширене і зміцнене цивілізації свого часу, котрий боров ся зі злом, а свої артистичні ідеали, наукові правди, філософічні ідеї, публіцистичні стремлення вкладав в твори, які жили повним житєм його часу і в діланя цілком відповідні його

силам. А хто зробив менше, хто через особисті обчислення спинив ся на пів дорозі, хто через прекрасну головку бакханки, або через цікаві обсервації інфузорій, через особисті суперечки з своїм противником-літератом, забув про величезну масу зла і темноти, против чого треба боротись, — той може бути чим хочете: прекрасним артистом, світовим вченим, славним публіцистом, але він сам себе вичеркнув з ряду свідомих діячів історичного поступу. Що до морального значіння, то як чоловік він стоїть нижше безталанного писака, котрий ціле жите без'устанно повторяє таким як він тупим читачам старі правди про боротьбу зі злом і темнотою; нижше стоїть від недоученого вчителя, який з запалом втискає в нерозвинених учеників напів зрозуміле для него самого знанє. Сі зробили все, що вміли й могли; від них й жадати більше не можна. Коли на сто читачів знайдець ся один-два більш талановиті, більш вразливі, котрі впровадили в жите ті правди, які довідались від писака, — то поступ був. Коли запал учителя запалив хоч в невеликім числі учеників охоту мислити, працювати самому, викликав спрагу знаня і праці, — то поступ знов був. Я не кажу вже, як безмірно низько — при всій їх артистичній талановитости, при всій їх вчености, при всій їх публіцистичній славі — стоять згадані пани в порівнаню до тих зовсім незамітних діячів поступу, про яких я вижше сказав, що вони забезпечують собою можливість поступу в будучині.

Мені можуть зробити закид, що я несправедливо відношусь як до штуки, так і до науки. Прекрасний твір, навіть не наділений думкою артиста, всеж збільшує капітал розвитку людкості; не кажучи про иньші впливи штуки, лише дорогою прекрасного чоловік по більшій часті переходить з світа моральної нужди в сферу правди й справедливости. Він збільшує пильність, вразливість і вже сам собою є знаряддем поступу незалежно від думки, яка пхнула артиста. Так само новий факт знаня, який би не був він дрібний і незначний для сучасних житєвих питань, збільшує собою капітал людської мисли. Лише досліджуючи і класифікуючи ве істоти природи, як вони справді є, чоловік набуває можливість досліджувати і класифікувати їх в звязку з людським добром, по їх користности або шкідливости для більшости. Сьогодні ентомолог втішить ся, що його колекція побільшилась 2—3 незнаними давнійше комахами, а по якімсь часі бачимо, що досліди над одною з них дали технікам новий спосіб для зменшеня ціни користного продукту, а тим самим для збільшеня вигід житя більшости. Потім друга з тих комах стала пунктом виходу дослідів вченого над законами розвитку живючих форм і функцій, — над законами, які обіймають розвиток людкості з її звирячого стану, з якого людкість фатально винє-

сла в свою історію масу сумних пережитків, — над законами, які навчають чоловіка, що лише в боротьбі за свій розвиток він може побіч зоологічних прикмет витворити в собі потрібні прикмети, щоб стати діячем поступу.

Штука й наука в їх творах суть знаряддем поступу, незалежно від настрою і бажань артиста і вченого, а навіть против їх бажань. Аби лише твір штуки був дійсно артистичним, а винахід вченого був дійсно науковим, — вони вже належать до поступу.

Я-ж і не думав казати, що штука й наука не є знарядде поступу, що артистичний твір і науковий винахід, як факти, не служать поступови. Але безперечно і металі скриті в землі і шовк виснуваний гусеницею шовкопряда також знарядде поступу, факти для нього. Артист, що має на виду лише штуку і ніколи не думає про її вплив на людей, — може бути величезною естетичною силою. Його твір чудовий; його вплив може бути величезний і дуже навіть користний. Але його сила по моральній вартості не стоїть вижше теї величезної сили, яка розкидала по землі самородки міді, помістила в болота і озера зелізо; — а про користь металів для людської цивілізації ніхто не сперечаєть ся. Естетична сила сама собою зовсім не є сила моральна. Моральною, цивілізованою, поступовою силою вона стає незалежно від артиста, лише в мозкови тих, хто натхнувшись прекрасним твором, поступив до добра, хто зробив ся ліпшим, вразливішим, більше розвитим, енергічнішим, діяльнішим під впливом вражіння, яке викликав в нім артистичний твір, як металь зробив ся цивілізаційною силою в мозкови того, хто видумав з нього перше користне знарядде. Артист, як артист, стоїть на одиім рівні зі всяким сильним фізичним або органічним процесом, який не має жадного людського значіння. І звук, і кружінє крови є жерелами мисли, бажання добра, відваги на діло, але вони не є ані мисль, ані добро, ані відвага. Щоб артист сам став цивілізаційною силою, він муєть сам вложити в свої твори людекість; він повинен витворити в собі жерело поступу і сильний замір його здійснити; повинен братись за роботу перенятій поступовою гадкою; і тоді в процесі творчости, не насилуючи себе, він буде свідомим історичним діячем, бо, осягаючи ідеал красоти, він завжди буде кермуватись світом бажаної правди і справедливости. Він не забуде про боротьбу против зла, яка є обовязком кожного, а його тим більше, чим більше в нім є природної сили.

Те саме можна сказати й про вчених. Нагромаджене знаня само по собі не має більшого морального значіння, як нагромаджене воску в ульєви. Але віск є знарядде цивілізації в руках пасічника, в руках техніка. Вони дуже вдячні пчолам, дуже дбають про них і зна-

ють, що без пчіл не було-б воску. Але все-ж пчіл не можна назвати моральними діячами цивілізації, а витворюване ними воску з внутрішньої їх потреби є лише матеріялом поступу. Ентомолог, що збирає комахи, і лінгвіст, що зазначає деклінації, коли вони роблять се лише з внутрішньої потреби розглядати колекцію комах або знати, як відмінюють ся дієслова, стоять ні трошки не нижше, але й не вижше від пчолі, яка виділяє свою дрібку воску. Як та дрібка попаде в руки техника, який зробить з неї восковий плястер, або в руки хеміка, який завдяки їй винайде який небудь новий загальний закон, — та дрібка буде матеріялом цивілізації; а як вона без жадної користи розтопить ся на сонці, то робота пчолі пропала марне для поступу. Але в обох випадках пчола має остатнє значіне: вона вдовольнила свою потребу, перетворивши їжу в дрібку воску, положила ту дрібку в свій будинок, як і слід звіряті, і полетіла по нову їду. Ото-ж подібним способом і факт знання стає знаряддєм цивілізації лише двома дорогами. Перше, в мозкови того, хто його використовує в техніці або в загальній думці; друге, в мозкови того самого, хто винайшов науковий факт не з внутрішньої потреби любитись ним як новою дрібкою воску, а з наперед обдуманною метою, як матеріял, який може служити до певного технічного ужитку, або до певного наукового чи філософічного узагальнення. Наука і штука — могутнє знаряддє поступу, але я вже з початку сього листа зазначив, що поступ здійснюєть ся лише в одиницях; лише одиниці можуть бути його моторами; а з такого погляду артист і вчений, як одиниці, можуть не тільки не бути могутними діячами поступу, але, не дивлячись на їх талан і знанє, можуть зовсім стати поза поступовим рухом — на рівні з металєм або звіром, від яких ніхто моральности й не жадає. Другі, дійсн і люди, можуть бути менше талановиті і менше вчені і можуть надати людське значіне матеріялови нагромадженому великими артистами і великими працівниками науки, але вони нададуть тим працям людське значіне своїм розумінєм. Вони внесуть ті праці в поступ історії.

Я умисне застановив ся на науці й штуці, як на самих могутних чинниках цивілізації, щоб показати, що й ті сфери самі собою не становлять поступового процесу; що ні талан, ні знанє самі собою не роблять ще чоловіка двигателем цивілізації; що з меншим таланом і знанєм під тим взглядом можна зробити більше, коли зробити все, що можемо. Так, повторяю, усякий чоловік, критично мислячий, коли задумав внести свою думку в житє, може бути діячем поступу.

ТЕОФІЛЬ МЕЛЕНЬ.

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ.

По довгих літах муки — на далекій півночі, посеред сибірських диких пустарів — помер на заслання талановитий український поет: Павло Грабовський. Довелось йому згинути передвчасно — здалека від своїх, в глухій, непереносимій самоті, довелось вмирати

. . . в далекій чужині,
Де сонця ніколи не видно з тайги,
Де нетри, болота лихі та пустині,
Та скали кременні, та вічні сніги...

Де тьма та неволя одвіку й довіку,
Де стогону опріч нічого не чуть.
Де гине надія, де муки без ліку,
Де сльози невільницькі тільки течуть...

Де люде на себе кайдани гартують,
Де рідного брата запеклі брати
Що божу годину на пласі катують...

Оттам-то — в далеку Сибір, де лягло трупою стільки мучеників, стільки сміливих борців за визволене скованих нуждою і горем невольників, де широкі снігові поля застелені людськими кістками, а в підземних льохах кінчають мучениче жите привязані ланцухами до тачок каторжники, — там у ту велитеньську, непроглядну, тюрму загнали царські кати молодого письменника — і замучили страшними, повільними муками.

„Не знаю, — писав Грабовський в маю 1894 р. до „Зорі“, — чи діжду ся коли кінця-краю своїм митарствам нескінченим, чи побачу хоч ще раз свою країну рідну з її горем невсипущим та радощами. Та остання думка що хвилі переслідує мене, острим бодем впинаєть ся до серця, охоплює нерозмайною журбою всього. Дика, сувора, безплідна природа навколо; хмурі люди; мертва, жорстока північ покляла свою печать на їх обличчя; тяжка погоня за потрібним шматком насушника скамінила їх серце. Але люде — звичайно люде; вони не знають, не бачили иньшого житя, то й те їм миле... Та як почувати ся тому, у кого там, десь далеко, остало ся все найрідніше та найдорожше, кому все ще причуваєть ся зпід стогону неперехідних борів чарівний звук питомої мови, доносить ся джурчане сріблястих потоків, а в очах миготить принадна блакить теплого південного неба?... О, цур йому й питати! Охопиш руками

голову, стиснеш пекучу біль на дні, женеш усяку думку... Так ні... вона мов той Москаль, кажучи словами незабутнього Тараса, так і преть ся, так і змагаєть ся, щоби понівечити остатній проблиск надій невмирущих“.

Такі слова невідрадної розпуки і важкого жалю за рідною Україною виходили з під пера поета, коли писав до галицької суспільности зі своєї далекої тюрми... І чим-же він провинив ся? За що його прогнали з рідного краю, чому не дали йому жити серед свого поневоленого народу і для нього працювати? За що знищили молодий талант і пригнобили в неволі палку, чисту як сльоза душу?

Впадолисті 1894 р. писав Грабовський в листі до Ів. Франка: „Коли мене можна було заслати, так хіба за думки; бо що міг я зробити активного 18-літнім хлопцем без ніякої осьвіти та досьвіду? Я болів душею, дивлячись навкруги, як болю й нині, — ото вся моя провина“.

І за сю провину — чистої благородної думки, за щірі почування любови для людей і болю задля людської кривди — прийшло ся Грабовському так тяжко покутувати. Бо ціле його жите до заслання вказує справді на се, що не було ніяких важних причин які — навіть зі становиска деспотичного царського уряду — оправдувалиб звірський поступок російських властей. В 1882 р., себ-то у 18-ім році життя, арештовано Грабовського за те, що при ревізії найдено у нього заборонені книжки. Він був тоді студентом духовної семинарії в Харкові. Після згаданої ревізії його звідтам прогнали — і через два роки він мусів сидіти у своїм ріднім селі під доглядом уряду. — В 1885 р. Грабовський вернув знова до Харкова; та не довго там прожив, бо вже з початком 1886 р. його взяли до салдатеької служби і вислали з Харкова. І тепер почалась справдішна важка доба переслїдованя в його житю. В 25-у річницю знесеня кріпацтва в Росії — розкинула т. зв. народна партія між народ брошури і листки. Уряд підозрївав також Грабовського о участь в тім ділі — і його арештували в Оренбурзі (— він був там в дорозі в Ташкент, себто в місце призначене йому для військової служби). На основі сего підозрїня Грабовського заслали адміністративною дорогою на пять років на Сибір — в Іркутську губернію. Однак і тутки він не прожив довго. В марті 1889 р. — після страшної масакри громади засланиців в місті Якутську — написав Грабовський з кількома своїми товаришами протест, який розкинено у більшім числі примірників. За се засудили його разом з товаришами на чотири роки каторжних робіт; однак опісля сенат — в дорозі ласки — змінив засуд і постановив, що винувники

мають втратити всі права стану — і мають поселити ся в найдальшій частині східної Сибірі. Виконуючи сей засуд Грабовського переселили в глухий закуток Вілюйск, місце славне з того, що там перебував на засланю Чернишевський. Там-то мусів Грабовський прожити аж до кінця 1896 р. В тім році — наслідком царського маніфесту виданого з нагоди коронації — дозволено йому вернути в Якутськ, куди він і поїхав з початком грудня. Та тоді він був вже зневолений на тілі і душі; грудна недуга знищила його фізично, а довга самота в забутій людьми сибірській норі поклала важке пятно на його духовім житю. В листі з дня 17. грудня 1896. р. (з Якутська) він пише таке: „8-го грудня приїхав до Якутська і першим чином занедужав: двоє суток текла горлом кров, мучив віддих. Лікар твердив хоробу в легких (гниють, праве понівечено). А ще треба какавати цілих 10 років! Не дурю себе надіями: може вже на весні лопух зросте наді мною. Підходить черга: недуг приковав до ліжка: привид чорного крука, змальований Едгаром Поє, невідлучно носить ся перед очима зі своїм зловіщим „ніколи“... І Грабовський мучив ся далі в дикій, холодній Сибірі, мучив ся без надії на визволене з неволі, без надії на ясніші хвилі в житю, страдав зі страшною свідомістю того, що там йому прийдесть ся й згинути на самоті, що прийдесть ся зложити „в німу труну — нестерпучу вагу горя“... Тому то й каже поет в одній своїй псемі:

Життя стає що далі гірше
 В тяжких кайданах чужини;
 Міні не бачити вас більше,
 України милої лани!
 Не подихнуть повітрям рідним,
 Докупи з людьми не брести,
 Не поділити з краєм рідним
 Змагань до певної мети.
 Не працювать під спільним стягом
 Там на братерньому шляху...
 Моїх вражінь справжнім обсягом
 Тайгу призначено глуху!

Молодий дух поета рветь ся до діла, до праці на рідній ниві — для нещасного люду, — а туті кайдани скували руки і нема спроможности, нема надії їх порвати. І коли злидні і тоска стали налягати чим раз то важче, коли з посеред снігової завирюхи почули ся:

Звук кайданів, проклять та погрози,
 Страшний свист батогів, окривавший тюрму,
 І зітхання і стогін і сльози...,

коли той великий зойк цілих громад сибірських страждальників сповнював гірку чашу терпіння поета, — то й не диво, що він тоді простягав руки до людей з благанем о поміч і кликав з болем і розпукою:

Неминуче щось мене тягне в низ,—
Більш не здужаю з ним змагати ся.

На гірке жите уродив ся я,
Не зазнав і раз шастя з молоду...
Люди, де ви є? мре душа моя...
О, не кидайте серед холоду!

А в иньшій місци — поет зломаний безнадійною розпукою кличе до матері:

Мамо — голубко! Прийди подиви ся,
Сина від мук захисти!
Болі зі споду душі підняли ся,
Що вже не сила нести!

Мамо — голубко! Герюеш ти, бачу,
Стогнеш сама у-журбі;
Хай я в неволі конаю та плачу, —
Важче незмірно тобі.

Бачити більше тебе я не буду;
Не дорікай а прости;
Та від людського неправого суду
Сина свого захисти!

Важке й невідрадне мусіло бути жите людини, з котрої груди рвали ся такі слова, — та велика й незломима мусіла бути її душа. коли в такім житю зберегла огонь сьвятих молодечих поривів і бажань, коли зберегла всю силу тривких почувань для народа, весь жар любови для людей, що так і бухає яеним, негасаючим полум'ям з кожної стрічки тюремних поезий Грабовського...

Щоби добре зрозуміти поетичну творчість Грабовського, її жерела і корінну суть її наймаркантніших характерних ціх, — до сього не вистарчить докладно прочитати і розібрати його поезії. Треба перш усього вглянути в душу тої суспільноетн, яка видала поета, треба уявити собі принайменше в головних, острих контурах психольогічну сторону того суспільного житя, яке визначило дорогу неодному письменникови, що вийшов з тої суспільности

і яке вирізьбило також творчу душу Грабовського, сформувало цілий його поетичний талант...

Борба за лучшу долю поневолених має народних, праця за права людскости — вимагає всюди багато жертв, всюди брутальна рука сторожів реакції стремить до сего, щоби понівечити всякі змагання до поступу, до свободи. Кождий новий здобуток для загалу людства — окуплений гіркою працею має і страданями та знищеним житєм тих людей, що поклали собі метою — бороти ся за побіду справедливих прав чоловіка. Скрізь в Європі і поза Європою ведеть ся та борба дуже часто беззглядна і жорстока. Однак мимо сего, що ціла європейська цивілізація не змогла ще оборонцям нинішних суспільних порядків видерти з рук таких средств для їх назадницьких цілей як на скрізь вирафінована обмана клерикалізму і удержуване темноти широких має народних, — мимо сего, що нераз у високо „культурних“ краях Європи голодні юрби робітників втихомирює ся кулями рушниць і довгими роками вязниці, — мимо того всего в сучаснім суспільнім житю європейських вародів ми надармо шукали-би таких прояв катовоня всего, що людське, які бачимо у російськїм царстві. Коли глянути на те, що дієть ся у великій державі білого царя, то мимохіть пригадує ся ославлена „культурна“ робота римської інквізиції; бо крім явних переслїдувань всякої вольної, світляної думки і вчинку, крім кестирів, на яких явно на публичних площах палено сміливих піонерів поступу, — було там ще ціле підземне пекло з найстрашнішими тортурами, на які лишень може здобути ся упідлена думка чоловіка. А в царськїй імперії — крім явного подавлення усякої суспільної, політичної і національної свободи, крім тих ославлених законів, що в нащадку сковують всяке діло справдішного поступу, крім тих военных судів над сотками і тисячами доведених крайною нуждою до розпуки мужиків, крім сего, що козаки січуть нагайками на улицах міст громади студентів і робітників, — не щадячи при тім женщин і дітей, — крім тих всіх звірств, які діють ся явно і яких російськїй уряд не стидає ся перед світом — є ще там також ціле підземне тюремне пекло, закрите перед очима Європи, а найстрашніше зі всего, що подає нам нинішня суспільна мартирологія. Коли Юрій Кеннан після своєї подорожи по Сибірі описав у звісній книжці жите політичних засланців, то цілий т. зв. цивілізований світ з зачудованем читав про ті просто неімовірні події. А прецінь ниньки такі самі страшні річі діють ся не лишень на Сибірі, але й в тюрмах європейської частини російськїй держави. Прочитаймо російськї революційні видавництва, а довідаємо ся, що ниньки, з початком двайцятого століття, царськї слуги силують ся звірським катованем видобувати з вязнів зізнання, довідаємо ся, що ниньки — на глум

цілій людськості — царські посіпаки знеславляють жінчини, заперті в тюрмах. А тоді переконаємо ся, що справді в сучаснім суспільнім життю нігде нема стільки нелюдського запертя перед світлом і добром культури, як у російській імперії.

Такі виїмкові відносини мусіли відбитися сильно на життю кожної одиниці, що живе під царським панованєм. Желізна рука деспота видобуває у одних з глибини душі найнищі інстинкти рабства і упідлення, а у других вириває з грудий святі почування любови для людськості: одних пригортає під свою ласкаву опіку, других запроторює в тюрму або веде на мученичу смерть. Під важким гнетом виступає на верх все зло, що лежить в людях, — але й спалахують ярким полум'ям найгарнійші почування і стремління. Тому бачимо там цілі громади знікчємнїлих рабів, негідних назви людини, цілу знаменито функціонуючу машину деспотизму з готовими на всякі найогиднійші вчинки жандармами і шпіонами, —

С к о н ф і с к о в а н о .

Тому то і в літературних творах многих російських письменників бачимо передусім сильно домінуючу ціху альтруїзму, який нераз становить найосновнійшу суть цілої їх творчості. — Всеволод Гаршин — і той божевільний, що тисне до грудий червоний цвіт маку з сим переконанєм, що коли огрує з цвіту віссе ся в його тіло і знищить його організм, то людскість буде свобідна від мук і горя. — Максим Горький — і молодий Данко, що вириває з грудий своє палке серце, здіймає високо над головою і світлом того повного любови серця прояснює темноту, виводить людей з темної, непроглядної гушавини лісів на ясні, осіяні сонїшним промінем луги. — Степняк — і богатыр його повісти Андрей Кожухов, що вириває ся з солодких обїєм особистого щастя і йде покарати злочинця-царя. — Або ті, вже ниньки загально признані великими, генїальними творцями: Достоевский, котрого признають одним з найвизначнійших європейських письменників, і Толстой, котрого портрети одушевлені його творами приклонники за життя прикрашають цвітами. — І Достоевский зі своїми майстерськими психологічними студиям прояв життя, які є вислїдком суспільних течій, — і Толстой зі своїм містичним нео-християнїзмом — і багато, багато иньших, — все те письменники, яких твори в цілости, або в значній часті визначають

ся маркантними суспільними ціхами, що переходять часто в яркі вискази альтруїстичних почувань.

Те само бачимо також у польських закордонних письменників. Вистарчить вказати на Жеромського і його повість: „Ludzie bezdomni“, — або на Данідовського і його твір: „Z minionych dni“.

Те саме проявляє ся і в українській літературі. Тарас Шевченко пише:

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні;
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині,
— — — — —
. . . . . чи скаже
Батько синові: „Молись!
Моли ся сину! За Україну
Його замучили колись!“...
Мені однаково, чи буде
Той син молити ся, чи ні, —
Однаковісінько мені....

Поет резигнує з тих особистих бажань і надій, які були для нього такі дорогі, резигнує також з особистої слави: та за те ціла його душа перенята наскрізь болем і неволею українського народа, він тільки й жие любовю для України:

Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві і в огні
Її окраденую збудять;
Ох, не однаково мені!!

Кожда майже стрічка поезий Шевченка вказує на те, що невідрадна доля України подавленої царським урядом зробила з нього справдішнього народного гевія, яким він є для нашої нації, що завдяки тим незавидним відносинам він став могучим велитнем, який з сильної груди проголосив чувства і бажання цілого українського народа.

І скрізь у великім царстві тьми розносить ся голос духа, що

Словом сильним, мов трубою,
Мільйони зве з собою!

Скрізь встають у невольницькій країні сміливі борці і співачки, що кличуть нарід до світла і волі. А між їх голосами роздає ся й

певний та сильний, немов з ґранітних грудий зроджений поклик
Павла Грабовського :

Не трать надій :
Ти згинеш, — слід
Твоїх подій
Розтопить лід

В серцях катів,
Любов натхне
Ім до братів...
Вік промине ;

Любов же та
Одним — одна,
Що день — свята,
Що день — ясна,

Переживе
І всіх і все,
Життя нове
У мир внесе !

Свята любов побідить неправду, внесе нове, свободне жите
у сввіт, — а тоді ті ясні слова, що лили ся з глибини сердець не-
зляканих трудівників поступу, тоді твори поетів людськості стануть
величавим пам'ятником на розвалинах царської імперії, котрий всім
нащадкам буде нагадувати геройські подвиги борців, що полягли
колись в страшній борбі з тиранами...

*

Я задержав ся довше над виясненем психологічної ґенези тих
суспільно-альтруїстичних прояв, які становлять саму внутрішню
суть творчости численних закордонних письменників, — бо — на
мою думку — се вияснене є потрібне до правдивого зрозуміння тво-
рів Грабовського.

Павло Грабовський — се один з тих поетів, котрих твори лі-
тературні критики і не-критики з посеред кругів нашої дрібно-бур-
жуазийної інтеліґенції — в зарозумідім пересвідченю про свою
естетичну висшість — називають тенденційними поезіями, або
„суспільною роботою“. Замкнені в тіснім кругу своїх вузкоглядних
пересудів і думок — вони не можуть вглянути глибше в суспільне
житє, не можуть зрозуміти його сильної звязи з літературно-арти-
стичними проявами. Переняті еґоїзмом своїх класових інтересів —

вони не спосібні відчуті правдиві альтруїстичні пориви і засліплені ярким промінем великого сонця любови для людскости „клянуть убійчеє сьвітло“, або відвертають ся від нього з іронічною усмішкою людей, що вже не встидають ся своєї ледячої інертности і знесиля... А Павло Грабовський — се один з наших найвизначнійших суспільних поетів. Він уродив ся і прожив роки молодости, в яких душа розвиває ся і доспіває, посеред прибитого неволею народа, його щире серце палили сльози і кров катованих мас народних, а його душу викувала переслідуванями і муками тверда рука північного деспота. І він не міг бути інакшим, чим проявляє ся в своїх творах, його поезії, коли мали бути ширими словани душі, мусіли бути висказом глибоких суспільних почувань.

В одній своїй поемі каже Грабовський сам про себе :

Я не сьнівець чудової природи
З холодною байдужістю її;
Мій ум ворущать змучені народи, —
Ім я віддав усі чуття мої.

Серед улих золотом просторів
Я бачу люд без житного шматка...
Блакить... пташки... з під солов'явих хорів —
Мов ніж вражає стогін мужика.

— — — — —
Нехай поети, до вітхненя вдатні
Сьпівають вам на всякі голоси
Про мирові куточки благодатні, —
Де є страданя там нема краси!

Нехай вони на „матерньому лоні“
Мук забуття вишукують дарма, —
Іх не заспать: у серця відгомоні
Озветь ся мир з турботами всіма!

Ось ті слова поета найлучше характеризують його творчість і вказують, як він сам розумів свою задачу як поет. Він жие цілий житем своєї суспільности, житем закованих, нещасних народів, — від перших хвилин правдивої сьвідомости житєвої він порозумів свою ціль і знав, яка судьба його жде. Брутальні знесиля деспотизму і злидні народнього життя вирвали і з його душі найтайнійші, найглибше вкорінені чувства — і прийшла хвиля, в якій він почув себе трудівником — немов судьбою призначеним до праці для зага-

ду суспільности, до борби, якої невмолимим услівем є посв'ята особистих бажань і щастя. /

Бувають темні дні розпуки
Нічого серце не бажа,
А тільки прагне швидче муки,
На краще щастя не зважа;

Чогось турбуєть ся, шукає,
Вінця тернового жада,
На себе кари накликає,
За мир боліе та страда.

І по такій хвилі горячого бажання — стати мучеником за людськість, покласти в жертві своє особисте жите, — вже нема ратунку, нема дороги, якою можнаби вернути назад. Людина, що пережила справді щиро таку хвилю, піде вже в дальше жите з незатертим пятном смерти на чолі, жорстокий деспот зажене її передвчасно в могилу. І Грабовський мав повну свідомість своєї судьби:

Я не промовлю, збувшись волі:
Коли-б знатя!...
Бо добре знав, якої долі
Ждать від життя.

Давно вбачав, що муки люті —
То жереб мій;
Що вік мине в пекучій скрутї,
В нудзі німій.

Та не візьму я благ покою
За муки ті,
Спітканий долею тяжкою
У-заперті.

Бувають дні, як саме нині,
Що кращ страдять,
А ніж розкош живій трунині
Себе віддять!

Зродилось у грудях Грабовського таке бажане страданя для людей, бажане тернового вінця — і ті палкі пориви молододї душі загнали його на далеку північ, в глуху, непроглядну Сибір. Молодеча енергїя рвала його до діла, до праці між своїми, йому хотїло ся стати в ряди тих, що працювали над освїдомлюванем широких мас, хотїло ся разом з другими пробивати шлях для поступу, оперти

свою суспільну роботу на працюючих верствах і нести між ті верстви сьвітло європейської культури. І в інших, свобіднійших відносинах, в иньшій державі Грабовський міг стати визначним публичним діячем. Однак там, в деспотичній імперії, не довелось йому перевести в діло своїх намірів. Він не встиг ще навіть зачати справдішної праці, — а вже стрітили його тяжкі переслідування зі сторони російського уряду, стрітив його строгий засуд, який відобразив йому раз на завсїгди можливість трудити ся для української суспільности. Молодим, вісімнацятьлітнім хлопцем опинив ся він в неволі, а потім на сибірськїм засланю. І там — на далекій чужині, серед самотнього житя зродились ті нісні, в яких Грабовський такими палкими словами зображує свою тугу за рідним кваем, за працею для гарних ідей, свій жаль за змарнованим в неволі житєм. Часом вирве ся з грудей нещасного страшний зойк розпуки, коли хмура, заклята тюрма зазирає смертю в очі, а душу наляжуть думи про те, що його молоде житє — се „труна за віку, темна та німа“. Часом серед непрозорої, страшної ночі, в якій не видно „шляху з німої пустині“ піднімаєть ся важке питанє, чи се бездольне житє не буде мати ніколи кінця-краю, чи ніколи не прокинеть ся в душі ясний сонішний день, ніколи не заблимає промінь палкого кохання?

— — — — —
На коліна-б бажав я упасти,
Слїзми виплакати горе некуче своє,
До ніг милої серденько скласти.

На хвилину, на мить утекти від життя,
На мить щирих взаємин зазнати,
Завитати на мить в сьвітлий мир почуття,
Потім... потім... хоть знову конати!

Та сейчас-же приходить резигнація. Поет бачить, що сьвіт щастя і палких почувань кохання для нього запертий на завсїгди:

Годї, мріє, спивись! Годї рватись туди,
Де нам місця не має з тобою,
О, кудиж нам, небого подїтись, куди
З одиноцтвом гірким та журбою!

По таких хвилях розпуки і резигнації — приходять знова давні пориви, вертає опять все нова, все сильна і невгасаюча любов для сьвятих ідеалів. І тоді поет кличе з живою, незломаною каторгами енергією:

Розїдїть ся журві мисли;
Не туманьте мого чола!

На що душу мені стисли,
На що густо так ви звисли,
Все охмарили довкола ?

Сором гнити, сором мерти,
Сором терпіть рабські смуги ;
Проти долі буду перти,
Хочу битись, хочу стерти
Слід ворожої наруги.

Розійдїть ся-ж, мисли-муки,
Не гасїть у грудях жару,
Дайте зняти слабї руки,
З тихих струн добути звуки
Всім гнобителям на кару !

Жаль, туга, розпука, а з другого боку ті сьміливі, повні сили і віри пориви та кличі — міняють ся заєдно в поезіях Грабовського. Найкраще представив Грабовський ті почування, які виповнювали його самотнє житє, в поемі п. з. „Сповідь“:

Я пав духом на час, я заслаб в самотї,
Весь пігнув ся під горя вагою ;
Враз померхли були ідеали сьвятї,
Я по бачив зорї за нудьгою.

Стежку стратила десь журна думка моя,
Подалась на сумне кладовище,
Зворушилось дрібне, роздратоване „я“,
Від усього зробилось найвище.

Я ридати почав, проклинати люднїй,
Я почав на весь сьвіт нарікати,
Перестав одрізнять блискїт сьвітглих ідей,
Забув звагу — братів ратувати.

Власні болї самї в моїм серці жили,
Я звїкчемнів у власних недугах,
А що ближнїх моїх муки гірш опрягли,
То яке менї дїло до других ?

Тяжко сльози лились, що у мене нема
Тай довіку не буде вже друга ;
Остогидла міні до загину тюрма,
З виду темна не сходила смуга.

І що далі, то більш падав я на шляху,
Був німіїшим на погуки світа,
Тільки нишком сьпівав про недолю лиху
Та про „марно потрачені літа“.

Гей, кудиж подівались так швидко вони,
Палкі пориви, мрії юнацькі,
Найпевніші либонь вільних днів звістуні?
Що приборкало крила козацькі?

О, простіть мене ви, непохитні борці,
Та погляньте знов приязним зором!
Про знемогу мою, про хвилини оці
Міні навіть і згадувать сором.

В грудях жвавість росте; думка кличе вперед;
Відживають колишні заміри;
Перейшов по душі дошкульний уверед;
Знов я повен надії та віри.

Обійняв би весь мир, словсм всіх повітав,
З побажанем удавсь голубливим...
І здасть ся міні, що надовго-б я став
Після того міцним та щавливим.

Хай ніколи ніде не збуваєть ся в е,
Що у снах зачарованих снить ся,
Хай у прірву мене життя вихром знесе, —
Знаю: сонце на хвильку мінить ся.

Хочу жити я знов, працювать без кінця,
Власні жалі порвати з докором.
Згиньте-ж, туги мої! Ви не гідні слівця,
Про вас навіть і згадувать сором!

Отся поема — се справдішна щира сповідь поета. Мука в тяжкій неволі і той огонь любови та віри в побіду свободи на землі — то все, що остало ся Грабовському, все чим він живе... Та ні! Остали ся ще спомини з давніших молодечих літ, спомини сумні і важкі як лиха доля, то знова ясні і милі як весняні промені сонця.

В памяти поета виринає постать друга-жєньщини, що „заранку в холодну могилу“ лягла і поет кличе з лютем жалем:

І пекло мук, і крови море,
Якого може не знайду,

І найлюгійше в сьвітї горе
Я бачив, — гіршого не жду.

Чи мислив я-ж, щоб ізняла ся
Рука на неї всесьвяту,
Щоб кров та чиста пролила ся,
Щоб пімста вбила душу ту!

Виринає в спогадах постать сестри, що „в терновому вінці“
згинула замучена катями, однак згинула „з правим знаменем
в руках“.

Пригадуєть ся приятель Лях, з яким поет колись зійшов ся
в тюрмі; тепер його засудили на важку працю в рудниках — і вже
ніколи не прийдець ся їм побачитись з собою і разом працювати.
Та кати не змогли вбити їх сердечної приязни; вона в е ще жие,
її не знищить ніяка сила:

Віддавна руки нам невольні,
Душі-ж неволя не скує;
Єднають нас змагання спільні, —
Хто їх хортами зацькує?

Не кривда п'яного маґната,
Не задрість жирного ксьондза, —
Нас порушає проти ката
Журби вселюдьської сльоза.

В чаду скаженого прокляття
Потоком кров лили батьки;
Той час минув: ми рідні браття,
Ми — нерозлучні бояки.

За що-ж? За те, щоб духом згоди
Все поняло ся між людьми,
Щоб наші змучені народи
Так побратали ся, як ми!

Встають в тих споминах поета цілі ряди тих борців-мучеників,
що згинули в тюрмах і рудокопах, — згинули безслідно, ніхто їх
імени не буде славити, бо вони незнані широкому сьвітови. Але їх
діло лишить ся вічним між людьми, ті слова правди і любови, які
вони за життя голосили, заховають ся серед народа, вийдуть в його
душу і вічно будуть жити. І на згадку про тих мучеників, про ті
страшні муки, які люди одні другим задають, поет кличе:

І я клену за катом ката
В моїй невольницькій глуші,
Що нацькував на брата брата,
Відкинув душу від душі,
Люд закував в цупкі кайдани,
Позбавив молодість мети--.

Однак є між тими сумними споминами поета і гарна згадка про те, як то колись в ріднім краю він сходив ся зі своїми товаришами в невеличкій хаті, — і як там громадка молодих людей, повних віри та надії на тих сходинах заправляла ся до діла, до праці. І пішли вони всі в жите, у важкий бій, розбрились по світі. Одні лягли вже в могилу, другі кінчають жите заперті в тюрмах, а дехто ще працює десь між народом, бере ся важко зі злиднями житя... А колись вони всі молоді, раді, повні знань і енергії — були разом, ділили ся своїми думками і почуваннями, рвали ся спільно до святих трудів. І ось згадка тих гарних хвиль, тих товариских сходин розважає поета в неволі, розвіває тугу і вносить на мить в його невідрадне жите ясний промінь світла. Поетови стає легше жити, він віддыхає свобіднійше серед сибірських пустарів—і тоді знова пливе з його грудий пісня повна любови для рідної України:

Під небом дальньої чужини,
Де хуги носять ся одні,
До тебе, кращої дружини,
Складаю я мої пісні.

І впливаєш ти над мене
У тій збагніченій красі,
Що не зруйнують серце — нене,
Твої некельники усі!

*

Отсеї поезії Грабовського, про які я доси говорив, вказують наглядно, що думка котру я передше висказав про жерело і суть його творчости, зовсім оправдана. Грабовський — се на скрізь суспільний поет, він жиє душею свого народа, відчуває глибоко його злидні і болі, він — можна се сміло сказати — заговорив до нас словами всіх щирих людей, яких болить сумна доля нашої суспільности під володінем північного імператора.

Найгарнійшим висказом чувства тої гарної і великої душі поета є його „Пісня кайданників“:

Там де сопки *) доокола
Лютий холод міцно стис, —

*) Сопками в Сибірі звуть ся кремінні гори без ніякої ростины.

Ми, об'яті попівчоло,
У кайданах, в блиску спис, —
Крізь півморок шахти душний,
Не жалівши сили рук,
Довбемо грядит бездушний
Безвідрадними: „стук“ та „стук!“ —

Розійшли ся ви маною,
Мрії правди та добра!
Вам доранньою труною
Стала каторжна пора.
Зникли чарівні омани,
Стяг наш вирвано із рук...
Глушимо ми в серці рани
Одноетайним: „стук“ та „стук!“ —

Із пустинь безлюдних веходу,
Тільки гуга загуде,
Гук той піде по народу,
В рідні груди западе!
На сьвяте свободи діло
Вишле сотні сьвіжих рук...
Бийте-ж, браття, бийте сьміло,
Безупинно: „стук“ та „стук!“ —

В тій поемі Грабовський станув на верху своєї творчости, бо висьпівав у ній справді цілу душу мучеників, запроторених в темних, підземних рудниках. І так само, як ті кайданники вірять, що гук їх ударів молотами об твердий ґраніт понесеть ся між народ і позове його на велике діло свободи,—так і Грабовський вірив, що слова його пісні рознесуть ся по Україні і сотні нових, сьміливих трудівників возьме ся з запалом до праці. Він вірив... та крім сих перенятих вірою зазивів до братів, він кинув своему народови і страшну пересторогу, кинув страшний, безглядний засуд, яким неперееднана судьба покарає байдужість і непевність в боротьбі. Та судьба невмолима і неминуча, бо

Народ, покинутий на злидні,
Народ, плазуючий у млі,
Повинен стратити риси рідні,
Безслідно стерти ся з землі.

Хроніка з нашого життя.

„Дух незгоди“.

Якийсь зловбий дух незгоди закрив ся між нашу молодіж і — „пропали дружні, сердечні зносини, пропала вся гармонія товариського життя“...

— „Бо Ви, Товаришу, трактуєте справу з вузко-партийного становища соціальної демократії“...

„А Вам знова здаєть ся, що Ваш національно-демократичний класовий опортунізм — се найлучша партийна програма. Ваша джентельменська чемність супроти суспільного і політичного рутенства попів тай иньших правовірних патріотів, а крім сего Ваш вузкоглядний шовінізм — все те є лишень наслідком цілковитого незрозуміння основних питань суспільного життя“.

— Що до націонал-демократів, то я з Вами, Товаришу, зовсім годжу ся, — відзиває ся третій. — Але всеж таки я не є за тим, щоби радикальна партія злучила ся з соціал-демократичною. Ми радикали приміром —

— Засновуємо „Січи“ — перебиває хтось іронічно.

Дискусія стає чим раз більше горяча. Суперечка змагає ся, падають острі слова —

Аж ось підносить ся понад гамір один сильнійший голос і своїм рішучим тоном перемагає поволи иньші, — настає спокій.

„Передів їм прошу Товаришів не сходити з об'єктивного способу дискусії — і не накидати ся на себе особисто. Таким чином до нічого не доведемо. І взагалі — по мой думці — такі партийні епори є зовсім непотрібні. Я приміром є того погляду, що можна бути дуже добрим соціалістом, а не конче соціал-демократом. Ниньки соціална демократія вже в деяких краях — приміром в Росії, в Італії — бере в лоб, підчас коли иньші соціалістичні партії сильно розвивають ся. Я також соціаліст — і, на мою гадку, вся поступова молодіж повинна бути соціалістична. У тім ми всі згодимо ся. І щоц нам заводити такі партийні ворожнечі? Се лишень розбиває товариську солідарність і дружне пожитє (— тутки рішучий голос бесідника став ніжний і теплий —), а о товариську єдність між нами ми повинні передівсім дбати. Впрочім партийними спорами будемо мали час займати ся пізнійше — по укінченю університетских студій. Тепер не пора на се! (— при тих послідних словах голос бесідника став знова острий і рішучий —).

По тій бесіді гурток молодіжки зачинає поволи розходити ся, горячка потахла — і дружне товариске пожитє вратоване. Та не на довго. При найблишній нагоді знов починає ся те саме.

Такі „партийні“ спори між нашою молодіжкою повторюють ся тепер дуже часто, дискусії того рода нераз можна почути, коли тільки зійдеть ся громадка молодіжки. І звідки се взяло ся? Що значить сей „дух незгоди“, якого передтим серед нашої молодіжки не було?..

Між резолюціями, які молодіж ухвалювала на з'їзді в липни 1902 р., замітні є головно ті, що відносять ся до участі молодіжки в ширшій суспільній житю, до праці серед народа і для народа.

В короткім часі після з'їзду, підчас великого мужицького стрейку, молодіж справді забрала ся енергічно до сеї праці і взяла діяльну участь в стрейковій акції. Се зблизило молодіж сильно до важних житєвих питань наших мужиків, довело до непосредного зіткнення єї з тими суспільними появами, які підчас сильного, елементарного руху стрейкового виступили в більше яркім світлі, і — з конечности — поставило єї лицем в лице також з цілим нашим партийним житєм. А мужицький стрейк вплинув у нас чимало на відносини між поодинокими партиями. Звісний спір о те, який був основний характер стрейкового руху (економічний, чи національний?), спір великої ваги, що опирав ся на принципіальних, програмових ріжницях партийних, — мусів довести до сильнішого заострення міжпартийних відносин. З одного боку бачимо обширний національно-демократичний табор. Є там і попи зі своїм рутенським патріотизмом, — є націоналісти, котрих погляди і тенденції репрезентує гідно д. Петрицкий — є також і національні „соціялісти“, що „стоячи на ґрунті правдиво наукового, новочасного соціялізму“ кидають громи на соціяльних демократів. З другого боку, як противний табор стоїть соціяльно-демократична партія. Тутки знова бачимо ярке і енергічне підчеркуване на кождім кроці суспільного значія класової борби і міжнародної солідарности пролетаріяту. Крім сего лишили ся ще о танки радикальної партії, які гуртують ся коло особи д-ра Трильовського, та се лишень останки і вони вже не мають в нашім публичнім житю більшого значія...

Отєї відно ини нашого суспільно-політичного життя мусіли також відбити ся сильно на житю молодіжки. Коли молодіж після мужицького стрейку хотїла далі вести свою працю для народа і уложити собі який-такий плян сеї праці, вона мусіла з конечности рішити ся — під яким партийним прапором має працювати. Сего питання не можна було оминати, бо „безпартийна“ праця на поли суспільного життя є просто немислима. І тутки нічого не допоможуть

накликуюваня романтичних „соціялістів“, що простягають руки і кличуть в сентиментальнім тоні: „Братя, дбайте про те, щоби наше дружне, товариске пожиття не загинуло!“...

В тім безпосереднім зіткненню молодіжи з дійсністю і в потребі взяти участь в ширшій життю народа, лежить жерело всіляких спорів на сю тему, які тепер ведуть ся між нашою молодіжкою. Розуміє ся, що ті спори і дискусії мають в собі багато знамен неви-робленого суспільного світогляду, а ча то й багато наївности,—але вони принайменше будуть мати той добрий наслідок, що змусять бодай живійші і лучші одиниці до праці над виясненем собі основної еути суспільних течій. Ті одиниці стануть справді корисними публичними діячами, бо ясний погляд на правила суспільного життя, на розвій людства і його будучину — заставить їх стати в з'організовані ряди революційного пролетаріату...

Т. М.

3 „Научного кружка“ товариства „Академічна Громада“.

Товариство „Академічна Громада“, яке знова засновало ся у сім семестрі — після повороту українських студентів з сецесії, стало наново огнищем життя молодіжи. Осередком сего життя став „Научний кружок“, який розвиває ся чимраз гарнійше. Учасники засідань кружка живо інтересують ся виголошуваними рефератами і відчитами і дають сим запоруку, що кружок стане для молодіжи справді помічним і цінним средством для самопросвіти.

Доси відбули ся в „Научній кружку“ слідуєчі відчити і реферати: Відчит тов. Бурачинського (в трех частях) п. з.: „Еволюційна теория“; — реферат тов. Бучинського: „Про повстанє релігії“; — реферат тов. Витвицького: „Бугле: Ідея рівности“; — реферат тов. Галібея: „Кульчицький: Сучасний анархізм“; — відчит тов. Меленя: „Про Павла Грабовського“; — відчит тов. Домбровського: „Початки мови“; — відчит тов. Примака: „Природа а мораль“. Крім сего відчитав на однім засіданню кружка тов. Пачовський свою драму п. з. „Сон української ночі“, — а на иньшій знова тов. Василько Левіцький свій драматичний образ п. з. „Палій“.

3 університету.

Іматрикуляція студентів львівського університету в с'ям семестрі дала українській молодіжці знова нагоду упізнати ся о свої національні права. Коли роту присяги, на яку студенти складають приречене, що будуть придержувати ся університетських приписів, відчитано лишень в польській мові, — виступили відпоручники української академічної молодіжці і зажадали, щоби роту відчитано також по українськи. Ректор відмовив оправдуючи ся тим, що на се не по-звляють університетські приписи. Тоді студенти-Українці вийшли громадою з салі, в якій відбувала ся іматрикуляція. Опісля внесла молодіж в тій справі рекурсе до університетського сенату. А коли і сенат дав відмовну відповідь, тоді молодіж порішила в другій іматрикуляції, яка відбула ся дня 26 січня 1903, взяти участь — однак рівночасно внести до міністерства рекурсе проти поведеня університетських властей. При тім лучив ся факт, який наглядно характеризує поступованє властей львівського університету супроти нашої справи. Коли відпоручник українських студентів хотів зложити підчас другої іматрикуляції заяву зі сторони молодіжці, котра мала повідомити сенат про внесене рекурсе до міністерства, ректор не допустив его до голосу. Мимо сего українська молодіж заховала ся дуже тактовно і спокійно і іматрикуляція відбула ся без ніяких перешкод...

Та університетські власти не повинні забувати, що крім рекурсів до міністерства є ще й иньші способи упізненя ся за свої права.

Ще раз справа т. зв. „сецесийного“ фонду.

Мусимо знова забрати голос в справі звісного сецесийного фонду, котра кинула таке ярке світло на т. зв. „старшу“, „поважнійшу“ частину нашої суспільности. Та тепер вже сеї справи широко обговорювати не будемо; схарактеризуємо єї лишень коротко і зазначимо наше становиско — а обширнійше поговоримо про се в окремім отвертім листі молодіжці до суспільности...

Комітет, що завідував фондом, скликав — після неудалих пертракцій з молодіжкою — другий раз львівську громаду на нараду. На сій нараді наші „поважні суспільні діячі“ ухвалили, що вони є компетентні зарядити, кому справа фонду має віддати ся до порішення — і іменували народний з'їзд, себто з'їзд національно-демо-

кратичної партії — трибуналом, котрий мав рішити судьбу фонду. Замітна річ: Люди, що на перших зборах львівської громади з таким обуренем кричали, як можна віддавати на стрейки — і то ще в руки комітету зложеного з репрезентантів трох політичних партій — гроші, котрих прецінь „суспільність не складала на ніякі партійні, аві в загалі політичні цілі“, — ті самі люди опісля віддали справу тих грошей до порішення з'їздові одної політичної партії. Та колиб се була лишень неконсеквенція зі сторони учасників згаданої наради, то вона зовсімби нас не здивувала; ми й не могли-би вимагати від тих людей сего, що є понад їхні сили. Але тутки розходить ся о щось більше. Від самого початку суперечки, яка ведеть ся о т. зв. сецесийний фонд, було ясно видко, що „понадпартійність“ членів львівської громади — се лишень незручна заслона для вузкоглядних партійних тенденцій. Стверджує се наглядно згадана вже вище номінація Народного з'їзду.

Народний з'їзд приймив сю почесну номінацію як річ, що сама собою розуміє ся, — і на стисло довірочних зборах (поставивши в дверех салі на сторожи редактора „Діла“ Д-ра Евгена Левицкого з припорученем, щоби не пускав ніяких академіків, навіть тих, що належать до національно-демократичної партії) — порішив, що з решти, яка остала готівкою з сецесийного фонду, має ужити ся на поміч для потерпівших стрейкарів тільки, кільки буде потреба. А колиб після сего еде щось лишило ся, то має засновати ся товариство, котре з оставшої квоти і з грошей, що вплинуть як сплати довжних скриптів, буде розділювати запомоги академікам. О скільки буде се можливе, має таке товариство засновати ся в порозумію з молодіжкою, — а коли ні — то і без порозумія.

Так порішив справу Народний з'їзд. Як Народний комітет, котрому з'їзд передав гроші до розпорядимости, поведе діло з розділюванем запомог для мужиків, що потерпіли в часі стрейків, — се покаже його справоздане.

Тепер можемо лишень впевнити п. т. членів Народного комітету в справі другої частини рішення з'їзду, що молодіж зробить все, що буде в силі зробити, щоби не допустити до заснованя і введеня в жите товариства, котре мусіло-би бути для неї і тим самим посередно для загалу суспільности з многих взглядів шкідливе.

Д О П Л О З Ї.

Семинарицька реформа.

Було се великою тайною усеї рускої громади, що львівський семинар був нічим иньшим, як місцем наживи всіляких людців, котрі коштом здоровля питомців — робили дуже добрі інтереси..

Щоби станути в обороні тих сотень молодих людей — о тім мало хто подумав. Противно усякі доволі часті протести питомців приймаючі не лиш в мурах старого, а й нового семинара — шептали собі на ухо, а то й голосно, прецікаві, нераз доволі фантастичні, прямо неімовірні оповідання... Та тим часом щось непевного зачував кождий в семинарицькій ограді, а ізза мурів глухим гомоном ніс ся клекиг якогось нечуваного руху — життя семинаристів, неначеб заповідалося щось несподіване, щось нове.

Була душна атмосфера.

Однак ніхто не звертав на се уваги. Можливо, що де ому й прийшла на думку не дуже то страшна, бо стереотипова семинарицька „Magenrevolution“, — та що се було пробудженням питомців із довгого вікового сну — сего ніхто не замітив. Нікому не прийшло й на гадку, що сей грохит в семинарицьких мурах — се протест сотень забутих всіма молодих людей против ледачих опікунів, які виховували їх на непотрібів, а радше не виховували зовсім — лишаючи на божу волю. Ніхто не замітив, що се дух часу, що се нові могутні кличі людства задзвонили до семинарицьких брам, взиваючи замкнених до нового життя.

Ніхто й не сподівав ся... А тимчасом питомці, позбавлені дотепер майже усякого проводу, зачинають самі організувати ся. Повіяло кращим духом в семинари, життя стало можливим, а навіть не позбавленим певної принади. Семинаристи відразу зрозуміли своє велике післауництво в ріднім народі, стали задалегіть приготовляти ся до будучої громадянської діяльності.

Се була важка хвиля. Питомці забуті всіма, лишені собі самим — читають, уряджують театральні вистави і відчити, організують ріжнородні научні кружки, рвуть ся до пера. Та на жаль і на се ніхто не звернув бачнійшої уваги, ніхто не заітересував ся молодими, повними запалу й охоти до праці людьми, ніхто не подумав о тім, щоби попровадити їх відповідними дорогами.

Богато праці, а навіть жертв коштувало отсе шукане виходу з зачарованого колеса, отся розпучлива біганина за новими дорогами, за правдою.

І пошло нове жите в семинарицьких мурах широким руслом. Поволи забували ся там традиційні „ґереґи“, веселі забави при картах і чарці... Та й сего ніхто не спостеріг, хоч деякі з питомців з надміру праці, а найпаче з причини злого помешканя і нездорового харчу, рік річно мандрували до шпиталів, або — попавши в чухотку — вертали домів — вмирати між своїми.

І ніхто словом не згадав, куди дівають ся сі великі гроші, за які мижнаби дати нашим семинаристам безперечно дуже хороше удержанне, як гадуєть ся тими грішми, коли семинар ще й те пер зоветь ся шпиталем, де всі майже хорують то на біль зубів, то голови, а найпаче на тяжкі грудні та жолудкові недуги.

Певна річ, що жити і працювати в подібній інституції — се справдішне геройство. Тому то й не диво, що українська громада прийняла з великим подивом прояви нового життя — серед богословів, коли вони виступили сильно на вні.

Не буду говорити про участь богословів в сесесії молодіжи з університету. Кождому звісне се нечуване до тепер виступлене українських богословів в обороні подоптаних ворогом прав рідного народа, рідної мови. Я піднесу лишень се, що доперва сей сильний подвиг питомців звернув на них бачнійше око наших патріотів, доперва се — неначе-б виправдало легковажених до тепер богословів в очах нашої суспільности.

Та однак „декому“ не подобалась отта праця в мурах семинарицьких, що видала такі хороші плоди, що дала так гарні свідочтва зрілости до ширшого життя, пожертвованя та ідейности семинаристів.

Настала реформа.

Не перечу, що реформа семинара давно-давно була конечна; однак ся реформа не повинна лежати в безгляднім відокремленю питомців від світа, в заповненю цілоденного занятя (від год. 5 рано до год. 9 вечером) так, щоби питомець і думкою не міг побуяти в „заказаній“ країні. Такий спосіб „вихованя“ може зломати й найсильніші характери, може зробити з розумної одиниці бездушну машину, нужденний автомат, — усе може зробити, лишень не чоловіка діла, лишень не народнього робітника. Та просе я не хочу багато говорити. Се-ж і сліпий замітить, що подібний спосіб вихованя мусить дуже некорисно вплинути на молоді уми, що такий езуїтський метод оглуцлюваня може зробити зі спосібних одиниць скінчених ідіотів.

Я хочу поговорити обширнійше про провід, чи там „дух заведення“, про який так багато пишеть ся в звіснім „статуті“ (стр. 24—27). Що се річ суцна — о тім ніхто не сумніваєть ся. Від проводу буде залежати, яких людей видасть наш семинар, в яким дусі вони будуть працювати на народній ниві, як будуть поводити ся з народом і т. д.

„Від голови риба смердить“, каже наш народ, тому то й я зверну передовсім увагу на о. ректора Хомишина, а то тим більше, що о. ректор за призволом митрополіта справді обійняв над питомцями духовий провід. Коли зважить ся, що ректор семинара вже силою своєю становища впливає рішучо на питомців, то який великий мусить бути той вплив, коли ректор обійме в семинари ще й „духовий“ провід...

Се кождий добре розуміє, як не менше й то, що чоловік покликаний на таке станвище, без сумніву мусить визначатись незвичайною інтелігенцією, тактом, а що найважнійше ідеальною совісностю. Думаю, що кождий в тім зі мною згодить ся. Бо як раз від такого ректора, духового провідника, буде залежати кристалізація гадок та поглядів на сьвіт поручених його опіці і проводови молодих людей, від совісности такого ректора буде залежати, чи питомці виховують ся на правдивих приятелів народу, чи на його ворогів...

З того, що висше сказано про цілковите відокремленє богословів від решти сьвіта, ясно видко, що тенденція „реформи“ є на скрізь схиблена. Вже силою самого статута, при строгім его виконеню, можна буде питомців виховати на непотрібів, які й понятя не будуть мати про те, що в сьвіті дієть ся, про потреби та інтереси рідного народа, серед котрого прийдець ся їм працювати, — одним словом про все те, чим народ в хвилях горя та втіхи живе... І ми підносимо з натиском, що вже за сю вельми шкідливу тенденцію статута жде „реформаторів“ важка відвічальність перед сучасними і грядучими поколіннями.

Колиж на чолі інституції з такими цілями та тенденціями поставить ся ще як керманича та „духового“ провідника — чоловіка без найменьших етичних принципів, людину без тіни такту та виrozumія, одиницю безхарактерну, що в своїй заячій трусоности заслоное себе все чужим авторітетом, — тоді справді з жалем прийдець ся до заключеня, що питомці виховані в такій школі, справді можуть бути спосібні до всяких найбільше гидких подвигів в пізнійшім публичнім житю.

Тут позволю собі звернути увагу на одну — скажу засадничу річ, яку навіть посьмію поставити під розвагу та осуд усеї нашої

громади. Коли іменно в нашій пресі („Руслані“ та „Ділі“) появили ся — коротенькі вправді — критичні замітки про все те, що діється в семінари, то се — кажуть — випровало о. Хомишина з рівноваги... О. ректор ніяким способом не міг зрозуміти, як сьміє якийсь там редактор мішати ся в не свої (!) справи, бо — мовляв — редактор є „своїм паном в редакції“, а о. ректор „своїм“ паном в семінари. Чи се не чудова логіка?! Бож інакше, казав о. ректор, кат знати ме, хто в тім семінари рядить, чи митрополіт і о. ректор, чи якийсь там редактор... Думаю, що ся дуже, навіть ясна, однак для о. ректора ніяк не зрозуміла річ, — є для публичної опінії справою доволі великої ваги — і я позволю собі здебільша єї вияснити — о. ректора ради...

Розходить ся о се, чи справді наша суспільність, — взглядно те, що вважаєть ся виразом публичної опінії, преса, — має право мішати ся в справи семінара, чи ні? Отже — скажемо — не лише має право, але й є обовязана, і то не тільки в так вузьких рамах, як „справи семінара“. Бож вже раз повинен о. ректор прийти до зрозуміня, що сьвященик не може бути лишень абстрактним „душапетирем“, який би тільки і виключно дбав про „спасенє“ людської душі, та вже тут на землі делектував ся небесними розкошами; в такім разі справді „земські“ політики не сьміли-б мішати ся в так сьвяті справи. Та о. ректор повинен зрозуміти, що такий середно-вічний тип сьвященика є в ХХ. в. прямо неможливий та сьмішний. Сьвященик є передовсім громадянином, членом своєї суспільности, — і як такий має до сповнення багато важних обовязків. Томуто преса не лишень має право, але й мусить мішати ся в справи вихованя богословів, бо вона мусить бачним оком глядіти на всі ферменти життя нашої суспільности...

Навязуючи до того, що я отсе сказав, ми вважаємо своїм сьвятим обовязком нап'ячувати як найдосаднійше духовий провід о. Хомишина, мусимо як найголоснійше запротестувати против його вельми шкідливого та погубного метода вихованя сотень синів нашої суспільности, серед якої вони муть працювати.

Бож кождий зі мною в тім згодить ся, що вчити будучих робітників серед нашого народу такої нікчемної тактики в будучій громадянській діяльности, що мовляв „до політики не мішайте ся, не ангажуйте ся занадто, бо ось наразите собі старостів і всяких иньших великих людей (ipsissima verba о. ректора), тай так нікому не допоможете а собі дуже пошкодите (!)“..., учити будучих громадян, що „нация, національність та тим подібні банальні слова, се -- пусті та гідкі видумки діавола“ (!) і т. д. і т. д. — се все може видати в недалекій будучині дуже сумні овочі... Такий „духовий“ провід

мусить наша суспільність нап'ятувати як найострійше, не завиваючи нічого в паперці, бо такий „духовий“ провід може загнати нашу богословську молодіж в пропасть, може зробити з неї нічим непримиримих ворогів рідного народу в характері протопопа Филимоненка з часів похмельниччини.

Ми мусимо нап'ятувати такий провід тим більше, що повисші „принципи“ голосять ся з проповідниці!

Тепер позволимо собі ще задержати ся над особою самого о. ректора.

Вже давнійше піднесла наша преса (дуже коротенько) се неясне та прямо обурююче становище о. ректора зглядом горстки національних зрадників, які на жаль вештають ся і в семинари (на щастє є їх там немого); се огидне становище о. Хомишина є тим більше характерне, що він в приватній розмові, а й отверто перед питомцями заслонює себе авторітетом митрополіта.

Та на тім ще не кінець. Даючи в своїй загонистости та своїм нетакті питомцям за дрібниці канонічні нагани, а навіть ексклюзії (за кількахвилеве спізнєне з викладів, купованє овочів або значків почтових по дорозі) — виставляє себе о. Хомишин на сьміх, та стягає на себе справедливі наріканя питомців. А думаю, що й того годі почислити до добрих прикмет о. Хомишина, коли він обходить ся з питомцями брутально, говорячи до них через „ти“ (sic!) та з неважаючи їх за дрібниці в присутности семинарицької служби простакськими словами (пр. за палєне тютюну в рефектари, хоч се не є забронєне в статуті).

То що я дотепер сказав — се залєдвї тїнь шляхотної вдачі „духового“ провідника... Змалювати єї вірно — на се й паперу замало та й писати гідко...

Не хочеть ся вірити, а однак се є фактом, що головним педагогічним средством в руках о. Хомишина — се ультразуїтська шпіонаж. Прямо чудує — в як скорім часі міг о. ректор вишукати собі між сотнями питомців здеморалізовані одиниці, які доносять йому о всім, що в семинари дієть ся, або говорить ся. Та одначе прошу собі не думати, будьто би о. Хомишин встидав ся свого педагогічного метода.. Ні! Противно, — він сього не стараєть ся зовсім укривати, а публично чванить ся, що ось-то „дрожить!“, бо я о всім дуже добре поінформований і „передімною нічого не втаїть“... Очевидна річ — в семинари тепер кождий боїть ся власної тіни, один другого виминає, виміни гадок — жадної, — страшна банальність та взаїмна недовірчивість. Отсе і овочі!

А тепер кілька примірів.

Оповідав нам один товариш таке: Приходить до нього його бувший товариш — семинарист д. Ш. та й каже: „Змилуйся, мій любий, мене хоче о. ректор видалити з семинара“... — За що? — „Та бо бачиш, хтось доніс, що ти хочеш написати якусь там брошуру, в якій маєш остро критикувати семинарицькі порядки“... Той чудувався (йому справді довелося бути лихим літератом...). „Ціла річ в тім, — каже семинарист, — що о. ректор підозріває мене, будьто би я подав тобі інформації до тої брошури“... Ага! Но, то нема що довше думати: треба з о. ректором поговорити на розум. Іде наш товариш до о. ректора... Така і така річ, оповідає все, по що прийшов. І о диво!...

„А бо-ж то неправда, що ви хочете видати якусь брошуру про семинарицькі відносини? Не вкривайте передімною, я все знаю, навіть се, що жадна з наших редакцій не хотіла прийняти, — так остро написана!“...

Оттакі слова вирвалися з уст о. ректора.. Наш товариш вклонився з „шаною“ та... позавидував так чудових інформацій... (Йому став живо перед очима образ московського жандарма...)

Він впевнив о. ректора, що д. Ш. йому нічого не говорив про семинарицькі відносини, — та з певним острахом опускав семинарицькі мури: йому видалося, що се не семинарицька огорода — з божою святинєю, а гидка тюрма — під управою нікчемних шпівнів...

Ще один примір.

Кожний з віденських сецесіоністів пригадує собі добре одного „ліберала-питомця“ д. Г... Що то за славний був товариш! І отверта голова і „моцний“ патріот, і бесіду вмів вшкварити! козак хоч куди!

Тепер — ви-б його не пізнали... Мов той песок бігає він за своїм первовзором, о. ректором, та сьміється — як той сьміється, та хмурить ся — як той хмурить ся. Ба, що більше, — на загальних зборах всіх семинаристів, в присутності семинарицької старшини, він важився зложити оттаку „confessio fidei“:

„Товариші! Я прийшов до переконання, що священник повинен бути лишень священником... Крім церкви його не повинно нічо займати... Ні народ, ні його земні потреби, ні крамниці, ні читальні і т. д...“

От і маємо вже овочі „хомишинського вихованя;“ — вірна копія первовзору! І лячно стає... Коли найліпші проводирі в такім короткім часі так зникчменіли, то що вже говорити про пересічних семинаристів?!...

На сам кінець лишаю „найлучше“. З того вже навіть сліпий в яєнім сьвітлі побачить „шляхотну“ душу „духового“ провідника, та може одробину пожаліє тих сотень безталанних молодих людей, що на глум усьому сьвітови заправляють ся в семинари до шпіонажи і єзуїтської облуди, убивають в своїх молодих душах усе сьвяте, та благородне.

Ті, що були сьвідками тої сцени, яку я буду старатись позмозі вірно змалювати, — не забудуть її до смерти...

Було се в падолисті 1902 р. Як звичайно — заголосив грірко-семинарицький дзвінок, взиваючи питомців до каплиці на молитву...

Зібрали ся...

На звичайне місце, з якого голосив свої проповіді, виступив о. Хомишин. Кождий з семинаристів напружив свою увагу: чи знов буде о. ректор говорити на любу тему „безличности пайдократії“..? Та чейже й йому вже сприкрито ся вкінци плювати на одно і те саме, висьмівати молодіж за її щирі пориви...

І справді — нині заговорив о. ректор інакше: „З огляду на се, що донесено мині зовсім певно, що деякі з питомців мимо перестороги грають в карти, виганяю їх ось тепер з семинара та взиваю сейчас опустити каплицю!...“ І вичислив по імені жертви шпіонажи.

Настала хвиля страшної тиші... Здавало ся, що важка скеля налягла усім душі і мозок здавила; здавало ся, що всі понімили — на таку мову — проголошену в церкві...

То о. ректор видаляє питомців на пустий голий донос?! Якаж християнська заповідь каже в такий спосіб карати молодих, щирих людей, проганяти їх соромно з церкви на основі несправджених шпіонських доносів, на основі сего, чим кожда чесна людина гидить ся — як найгіршим пятном підлости?! Ні, сього вже було за багато!

Усе те, що довго кипіло на дві молодечих душ — вибухнуло тепер нагло з непогамованою силою.

Ми не в силі перелити на папір се все, що діялось у грудях тих сотень безпомічних бідолахів, не в силі змалювати гаразд сього, що потім сталось.

Між гуртом молодіжи поніс ся глухий гомін, з посеред збитої громади чути було грізні голоси, — а делкі заходились від судорожного плачу. Гнів і жаль огорнув всіх...

І сталось то, чого ніколи ще ні бачили ні чули семинарицькі мури. Семинаристи один за другим виступають на перед і говорять

без тривоги терпкі слова гіркої правди — в очі о. ректорови... Ні! так говорити можуть лишень люди в розпучі, яким вже все одно, які вже не в силі зносити страшного знущання.

„То я ексклюзію — цофаю“, — дають ся чути розпучливі слова о. Хомишина...

Питомці поводи втихомирюють ся...

Ті, що отсе бачили і чули не забудуть сього „бунту“ до гробової дошки...

Здавало ся, що поза семинаром ніхто о тім і не дізнаеть ся... О. ректор не показував ся довший час питомцям, а питомці боячись о тих товаришів, що були їх речниками підчас описаної афери — мовчали мов закляті. Одначе кожний предчував щось злого та всі ходили мов потроєні... Вони занадто добре знали свого „духового“ провідника...

І не завели ся... За всіх — мав відцокутувати товариш Д...ко.

В кілька днів після описаної події, коли семинаристи виходили на виклади (на університет), візвав т. Д...ка о. віцеректор Ярема до себе...

„Може ви, отче, маєте охоту кинути семинар?“ — питає цинічно о. віцеректор.

Боже борсни! Як би т. Д...ко хотів кинути семинар, то зробив би то сам... Він чує в серцю правдиве покликане...

„Але я вам раджу—так, по приятельськи“, — говорить дальше солоденько о. старший...

Спасибіг за раду!

Виходить т. Д...ко мов не свій. Що йому бідному робити? А може таки дійсно кинути теологію? Всіляко думає...

Та ні! Він же рішив посвятити своє жите на службу божу, він мусить бути сьєщеником!

Ні, не кине!

Та тимчасом, — коли вже всі товариші вийшли з семинара, — річи д. Д...ка спаковано на дорожку і бідолаха рад не рад попрощав семинар — як побачимо — вже раз на все...

Вість про се поразила всіх семинаристів... І відізнало ся в молодих серцях чувство слухного сбуреня...

Гамуючи свій гнів висилають вони до о. Хомишина вибраних товаришів: чейже дасть ся ублагати...

Нераз, не два ходили депутати, не раз не два корив ся перед о. ректором д. Д...ко... Богу дякувати — упросили...

— Тимчасом — вказав о. ректор, — буде т. Д...ко „на сьвітї“, а як приїде Впр. Митрополїт — я вже за нього вставляю ся...

Всі зраділи: т. Д...ко буде прийнятий! О. ректор 4 рази кляв ся сьвященничим словом...

Вкінци приїхав довго вижиданий митрополїт.

Іде наш т. Д...ко до нього, просить о авдиенцию. Допустили...

— „Нї, мій любий, не можу вас прийняти до семинара. О. ректор заявив, що коли вас прийму, то він зрече ся ректорства“...

Коментарів мабуть не треба...

Так виглядає ославлена „реформа“ в львівскім семинари.

Mor....us.

Бібліографія.

Денис Лукіянович: „За кадильну“ — оповіданє. Накладом укр. руської видавничої спілки.

Епічність, се головна і найбільше впадаюча в очі ціха сеї повісти Лукіяновича. Вона виріжнює „За кадильну“ між усім, що дав сей автор досі нашій літературі, а також дає їй окреме місце у сій частині гарної літуратури, що займаєть ся мужиком. Вихідною точкою повісти, її тлом та темою, є українське мужицтво в Галичині -- се основа суспільности, що переживає під теперішню хвилину тяжку кріау. Під напором змінених економічних і правно-суспільних відносин валить ся для селянства сей світ старих вірувань, бажань і думок, серед якого воно доси жило. Новий час приносить руїну старих средств боротьби за істнованє і потребу нових, він записуєть ся видом кривавих мужицьких трупів в душі селянства. Але старий мужицький світогляд, що виливав ся на внї в одинікім майже економічнім постулаті: потреби як найбільшої скількості землі, постулаті, на основі якого мужик вірив непохитно в кінцеву побіду свого „права“, та бачив жерело свого права у всемогучій волі „цісаря“, — сей світогляд не уступив ще перед могучими ударами часу. Його заступником є герой повісти, старий Дмитро. Він не лишень одиниця, змальована автором широкими, вірними психологічно почерками, — він є щось більше: він символь минувшини мужицтва, що мусить пропасти, умерти, щоб на її могилі могло виростати нове жите. І ось попри переграну боротьбу на внї, переходить громада болючий внутрішній процес, який змалювати — ледви чи не поставив собі автор метою свого „оповіданя“. А як Дмитро — символь старого, що гине, так знова се нове, що встає, репрезентують заступники „молодого“ мужицтва, мужики-радикали. Правда, вони змальовані у повісти далеко не так, як постать Дмитра, лишень здалека і дуже загально згадуєть ся про них, а в самій акції вони майже не беруть участи. Та се є і артистично лучше, і вірне і підчеркує правдиво знамя мальованої автором хвилі. Уступаючий тип мужика — старий Дмитро, сеж тип остаточно вже вироблений, се вислід довговікового, скінченого вже впливу одностайних та однородних обставин.

І в повісти він мує вийти таким власне викінченим та ніби з каменя викутим.

Інакше молоді мужики-радикали; се до йно перші сліди долота, яким новий лад має колись вирізбити хлопську душу, се тип мужика, який до йно поступив на перший ступінь свого розвою — і в повісти, як і в житю зазначив ся поки-що більше нег'ативно, зневірою та скептицизмом до сього, що було перед ним. І так стало ся, що „За кадильну“ — се ніби літературний памятник сьому, що минає власне безповоротно, се велика пісня болю вмираючого сьвіта — і заразом ніби тиха і далека заповідь нового, що надходить.

А попри сказане — є в книжці ще й обсервация житя, і умілість підхопити його прояви, є гарні епізоди і типи, що усе складаєть ся на артистичну вартість книжки. Певна річ, є у сїм романі і хиби — (перш усього певна нерівність в трактованю поодиноких його частин, нерівномірність тону, що не усе є рівно епічний) — та не о се ходить нам у сїй рецензії. Ми хочемо лиш підчеркнути засадничу цїху повісти Лукіяновича, — і витаємо її як першу у нас пробу мужицького епосу.

В. С.

Переписка Редакції.

Тов. М. П-кий: Ваше письмо одержали. Полагоджено все. — **Тов. З-й К.** Не для нас. — **Тов. З-кий у Відни:** Ваша рецензия надає ся радше до поміщення в „Гайдамаках“; туди радимо Вам її послати. — **Тов. М. М.:** Удайте ся до книгарні „Наук. товариства ім. Шевченка“, ул. Чарнецького. — **Тов. Г. в Перемишлі:** Пригадуємо Вам Вашу обітницю; присилайте як найскорше. — **Тов. Крив. в Празі:** Статю помістимо в слідуючій числі. —

В редакції „Молодої України“ зложено 38 коп і 40 сот. на будову памятника на гробі Остапа Терлецького.

Як I-ий випуск: Бібліотеки „Молодої України“

появилася книжка:

Соціалізм і соціальний рух у XIX-ому столітті.

Д-ра Вернера Сомбарта

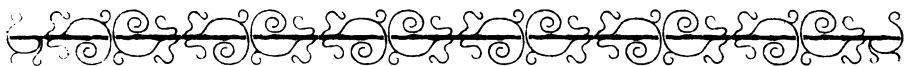
у перекладі Л. Цегельського.

Ціна для передплатників „Молодої України“ виносить

 80 сотиків,

----- для прочих 1 корона 40 соників. -----

Просимо у нас замовляти.

ГЕНРИК ІВЗЕН.

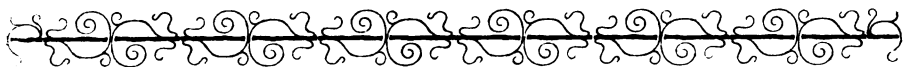
„ЯК МИ МЕРТВІ ВОСКРЕСНЕМО“.

Драматичний епілог у трьох актах.

Переклав Антін Крушельницький. — Ціна 1. К.

Для передплатників „Молодої України“ 60 сотиків.

Просимо у нас замовляти.

ЮЛІЯН БАЧИНЬСКИЙ:

UKRAINA IRREDENTA.

Ціна оправленого примірника 2 корони.

Замовляти можна в книгарні „Наукового товариства

імени Шевченка“, Львів, улица Чарнецкого чис. 26.

Ч. 8 і 9.

Лютий і Марець 1903.

Рік III.

Молода

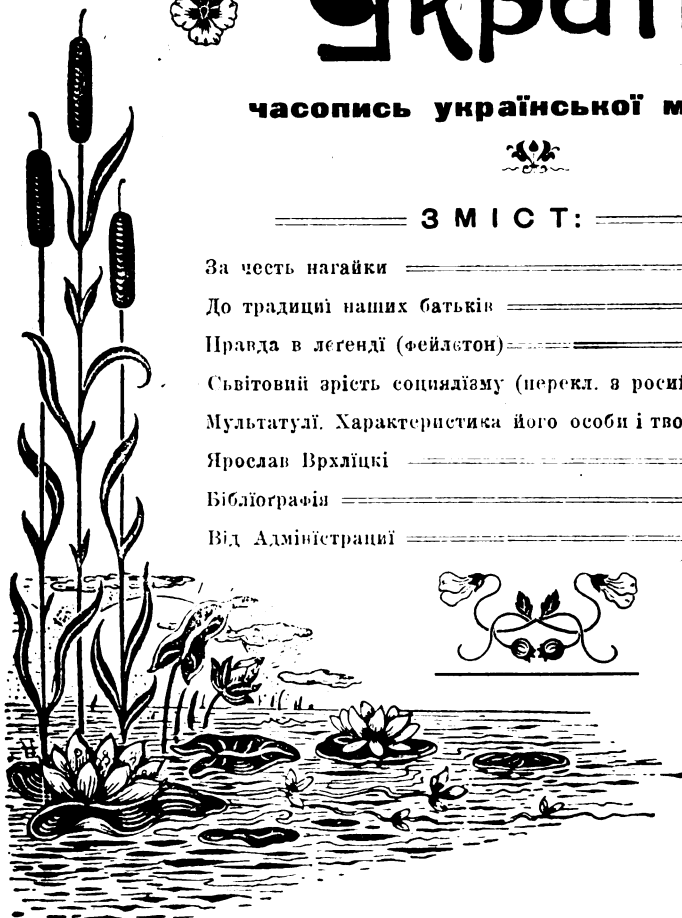
Україна

часопись української молодіжи.

З М І С Т :

За честь нагайки	=====
До традиції наших батьків	=====
Правда в легенді (фейлстон)	=====
Сьвіттовий зріст соціалізму (перекл. з російського)	=====
Мультигуді. Характеристика його особи і творчости	=====
Ярослав Врхліцькі	=====
Бібліографія	=====
Від Адміністрації	=====

Львів 1903.

Накладом української академічної молодіжи.
З Друкарні Народової (Манецких) Коперника ч. 9.

Молода

Україна

часопись української молодіжи.

Ч. 8. і 9.

Виходить у Львові що місяця.

Рік III.

Передплата в Австро-Угорщині річно 6 корон, піврічно 3 корони, поодинове ч.
вносить: в Росії заказ. річно 6 ср. руб., незаказ. 5 ср. руб., коштує
в Америці річно 2 долари. 60 сотиків.

Видає і за редакцію відповідає: Степан Баран, ул. Скарбківська, ч. 27.

Адміністрацію веде: Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

Всі письма до Редакції і Адміністрації просимо присилати лише на адресу:

Павло Чайківський, Ринок ч. 10.

За честь нагайки.

Ось кілька фактів, що лучили ся протягом останніх двох літ.

В Парижі відбули ся на жаданє російської поліції ревiзiї та арештованя серед живучих там Росиян. Шукали за революційними діячами, що схоронили ся під крила со-твореної „Великою Революцією“ республіки, від російської тю, ми та Сибіру. Росия жадала видачи сих політичних зло-чинців і колиб не рішуча постава французських соціялістів, колиб не викликана ними парламентарна дискусія, відкрите письмо до міністра, широка акція в пресі та протести чи-сленних віч — булаб російська поліція стискала з подякою руки своїх французських братів і жертва кнута не булаб минула свого засуду.

Минувшого року був арештований в Мисловицях, в Ні-меччині, студент львівського університету, Росиянин, тов. Каляев. У нього знайшли книжку в червонім переплеті, з на-

писею „Anarchizm współczesny“ (Кульчицького) і дарма, що ся книжка писана против анархізма, совіт учених пруських та російських поліціянтів оріє, що Каляев є анархіст. Його видали Росії і він зістав по трохмісячній тюрмі присуджений на „паселеніє“ в Сибірі.

Крім сього, проживає постійно по німецьких університетських містах ціла тьма російських шпігунів. а німецька поліція переводить раз враз ревізії серед російських підданих на території Німеччини.

В Австрії щоденна преса була недавно переповнена описами прислуг, які австрійське правительство в Галичині складало на жертвеннику з російськими поліціянтами.

Так звані оптимістично „постанови законів“, не спинили сих властей ні троха в їх шляхотній та свободолюбній діяльності.

Перед кількома місяцями, тов Мелень одержав зі Швайцарії посилку російської „нелегальної“ літератури. Коли вже поплатив усі драчки і дачки, коли полагодив усі формальности і посилку відібрав, приступив до нього п. ж. комісар австрійської поліції та заявив, що сю посилку конфіскує!

Істнують в австрійськім законодавстві певні постанови про свободу личности, про схорону домашнього права і т. д.

МУЛЬТАТУЛІ.

ПРАВДА в ЛЕГЕНДІ.*)

В періоді розвитку людства, подібно як і дитини, ділали сили потрійного товчка, що нас пхає наперед. в однім напрямі.

Любити, знати, боротись — все те разом взяте: рух — се є психологічна аналіза ціли, що притягає молодість і що рівночасно кидає дещо світла на всесвітну історію, а особливо відносити ся до тих часів, які ми привикли називати темними; ті часи стоять нам однак в певнім розуміню блисше перед очима чим так звані строга історичні.

Приймім раз. що нічо не є цілком правдиве, то будемо мусіли признати, що легше дійде ся до правди через розбиране деякого міту, чим тоді, коли шукаєть ся її в обдуманих брехнях істориків.

---

*) З роману п. в. „Пригоди малого Валтера“. (De Geschiedenis van Wontertje Pieterse).

За добуте сих постанов лила ся колись кров по вулицях австрійських міст, на здвигнених революціонерами 48. року барикадах. Але ся загварантована законами, куплена кровю свобода личности — устає, коли австрійська поліція хоче виступити против безпеки, що ся свобода може засияти і поза австрійським кордоном, на півночі і сході. Невжеж се не патріотичний обовязок сеї поліції, заховати сі закони для самої Австрії, не допустити до розширення їх в сусідній державі? Бо і чим ріжнилаб ся Австрія від Росії, колиб і ся остання могла повеличати ся добутками культури, що зовуть ся конституційною гваранцією горожанських прав! А колиб ще до того, сеї свободолобні постанови стали там не лиш друкованим, а живим словом, колиб вони принесли теперішнім підданам північного деспота справжні горожанські права, то невжеж не захиталоб се славою Австрії, як краю конституційних свобод супроти її дикого деспота сусіда.

Тож згляд на інтерес сеї вітчизни, що роздає щедрою рукою своїм вірним слугам золоті ковніри, сеї інтерес вказує австрійським властям ясно сю дорогу по якій їм треба іти. Законні приписи не в силі спинити їх на сій дорозі.

С к о в ф і с к о в а н о

Але коли навіть не входить в гру умисне фальшованє історії то є ще крім того багато інших впливів, що ведуть до того самого. А більша є правдоподібність розширення віри в ті брехні тоді, коли нам їх предкладаєть ся з урядовою повагою возьного, як „справозданя з фактів“, чим тоді, коли вони без претенсії на буквальну вірність — носять на собі стрій дитинячого або поетичного обробленя, що легко дасть ся пізнати. Ніхто не буде вірити по перчитаню Федра або Ляфонтена, що лиси та круки вміють говорити, але багато є таких, що мають то сьмішне переконанє, що Вільгельм Мовчаливий був так особливим вітцем вітчизни, що ніколи не була його вітчизною.

Коли в такий спосіб будемо на се глядіти, то більше правди найдеть ся в Книзі Бития, чим в історії, а се, що можна би назвати брехнею в обох, можна першій простити, бо поет не міг предвидіти, що його візні будуть колись вихісновані як вихідна точка, щоби напасти на людство з розбишацьким насильством та накинути на нього кайдани. Справді, се не є вина оповідача, коли слухач

С К О Н Ф І С К А В А Н О

його прикрашеного оповідання вважає яку побічну річ за головну, або ще гірше, коли вважає за довершений факт щось, що було лише грою фантазії.

Так, так, по всі часи правда є в поезії і де ми її не додачуємо, вина спадає на нас. Недовіряти поезії є обявом сухої нечутливости, а щоби запезпечити ся перед обманом, треба би як раз прозі більше осторожно давати віру.

Політик, філософ, філантроп, статистик, що не обявляє ні радости ні болю в своїх доказах або в свойому подаваню чисел — вірте мені, оии так мало заслугоють на довіре як найбільше поверховний обсерватор. Чувство, фантазия і відвага суть конечними пружинами заохоти для чоловіка, що хоче знати. Дятого філософія і поезия — се одно.

Правда є при всій своїй простоті сердечна, богата в образи та барви. Брехня — простолінійна, вициркльована і суха.

Психе наближаєть ся до спячого Амора. Обережним ходом поступає помалу вперед. В її ході видно тривогу, страх перед тим,

С к о н ф і с к о в а н о

Гарний образец конституційного життя доповнюють гостинні виступи російської поліції. Через два дні вештались по улицах галицької столиці, крім наших галицьких кацапів, ще другі, не знані до тепер індивідуа скотообразні: се були агенти російської поліції. На жаль щоденна преса піднесла голосний протест против сього, щоб Львів прибирав так нечаяно вигляд Петербурга і діяльність російських шпігунів у Львові стала знова смирнійша, усунулась в закутки. Рівнож не чути покищо про нові подвиги в нагінці за во-

---

щоби не потикнути ся, жах перед досягненем ціли. Але вся та подержливість стоїть в суперечности з її взором, що прорізує цілу просторонь і борикаєть ся з повільностию її ніг. В руках держить жаганець високо над головою, але не для її ніг кидає він своє сьвітло — воно паде на Амора. Вона сама ступає в тіни. Лише на предмет її бажаня спливають лучі сьвітла, що властиво повинно було осьвічувати їй дорогу, яку вона мусить перейти, щоби його дістати. О тім Пеихе не думає. Лежить на тій дорозі яка перешкода... вона спотикнеть ся. Пронаєть... вона стрімголов повалить ся. Так як неспосібний, а пристрасний мореплавець, прямує вона найпростійшою дорогою до пристани, байдуже, чи там лежать які скелі та скали між човном а пристанею...

Вона приходить ближше, ближше! Але коли вже є цілком близько спячого хлопяти, вона будить його. Голосним кличем? Голубленем? Зітханем? Вона того хотіла, але широка прогалина лежала між її волею а відвагою. Вона думала, що хлопця пробудить... о налевно! Вона так думала, коли ще не було усунене віддалем

рогами царату зі сторони австрійських властей. Очевидно вони працюють, не для людей, не для слави“ — а для вдоволення своєму сумлінню та ідейним змаганням

По черзі Італія виступила на арену шляхотного турнію.

Італійські власти арештували Росиян Геца і другого ще студента. У них перевели ревізії, забрали папери, розпочали слідство. Заступники С. Петербурга брали офіційно участь у сій нагіпці, якої вислід покищо незвісний. Який він впрочім не буде, всеж таки вже дотеперішнє поступованє Італії, показує аж надто докладно сю солодку гармонію, яка лучить усі правительства, усі держави Європи в їх поведеню супроти ворогів російського царяту. Над міждержавні роздори та незгоди, сильнійша міждержавна солідарність заступників існуючого ладу, коли треба поборювати свободну, вольну ідею сього нового ладу, що гряде, до якого революційні кличі ведуть вже нині цілі міліони борців, перед яким дрожать вже нині, теперішні „*beati possidentes*“.

Спільний інтерес, один безтямний страх лучить до купи конституційну монархію, республіку і самодержавця деспота і виписує на їх прапорі спільний девіз: „поліциянти усіх держав єднайте ся!“

між його любим видом, а її горячим бажанєм. Але тепер? Тепер? так близонько його? Вона перестрашуєть ся утіхи з осягнення цілі. Вона мала міць наблизити ся, но не мала сили лишитись. Вичерпана жадобою відвага упадає, а серед внутрішньої боротьби, чи втечи, чи зістати і уживати, здригаєть ся утомлена рука, що держить каганець... зранений Амор пробуджуєть ся з болю...

Брехні! — каже Філістер.

Правда, правда! — відповідаю я. Так, справді, так воно є! В сей спосіб справді пробуджуєть ся любов, розпалена болем, що є наслідком невправно ведених перших поривів відважної душі.

Де є твоя брехлива проза супроти сеї правди, о розумний торговельщику, ти, що одинайцять називаєш десять, або десять — сім, або багато — мало, або мало — все, після того, як тобі потрібно до твого шахрайства на біржи або в склепі?

Де є твоя правда, статистику, ти, що оповіщуєш загальний добробит, коли найбільша часть твоїх ближних гине з нужди та журби?

Як і чим пояснити сю виїмкову протекцію, якою наділяють офіціальну Росію усі майже держави Європи? Яке жерело сеї протекції?

Звісна річ, що не у сій ролі, яку відгравася Росія у міждержавних дипломатичних відносинах; вона хиба найменше моглаб добути для Росії симпатій. Для сього вона є надто грізний суперник у шляхотнім змаганю усіх держав загарбати для своїх капіталістів нові ринки для експльоатації, нові області для використання. На морі і суші змагають ся тутки зовсім не симпатично впливи Росії і других держав і коли сбийметь ся північний медвідь з німецьким левом, то певно не будуть се дружні обійми. Австрійський орел мусить не менше дорожити за цілість своїх пірчочок від медвежих кіхтів, а проте, як раз усі три держави злучені (певно не з приязни для Росії заключенім) у „потрійнім союзу“, так радо і охочо пособлять Росії, помагають картати її неслухняних дітей.

Не дивне се? Не дивніж сї братні обійми поліціянтів, коли міліонові армії удержують ся з довіря та любови до сусіда? Коли у нас переводить ся великанські процеси против військових шпігунів в користь Росії, а „Правитель-

---

Де є твоя правда, о історикку, ти, що з сухою ревностию оповідаєш о князю Дінгзѣда, о королю Такатак, немов би то не було ніякого народа під, при, або понад таким владітелятком?

Де є твоя правда, о мужу політики, ти, що з холодною повагою удаєш, немов би ти дійсно вірив в се, що твоя особа є осередком суспільности?

Де є в а ш а правда, проповідники Бога, ви, що гандлюєте байками, в які ви самі не вірите?

Де я вся в а ш а правда супроти глибокої думки, що ту находить ся в поетичній казці молодого людства?

Я не розумію Книги Битія. Але скорше я би рішив ся прийняти щось з дивного оповідання про рай, як щоби я мав вірити в великі хісна, що має одержати ся, коли вкладає ся гроші в той „банк“, в то „товариство для експльоатації“, в ту „асекурацію на жите“ і пр. Є правда в повісти про Йова, Тобію, Махабейв — величава богатирська поема! — але нема правди в наших парламентарних бесідах. Так ту як і в книзі Битія суть факти знасилу-

ственний вестник“ оголошує указ, по якому той самий злочин на її некористь має бути караний смертю?

Так вони дивні, але на перший лишень поверховний погляд.

Бо над міждержавні суперечки, над конфлікти і противенства інтересів, сильніша є друга сила, що вяже усі держави і лучить їх в одну сімю. Над державний патріотизм, є сильніший міждержавний космополітизм, якого девізою: „поліціанти усіх держав, єднайте ся!“

С к о н ф і с к о в а н о

Були часи, коли держителі державної влади, були спокійні та ненарушимі в її виконуваню Правда — поодинокі особи гинули від отруї та штилетів. Навіть ціла славна теорія „Монархомахів“, яку заступали також церковні, католицькі і протестантські учені, наказувала убивати пануючих, коли вони не відповідали вимогам церковної науки. Сама однаковож власть, її організація, саме право виконувати її,

---

вані. Але в намірі є різниця. Старинні поети впроваджують читача проти волі в мрії та хибне поняття. Нинішні прозаїки брешуть з розмислом і не оплачують навіть досягнення своєї цілі болочим напруженем, що є потрібне до великої концепції. Прозаїчна брехня не коштує багато, ба — по найбільшій частині нічого, бо продукується її звичайно через поздержливу мовчанку в справі, о якій мусить ся говорити. Кожний член парламенту, що ані слівця не пише о нужденнім стані народа, є брехун. Кожний член парламенту, що не вірить в християнство, Христа, воскресеніє, вічність, божу нагороду, благодать, кару і т. д., а мимо сего допускає без протесту до прийнятя бюджету, де призначено мільйони на ті річі, є брехун. Вкінці кожний король, що в бесідах тронових говорить о своїм „возлюбленнім народі“ а сей народ допроваджує по простому до з'убожіння і руїни, є брехун.

(Дальше буде).

лишали ся ненарушені. Підчинені сій власти широкі маси, не зачіпали навіть думкою права пануючих панувати, бож вожда власть походила від Бога, була сьвята, була земним відблеском Божої власти.

Тоді, коли маси поневолених спочивали у тихім сні, сама сила теорії про надприродні, сьвяті прикмети державної власти, давала пануючим достаточну запоруку і певність безпеки і ненарушимости. Революція Кромвеля в Англії а і велика французька революція у своїх початках не заворушили собою других держав, не викликали зі сторони жадної з них акції, в обороні zagrożеного суспільного та політичного ладу. Характерно, як байдуже зразу відносили ся другі пануючі двори до подій в Парижі — рішаючись виступити лишень тоді, коли-б особи королівської родини, знайшли ся в небезпеці. Вони не бачили, що се поневоле-ним масам приснив ся великий сон волі, що се ударила година та захитав ся в своїх основах такий зогнилий лад сьвіта.

Але вскорі зрозуміли вони значіне французьких подій, і відповіли на них ділом. І від тоді починаєть ся всесвітова солідарність реакції — ідуть по Францію „коаліційні війни“, повстає „сьвятий союз“ а по нім велика, всеєвропейська реакція.

У ній відгріває Росія з самого почину визначну роль. Досить згадати 48 рік та прислугу, яку віддала тоді Росія Австрії, здушенем угорської революції. А коли по довгій боротьбі засіяла над Європою конституційна ера, — одна Росія остала ся як було перш, стала для сеї реакції видимою головою, найсильнішим заборолом, символьом сього ладу, що упав безповоротно в житю других європейських народів, але якого память, за яким туга, живуть досі у душах реакціонерів усіх європейських держав.

Тож зрозуміле, чому Росія, грізний суперник на полі міждержавних зносин — є zarazом для усіх правительств тихий і щирий союзник, чому просьба Росії, щоби „пастоять за честь нагайки“ мусить знайти прихильну відповідь у між державній девізі:

„Поліціянти усіх держав єдняйте ся!“

Сей девіз, гремить усе сильнійше, усе дузше, кілько разів північний кольос захитаєть від таємної дрожи, що перебігає давлені ним міліони. Тоді криішає ще солідарність злученої з ним в імя спільного інтересу реакції і вона готова усяким коштом ратувати загрожене його істнованє.

Але до сїх таємних а чимраз сильніщих заповідий нового житя давлених царотом суспільностей, прислугують ся не лишень заступники всесвітовой реакції З радісним почуванем надії прислугують ся до них каменярі вселюдського поступу, і питають раз-враз дріжачими устами, — коли? Коли засияє сонце свободи і над царством кнута і тюрми?!

І як відповідь на міждержавну солідарність реакції, росте вольний союз спадкоємців революційних ідей, лицарів волі і поступу. Не розірвуть вже його ніякі земні сили, не счинять ніякі перепони у поході вперед В боротьбі — росте сила, і росте віра в побіду. І на діла — вони ділом з'уміють дати відповідь.

І вони не залишать відповісти як слід, на міждержавний клич:

„Поліціянти всіх держав еднайте ся!“

ДО ТРАДИЦІ БАТЬКІВ!

По поводу брошури и. Романа Сембратовича „Polonia irredenta“.

Настане конституційної доби в Австрії захопило австрійських Українців зовсім невідготованими і тим самим неспосібними до такого життя, якого конечно вимагає суспільно-державний стрій, опертий на конституційних новочасних основах. Коли наші патріоти ріжних закрасок чи дрібно-буржуазійних, чи попівсько-клірикальних, залюбки повторяють синтимертальну пісоньку, що свободу дарував нам великодушний австрійський монарх, то в самій основі говорять правду... Так, ми в дарунку дістали свободу, бо не вибороли, не добули собі її, тільки — розумієть ся — підметом тої даровизни був хтось другий: революціонери иньших австрійських націй, що своєю кров'ю тяжко окупили сей ніби дарунок..

Не в тім лежить основна хиба політики рутенських менерів з сорокових літ минулого століття, що самі не йшли в огонь борби, який зродив свободну Австрію, бо з природних культурно-суспільних причин не могли на се здобути ся, стоячи значно низше під ровенем, який під тую пору осягли були иньші народи Австрії; але в тім, що не могли, чи не хотіли випукати тих властивих причин, які спонукали тогочасні досяглі події.

Сей брак орієнтації і незрозуміне сучасної їм дійсности, диктувало їм занятя прямо противне становище, ніж яке повинні були і з огляду на минувшину, на довершені вже факти і в інтересі дальшого розвою з огляду на конечні завдання і цілі, що стояли перед нашим народом.

І ся фальшива оцінка відбила ся дуже болючо так під тодішню хвилю, як і на будуче в цілій історії наших національно-політичних змагань, в скали наших стремлінь, в числі і році остаточних здобутків, чи осягнених результатів, бо раз добувши собі право горожаньства серед нашої суспільности, остала ся на довгі-довгі часи одиноким дороговсказом

Рутенські менери тодішньої доби (переважно в сьвященничих ризах) надто були короткозорі, за мало образовані — дарма, що урядили з'їзд 99 „русских ученых“ — політично зовсім неопитні, до шпіку кости пересякли своїми кастовими інтересами, щоби могли бути хопити в свої руки залізо, поки ще було горяче і виковати з нього щось путящого.

Їм сьвітили тоді зовсім иньші зьвізди, котрі вони так сильно протиставили „современним огням“, що у їхньому понятю були лише блудними огниками, до сього дуже небезпечними, отже гідними лише поборюваня. Що такі зьвізди могли засияти на рутенськім небо-склоні — се впливало побіч горі названих ціх рутенщини ще із

виробленого довгою історією сервілізму чи духа рабскости, та з деяких моментів історично по часті оправданих політикою австрійських монархів, прм. Йосифа II — зглядом нешляхоцьких і феодалізмом неупривілігованих мас населеня, тою політикою, що у нас серед Рутенців спеціяльно мала славу ліпшу і ширшу, ніж заслужила собі, чи то з огляду на свої внутрішні недостачі, чи доривочність, моментанність і в значній більшості нездійснимість політики, котра всеж таки різко відбивала від шляхоцького безладдя та самоволі в історичній Польщі...

Серед таких обставин родить ся, кріпшає і доходить свого апогея провідна максіма рутенської політики, котра найвиразнійше кристалізуєть ся в абсолютнім переконаню: що добро народа, його будучність, його розвій, або занепад — всею зависить від ласки ц. к. правительства, нею єсть беззглядно обусловлене — так як всяке жите на землі сонішним сьвітлом і теплом.

Не під впливом політичних теорій, що свого часу (XVII. та XVIII. століття) широко були розгалужені, тих теорій, що державу цілко сконцентровану з всемогучостию в руках монарха його правительства і чиновництва як щільно зорганізованих чинників — уважали одиноким жерелом добробиту, найлучшим представником і заступником інтересів загалу населеня, але наслідком роболіпія, недостачі власної ініціативи, несьвідомости потреб і цілий, браку независимого думаня та енергічного діланя — рутенські політики у веім і зі веім здавали ся на провидучість правительства, а одиноким їхнім змаганем було позискати собі прихильність тогож правительства...

Поза сим нема спасення! Монарх — то батько усіх народів, правительство — то його слуги — а вони разом, то одиноке жерело добра підданих... Отже починаєть ся усильне намаганє попасти у сесю єдиноспасаєму ласку, що виражаєть ся наглядно у тирольстві Сходу, тому напруженю всякої енергії і прямованю усяких поступків до оконечної цілі: доказати ц. к. правительству, які то ми смирні, покірні, малодовольні, льояльні в противенстві до всяких ребелянтів та революціонерів, тих найвиразнійших зрадників держави — спеціяльно Поляків!...

У сьвітогляді, опертім на таких основах, мають своє вдоволяюче поясненє усі тії поступки, котрі на нас нині наводять або пекучий румянець встиду, або згїрдливу усьмішку, або виривають нам пріклін злости. В такім осьвітленю стає нам зрозуміла і історія „Руської Ради“ і переслїдуваня „руської Трійці“ і становище рутенських менерів зглядом революційних змагань Поляків і богато иньших прелестних моментів в нашій історії з середини XIX. століття.

Розуміть ся, що в рамки нашої характеристики тодішніх Рутенців входить лише *gros „політиків і визначних патріотів“*, позанимаються як *masa rudis* селянство, стоять виїмкові інтелігенти, що хоч почували себе цілком ясно не-Поляками, то до революційного, свободолюбного польського руху відносили ся інакше ніж австрійські ляндратони. Знаємо, що були попи, які давали приятний приют переслідуваним польським революціонерам, хоч себе зовсім не уважали за одно з ними, але по скрайній мірі і не за одно з ц. к. поліцією, знаємо, що Вісньовскі, перебраний в реверенду руського попа, утікав перед погонею австрійських властей — але се були... *garé nantes*. По над загалом віяв иньший дух і надихав його серця ненавистію до тих якраз Поляків, котрі варті були любови подиву і співділання.

Побіч болючих ран завданих нашому народови історичною Польщею, — котрі так болять, що всяким безкритичним умам, людям, що живуть більше або і виключно лише почуваннями на шкоду і уносаджено розсудку, дають в ґрунті річи безосновний привід розширювати спричиноване тих болів на загал Поляків, ідентифікуючи інтереси і змагання чисто князівського, або католицько-клерикального характеру зі змаганнями цілком противними і ворожими першим, лиш тому, що одні і другі носять на собі в сім случаю випадкове знамя польщини — отже побіч того також горі начеркнений політичний світогляд рутенщини давав серед тодішніх обставин другу причину коли не сильнішу, то що найменше рівносілну, до ненависти зглядом загалу Поляків. І ту знова мало місце те розширюване поняття і спровоажуване до одного знаменника зовсім відмінних категорій, лиш процес відбував ся в противнім напрямі: йшов від демократичних свободолюбних революціонерів до аристократичних, консервативних елементів.

Під єю пору обовязком кожного патентованого патріота є ненавидіти Поляків, бо вони революціонери, зрадники держави, ворожо відносять ся до Богом освяченої властей і т. д. і т. д., і помагаючи ц. к. правительству здавлювати свободолюбні змагання Поляків — з'єднувати собі тим способом ласку і прихильність ц. к. правительства.

Тимчасом з розвоєм історичних подій політична констеляция змінила ся. Польська шляхта скорше дістала ся до ц. к. жерела ласки і почала з нього черпати повними пригорщами. Рутенці остали ся по заду покривджені, опосліджені.

Віри в цілющість того жерела не тратять ні на волос, противно всі свої надії покладають в нім, і тому зависть затроєє ім серце, коли бачать, що Поляки обіли обильну трапезу і кормлять ся з неї здорово.

Тепер ненавидять Поляків як суперників в погоні за ц. к. ласкою, як діти ненавидять того брата, котрого мама найлучше любить, пестить і обдаровує різними солодощами. Розуміть ся, що в ненависти не чинить ся розбору. Се почування питоме Рутенцям таке бездонне і таке широке, що обіймає все, що лише пахне польщиною.

С к о н ф і с к о в а н о

І ся пасивна ненависть, сей інфнтний повівізм — се характеристичні ціхи раба, що про око гнеть ся, клаваєть ся і лише руку свого пана — а потайки ненавидить його, що в ложці води утопив би, зубами погриз би.

Клясичним приміром і рудіментальним останком того рода націоналістичної ненависти єсть у нас під теперішну хвилю партия т. зв. реалістів з пос. Барвінським на чолі і з органом „Руслан“, що ужив би собі залюбки против Поляків, не розбираючи нічо, коли-б не страх утратити ласку Koła polsk-ого і намісника, а через се потеряти мандати і субвенцію для „Руслана“ з центрального правительства під напором тих двох дуже впливових чинників.

Коли-б ся ненависть мала ильше жерело, кромі зависти, коли-б вона була благородною ненавистю, яку чесний чоловік має для вікчемника, порядний для драба, добрий для злодія — то не таїла би ся вона і не причаювала — але вибухнула огнем завзятої боротьби. Коли-б Рутенці були ненавиділи верховодячих польських кругів за се, за що вони варті були ненависти — то не шукали-б помочі та зглядів правительства, але в масах народу шукали би опору, старали би ся не о ласку правительства і змилуваня не вижидали би з білого бургу, але добачили би, що одинокою точкою опору є народна сила, і її старали би ся розбудити, повести до бою і з нею злучили би нероздільно всі свої надії... Тимчасом так не було! Рутенці читали і деклямували Шевченка, але не розуміли, або не хотіли розуміти з нього ні слова, чванили ся, що є демократи, а в сути річи були бюрократичною і попократичною аристократією... Говорили, що хлопови нашому біда, що він нуждар, невільник, а думали, що єдино спасасним ліком для нього є тверезість, роботачість і побожність. Скаржили ся, що Поляки їх да-

влять і переслідують, а вірили, що ц. к. правительство для них схоче бути прихильне і схоче допомогти їм вилабудати ся з тих злиднів.

Коли ж з годом пересвідчили ся, що проти волі польських верховодячих кругів їм ніяк не добути ся ц. к. ласки, тоді до тої самої ласки задумали дійти з ласки тихже Поляків і з поча-ком 90. років дали ся злапати на хитру вудочку: заключили з польською шляхтою угоду, або иньшими словами зробили „нову еру“.

Бачимо отже як се стремління до ласки є провідною думкою усієї рутенської політики аж до найнові-ших часів

Психологічно дасть ся воно пояснити недостатчию довіря до власних сил і аж надто усім рутенцям питомою ціхою — вижиданя чужої помочи і надією на когось третого, що прийде пособляти рутенцям... Основою сих гидких прикмет є неохота до всякої систематичної роботи, є тая доривочність, яка каже кождому рутенцеві в хвили великого запалу брати ся за дуже навіть трудні завданя, а коли ся моментанна праця з природної конечности не принесе вижиданих успіхів, тоді рутенцеви руки опадають, він тратить надію у власну роботу і вродженою синтимально-стю завертає благальні очі по поміч до когось третього.

Усі наведені мною ціхи і впливаюче з них поступоване є якраз дуже характеристичне для повятя рутенець-рутенщина і тому до тепер я послугував ся сим терміном.

Не з чогось иньшого, як з рутенства впливає первісне москвофільство на галицький Україні... В міру того, як правляча Польща розпанушуєть ся в Галичині, рутенці тратять надію позискати ласку австрійського правительства і стають безрадни! Тоді творять дуже податний материял під пропаганду думок, що на півночи єть могучий білий цар і що до нього треба звернути ся з просьбою о ласку, а він зглянесть ся над бідними рутенцями і прийде їм з помочию, а з Польщею розправить ся як слід... Агітація Пагодіна паде на дуже прихожий ґрунт і вскорі приносить обильні плоди... Зразу сї почини москвофільства не були впливом пересвідченя про єдність „рускаво народа“ ані навіть про якісь спільні цілі славянського євіта... Колиб під тую пору з'явив ся був в Галичині якийсь хінський агітатор і вказав на се, що хінський цісар готов прийти з помочию рутенцям та взяти їх в батьківську опіку, то можна майже на певно припускати, що серед рутенців була би витворила ся якась хінофільська партія на образ і подобу тодішньої москвофільської... Найважнішими чинниками, що викликали у нас москвофільство — розумієть ся не у платних агентів та газетярів, але серед ширшого загалу — була з одного боку роля, яку Росія відіграла в історії освободженя полудневих

Славян, а яку офіційна Росія старала ся на всякі способи поставити як найвисше, примаїти як найбогатше мрачним ідеалізмом всеславянщини і розтрубити у найголоснійші труби поміж всякими Славянами — з другого боку становище офіційної Росії зглядом Поляків, котре наївні рутенці називали ділом історичної Немезіс і се тямлячи, що тая сама офіційна Росія творить Українцям під її владінем, вірили, що до Уканців (по їхньому Русинів) беть ся у неї справді щире серце і що у неї сердечне бажанє визволити Українців із польського ярма... Самопонятно, що чинники психологічної натури, як однаковість азбуки, тотожність календаря, схожість релігії та цевковних обрядів, які під тую пору безобмежно царювали у світогляді рутенців, давали знамениту почву під персвазії про єдність московського і галицько-українського (по їхній термінології: червоно-руского) народа і всі разом мостили широкі мости москвофільству, але ніколи не були накорінними і рішаючими моментами у твореню москвофільської партії, а лише додатковими хоча і великого значіння та впливу... Самою-ж основою можливости сеї партії була тая сама погоня за висою ласкою, тотя сама недостача віри у власні сили і тая самієська надія на чужу поміч, а в слід за тим шуканє тої помочи по всіх усюдах, лише не там, де було треба!.. Наше москвофільство відкриває найвиразнійше нашу слабину.*)

Тимчасом під впливом т. зв. західно-європейських ідей, а безпосередно наслідком діяльности М. П. Драгоманова, нові знаки виринають на рутенським, чи радше зарутенщенім на скрізь політичним овиді і віщують зигибіль рутенству. Щерб за щербом вибиваєть ся у давних таблицях національної віри і політичних мудроців, тих таблицях, котрі історія полишила нам на спомин довголітньої неволі і злиднів, якби п'ятно висмалене на чолі...

Починає свою діяльність радикальна партія. Вона характеризуєть ся перед усім своїм рішучим і всестороннім критицизмом о доволі широкім розмаху. Стає на противнім бігуні до всякої рутенщини чи в політиці, чи релігії, чи літературі і штуці, чи в науці і т. д... Мече громи у старих богів і ідолів якими кланяли ся рутенці, торощить вєсо до вкруги себе без милосердия, без пощади... У цілому культурному житю галицької України починаєть ся переломова хвиля з цілим заколотом і острахом перед грядущим з цілою безоглядністю і заїлостію по обох боках... *Sturm und Drang Periode* в найточнійшій клясичности своїй... Люди ділять ся на два табори: вєсо що живе, молоде, що чує в собі силу і охоту, що має запал і відвагу гуртуєть ся в радикальну „партію“, проти неї стоять самі рутенці: народовці і москвофіли.

---

*) Порівнай з історії козацькі рухи, спеціально хмельничину!

Завдяки хвилі, в якій родила ся, завдяки кличам, під які форму- вала ся до бою, завдяки всьому тому, проти чого боролася — ра- дикальна партія не була ніколи партією політичною, у тім по- нятті, яке містить в собі звичайно се слово, для нас вона була чимось більше, бо новим рухом культурним, що обій- мав ціле жите, повалюючи давні вартости, а даючи почин новим... Лише почин! Радикальна партія така, яка була, з усіма своїми цїхами, що є найсимпатичнійші на нїй, скінчила свою ролю в тій хвилі, коли давні боги упали, або що найменше небезпечно захитали ся в основах і поблїдли в блеску.

Вибудувати нові, стати до спільної роботи позитивної, піти одним шляхом до одної ціли, тії люди, що творили радикальну партію не могли, бо не такі кличі їх зєднали... Тото, проти чого вибрали ся у похід, уступило з дороги, рогачки упали, але за ро- гачками було розпуттє, іменно політичне розпуттє і з радикальної партії потворили ся політичні партії, одні пішли в ліво, другі в право, бо разом іти просто не було ні пощо, ні кому!.. Коли хтось буде писати історію радикальної партії, повинен зачати сло- вами Міцкевича: „Dzieło niszczenia jest tak samo święte, jak dzieło tworzenia...“ Радикалам у їхній боротьбі проти рутенщини пома- гають значно сучасні події. Нова ера, договір з краєвим правитель- ством і шляхоцько-польською соймовою більшістю заключений під найвиразнійшим знаком рутенщини, банкрутує до решти... Рутенці бачать наглядно, що в ласку правительства їм ніяк вкрутити ся, ніяк стати благовадьожними і побирати за се вінованє.

С к о н ф і с к о в а н о .

Послідні надії завели. Відділив ся знова кукіль, бо упав цілком на дно... Іншим не оставало ся нічо иньшого, як повірити в основні думки проповідувані з радикальної амвони: що Українці в Галичині можуть і мусять жити неласкою правительства, а вла-

сною працею, організацією мас, освідомленем люду... Не в горі, а на долі у відзамку — сила; не протекція і прихильність правительства, але противно борба проти того правительства, так центрального, як і краєвого, принесе галицькій Україні вартні та стійні здобутки...

Серед тяжких ударів, численних неудач і болючих наук відбула ся дуже важна еволюція в політичному світогляді давних рутенців. По різних безуспішних пробах вироблюєть ся почуте політичної самостійности. Змагане досягнути ласку правительства іде в непамять, натомість виривають нові ідеали. — Політично самостійна, суспільно справедлива українська держава стає вихідною точкою всякої акції, і після єї дальшої мети мірять ся усі близні справи, ставляєть ся часові цілі... За сею основною зміною політичних змагань іде зміна у становищи до правительства і у відносинах до другої нації в краю. На польський нарід в Галичині і поза Галичиною українські політики починають дивити ся не виключно лише як на суперника, котрий скорше зумів з'єднати для себе прихильність австрійського правительства, але роздивлюють ся, чи в середині того народа не мож найти союзників у борбі проти краєвого і центрального правительства, чи нема там таких партій, таких клас населеня, котрим з того ніякий хосен, що польська шляхта і польська бюрократія розживаєть ся і тішить ся добрим поводженем. Іншими словами береть ся вже Поляків як один суцільний гурт ворогів українського народа, але робить ся між ними ріжниця, не руководить ся тим, хто говорить по польськи, а хто по українськи, але звертаєть ся увагу на се. чиї економічні, суспільні та культурні інтереси ідуть разом в однім напрямі, а чиї в суперіч, на розріз...

І як з одного боку стає ясно, що усі економічні та суспільні інтереси польської шляхти, елементу аристократичного, власників великих земельних обшарів в цілім краю, касты, що жиє і богатіє чужою працею і чужою темнотою та непорадливістю є протибіжні інтересам українського люду, у великанській більшости робітників і наємників на ланах шляхоцьких, так з другого інтереси тої-ж польської шляхти не меньше ярко ідуть в розріз з інтересами польського мужицтва і робітництва, що зглядом шляхти хоча своєї польської находить ся на таким самім опослідженім і покривдженім становищи, як українське мужицтво і робітництво. Шляхта — аристократія держить себе ворожо до всякої культури, що мала би припасти на долю демосу. тому і польська шляхта ворожо відносить ся до культурних змагань українського народа, що у своїй основі є демосом... Можемо бути певні, що будь у нас своя українська шляхта в Галичині, свої поміщики і дідичі — вони певно не сварили би ся з польською шляхтою за се, що український хлоп

має лихі школи, високі податки, малу плату на лані і т. д. Так само з економічного підкладу виростає заїла ненависть польської бюрократії та дрібної буржоазії до стремлінь і змагань українського народу.

Сказано, що польська бюрократія, (сим терміном називаю для скорочення польську інтелігенцію, котра в Галичині при дуже слабо розвиненім промислі та торгівлі живе майже виключно з бюрової праці в державних, чи краєвих урядах), противить ся культурним змаганям українського народу переважно задля економічних мотивів. Сей висказ розумію так, що Галичина задля своєї нужди і дуже низького економічного ровеня, є в силі вижити пропорціонально дуже малу горетку інтелігенції. Польська бюрократія (дочислімо до неї ще громадку лікарів, адвокатів та інженерів) досконало розуміє, що в міру заспокоюваня культурних потреб українського народу в Галичині, с. з. в міру твореня українських гімназій, реалок, університету і т. д. збільшить ся приріст інтелігенції української, отже помножить ся число конкурентів на всякого рода посади і фахи. Дальше, що усі новоутворені платні місця по українських культурних та просвітних інституціях з природи річи будуть застережені для Українців, а Поляки задля незнаня мови і т. п. не будуть там мати доступу. Отже ту ділає економічний мотив і каже польській інтелігенції ворожо виступати проти культурних змагань українського народу. Коли до сього додамо національну зависть та еґоїзм, питомий усім міщаньським сферам, що рад би, аби лише його нація сияла наукою штукаю — взагалі культурою, а не радо бачить культурний поступ других, особливо сусідських народів — то будемо мати усі важнійші причини, які викликають вороже становище польської бюрократії, проти культурних змагань українського народу...

М'ряючи отже після інтересів українські політики почали і свою тактику приворювати до тих витичних ліній, і коли з одного боку ненависть до ворожих сфер польської суспільности ще зростає і набрала глибших основ — коли прояснило ся як на долони, що з тими сферами лиш вічна і завзята боротьба — то з другого боку стало неменче ясно, що воювати з тими сферами польської суспільности, від яких нас нічо не ріжнить крім мови є простий нонсенс.

С к о н ф і с к о в а н о.

Я нарочно подав отсей короткий начерк еволюції, яку відбула українська суспільність в протягу півстолітя еволюції від сервілізму та крайної

уяглости зглядом правительства до острої опозиції від ультра-льоблізму зглядом Австрії до ідеалу самостійної України, а заразом як конечний вплив сеї еволюції зміну у відносинах до польської суспільности із пасивного інертного шовінізму — до ясного погляду, що українській суспільности треба ворожо виступати лише против тих Поляків, котрих інтереси суперечні з нашими, що лише се треба ненавидіти у Поляків, що нам приносить, або може принести шкідли чи то зі становища загально людського, чи спеціально зі становища інтересів і змагань українського народа...

На жаль ся думка, сеї погляд на польсько-українські відносини ще не цілком прогнали і викоринили усі інші Богато, а навіть дуже богато з нас дивить ся на польські справи через окуляри сорокових років і відносить ся ворожо, як раз до таких проявів польського життя та польського руху, котрі найменше на те заслугоють, ненавидіть Поляків як раз за се, за що ми зовсім не маємо права їх ненавидіти, викидає їм такі поступки, які скорше на признанє, подив і наслідуванє заслугоють чим на викиди. Для приміру згадаю повстаня 31. і 63. року. Є у нас богато, богато людців, котрих згадає про сї повстаня вправляє в неменчу лють, як російського чиновника або австрійського ляндратона. Але є серед нас і таких не мало що відчуваючи дуже вразливо тії незмірно тяжкі кривди, яких наш народ зазнав від віків і тепер зазнає від польської шляхти, попівства та бюрократії, тратять ясний погляд на справи і місто не навидіти та поборювати тих, хто завдає нам тії кривди, ворогують в чамбул на усіх Поляків, без огляду, чи вони причасні тим кривдам чи ні, чи вони похваляють таке поступованє правничих польських верств зглядом Українців, чи ні. Ба — тії заціплені люди посувають ся ще дальше і зглядом польської суспільности вступают в тую саму роль, що шовіністичні партії польські зглядом нас і намагають ся платити тою самою монетою цілому польському народови, якою шовіністи Поляки платять нам. Ми бачили, що шовінізм є впливом суперечности економічних, суспільних по части і культурних інтересів.

С к о н ф і с к о в а н о .

Звідсі і таке становище, яке заняв гр. В. Дзедушицкі в своїй брошурі „Bezgroboicie“ і ту жерело полемічного виступу проти сього органу міщансько-урядничих сфер польської суспільности „Słowo polskie“...

„Słowo polskie“ хоче спровадити до східної Галичини Мазурів, спольщити її, аби вона живила і на дальше лише польську інтелігенцію, аби не треба було бояти ся, що з часом система мусить змінитися. Українці осягнуть свої язикові права, з люду виїде численна українська інтелігенція, а для польської не буде тоді інтратних місць у східній Галичині. Дзедушицкі знає, що з українського хлопа дешевший, лучший, покірнійший робітник чим з мазурського, що виїзджаючи рік річно до Прусе на зарібка, привик до лучших услівій... Одні і другі таять ся і убирають ся в красне ціра. „Słowo pol.“ дує в крикливі труби патріотизму; Дзедушицкі грає ролю розважного та безпристрастного і вибираєть ся усмирювати розбурхані пристрасти національного шовінізму, одні і другі спритно ховають хижацькі кіхті спрагнені наживи!...

Бач! які сьвяті та божі!..

А в душі думки ворожі!..

Але сього не добачує дуже — дуже багато споміж нас і з заплісленими очима дасть ся заманювати до національної боротьби проти всього, від чого дух польщини віє. І теряєть ся сили, губить ся з очий прямиї шлях, спускаєть ся з уваги те, чим нам, нації хлопів і робітників, справді небезпечного грозить, чим нас давлать і убивають, робить ся крикливі авантури і сварки — місто поважної роботи, що єдино може визволити робучі маси демосу з ярма і поневоленя, а тим самим нас, націю-демос поставити на ноги!...

Ми не хочемо сим перечити, що дійсно польська шляхта, польська бюрократія (państwow demokraci), польська селянська партія (Ludowcy) польські клірикали („Przedświt“)... злучили ся разом до екстермінаційної борби проти Українців в Галичині, що хоча їхні остаточні цілі ріжні і способи всіякі — то таки їхні затії, їхня робота небезпечна і вельми шкідлива для нас чи то як нації української, чи як народу хлопів та робітників, ми не хочемо ні на хвилику відводити увагу нашої суспільности від сеї небизпеки, ослабити їх енергію в реагованю та самообороні

бї, сього ми ні на хвилю не хочемо і ніколи не можемо хотїти!.. Ми бажаємо лише критично глянути на цілу сучасну ситуацію сього питання і розяснивши собі його суть — застановити ся з черги над сим, чи способи, яких хопила ся наша еуспільність в послїдній добї, чи дорога, на яку зїйшла справа польсько-українських відносин в Галичинї є властива і добра, чи доведе вона нас до бажаної цілі — чи може ні?..

Над сим питанням треба застановити ся, бо воно дуже важне і рїшаюче для будучности, над сим питанням пора застановити ся, то як раз тепер воно виступило яркїше і з кожним днем сильнїше домагаєть ся, аби його розв'язати.

(Дальше буде.)

Свїтовий зрїст соціалїзму.

(Переклад з російського.)

Було-б зовсїм злишне спинятись на всїх подробицях сильно розширеного соціалїзму. Здає ся, з повним правом можна сказати, що соціалїзм — сонце, і слїпий той, хто не бачить його свїтла. Особливо за останних 10—15 лїт, — десь так від часу межинародового соціалїстичного конгресу в Парижі в 1889. роцї, — новий свїтогляд обхопив, позитивно або негативно, голови теоритиків і став важним елементом, знов таки в позитивнїм або негативнїм значїню, — в дїяльности практиків. А найбільш характерним фактом під сим взглядом є переміна поглядів на соціалїзм, переміна у відносинах до нього з боку панів-господарів сучасного ладу.

Як недавно ще, всього лиш перед якими двайцятьма роками, темні сили політичної і соціальної реакції сподївались, що соціалїзм зїстане ся тим, чим він був на їх гадку, то-б-то противуспільною і, коли хочете, навіть небезпечною до певної міри, але тимчасовою хоробливою появою, що равїйше або пізнїйше згине перед нормальним розвитком капїталїзму, а поки що потрібує лише сильної курації і лічення енергїчними ліками. Систем адміністративного утиску і пильний поліційний догляд вважались найлїпшими ліками від тої хороби. „Спеціальні закони“, видані Бісмарком против нїмецьких соціалїстів, се найлїпша ілюстрація і найяснїйший обяв таких способів лічення. Звичайно, були й иньші менше радикальні способи боротьби против соціалїзму в свобіднїйших державах, наприклад — ширине наймитами капїталу всякими способами буржуазийних ідей межі робїтниками. Але навіть самі наймить

і інші учасники боротьби проти соціалізму не трактували своєї діяльності поважно в тім переконанні, що час і нові успіхи найліпшого, по їх гадці, буржуазийного світа переможуть „софізми демагогів“.

Погляньте з другого боку на тогочасне відношене до соціалізму так званих теоритиків сучасного ладу. Наприклад — проф. парижської Collège de France, на початку вісімдесятих років минулого століття в своїх викладах проти колективізму виявив попросту феноменальну недбалість і певність себе, з якими той вчений муж міщанства трактував теорію вартости і теорію еволюції капіталізму Маркса. Відчувалось, що буржуазийний економіст, так сказати, принижає ся, опускає ся лише до них і з неоправданого милосердя тратить свій час на первертане таких неузасаднених, таких пустих і до того зовсім нецікавих теорій. Із слів і гестів пишного в своїй певности професора ясно виходило, що соціалізм був тоді для нього і подібних *quantité negligible* — марною дрібницею, з якою не варто й числитись, з якою критик Маркса напевне не числив ся би, не аналізував-би навіть поверховно, як-би тоді не було вже деяких появ міжнародового європейського життя, які починали звертати на себе увагу буржуазийних теоритиків і політиків, як-би не було: соціалістичних конгресів 1879 і 1880 рр., витвореня робітницької партії у Франції, постійного зросту числа соціалних демократів у Німеччині, — мимо переслідувань Бісмарка, та героїчної борби російських революціонерів з царським деспотизмом.

Як же-ж міняє ся вид в десять, а ще більше в двацять літ пізнійше! Тепер з певністю можна сказати, що нема ні одної книги по суспільним, правничим, філософичним питанням, — не говорячи вже про економічні, — в якій-би в той чи инший спосіб не був зачіплений соціалізм. Дарвіністи, каятїянці, позитивісти, ученики Спенсера, Тена, Ренана — чують ся змушеними безпосередно чи посередно дотикати новий світогляд. Той незрілий напрям, який раніш був лише в Німеччині, потрохи в Росії в формі катедер соціалізму, виставляє своїх заступників по цілій Європі, в Америці, і йому навіть удає ся впровадити поодиноких і несміливих своїх оборонців навіть в Університети і висші школи Франції, того клясичного краю вульгарної суспільної економії. На засіданнях вчених академій, наукових конгресів, розмаїтих товариств, які мають чисто практичні цілі, світогляд праці викликає живі дебати, викликає невдоволене у одних і заохоту у других, дає товчок позитивно або негативно до плянів реформ. І навіть, коли він не трактує ся безпосередно, він все-ж дає ся відчути тою могутною асоціацією ідей, яка не дозволяє, щоби тепер обговорювалось яке велике суспільне

питане без того, щоб соціалізм не кинув на нього свого бодай-відбитого світла.

Твори, на яких стоїть велике ім'я Маркса і які стільки літ замовчувались буржуазійною наукою, беруть оригінальний реванж над сучасною суспільністю, збудованою на покупі-продажі і набувають величезну торговельну вартість для видавців, які тепер радо друкують найперші проби мислителя, переклади його творів на всякі можливі мови, критику і бібліографію, листи й спомини. Уряджують ся цілі склади соціалістичної літератури, організують ся видавничі фірми, яких спеціальною метою є друкувати і розповсюджувати соціалістичні твори; при тім часто по оригінальній іронії капіталістичної суспільности — та роль припадає на долю тих самих осіб і інституцій, що суть щирими і свідомими противниками нового світогляду.

Навіть сфера красного, штуки і висших естетичних почувань не ухилає ся від могутнього впливу соціалізму. Як сорокові роки минулого століття, коли перші хвилі соціалістичного ентузіазму захопили широкі веретви суспільности і перші ряди працюючих мас, відзначають ся тим, що побіч серйозної наукової соціалістичної літератури з'являють ся фантастичні романи, в яких малює ся будучий лад, так і кінець XIX. в. побіч нечислимих книг, брошур, журналів, присвячених для праць о новім світогляді, викликав цілу серію утопічних красних творів Беляміога, Гертцкі, Вілліама Морріса, які артистично малюють соціалістичний ідеал.

Тут буде на місці зазначити, що „ідеї четвертого стану“, які ростуть неупинно, мусять очевидно мати в собі значну внутрішню чисто естетичну принаду, коли визначні майстри артистичної творчости переходять на сторону соціалізму з причин, які мають мало спільного з безпосередньою борбою клас. Оттак на границі 70—80 років горячим оборонцем нового світогляду стає ріжносторонній артист і прекрасний поет Англії Вілліам Морріс. Він приходить до соціалізму тому, що побачив повну неможливість здійснити в капіталістичній суспільности ідеал вільної артистичної творчости і такої праці, яка, на його гадку, „справить працююцям приємність і надію, замість страху й мук, і стане нарешті штукою для народу і завдяки народови, — радістю для того, що працює над нею і для того, що користує ся нею“. Кілька літ назад з великим ефектом перейшов в ряди соціалістів на засіданню італійської палати звісний белетрист Габріель д'Анунціо. Захоплений ентузіазмом при виді героїчно прекрасної боротьби крайньої лівиці против лютого міністерства Пельльо і його буржуазійних оборонців, він оставляє лавку правиці, тої партії „смерти й гнилі“, як її назвав неправний, як здавалось, естет-індеферентист в виголошеній енергіч-

ній заяві про свою солідарність з борцями за свободу і поліпшене людської будочности.

Не варт говорити о тих умових флюгерерах, що модними подувами повертають ся з права на ліво і з ліва на право, які в протягу не одного десятку літ починають ся різними банальними буржуазійними гадками, раптом починають останними роками вєтрясати перед очами здивованої публики неперетравлені соціалістичні ідеї панів, змішані зі старим змісловим сьмітєм. Але, лишаючи на боці всіх тих карикатурних „надсоціалістів“, для яких все одно чи Ніцше, чи Маркс, чи Кант, чи Ляссаль, чи Шоненгауер, чи Фуре, ми не можемо замовчати зростання поважного війська утікачів з буржуазійного табору в табір соціалізму, утікачів, що належать до визначнійших і благороднійших заступників упривілейованої меньшости. Своїм переходом на сторону має вони також сьвідчать про близьку побіду соціалістичного ідеалу, як французькі аристократи, що в кінці XVIII. в. прилучались до революції, вказували на те, що безупинно наближає ся побіда ліберального режиму. Соціалістичний сьвітогляд вростає в усі жили старого ладу і з таким самим успіхом завойовує думку, з яким обняв цілі поля жита.

Так, цілі поля. Погляньте лише на сучасний роман, драму, на щоденну газету, що посередничить межі абстрактною думкою і практичним житєм, що стоїть на границі межі ними і тому цікавить часть суспільности. Коли давний голова французького натуралізму, палкий пропагатор людського „документу“, шукає натхненія і факбули для своїх остатних творів в соціалнім питаню і в читаню великих утопістів; або коли „Ткачі“ Гауптмана і „Злі пастирі“ Мірбо, виводять на сцену театру великі завдання сучасности; або коли серіозний орган буржуазії, як англійський „Times“ або французький „Journal de Debate“ або улична газета, як парижське „Фігаро“ або сатиричний журнал, як „Кладдерадача“ майже в кожному своїм числі порушують в тій чи иньшій формі відносини межі працею і капіталом, — не можна не прийти до переконаня, що соціалізм дійсно починає грати визначну ролю в сучасній суспільности.

Загляньте нарешті в самий коловорот жита, загляньте в очи дійсности: і ви до решти переконаєтесь, що сьвітогляд праці, що „ідеї четвертого стану“ заповнюють усі шпарі сучасного ладу і надають вид більшости житєвих появ. Вже більш десятка літ минуло, як найбільший авторитет католіцизму, що має, здавалось би, завданє одстоювати високі інтереси неба, був примушений спуститись на землю і своєю енциклікою „De officiis conditione“ дати знак реакційним силам вийти в близькі зносини з пролетаріятом і відвести той могутний історичний потік на млин християнського соці-

алізму, дуже шкідного для працівників і дуже вигідного для упривілейованої меншости. І в останні 10 — 15 літ всі буржуазійні партії в світі старають ся так чи інакше придбати собі співчутє і поміч робітників. Так само й репрезентанти вмираючих феодальних і абсолютистичних ідей і інтересів зі свого боку залицяють ся до робітників, щоб перетягнути їх на свій бік. Сучасний напів юнкер, напів Цезар, що з апльомбом записує в альбом стародавнього міста зачепний афоризм деспотизму: „voluntas regis lex suprema esto“, вважає однак конечним знести закони против соціялістів, дати „новий напрям“ кораблеви, гратись в соціяльного реформатора. І лиш побачивши безплідність всіх своїх запобігань і усильств, знов починає виголошувати промови коронованого фанзарона, грозячи розтоптати внутрішних ворогів імперії. Далі, — у всіх парламентах соціялісти починають набувати значіне, яке значно перевищає їх численність, починають бути предметом уваги та залицянь борючих ся партій, а в надзвичайних випадках запрошують їх навіть поступовійші фракції буржуазії до охорони сучасної цивілізації від напору реакції. В таким значіню участь соціяліста Мільлерана в буржуазійнім міністерстві Вальдека-Руссо для „охорони республіки“ набирає значіня навіть історичного кроку в розвитку соціялізму. Говорячи так, ми зовсім не думаємо пускатись в апольогію теї участі, що в данім конкретнім випадку викликала таке непорозуміне межі соціялістами цілого світа; ми хочемо лише зазначити, що самим фактом запрошення соціяліста буржуазійнім правительством ясно зазначає ся сильний зріст нового історичного елементу, з яким тепер мусять числитись і не можуть не числитись різні партії сучасної суспільности.

Не даремне один з найбільших ворогів Жореса і його „нової методи“, різко нападаючи на тактику „участі“ і називаючи її навіть зрадою соціялізму, зазначив все при самім вступленю Мільлерана в кабінет, що сам факт співробітництва соціяліста в буржуазійнім правительстві може подіймати в певній мірі гордість соціялістичних партій всього світа. Він відзначає нову історичну фазу, коли головна роль повинна приналежати засаді праці. До сього часу буржуазія старалась розпускати і підтримувати погляд на соціялістів, як на яких негідних злочинців; запросивши соціяліста стати членом кабінету, верховоди буржуазії тим самим узнають, що на такий погляд була вмісне придумана і підтримувана брехня, і що соціялізм є один з повноправних елементів сучасного ладу і ще до того такий, без помочи которого в критичних хвилях не може втриматись сам демократичний режим буржуазії..

Не ма по що вдаватись в докладнійші подробиці того визначного, але всеж не першого, не загального значіня факту. Треба лише було зазначити крайні межі, до яких дійшов тепер вплив соція-

лізму і самі появи, що дозволяють сподіватись близької перемоги нового світогляду. Але, не доходячи в інших випадках до таких яскравих відзнак, соціалізм тепер усюди відбиває на житті свій слід. В Німеччині він опирає ся на найбільшу і найліпше з'організовану партію. В Бельгії діяльність соціалістів викликає заздрісне здивоване у самих заклятих ворогів. В Італії соціалістам в спілці з крайніми республіканцями вдалось скинути реакційне міністерство ката Пельльо; а міністерство Данарделлі, що заступило його місце, тримає ся головню завдяки партії соціалістів, яка рішила подавати голоси за новий кабінет лише тому, що воно тримає ся досить мирної політики що до робітницьких організацій. І навіть в Росії, де соціалізм зовсім не давно почав охоплювати більш менш широкі верстви пролетаріяту, таке сліпе й глухе правительство, як царське, чує ся змушеним або йти на уступки (бодай робити вид, що йде на уступки) перед прокинувшю ся свідомістю робітників, або старатись одурити яким небудь способом працюючі маси. Пригадаємо лише закон з 2. червня 1897. р., який виріс під напором величезних страйків попередних років. Звернім також увагу на проби політичної поліції паралізувати зріст і розвиток останніми часами робітницьких організацій, для чого вона старає ся вціпити робітникам так званий економічний напрям, або підпирає збочене класової боротьби межі працею і капіталом.

(Далі буде).

МУЛЬТАТУЛІ.

(ХАРАКТЕРИСТИКА ЙОГО ОСОБИ і ТВОРЧОСТИ).

В добі духового занепаду, добі культурної непродуктивности, коли суспільність закута в кайдани перестарілих форм і шаблонів і з рабською покорою клонить голову перед всякого рода догмами і авторитетами — в такій добі суспільність жде свого пророка. І пророк являє ся і починає свою пісню. Кругом себе бачить він тільки лиха, глупоти, ненависти, терпіня, що душа його стогне у лютому болю. А сей стогін — се та його пісня, що він дає мільонам.

Силою свого генія, він проглядає на скрізь суспільність, показує, де криєть ся лихо і подає способи, як йому зарадити. Він не сумніває ся, що мільони підуть за його голосом і будуть щасливі.

Але якеж його розчароване? Люди слухають його, бо мелодія його пісні чарує їх і пориває за собою, але змісту тої пісні, саме

того, що становить головну її вартість, они поняти не в силі. Інші навіть не вагають ся кинути на пророка каменем: се роздає ся скажений крик: „бачите злочинця! що завзяв ся видерти нам все, що святає і високе і заколотити наше так гарне, спокійне жите“.

І пророк бачить себе самотнім, погордженим, знеславленим. Але він не подає ся! З незломною силою, твердим і певним кроком іде він наперед, знаючи, що його справа мусить віднести перемогу.

Одним із таких геніїв, що своїм пламенним словом будять людскість з просоня і не дають їй заскорузнати разом з її шаблями — є голандський поет і мислитель, Мультиатулі.

В маю 1860 р. появилась в Амстердамі книжка під заголовком *Maх Havelaar*, що є автор назвав себе Мультиатулі. Книжку сю приймлено як якусь незвичайну появу, що дає почин новій добі.

„Якась тревога пішла по краю“ так характеризує оден посол вражине, яке викликала ся книжка. *Carel Vosmaer*, оден з найвишнійших сучасних поетови письменник, так пише про сю появу: „Ми письменники старі чи молоді, знали всі один другого. Ми знали, що кождий в даній хвилі може дати. Ніякі великі появи не тревожили нас, миж і не очікували нічого нового. Та тут, в маю 1860. р., спала неначе грім книжка з Індонезії, ударила і счинила пожежу. Книжка ся звалась „*Maх Havelaar*“. Інший знова критик пише ось як: „Я могу твердити з цілою певністю, що після сеї появи в голандськїм літературнім світі не щезла з воздуха негода. Богато солодкого молока сквашіло, богато душ огірчило ся, але після сего стало свіжіше“.

„*Maх Havelaar*“ се нечувано сильний протест проти знущаня над нещасними Яванськими автохтонами, се оден голосний крик: „Яванець, з яким правительство поступає по варварськи, також чоловік!“ Се оборонне, а заразом обвиняюче письмо в штучній, артистичній формі, якого не знає друга література світа, повне ненависти й любови, повне стогону і окликів радости, а страшно своєю острою безпощадною сатирою. Якийсь огнистий подух віє з сеї книжки від початку до кінця, а кожде єї слово се неначе частина авторової душі. Через довголітний побут на сундайських островах, автор полюбив сю чудову, жарку країну, полюбив добродушно-наївних Яванців, що для їх оборони він знайшов такі сильні, одушевлені тони.

Мультиатулі називав ся в дійсности *Едвард Дауес Деккер* (*E. Douwes Dekker*). Він уродив ся 1820 р. в Амстердамі. По скінченню гімназії він вступив за волею батька, капітана на однім купецькїм кораблі, до купецтва. Однак тут не був довго і 1838. року удавсь 18-літній Деккер до східних Індій, щоби посвятити ся урядничій службі в голандських колоніях, на сундайських островах. Він аванзував дуже скоро, однак йому довелось при тім не

одно перетерпіти, часом навіть крайню нужду і голод. Так сталось приміром 1844. р., коли то Деккер зробив генералови Мішієльови терпку увагу з причини несправедливого засуду одного з тубольців на смерть. Генерал пімстив ся в той спосіб, що виточив Деккерови слідство за несовісне ведене каси, а хоть Деккер умів очистити ся зі всіх закидів, його засуспендовано і полишено крайній нужді. Дотерва в слідуючім році перенесено його до Батавії, де йому призначено давню рангу і звернено гроші за час утрачений з причини слідства

Деккера обурювало несправедливе і крайно варварське поступоване голяндських властей з тубольцями і він напружував всі свої сили, щоби злому зарадити. Як справдений геній, він вічно чув непобориму потребу діяльності: супокійна бюрова праця не відповідала його вдачі, Найщасливішим він був тоді, коли йому припала в участі задача „ратувати утрачену ситуацію“, коли його вислано в територію збунтованих тубольців. Тут, оточений тисячами небезпек, де смерть що хвилі заглядала йому в очи, він почував себе королем, тут мав він поле до ділання мав нагоду проявити свого генія. Він ставав око в око перед розворушеною товпою, безборонний узброєний тільки в палке своє слово. І він відносив побіду, тисячі борців корились його воли. Він успокоював їх і то часто з болючою певністю, що ті люди мали причину бути найгірше обуреними. Вплив Деккера на тубольців був величезний і йому нераз приходила охота поставити себе на чолі збунтованих тубольців і почати борбу на жите і смерть з голяндським правительством. Тільки свідомість, що така борба не мала-б за собою ніяких виглядів на виграну, спиняла його від сього.

Ся прихильність Деккера до автохтонного населення була нераз причиною різких конфліктів з властями. В кінці дійшло до того, що Деккер був змушений попросити звільнення його від служби. Се сталось на початку 1850 р.

Від тепер починають ся для Деккера довгі літа рознучливої борби о істноване, спершу на Яві. опісля в Європі: Голяндії, Бельгії і Німеччині. І ся борба істнованя тягне ся майже по конець життя поета. Тяжкі обставини зневолювали його майже постійно жити і працювати далеко від жінки і дітей, що їх любив він цілою силою своєї палкої душі. Свідомість, що сі дорогі йому істоти терплять рівнож нужду, що він не має спромоги забезпечити їм будучности, була для Деккера жерелом безнастанної журби і муки.

Мимо так прикрих условин, Деккер не полишає гадки помочи нещасним Яванцям. В нужденній нетопленій кімнаті, оточений добродушними, але доволі неестетичними піяками, він пише чорнилом, купленим за позичених 10 сантімів, свого „Макса Гавелара“. Яркими, рембрандтівськими красками малює Мультагулі ті страшні

відносини, серед яких живе яванське населенє, малює рабівничу господарку Голяндців на сїм чудовім острові і ціле пекло мук та терпінь нещасних яванських тубольців. Серед того страшного, пекольного сьвіта, відзиваєсь могуча, наче з гранїту викована, постать Гавеляра, що бере ся за велике діло: змінити всі відносини, знищити пекло і перетворити в райську країну. Гавеляр, се сам Мультиатулї, се його вірно мальований портрет Тут розкаже Мультиатулї про ті події, що зайшли на Яві в кількох послїдних місяцях його урядованя. Поет описує те, на що глядїв власними очима, що він пережив і переболїв, і сим толкує ся незвичайна плястика, ся велика сила образованя, яку ми бачимо в сїм творі.

Вражїне сего твору, як про се вже була мова, було величезне. Однак Мультиатулї мав багато причин бути невдоволеним. Він дуже завїв ся на своїм народї. Він був певний що Голяндцї, побачивши так наглядно, де містить ся лихо, зачнуть енергїну акцію, щоби поправити відносини в кольонїях. Тимчасом вийшло цілком не те, що сподївав ся Мультиатулї. Велика часть преси і міродайні круги старали ся збути появу сеї книжки мовчанкою. Ніхто не забрав голосу в оборонї угнетених Яванців і відносини в кольонїях не поліпшили ся анї о йоту. Правда, многі славили в авторі „Гавеляра“, могучого майстра слова, але такі похвали тільки обурювали Деккера.

Свій слїдуючий твір „Покажи мені місце, де я посїяв“, Мультиатулї пише рівнож в тїй ціли, щоби помочи яванському населеню. В одній части Яви настала 1861. р. повїнь і принесла з собою спустошенє і нужду. Тисячі трупів лежало непогребаних; кругом ширилась зараза Щоби біду бодай в дечім зменшити, заряджено складки Видавець Найг (Nygh) звернув ся до поета, щоби він щось зробив в користь нещасних: „Через сеї подвиг Ви пімстете ся в шляхотний спосіб“. Мультиатулї написав твір під виспе поданим заголовком і в короткїм часї був Найг в спромозї післати до Індїи поверх 1300 гульденів. В одній части сього твору містить ся величний опис тої погрєсаючої хвилї, коли даєсь чути з ревом надтягаюча повїнь, що в своїм шаленїм ходї всьо бурить і бере з собою, що не позваляє втічи на найскорших конях і цілу генерацию усуває з виду; сильнїйша над усьо на земли, з чим могли-би ми єї порівнати.

В тїм самїм роцї вийшли „Любовні листи“.

Они поветали на тлі плятонїчної любови поета до єго сестрїниці, що тут носить імя Фансі. Оно майже не можливо подати докладну характеристику сього твору. Поет сам пише про „Любовні листи“ до своєї першої жїнки, Тїни: „Они не подібні до нічого. Менї трудно було-б сказати, що они є властиво. — Они є всьо! Поезия, сарказм, політика, розкїшнїєть, бистроумнїєть, льогїка, релїгїя,

всьо!“ Другим разом Мультатулі каже до своєї приятельки (Мімі Гаммінк Шенель, пізнійше друга жінка поета), що в його „Листах“ получена „поезия з дійсностю, убожество і неміч з надземним унесенем і силою, велика бистроумність з понурим божевілем!

Мультатулі дає тут в формі листів величну драму, що єі героями є три ідеальности: Фансі, Макс і Тіна. В Максї жевріє могуче бажанє діл прометеївське змаганє помогти людському родови, здобути для нього краю долю. Він починає велику борбу, в якій з неустрашимю відвагою поступає на перед. Однак ся борба перевисшає його сили, він зневірюєсь і попадає в розпуку. Та тут стають при нїм дві жєнщини, Фансі і Тіна, що підносять його на дуєі, вертають йому віру у власні сили і загрївають до дальшої борби. І Макс певний побїди, як оно видно з його кінцевого листу до Тїни: „Я маю його .. Я знаю його... Я чую його! Моє серце вже не пригнетєне! Она (Фансі) післала менї...“

О Боже, я розумію всьо!

В перед хотїне... відтак сила... а в кінци перемога!

Тїно... я переможу! Я присягаю тобі, що переможу! Будь спокійна!“

„Любовні листи“ не тїпили ся великим розумїнєм. І оно не могло бути інакше. Мультатулі заявив Тїні, що він буде писати, як бог і чорт, що він „світ очарує і вправить його в дрожанє“ і що „на нього також накинуть ся за се“. Се все йому вдало ся і так стало ся, як поет предвиджував. „Так, бурити — се моє покликанє!“ сказав Мультатулі і се тяжко вразило критиків. Они перервали свою гробову мовчанку і з усею своєю силою ударили на „ворога спокою“ :

„...Ми маєм тепер модерного Герострата. Се є його величество „Я“ von Мультатулі. Він кїдає ся на всьо, що дороге людинї. Він апровідує найзгубнійші моральні науки. Він нападає, допче ногами всьо, що нация навчила ся любити і поважати. Він перечить Бога, біблїю і евангєліє. Він перечить істнованє душі, безсмертности, блаженства, і не узнає нічого окрім свого власного „я“, свою особистість він уважає одиноким божеством і він приносить їй в жертву кадило... А коли Мультатулі в своїй зарозумїлости і бєщельности до вас кличе: „Публико, я горджу тобою з цілого серця!“ — то яку, гадаєте відповідь дасть йому, Мультатулеви нарїд? — „Він вичеркне його з своєї памяти“.

Тимчасом Мультатулі працює дальше. Його стремлінє, що досї обмежалось головно на самї Індїї, розширюєсь у велике змаганє в користь цілої людскости. З роком 1862. починають появляти ся його „Ідеї“. Се великий, 7-томовий твір, що над ним поет працював 15 лїт (послїдний том вийшов 1877 р.). Мультатулі порушує тут

всі тоті предмети, що можуть обходити г'еніяльного мислителя, а для вислову своїх глибоких думок послугує ся всіми можливими формами, які тільки знає література Є тут сентенції сильні висловом, ядерні, з двох слів, з одної стрічки — се наче теми до проповідий, що над їх обробленем пророк не може спиняти ся, — є тут драма в 5 діях „княжа школа“, є роман, що внім в чудовий спосіб описане духове жите дитяти; тисячі частин, з котрих кожда становить відрубну цілість, але повну свою вартість, свою многосторонність і богацтво красок осягає доперва в полученю з прочими, що з ними разом творить она козмос.

„Ідеї“ — се твір еретика, найгіршого ворога богів, а заразом чоловіка, що його віра у всьо божественне, що його сила молитви могла б гори переносити! З „Ідеями“ Мультагулі зірвав уже всі мости, що ще його лучили з старими спорохнявілими традиціями. Всі сьмішні установи, всі заскорузлі погляди, всі догми, перестарілі звичаї і привички він піддає острій, безпощадній критиці, про всьо се говорить з собі питомою іронією і сарказмом.

Мультатулі став для свого краю найбільшим учителем, що независимо від Ніцшого, Ібзена і прочих „ворогів спокою“ новіших часів заставляв людей провірити свої понятя про сьвіт і жита, „Се вийшов сівач, щоб сівбу почати“ — було моттом „Ідей“. І Мультатулі сповнив ті надії, що він хотів викликати сими евангельськими словами, краса і велич зійшла там, де зерно упало.

Мимо великого попиту за його творами, положене Деккера не поліпшило ся. З його творів тягнули великі користи накладчики, а Мультатулі мусів тимчасом бороти ся з недостатком і нуждою. Щоби заробити на удержане своє і сімі, Мультатулі дописував до поодиноких журналів, а від часу до часу пускав ся на т. зв. „Оди-сею“ с. в. їздив з міста до міста і давав виклади. Деккер мав незвичайні реторські спосібности, він умів слухачів одушевити і пірвати за собою. Його виклади тішили ся величезним успіхом. Мимо того вераз неставало йому грошей, щоби виїхати з даного міста.

З початком 70-тих років материяльне положене поета стало поліпшувати ся. Тоді поет перебував уже постійно в Німеччині: з початку в Вісбаден, відтак в Інгельгаймі. В Інгельгаймі в чудовій околиці над Реном, Мультатулі купив собі дім і прожив там до смерти 1887. р.

Там він вів спокійне ідилічне жите, залюбки займав ся ріжними господарськими роботами, живо слідив за європейським літературним та науковим рухом, однак літературну творчість закинув цілковито! Від 1877. р., коли появил ся послідний том його „Ідей“, не вийшло з під пера Деккера уже нічого нового. Він в загалі доволі низько цїнив свою літературну діяльність. Ось як пише він про одного свого критика: „Він говорить нескінчено багато доброго про мене,

Однак на Жаль тільки про мої писана. Се не має у мене найменшої вартости. Оно мені приходить, начеб хто вас хвалив за те, що ви умієте добре панчохи робити або варити Се мене злостить, чей же я щось иньшого і ліпшого зробив як писанина. Я працював, ділав, думав і терпів. Письменська діяльність се побічна річ...“

Полемічна поезія рідко коли переживає ту добу, в якій она повстала. Однак полемічна поезія Мультатулього, поезія, в яку сей універсальний геній закляв тільки вічно свіжої сили, де міститься невичерпане жерело імпульсів до діл, до критичного думаня, до ненастанного стремління все висше і висше — така поезія має постійне, непроминаюче значінє.

Мультатулі починає нову добу в голяндськїм письменствї. Його остра, безпощадна критика, його грїмка сатира очистила воздух; в Голяндї, заскорузлїй в своїх шабљонах і формулах, повіяло свободнїйшим духом. На його творах виховала ся ціла генерація талановитих молодих письменнїків, що перенята його ідеями почала працювати над їх розширенєм та переведенєм в жите.

Олекса II.

ЯРОСЛАВ ВРХЛІЦКІ.

Діяльність Ярослава Врхліцкогo, оторого 50 ту річницю народин сьвяткував недавно цілий чеський нарід, — се поява лігерарна дуже скомпіювана. Для аналізи його значіня і для літературної характеристики треба би обширної монографії, якої ще доси ніхто в Чехах не написав. Отсих моїх кілька стрічок має лишень вузкі рами загальної інформації.

Перший виступ Ярослава Врхліцкогo припадає на р. 1875. „Z hlübiv“ — перша збірка його поем — вирізняє ся песимістичним настроєм і видко на нїм слїди впливу В. Гїго, котрий взагалі був одним з найбільше улюблених поетів Врхліцкогo, — а також слїди впливу Байрона. Друга його збірка „Sny o štěstí“, має зовсім противний характер від першої, вона обіймає радісні і свіжі, молодечі пісні, що ясніють любовю і весною. „Erické básně“ і „Duch a svět“ — се дві збірки, у яких в поезії Врхліцкогo виступають нові характерні риси: рефлексія і ідеалїзм. В отсих згаданих чотирьох книжках можна найти головні ціхи поетичної діяльності Врхліцкогo. Цілий ряд пізнїйших його поем має характер тих перших збірок.

Врхліцкі визначає ся як поет гарною формою і богатством сюжетів. Форма його поем, вибір слів і влучний та смі-

ливий спосіб їх зіставляюваня — дає його творам велику артистичну стійність. Врхліцкі, можна се сьміло сказати, отсим богатством форми у досконалі в чеську поетичну мову і мав сильний вплив на пізнійший розвій чеської поезії. Сюжети Врхліцкого є дуже рїжнородні. Вражїне з перечитаної книжки, з переводів сьвітових поетів, настрої викликаний смертю якогось поета — є так само сюжетами його творчої сили, як вражїна з природи, легендарні оповїданя і т. д.

Врхліцкі каже сам про свою поетичну діяльність таке: „В книжках чисто ліричних я хотїв висказати лишень мої власні почуваня, висказати себе самого, — а в епічних і мішаних творах я хотїв показати, — з моєї особистої точки погляду — чоловіка XIX. столїття, показати, як він глядить на розвій людскости і як розумїє її задачї. Наслїдком незрілости мого фїлософїчного „я“ повстав сей дуалїзм, котрий пронизує цілу мою діяльність: — у відношеню до себе самого я песимїст, у відношеню до людства — оптимїст; в ліриці я представляю, яке було се мое „я“ і що воно пережило, — а в лірично-епїчній частинї моєї працї, як я се бачив на предметї, котрим тутки було людство або власний варїд „. . . . .“ так, — постійний і вироблений сьвітогляд, гарно се говорить ся, „але стрїбуйте здобути його, коли ви є синами XIX. столїття, де тїлько бурних вихрїв на вас вдаряло і вдаряє. Жадайте від ліри, киненої на пустиню, як каже Шеллей, щоби вона грала постійно одним акордом, коли все вихор спирає ся на неї і шарпає її. І тому закид недосгачї фїлософїчного сьвітогляду мене так само мало дїткаув, як і закид імпровізаторетва — і я був і є так сьмілий, що від того часу без фїлософїчної системи імпровїзував спокївно дальше, як тїльки що стрїнуло мене в житю; а були се часом вихри такі, сильні, що слаба ліра дрожала під їх ударами — і дивно, що змогла остояти ся перед ними.“

Велику часть поетичних творів Врхліцкого становлять переклади. Врхліцкі впровадив до чеської літератури поетів сьвітових імен майже зі всіх європейських літератур. Гїго, Байрон, Данте, Шеллей, Боделєр, Мцєвїч — отсе поети, котрих твори Врхліцкі перекладав на чеську мову. Його переклади мають тим більше значїне, що через них розширив ся ідейний горизонт чеської літератури, що чеські писателї і читаюча суспїльнїсть еманципували ся від домашньої літератури, слабої під взглядом форми та ідейности, і пізнали чужу культуру в її великих представителях. Розумїє ся, що ті переклади мали передше і доси мають свій вплив на творчїсть молодших поетів, вони приготавлюють ґрунт і условини для розвитку нових таланїв.

Врхліцкі написав також кїльва літературних історичних і критичних праць. Але в них він пише лишень про таких поетів, ко-

трих любить як артист, так що не раз можна у нього найти багато похвальних суперлятивів і пересадної оцінки значіння деяких писателів.

Всесторонність і багатство творчости Врхліцкого будить подив у кожного читача його творів. Що хвиля появляє ся нова збірка поем або новий переклад; притім Врхліцкі пише майже до всіх чеських літературних часописий (головно: „Zlatá Praha“, „Máj“ і „Zvon“) і викладає на університеті історію романських літератур. Врхліцкі є в другій половині XIX. віку одним з найплідніших світових поетів. Всі галузи літературної діяльности є в його творах заступлені: лірика, епіка, драма і т. д.

Врхліцкі сконцентрував у своїй духовій структурі культуру всіх віків. Своєю сильною індивідуальністю і багатством ідей, він причинив ся до розвитку і скріплення всієї чеської культури. Культурний розвій чеського народа, його наукові і артистичні заведення завдячують своє істнванню, між иньшим також визначній і могутній індивідуальности Врхліцкого.

B...

Бібліографія.

„Zarys podstaw socyologii ogólnej“ napisał Ludwik Kulczycki. Lwów, 1900 — 262 сторін.

Книжка позвана у заголовку стоїть з різних боків уваги читаючого загалу.

Створена у першій половині XIX. століття Ожістом Коитом, „наймолодша з наук“ соціологія, може повеличати ся чималим триумфом. Війшним проявом її успіхів, велике число учених і численна література на усіх майже мовах цивілізованого світа. Протягом половини століття свого істнованя, соціологія зуміла добути собі приступ і до університетів: під ріжними назвами викладаєть ся в ній соціологію в Петербурзі, Берліні, Парижі і Відні, а навіть Японія заманіфестувала свій скорий розвій заснованєм у себе катедри соціології. Та внутрішнє значінє сеї науки перевиснає далеко названі війшні прояви. Соціологія — можна се сьміле сказати — запанувала над широкими областями умового житя сучасности. Нема майже науки, а на кождий спосіб нема ні одной з так зв. „гуманістичних“ наук, на якій не булоб слідно впливу соціології. Можнаб назвати цілий ряд учених з ріжних областей наук, що в рівній мірі є соціологами як заступниками своїх спеціальностей. Для приміру вчисляю тутки Дмолена, Бугле, (антропологів), Сімеля, Карєва, (істориків), Гумпльовича, Штамлера, Елінека, (правників), що усі присьватили окрему увагу сій науці. Се лишень наймаркатнійші приміри. Нема в ній ученого в області пр. суспільної економії, що не мусів би бути добре знайомий з вислідами соціологічних дослідів, коли він хоче стояти на висоті сучасної науки. Досить згадати, що приміром Менгер, творець т. зв. „австрійської“ або „Менгерівськой“ економічної школи, є автором гарної праці про метод суспільних наук.

Тільки про науку.

Ледве чи не найбільше значінє придбала собі соціологія в практичнім житю. Ціла область публичного житя, в першій мірі політичне жите стоїть під рішучим впливом соціології.

Парлямент і трибуна публичного агітатора і стовпці преси, сеж жерела, із яких соціологічні теорії і погляди розходять ся широко, що-б стати основою розвою для усіх суспільностей.

Виходить, що і знайомість сеї науки, повинна бути широка і ширшати з кождою дивною. На жаль так не є — і ледви чи можна надіятись, що в тім зглядї наступить скоро зміна на лудше.

Одною з причин такого стану річей, є цілковитий майже брак книжок, що могли б служити в певній мірі „учебниками“ соціології — вводити неприготованого читача в великий лабіринт соціологічних питань та відповідей, словом, давали можливість розглянути ся в предметі. Усе, що появить ся досі в соціології, се виклад власних поглядів на соціологію та поодинокі її проблеми? З них пізнати можна се лишень, що зацікавить датою автора, а прочитавши їх, можна й не відчути, що по за тим є ще у соціології ціла безліч питань та проблемів, а між тими може як раз і се, що зацікавило-б читача і могло-б заставити його до основнійшої праці.

Не хочу входити тутки в причини згаданої недостачі. Вони лежать у самій суті соціології як науки і ледве чи можна сподіватись, що соціологія мати-ме (бодай в короткім часі) свої „учебники“. Я хотів зазначити лишень становиско, з якого хочу обговорити тутки названу в заголовку книжку Кульчицького.

Ходить мені о користь з неї для читача, що хоче виробити собі в першій мірі загальний погляд на соціологію.

З того боку, я знаю лишень одну книжку „Введеніє въ изученіє соціологіи“ Карезва, що може принести тільки користи, що обговорювана книжка. Її велика вартість, лежить тутки у самім дуже звязлім методі писаня, та багатстві материялу, який є з тим получений. Авторowi можна-б такий зробити закид, що він за багато материялу помістив у сій книжці. З теоретичного погляду, можна-б спорити, чи пр. обговорені у пятій частині теми („Значіне політики“, „Ріжницї межи соціологією а політикою“, „Декілька замітів про типові блуди в політиці“), слід зачисляти між питаня соціології. Рівнож і другі розділи містять виводи не зовсім теоретичної вдачі. — Та усї ті заміти не годні відібрати книжці інтересу, який вона представляє для широких кругів інтелігенціі.

Як другу прикмету книжки, треба піднести спосіб, в який вона трактує поодинокі питаня. Кульчицький не обмежуєть ся до сього, щоби дати лишень власне пояснене соціологічним проявам. Він наводить зчаста і чужі, противні своїм опівї, — інколи навіть доволі широко. Таким чином можна читачеві величень краще виробити собі погляд на дану справу, але-що хочу тутки головно піднести — є улегшений читачеві зрозуміти сам розвій соціологічної думки, і так сказати „вдумати ся“ в соціологію.

Вкінці піднести треба, що широке а прозоре трактованє предмету, будить в великій мірі інтерес до сеї так дуже пожиточної книжки. Ми припоручаємо її тим горячійше нашим читачам, що вона одна із найкращих річей в доступній їм соціологічній літературі. Користь з прочитаня сеї книжки для читачів, що хотять зазнайомити ся з предметом соціології, можна вважати певною.

Ще кілька слів про научне становище автора.

Кульчиці заступає сотворений Марксом та Енгельсом т. зв. „матеріалістичний світогляд“. Однак воно не є так крайній прихильник цієї школи, як приміром італійський соціолог Льорія. Навпаки, він є в певній мірі еkleктик (він сам се розуміє, як показує його замітка про еkleктицизм в соціології), приймаючи крім економічних, ще й другі чинники суспільного життя. Про се становище Кульчицького, яке є нині доволі широко прийняте поміж соціологами, треба сказати, що воно ніяк не дасть ся теоретично оправдати. Економічні чинники не є рівнорядні пр. з „психологічними“. Консеквентно і ставлення чинників обох родів побіч себе як чинників рівнорядних, містить в собі логічний блуд і виключає з гори сотворене одноцільної соціологічної системи Тутки я обмежую ся до зазначення лишень цієї обставини, застерігаючи собі на пізніше ширше оправданє поставленої мною тези.

Друга річ, яка є характерна для книжки Кульчицького, се його знайомість з російською соціологічною літературою. Російська соціологія на оригінальні праці не дуже то богата. За те вона має одну прикмету, яка ставить її вище других. Вона визнається таким багатством перекладів, яким ледве може почванитись яка-небудь друга література. Вслід за тим іде у російських соціологів всестороннє і дуже широке трактуванє науки, якого жерелом лишень всестороннє знанє чужої соціологічної літератури. Досить згадати тутки сею широку і живу полеміку на тему органічної школи, яка вела ся у Росії перед 30. роками, тоді коли пр. в Німеччині поза заступниками німецькими органічної теорії, її творець Спенсер до недавна майже не був знаний.*)

Сея всесторонність слідна і у „Zarys'i“ так у багатстві тем, як і способі їх оброблення. А се для інтелектуального читача ледви чи не найкраща прикмета книжки, а коли порушені у книжці питання, зможуть стати власністю широкого круга читачів, то се й велика заслуга автора.

B. C.

Бугле: „Ідея рівності“.

Автор отсей цікавої книжки старає ся на основі самих давних наукових вияснити суть, значінє, реальність ідеї рівності, та розслідити відносини, що викликають її появу в людстві; абстрагує

---

*) Наводжу тутки один дуже характерний примір односторонности теоритиків соціології. Підчас третього з'їзду „Міжнародного соціологічного Інституту“ в Парижі в 1897 р. показало ся, що велике число учасників з'їзду (учених!) аовсім не знає про істнуванє матеріалістичної теорії Маркса і Енгельса. Наслідком сього вставлено в дневний порядок слідуячого з'їзду окремих реферат прот сею теорію.

зовсім від проблемів моральних, практичних, технічних. Із загалу услівій єї розвитку намагає автор розслідити лиш ті, що входять в царину наук суспільних. — У фразі „ідея людської рівности“ висказавий осуд про вартість людей; з понятя про їхню вартість — ковклюдуємо про обовязки супротивних. Признаючи, що всі люди належать до вселюдського суспільства, признаємо їм деякі подобенства їхньої природи; не перечимо по при те їхнім індивідуальним різницям усуваючи колективні, кастові різниці — індивідуалізм се найбільш основна частина ідеї рівности. Отсеж то й лучить ідея рівности в собі ідеї вселюдскости й індивідуалізму. Консеквентно вимагає ідея рівности, щоби при оцінюваню людських діл примінювати не однакове мірило, а пропорціональне до спосібностей прикмет індивідуальних.

Добачуючи у еволюції усіх суспільств западно-европейських чим раз то більше демократизоване ся їх, автор констатує в них реальність ідеї рівности, хоча не в єї совершенному виді. Добачує рівність цивільну, судову, політичну та економічну. Що до послідної то вона ще найменьш реальною в житю, але й не мож заперечити сьому, що фактичні різниці у сім згляді зовсім не причиняють ся до різниць правних, — бо не має н. пр. нікуда норм правних, що зборонили би якісь категорії людей якогось рода діяльності продуктивної; суспільство мавляв дає всім рівну свободу набуваня і посіданя дібр.

Опісля слідить автор за історичним розвитком ідеї рівности. Нема єї у архаїчній комуні, де якраз не має спроможности для індивідуум заспокоїти всі його індивідуальні потреби, бажаня хотіня. По за даною групою, чи родом, чи фамілією не має таких самих людей як у внутрі єї, людей рівних членам даної групи. Появу єї бачить автор на склоні старинного сьвіта у римській імперії, коли *ius gentium* стало кермувати велитвем державою, коли всі мешканці єї території стали собі рівними *cives*. Та зараз за єї появою на зводі старинного сьвіта, закрили єї важкі хмари середньовічного феодалізму.

Ні антропология, ні идеология не розяснює як слід ідеї рівности. Автор опирає ся на данях суспільних і послугує ся дедуцією; приймає гіпотезу: де суспільство сцентралізоване там найбільш рівности; індукцією доказує автор, якою психологічною дорогою доходять одиниці суспільства сцентралізованого до ідеї рівности. Питає, які обставини пособляють появи ідеї рівности, які суспільні прояви? Отже чисельність, густина, рухливість населеня. Чим більш стигають ся зі собою люди, чим частійш, тим більш привикають до себе, числять ся з індивідуальностию всіляких одиниць. Таку саму прислугу віддають ідеї рівности схожість і різнородність індивідуів у суспільности. Перша конечна як підвалина житя суспільного, друга

каже одиниці шанувати індивідуальні прикмети, потреби другий індивідуум; чим більш всілякі індивідуа, з котрими стикаємося тим більш обмеженою скількістю прикмет їхніх вимаганих нами, коли признаємо їм такі самі права, як наші. Не менш важну роль у еволюційній ідеї рівності відіграє комунікація суспільностей. Суспільства перехрещують ся посполу через своїх людей, що всі належать до одної асоціації, а разом кожний до певної, відповідно до цього як котра відповідає його індивідуальним потребам, поглядам, стремлінням, почуванням.

Всі отсі прояви суспільні виступають найяскравіше у централізованих суспільствах західно-європейських, де власть центральна ставить на одному пляні всіх людей супротив себе, нищить різницю колективних судільних груп, як єї інтересам протилежні.

Невже силою усіх висше згаданих течій суспільних є ідея рівності, що несе щастя — долю усему людству.

Ст. Віт.

Від Адміністрації.

З отсим числом висилаємо всім нашим П. Т. передплатникам виказ залеглистий по кінець сього числа і просимо вирівнати єго в як найкоротшім часі. З причини незвичайно великих залеглистів (які перевищають 2.000 К) наших передплатників ми попали в значний дефіцит. Колиж мусимо все оплачувати готівкою, а покладного гроша в нас нема, тож стоїмо під невідрадною конечністю в разі невіривання рахунків застановити не то висилку але загалом саме видавництво „Молодої України“. Для пояснення замітимо що і по сій причині не може „Молода Україна“ виходити правильно. Думаємо, що сказане вистарчить, аби П. Т. передплатники своєю байдужністю не дали причини до упадку сього органу.

Передплату, та залеглисти як також усі письма до Редакції належить пересилати *виключно* на руки товариша ПАВЛА ЧАЙКІВСЬКОГО Львів, ринок ч. 10.

Як I-ий випуск Бібліотеки „Молодої України“.

появилася книжка

Соціалізм і соціальний рух у XIX-ому столітті

Д-ра Вернера Сомбарія

у перекладі Л. Цегельського.

Ціна для передплатників „Молодої України“ виносить

80 СОТИКІВ,

для прочих 1 кор. 40 сот. Просимо у нас замовляти.

~ ГЕНРИК ІБЗЕН ~

„ЯК МИ МЕРТВІ ВОСКРЕСНЕМО“

Драматичний епілог у трьох актах

Переклав Антін Крушельницький — Ціна 1 корона

Для передплатників „Молодої України“ **60 сотиків.**

Просимо у нас замовляти.

ЮЛІАН БАЧИНСЬКИЙ:

UKRAINA IRREDENTA

Ціна оправленого примірника 2 корони.

Замовляти можна

в книгарні „Наукового товариства ім. Шевченка“,

Львів, вулиця Чарнецького чис. 26.

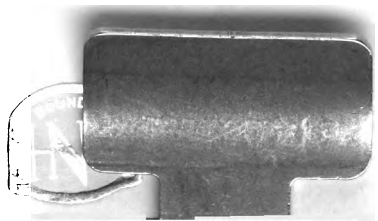

18.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 042726502